

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRK GENÇLERİNDE
DİNDARLIK VE KİMLİK KARMAŞASI

ESRA ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
PROF. DR. ADEM ŞAHİN

KONYA-2024

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esra Özdemir		
	Numarası	21810201053		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı – Din Psikolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
Tezin Adı	Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Esra Özdemir

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Esra Özdemir		
	Numarası	21810201053		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı – Din Psikolojisi Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Adem Şahin		
Tezin Adı	Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik			

Bu araştırmanın amacı Almanya’daki Türk gençlerinin psiko-sosyal özelliklerini, kimlik karmaşası ile dindarlık ilişkisini detaylı bir şekilde tespit etmektir. Araştırma, gençlerin hem Türk hem de Alman kültürel değerleri arasında kimliklerini nasıl konumlandıklarını ve bu süreçte yaşadıkları zorlukları incelerken, dindarlığın kimlik oluşumları üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Araştırmanın konusuna ve hedeflerine en uygun yöntem olarak nitel araştırma tercih edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılarla derinlemesine bilgi alışverişi sağlamak amacıyla mülakat tekniği kullanılmıştır. Katılımcı grubunun oluşturulması için kartopu tekniği benimsenmiş olup araştırmaya 13-25 yaş aralığındaki dokuz kadın ve dokuz erkekte oluşan toplam 18 Türk genç dâhil edilmiştir. Mülakatlar katılımcıların kişisel deneyimlerini detaylı bir şekilde paylaşmalarına olanak tanımış ve elde edilen veriler, araştırmanın amacı doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Çalışmamız, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik çerçeve oluşturulup Almanya’daki Türk gençliği, dindarlıkları ve kimlik karmaşaları ilişkilendirilip izah edilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine dair bilgiler verilmiş olup bu bağlamda Almanya’da doğup büyüyen çalışma grubuyla yapılan mülakatların yöntemi

ve işlemleri ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, mülakatlar neticesinde elde edilen bulguları kapsamaktadır. Dördüncü bölüm ise değerlendirme ve sonuç olarak ayrılmıştır.

Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda yaşayan Türk gençleri için din, hem toplumsal baskılarla başa çıkmada hem de kendi kültürel köklerine bağlı kalmada güçlü bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Dini inanç, karşılaşılan zorlu durumlar ve yaşam olayları karşısında gençlere manevi bir dayanıklılık kazandırırken aynı zamanda kişisel kimliklerini keşfetmeleri ve sağlamlaştırılmaları için bir yol haritası sunmaktadır. Dolayısıyla dinin kimlik karmaşasına karşı pozitif bir etkisi olduğu, bireylerin içsel huzuru bulmada ve kültürel köklerine bağlı kalmada dini inançlarını bir rehber olarak kullandıkları görülmektedir. Bu bulgular, dindarlığın yalnızca kişisel manevi tatmin sağlamadığını, aynı zamanda kültürel aidiyet ve kimlik karmaşası ile mücadelede de önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Dindarlık, Kimlik Karmaşası, Almanya'daki Türk Gençleri, Diaspora

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Esra Özdemir		
	Student Number	21810201053		
	Department	Philosophy and Religion Sciences - Religion Psychology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Adem Şahin		
Title of the Thesis/Dissertation	Religiosity And Identity Confusion Among Turkish Youth Living In Germany			

This study aims to comprehensively identify the psychosocial characteristics of Turkish youth in Germany, as well as the relationship between religious devoutness and identity confusion. The research examines how these youths position their identities between Turkish and German cultural values and the challenges they face in this process, with a focus on the impacts of religiosity on identity formation. Qualitative research was chosen as the most suitable method for the study's objectives. In-depth interviews were conducted with participants to exchange detailed information. The participant group was formed using the snowball sampling technique, including a total of 18 Turkish youth, comprising nine females and nine males, aged between 13 and 25. The interviews allowed participants to share their personal experiences in detail, and the data obtained were analyzed according to the objectives of the study.

Our work is organized into an introduction and four sections. The first section establishes a theoretical framework linking the religiosity and identity confusion of Turkish youth in Germany. The second section provides details about the research method, focusing on interviews conducted with the study group of nine females and nine males who grew up

in Germany. The third section presents the findings from the interviews. The fourth section is designated for evaluation and conclusions.

In a multicultural society like Germany, religion forms a strong foundation for Turkish youth to cope with social pressures and maintain their cultural roots. Religious faith provides spiritual resilience against challenging life situations and serves as a roadmap for personal identity exploration and reinforcement. Thus, religion has a positive effect against identity confusion, aiding individuals in finding internal peace and remaining connected to their cultural roots. These findings indicate that religiosity not only fulfills personal spiritual needs but also serves as a significant tool in combating cultural belonging and identity confusion.

Keywords: Religiosity, Identity Confusion, Turkish Youth in Germany, Diaspora

ÖNSÖZ

Almanya etnik çeşitlilik ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ülke olarak tanınmaktadır. En büyük etnik azınlık grubunu ise Türkler oluşturmaktadır. İki kültür, iki dil, iki din ve adeta iki dünya ile büyüyen Türk diasporası, kimlik oluşumunda karşılaştığı karmaşıklıklarla mücadele etmektedir. Bu durumdan en çok genç popülasyon etkilenmektedir. Dini duyarlılıklarını sürdürmek ve aynı zamanda Alman toplumuna entegre olmaya çalışmak, gençlerin kimliklerini oluşturma sürecinde öne çıkan etkenler arasında yer almaktadır.

Almanya'ya göç eden ilk iki jenerasyonun Alman toplumunda aktif yer alan bireyler olma imkanları ve çabaları bulunmamıştır. Onlar sadece dinlerini yaşamak ve kültürel geçmişlerini koruma gayreti içerisinde bulunmuşken, yeni jenerasyonu temsil eden üçüncü nesil Türklerin deneyimleri, köken kültürleri ile Alman kültürü arasındaki dengeyi kurma çabalarının ötesine geçmiş; bu süreç, onlardan bazılarında kimlik karmaşasına yol açabilmiştir. Bu bireyler, iki farklı kültürel çevrenin etkileşimi içinde büyüyüp gelişirken hem kökenlerine bağlı kalmaya hem de yaşadıkları toplumun kültürel değerlerini benimsemeye çalışmaktadırlar. Ancak bu iki farklı kültürel kimliği uyumlu bir şekilde bütünleştirme çabası, zaman zaman bireylerin kendilerini ne tam olarak köken kültürlerine ne de Alman kültürüne ait hissetmelerine neden olabilmektedir.

Kimlik karmaşası yaşayan gençlerin bu durumu sağlıklı bir şekilde aşmaları için dini inanç, en önemli destekleyici faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Almanya'da yaşayan Türk diasporası için İslam, merkezi bir inanç sistemi olmanın yanı sıra kimlik oluşturma sürecinde stratejik bir role sahiptir. İslam, bu topluluklar için köken kültürleri ile aralarında köprü görevi görmekte ve bireysel kimliklerin şekillenmesinde temel bir faktör olarak işlev görmektedir. Din, Türk toplumunun geleneklerini, örf ve adetlerini ve sosyal ilişkilerini derinden etkileyerek, Almanya'daki yaşamlarını anlamlandırmada kritik bir işlev görmektedir. Dolayısıyla Almanya'da İslam dini Türk topluluğunu birleştiren ve destekleyen temel bir güç olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışma, Almanya'daki Türk gençlerinin dindarlıkları ve kimliklerinin şekillenmesindeki ilişkiyi kimlik karmaşası bağlamında analiz etmeyi hedeflemektedir. Araştırmada ayrıca çok kültürlü bir ortamda yetişmenin kimlik oluşumu üzerindeki etkisini anlamak ve gençlerin psikolojik denge kurma sürecinde karşılaştıkları zorlukları belirlemeyi amaçlamaktadır.

“Almanya’daki Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası” adlı çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde teorik çerçeve oluşturulup Almanya’daki Türk gençliği, dindarlıkları ve kimlik karmaşaları üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine dair bilgiler verilmekte olup bu bağlamda Almanya’da doğup büyüyen, 13-25 yaş aralığında dokuz kız ve dokuz erkekten oluşan çalışma grubuyla yapılan mülakatların yöntemi ve işlemi ele alınmaktadır. Üçüncü bölüm mülakatlar neticesinde elde edilen bulguları içermektedir. Dördüncü bölüm ise, araştırmanın değerlendirme ve sonuç kısmı olarak ele alınmaktadır.

Araştırma süresince bana rehberlik eden ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Adem Şahin’e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Beni bu günlerde kadar getiren, sevgiyle yetiştiren babam Bünyamin Alper Umut ve annem Rabia Umut’a teşekkür ederim. Bu süreçte her an yanımda olan ve maddi-manevi desteğini esirgemeyen hayat arkadaşım Şamil Özdemir’e içten teşekkürlerimi sunarım. Hayat sevincime sevinç ekleyen küçük kızım Hanne Meryem’e de teşekkür ederim.

Esra Özdemir

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
Önsöz.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
Giriş.....	1
1. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı	2
3. Araştırmanın Önemi	2
4. Daha Önce Yapılan İlgili Çalışmalar ve Çalışmanın Alana Katkısı.....	3
4.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar	3
4.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1.1. Gençlik Döneminin Psiko-sosyal Özellikleri.....	5
1.1.1. Psikolojik Özellikler	5
1.1.2. Sosyolojik Özellikler.....	8
1.2. Gençlik Döneminde Kimlik Karmaşası	9
1.2.1. Kimlik Karmaşası.....	9
1.2.3. Kimlik Karmaşasını Etkileyen Psiko-sosyal Faktörler	12
1.2.3.1. Dini İnanç	12
1.2.3.2. Eğitim ve kariyer.....	12
1.2.3.3. Kültürel Faktörler.....	13
1.2.3.4. Kişisel Geçmiş ve Travmalar	13
1.2.3.5. Sosyal Çevre İle İlişkiler	15
1.2.3.6. Sosyal ve Kültürel Baskı	16
1.3. Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Kimlik Karmaşası.....	16
1.3.1. Kimlik Sorunları.....	16
1.3.2. Eğitim Sorunları	17
1.3.3. Aile ve Sosyal Çevreyle İlişkiler	18
1.3.4. Azınlık Psikolojisi ve İkinci Sınıf Vatandaş Muamelesi	19
1.3.5. Dini ve kültürel çelişki	20
1.3.6. Dil Sorunları.....	20
1.3.7. Irkçılık ve İslamofobi’nin Artması	21
1.4. Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dini Hayat	21

1.4.1. Din ve Dindarlık.....	21
1.4.1.1. Din.....	21
1.4.1.2. Dindarlık.....	23
1.4.2. Dindarlığın Boyutları	24
1.4.2.1. İnanç Boyutu	25
1.4.2.2. Duygu (Tecrübe) Boyutu	25
1.4.2.3. Davranış (İbadet) Boyutu	25
1.4.2.4. Bilgi Boyutu	26
1.4.2.5. Etki Boyutu	26
1.4.2. Almanya’da Yaşayan Türklerde Din Eğitimi	26
1.4.3. Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla Olan Münasebeti ve Ortaya Çıkan Problemler	28
1.5. Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası İlişkisi.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	36
YÖNTEM.....	36
2.1. Araştırmanın Yöntemi	36
2.2. Araştırmanın Sınırlıkları.....	36
2.3. Araştırmanın Çalışma Grubu	36
2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması	39
2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlanması	39
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	41
BULGULAR	41
3.1. Katılımcıların Kimlik ve Kimlik Karmaşası Konularındaki Bireysel Deneyimleri.....	41
3.1.1. Başkaları Tarafından Anlaşılama ve Haksızlığa Uğrama Düşüncesi	41
3.1.2. Evlilik Algısı Üzerine Görüşler.....	46
3.1.3. Kimlik Arayışı ile İlgili Deneyimler	51
3.2. Aile, Kimlik ve Kimlik Karmaşası.....	58
3.2.1. Ebeveynlerin Almanya’da Yaşama Süreci.....	59
3.2.2. Ebeveynlerin Eğitim Durumu	60
3.2.3. Aile Bağları: Anne-Baba ve Kardeşlerle Olan İlişki.....	63
3.2.4. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu.....	67
3.2.5. Ailede Ağır Basan Kültür.....	70
3.2.6. Dil Yetkinliği ve Ev Ortamında Konuşulan Dil.....	72
3.2.7. Kimlik, Aidiyet ve Değerler: Kendini Hiçbir Yere Ait Hissetmeme Durumu.....	74
3.2.8. Aile İçi Tartışma ve Çatışmalar: Vatan, Milliyet, Aile ve Din Konularında Farklılık ve Uyum.....	80

3.2.9. Aile Üyeleri Tarafından Sevgi Algısı.....	82
3.3. Sosyal Çevre.....	84
3.3.1. Etnik Kökenler, Dini Ağırlıklar ve Dil Tercihleri Üzerinden Arkadaşlık İlişkileri	84
3.3.2. Arkadaş Çevresinin Dini Tutumları ve Kimlik Oluşumundaki Rolü.....	88
3.3.3. Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimine Etkisi.....	96
3.3.4. İş, Okul ve Sosyal Çevrede Uzaklaşma Endişesi Nedeniyle Dini Vecibelerin İhmal Edilmesi.....	99
3.3.5. Dini Cemaat Bağlılığı ve Düzenli Olarak Ziyaret Edilen Kurumlar.....	103
3.4. Entegrasyon.....	110
3.4.1. Alman Kültürünün Benimsenmesi ve Kendi Kültüründen Uzaklaşma Algısı.....	111
3.4.2. Almanya’da Yaşam Memnuniyeti ve Gelecekteki Yerleşim Tercihleri	116
3.5.3. Alman Toplumuna Aidiyet Sorunu ve Kimlik Algısı	120
3.4.4. Irkçılık ve İslamofobi Deneyimleri	125
3.4.5. Almanya’da Yaşanan Sorunlarla Başa Çıkmada Aile Desteği	132
3.5. Dindarlık, Kimlik, Kimlik Karmaşası	135
3.3.1. Katılımcıların Dindarlık Düzeyi.....	136
3.3.2. Ailenin Dindarlık Düzeyi ve Dini Kimliğe Etkisi.....	137
3.3.3. Dinin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Rolü ve Önemi	140
3.3.4. Dinin Bireysel Kimliğinin Oluşumundaki En Büyük Avantajı ve Dezavantajı.....	145
3.3.5. Dinin Kişisel Değerler, Karar Alma ve Hayatın Anlamı Üzerindeki Etkisi	147
3.3.6. Gelecek Kaygısıyla Başa Çıkmada Dinin Rolü	153
3.3.7. Müslüman Toplumuna Ait Olmanın Kişisel Deneyimi ve Faydaları	155
3.3.8. Din Eğitimi ve Bireysel Kimlik Üzerindeki Etkileri.....	159
3.3.9. Dini Şüphe ve Tereddütler	164
3.3.10. Din Değiştirme Üzerine Düşünceler	168
3.3.11. Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası.....	169
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	172
KAYNAKÇA	179
EKLER.....	187

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	38
Tablo 2. Başkaları Tarafından Anlaşılama ve Haksızlığa Uğrama Düşüncesi (Pasta Grafiği)	42
Tablo 3. Evlilik Algısı Üzerine Görüşler (Pasta Grafiği)	47
Tablo 4. Kimlik Arayışı ile İlgili Deneyimler (Pasta Grafiği).....	52
Tablo 5. Kimlik Karmaşasını Etkileyen Faktörler (Pasta Grafiği).....	53
Tablo 6. Ebeveynlerin Almanya'da Yaşama Süreci	59
Tablo 7. Ebeveynlerin Eğitim Durumu	60
Tablo 8. Ebeveynlerin Eğitim Durumu (Pasta Grafiği).....	62
Tablo 9. Aile Bağları: Anne-Baba ve Kardeşlerle Olan İlişki (Pasta Grafiği)	63
Tablo 10. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu	67
Tablo 11. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu (Pasta Grafiği).....	68
Tablo 12. Ailede Ağır Basan Kültür (Pasta Grafiği)	71
Tablo 13. Dil Yetkinliği (Pasta Grafiği)	72
Tablo 14. Ev Ortamında Konuşulan Dil (Pasta Grafiği)	73
Tablo 15. Kimlik, Aidiyet ve Değerler: Kendini Hiçbir Yere Ait Hissetmeme Durumu (Pasta Grafiği).....	75
Tablo 16. Aidiyet Hissiyatını Etkileyen Temel Faktörler	76
Tablo 17. Aile İçi Tartışma ve Çatışmalar: Vatan, Milliyet, Aile ve Din Konularında Farklılık ve Uyum (Pasta Grafiği)	81
Tablo 18. Etnik Kökenler, Dini Ağırlıklar ve Dil Tercihleri Üzerinden Arkadaşlık İlişkileri. 86	
Tablo 19. Arkadaş Çevresinin Dini Tutumları ve Kimlik Oluşumundaki Rolü	89
Tablo 20. Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimine Etkisi	97
Tablo 21. İş, Okul ve Sosyal Çevrede Uzaklaşma Endişesi Nedeniyle Dini Vecibelerin İhmal Edilmesi.....	99
Tablo 22. Dini Cemaat Bağlılığı ve Düzenli Olarak Ziyaret Edilen Kurumlar.....	105
Tablo 23. Alman Kültürünün Benimsemesi ve Kendi Kültüründen Uzaklaşma Algısı (Pasta Grafiği).....	112
Tablo 24. Almanya'da Yaşam Memnuniyeti (Pasta Grafiği)	117
Tablo 25. Alman Toplumuna Aidiyet Sorunu ve Kimlik Algısı (Pasta Grafiği)	121
Tablo 26. İrkçilik ve İslamofobi Deneyimleri (Pasta Grafiği)	126
Tablo 27. Katılımcıların Karşılaştığı İslamofobi Deneyimlerinin Ortam Bazında Dağılımı . 127	
Tablo 28. Almanya'da Yaşanan Sorunlarla Başa Çıkma Aile Desteği (Pasta Grafiği).....	133
Tablo 29. Katılımcıların Dindarlık Düzeyi (Pasta Grafiği).....	137
Tablo 30. Ailenin Dindarlık Düzeyi (Pasta Grafiği)	138
Tablo 31. Dinin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Rolü ve Önemi (Pasta Grafiği)	141
Tablo 32. Dinin Bireysel Kimliğinin Oluşumundaki En Büyük Avantajı ve Dezavantajı .. 146	
Tablo 33. Dinin Kişisel Değerler, Karar Alma ve Hayatın Anlamı Üzerindeki Etkisi (Pasta Grafiği).....	148
Tablo 34. Gelecek Kaygısıyla Başa Çıkma Dinin Rolü (Pasta Grafiği).....	154
Tablo 35. Müslüman Toplumuna Ait Olmanın Kişisel Deneyimi ve Faydaları (Pasta Grafiği)	156
Tablo 36. Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kurumların Dağılımı (Pasta Grafiği).....	160
Tablo 37. Alınan Din Eğitiminin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Etkisi (Pasta Grafiği).....	161
Tablo 38. Dini Şüphe ve Tereddütler (Pasta Grafiği).....	165

KISALTMALAR

AfD: Alternatif für Deutschland

Bkz.: Bakınız

C: Cilt

Çev.: Çeviren

DITIB: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği

Ed.: Editör

IGMG: İslam Toplumu Millî Görüş

S.: Sayfa

Vs.: Ve saire

GİRİŞ

Bu bölümde tezin konusu, problemi, amacı ve önemi üzerinde durulacak; son olarak konumuzla ilgili yapılan çalışmalar tanıtılacak ve bu çalışmanın alana katkısı üzerinde durulacaktır.

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Araştırmamızın konusu, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinde dindarlık ve kimlik karmaşası arasındaki ilişkidir. Bu çalışmada, ana kültürlerinden farklı bir kültürel çevrede büyüyen üçüncü nesil göçmen bireylerin sıklıkla deneyimlediği kimlik oluşumu ve kimlik karmaşası fenomeni ve dindarlığın bu konuda oynadığı rolü ele alınmaktadır.

Kimlik, bireyin kendisini nasıl algıladığı, kendi içinde ve sosyal çevresinde nasıl konumlandığı ile ilgili bir kavramdır. Bu kavram bireysel ve sosyal düzeyde sürekli bir bütünlük ve tutarlılık arayışını içermektedir. Kimlik karmaşası ise bireyin kendini tanımlama, sosyal roller ve beklentiler arasında bocalama hali olarak tanımlanmaktadır. Bu durum özellikle birden fazla kültürün etkisi altında büyüyen bireyler için kimliklerini anlamlandırma ve ifade etme süreçlerinde belirsizlik ve çatışma yaratmaktadır.

Almanya’da ikamet eden diaspora durumundaki “gurbetçi Türkler”in artık üçüncü nesil olan gençleri, dil ve dinin ön plana çıktığı çeşitli kültürel öğelerinin birleştiği bir noktada azınlık psikolojisinin de etkisiyle kendileri için toplumda bir konum belirleme çabası içindedirler. Bu durum, onların hem kişisel hem de dini kimliklerinin oluşumunu etkilemektedir. Kimlik karmaşası yaşayan bireyler, iki farklı kültür arasında kalmışlık duygusu yaşamakta ve bu durum kendilerini ifade etme biçimlerini, aidiyet duygularını ve dünya görüşlerini etkilemektedir.

Bu bağlamda araştırmanız dindarlığın Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin kişisel ve dini kimliklerinin oluşumunda olumlu ya da olumsuz etkilerini belirlemeyi hedeflemektedir. Araştırma bu bağlamda, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin deneyimlerini odaklanarak, dindarlık ve kimlik karmaşası arasındaki dinamikleri detaylı bir şekilde ortaya koyma, bu alandaki bilgi eksikliklerini giderme ve konuya yeni bakış açıları kazandırma potansiyeline sahiptir.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinde kimlik karmaşasına yol açan faktörleri belirlemek ve kimlik karmaşası ile dindarlık arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak; kimlik karmaşasının ardında yatan dini ve psiko-sosyal faktörleri tespit etmektir. Bu çerçevede incelenen gençlerin psikolojik durumları, aile ilişkileri, sosyal çevreleri ve Alman toplumuna adaptasyon süreçleri ve dini hayatları dikkate alınarak bu faktörlerin kimlik karmaşaları ile olan ilişkilerini ortaya konulmuştur.

Araştırmada cevabı aranan sorular şunlardır:

- Almanya’da yaşayan Türk gençleri arasında kimlik karmaşası ne kadar yaygındır?
- Almanya’da yaşayan Türk gençlerde kimlik karmaşasına sebep olan etkenler nelerdir?
- Dini inançlar ve dindarlık kimlik karmaşası ile nasıl bir ilişki içerisindedir?
- Ailenin ve sosyal çevrenin gençlerdeki dini hassasiyetler üzerindeki etkisi nedir?
- Ailenin ve sosyal çevrenin kimlik karmaşasının artması veya azalması üzerindeki rolü nedir?
- Dindarlık düzeyinin artması kimlik karmaşasını azaltmakta etken midir?
- Almanya’da bir Türk genci olarak yaşamak kimlik karmaşasının artmasında etken midir?

3. Araştırmanın Önemi

Farklı bir kültürde yaşayan bireylerin yaşadığı kimlik karmaşasının, benimsediği kültürde yaşayan bireylerden daha fazla olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Almanya’da yaşayan Türk diasporası, tam anlamıyla Türk kimliği ile özdeşleşmemiş olduğu gibi aynı zamanda Alman kimliğiyle de bütünleşememiştir. Bu bağlamda yaşanan deneyimler ve etkileşimler, bireylerin kimlik algılarını çeşitlendirmekte ve daha karmaşık hale getirmektedir.

Almanya’da doğup büyüyen yeni nesil Türk gençleri, kendi kültürlerini ailelerinden devir alarak Türk-Alman melez kimliğine sahip olmakta; bundan dolayı gençler kendilerini daima bir ikilem içerisinde bulmaktadırlar. Bu ikilemin dinamiklerini tespit etmek amacıyla, çalışmamızda saha araştırması yaparak gençlerle doğrudan mülakatlar yapılmış ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Bu konunun literatür taraması yoluyla araştırılmasının sınırlılıkları açıktır; dolayısıyla gençlerle doğrudan etkileşime geçilmesinin zorunlu olduğunu vurgulamak

gerekmektedir. Uyguladığımız mülakat tekniği, araştırma metodolojisine derinlik kazandırarak gençlerin yaşadığı kimlik karmaşasının dinamiklerini daha etkin bir şekilde anlamamıza olanak tanımaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular, Avrupa’da yaşayan Türk toplumunun psiko-sosyal analizinde kritik öneme sahiptir; zira bu bulgular, diğer Avrupa ülkelerinde benzer toplumsal dinamiklerin anlaşılmasına da katkı sağlamaktadır. Her ne kadar her ülke kendine özgü koşullara sahip olsa da bu araştırma Batı ülkelerindeki Türk diasporasının genel durumuna ışık tutacak temel unsurları ele almaktadır.

4. Daha Önce Yapılan İlgili Çalışmalar ve Çalışmanın Alana Katkısı

4.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Kula’nın “Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine bir Araştırma)” (2001) adlı kitabı, ergenlikte kimlik ve din ilişkisini ele almaktadır. Kitap öncelikle teorik bir çerçeve vererek, ergenlikte din-kimlik arayışı ve kimlik bunalımı konularını izah etmektedir. Kula, 16-21 yaşları arasında 800 liseli öğrenci ile yaptığı anket bulgularına araştırmanın ikinci bölümünde yer vermektedir.

Kulaksızoğlu’nun “Ergenlik Psikolojisi” (2019) adlı kitabı, Türkiye’de ergenler üzerinde yapılan araştırmaların neticesinde ortaya çıkan bulguları ele alarak, ergenlik dönemini ve vuku bulan fizyolojik ve psikolojik değişimleri açıklamaktadır.

Kaleci ve Solmaz’ın “Din ve Kimlik: Çeşitli Değişkenler Bağlamında Ergenler Üzerine Ampirik Bir Analiz” makalesi, ergenlerin din-kimlik ilişkisini cinsiyet, ailevi durum, sosyo-ekonomik seviye, ebeveynlerin eğitim durumu gibi değişkenlerin ergenlerin dini kimlik düzeyleri üzerindeki etkilerini analiz etme amacıyla 1000 lise öğrencisinden oluşan bir grup üzerinde gerçekleştirilmiştir.

4.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Schührer (2018) “Türkeistämmige Personen in Deutschland” (Almanya’da Türkiye Kökenli Bireyler) adlı araştırmasını Almanya’nın göç ve mülteciler bakanlığı eşliğinde yapmıştır. Araştırma Almanya’da yaşayan Türklerin eğitiminden, sosyal hayatlarından, iş hayatlarından, Alman diline hakimiyetlerinden ve medya kullanımlarından bahseden bir araştırma raporu sunmuştur.

Akmanoğlu (2010) “Die integrationsunwilligen Türken? Die Türken in Deutschland im historischen und kulturellen Kontext” (Entegrasyona Yanaşmayan Türkler? Almanya’daki

Türklerin Tarihi ve Kültürel Bağlamda İncelenmesi) adlı eseri, Almanya'daki Türklerin entegrasyon sürecine ve güncel durumlarını istatistiksel olarak ele almaktadır.

Pollack, Müller, Rosta ve Dieler “Integration und Religion aus der Sicht von Türkeistämmigen in Deutschland” (Almanya'daki Türkiye Kökenlileri Bireylerin Bakış Açısıyla Entegrasyon ve Din) adlı raporu Almanya'daki Westfälische Wilhelms-Universität Münster tarafından yayımlanmıştır. Bu araştırma ideal evreni temsil edebilmek üzere seçilen, Almanya genelinde yaşayan ve 16 yaşından büyük olan 1.201 Türk bireylerden oluşan örneklem üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın odaklandığı ana temalar entegrasyon, dindarlık ve Alman çoğunluk toplumu tarafından sosyal kabul şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışma, kimlik ve dindarlık arasındaki ilişkiyi derinlemesine ele alarak çok kültürlü toplumlarda bu iki kavramın nasıl etkileşimde bulunduğu dair yeni ve özgün veriler sunmaktadır. Bu bağlamda hem kimlik araştırmaları hem de din bilimleri alanında mevcut literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda yaşayan Türk gençlerinin kimlik gelişim süreçlerine dair elde edilen bulgular, sosyoloji ve psikoloji alanlarında çok kültürlü toplumlarda bireylerin kimlik oluşumuna yönelik teorilere katkıda bulunmaktadır. Bu çalışma, özellikle göçmen kökenli gençlerin karşılaştığı kimlik karmaşıklığı ve dindarlığın bu süreçteki rolü hakkında derinlemesine bir anlayış sunmaktadır.

Araştırmanın nitel yöntem ve mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiş olması, katılımcıların kişisel deneyimlerine dayanan zengin ve derinlemesine bilgilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Son olarak bu çalışma, dindarlığın yalnızca kişisel manevi tatmin sağlamadığını, aynı zamanda kültürel aidiyet ve kimlik karmaşası ile mücadelede önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu katkılar çalışmanın teorik ve pratik alanlarda önemli bir yer edinmesini sağlamakta ve gelecekteki araştırmalar için bir kaynak sunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Gençlik Döneminin Psiko-sosyal Özellikleri

1.1.1. Psikolojik Özellikler

Psikolojik ve fizyolojik değişimlerin yoğun bir şekilde gerçekleştiği gençlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasında bir köprü görevi görmektedir. Ergenlik döneminin başlangıcındaki hızlı büyüme, fizyolojik ve psikolojik açıdan belirgin değişimlere yol açmaktadır. Bu değişiklikler, gencin duygusal durumu, davranışları ve tutumları üzerinde de büyük etkendir. Gençlik dönemindeki duygusal değişimler oldukça şiddetli ve hızlı bir biçimde yaşanmaktadır. Duygusal yoğunlukla beraber duyguların karmaşıklığı da bu evrede ön plana çıkmaktadır. Romantik duygular ve sevgi gibi duyguların beraberinde öfke, nefret, agresiflik gibi olumsuz duygular da şiddetle zahir etmektedir. Bu duygusal yoğunluk, gençlerin kişisel ve sosyal ilişkilerini anlama, değerlendirme ve geliştirme sürecinde önemli bir faktördür.

Diğer yandan duygularda bir tutarsızlık da söz konusu olabilmektedir. Gencin duygusal tepkileri son derecede değişkendir. Duyguların değişim hızı çabuk olmakla beraber duygularında istikrarsızlık mevcuttur. Genç birey, belirli bir konuda tamamen rasyonel bir tutum sergileyebilirken, aynı konuda başka bir zaman tamamen mantık dışı davranışlar gösterebilmektedir. Gençlerin duygusal tepkilerindeki bu hızlı değişim ve istikrarsızlık, biyolojik, hormonal ve nörolojik değişimlerle birlikte psikososyal faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Hormonal değişiklikler gençlerin duygusal durumlarında ani dalgalanmalara neden olabilmektedir. Bunun yanı sıra kişisel kimlik oluşumu, bağımsızlık arayışı, sosyal ilişkilerdeki değişiklikler, gelecek kaygıları, endişe ve umutsuzluk gibi gençlik dönemine özgü yaşam olayları da bu duygusal istikrarsızlığı etkileyebilir (Kulaksızoğlu, 2019).

Gençlik döneminin psikolojik özelliklerinden bir diğeri de aşırı hayal kurmadır. Biyolojik-cinsel gelişime, duygusal yoğunluğun artışı ve bilişsel gelişim, gençlerin zihin dünyasında büyük değişikliklere sebep olmaktadır. Bu faktörlerin bir araya gelmesinin sonucunda düşünceleri içerik açısından çeşitlenmektedir. Gençlerin içsel isteklerini ifade etme biçimlerinden biri de hayal kurmaktır. Geleceğe yönelik hayaller kurmak gençlerde önceliklidir. Ancak aynı zamanda gerçekleşmesini arzu ettikleri belirli hedefler de hayal dünyalarında yer edinmektedir. Hayal etmek yaratıcılığı teşvik eden olumlu bir özelliktir. Ancak gerçekleşmeyen veya gerçekleşme olasılığı düşük olan hayalleri gerçekleştirmiş gibi düşünmek bireyde bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkabilmektedir.

Fiziksel değişimler, karşı cinse ilgi ve cinsel arzular bu dönemde belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kültürel normlar ve aile değerleri gencin karşı cinsle ilişki kurma biçimini belirlemede kilit faktörler arasında yer alır. Bu bağlamda bireyin toplum içindeki rol modelleri, etik normlar, cinsellikle ilgili beklentiler ve aile içinde benimsenen değerler, gençlerin karşı cinsle ilişkilere yönelik tutumlarını ve davranışlarını etkileyerek biçimlendirir. Özellikle dindar gençler için cinsel arzuların yönetilmesi kendine özgü önemli bir meydan okuma teşkil etmektedir. Bu gençler, cinsel dürtülerin ortaya çıkışı ile birlikte yaşadıkları mahcubiyet ve utangaçlık duygularının yanı sıra cinsel gelişim süreçlerinin doğurduğu karmaşayla da mücadele etmektedirler. Tüm semavi dinlerde evlilik öncesi cinselliğin yasaklanmış olması gençte içsel çatışmaların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum da bir yandan fizyolojik ve psikolojik olarak cinsel değişim ve arzularıyla başa çıkmaya çalışırken, diğer yandan dini inançları ve öğretileri arasında denge kurma zorunluluğunu hissetmelerine yol açmaktadır (Kulaksızoğlu, 2019).

Bu sebeplerden ötürü gençlik döneminin bir “çelişkiler dönemi” olduğu sonucuna da varılmaktadır. Gençlik dönemini çatışmalı bir sosyalleşme süreci olarak nitelendiren Freud, gencin cinsel isteklerinin ailesi ve sosyal çevresi tarafından baskılandığı kanaatindeydi. Ona göre genç biyolojik bir değişim yaşamakla beraber cinsel kimliğini de oluşturmaktadır. Bu dönemde daha önce bastırılan cinsel istekler yeniden zuhur etmektedir. Sosyal hayatta aktif bir şekilde yer almak isteyen genç, diğer yandan da yalnız kalmayı arzu etmektedir. (Kula, 2001).

Başta Erik Erikson’la olmakla beraber birçok uzman gençlik dönemini bir “kriz” dönemi olarak nitelendirir. Erikson’un psiko-sosyal kuramına göre birey doğumundan ölümüne kadar hayatında sekiz gelişim evresinden geçer. Her dönemde bireyin aşması gereken psiko-sosyal krizleri vardır ve bu krizler bireyin kişiliklerini ve gelişimini şekillendirir. Ayrıca her gelişim aşaması daha önceki gelişim aşaması üzerine bina edilir. Araştırmanın konusu gereği burada kuramda bahsedilen “Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası” (11-17 yaş) ve “Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık” (17-30 yaş) evreleri ele alınacaktır.

“Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası” döneminde bireyin zihnini “Ben kimim?” sorusu kurcalar. Hayatı boyunca kimlik arayışını en yoğun yaşadığı dönem gençlik dönemidir. Hem bilişsel hem de fiziksel gelişiminin farkına varıldığı bu dönemde genç, kendi bedenini daha iyi tanımaya başlar. Bu süreç onun kendi kimliğini tanımlama yolunda adımlar atmasına teşvik eder. Bu dönemde birey, bu soruların cevaplarını “özdeşleşme” ve “taklit” mekanizmalarıyla,

rol model aldığı veya beğendiği bir kişiye benzemeye çalışarak aramaya başlar. Genç beğendiği ya da örnek aldığı bir kimseye özenir ve onun gibi davranmaya çalışır. Bu dönem, kişinin kimlik oluşturma sürecinin önemli bir parçasıdır ve sağlıklı bir kimlik gelişimi için kritik bir aşamadır. Bu aşamayı başarıyla aşan gençler kimliklerini geliştirirken, başarısız bir şekilde atlatanlar ise kimlik karmaşasına düşmektedir (Erikson, 1984).

“Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık” döneminde genç kendini dostluk kazanımı ile göstermektedir. Ayrıca evlilik ve kariyer sahibi olmak da bu dönemin aşamalarındandır. Bu kriz dönemini olumlu atlattığı durumda ailesi ve arkadaşları ile yakın ilişki kurar, güçlü sosyal desteğe sahip olur ve romantik ilişkiler konusunda başarılı olur. Aksi durumda ise “yalıtılmışlık” veya “terk edilmişlik” duygusu oluşmaktadır. Bu durumda genç yakın ilişki kurma konusunda zayıf, sosyal ilişkilerinde başarısız olmakta ve kendini toplumdan soyutlamaktadır (Gürses ve Kılavuz, 2011).

Amerikan psikoloğu Appelbaum insanın kimlik arayışına dikkat çekerek “psikolojik zihinlilik” kavramını ortaya koymaktadır. Gençlik dönemi bireyin kimlik arayışının en yoğun şekilde yaşandığı dönem olması sebebiyle psikolojik zihinlilik ile ilişkilidir. Psikoanalitik içgörü terimiyle benzer bir anlam taşıyan bu kavram, gençlerin bireysel farkındalığın artmasıyla beraber kendi tutumları, fikirleri ve duyguları üzerine düşünme yeteneği ve bunları ifade etme becerisini kapsamaktadır (Appelbaum, 1972). “Aleksitimi” kavramı ise bu durumun zıddını oluşturarak duyguların anlaşılmasını ve ifade edilmesini güçleştiren bir durumu ifade eder. Bu durum gençlerin duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyerek kimlik arayışlarına ve sosyal ilişkilerine olumsuz bir şekilde yansıyabilmektedir (Baacke, 1987).

Özet olarak, “Gençlik; rasyonellik, duygusallık, duygularda istikrarsızlık, kimlik arayışı, benlik duygusu, bencillik, kendini yüceltme, aşağılık kompleksi, bağımsızlık arzusu, bağımlılık, isyankarlık, idealizm, büyük hayallere sahip olma, hayal kırıklığı, cesaret, mahcubiyet, çekingenlik, tedirginlik, huzursuzluk, maceraperestlik, kesin inançlılık, şüphecilik, bunalım, hırçınlık, kavgacılık, sinirlilik, hoşnut olmama, çabuk sevinme, çabuk üzülme, çabuk heyecanlanma, kararsızlık, güvensizlik, çalışmaya karşı isteksizlik vb. gibi tezimizin sınırlılığı sebebiyle ele alamadığımız bir çok duygular arasında gel-gitler yaşanan bir dönemdir.” (Kurt ve diğerleri, 2013)

1.1.2. Sosyolojik Özellikler

Sosyalleşme hayat boyu devam eden bir süreçtir. Kişinin çocukluk döneminde başladığı sosyalleşme davranışı, gençlik döneminde de devam eder. Bu dönemde gelişim ödevlerinden birisi de kültürel ve sosyal değerlere göre tutum, davranış ve düşüncelerini şekillendirmektir (Kurt et al., 2013).

Alman eğitim bilimcisi Dieter Baacke'ye göre bu dönemde gencin yapması gereken belli başlı görevleri vardır; bunlardan ilki eğitim almaktır. Eğitim, bireyin bilgi ve becerilerini geliştirerek kendi potansiyelini en üst seviyeye çıkarmasına olanak tanımaktadır. Ancak günümüzde eğitim süreçlerinin uzunluğu, gençlerin bu görevi tamamlamalarını daha geç bir yaşa erteleyebilmektedir. İkinci görev, gencin bilinçli ve özgür iradesiyle karar almasını kapsamaktadır. Bu bireyin kendi değerleri, hedefleri ve istekleri doğrultusunda yaşamını şekillendirmesine olanak tanır. Gençler aldıkları eğitim ve bilinçli kararlarını birleştirerek meslek seçimi yaparlar, bu da gençlik döneminin üçüncü aşamasını oluşturur. Meslek seçimi genellikle bireyin toplumsal rolünü belirler ve toplum içindeki yerini güçlendirir. Gençlerin bağımsızlık kazanması ve ailelerinden ayrılarak kendi ev yaşantılarını kurmaları, Baacke tarafından vurgulanan kritik bir görevdir. Bu aşama, bireyin kendi sorumluluklarını üstlenerek özgürlüğünü inşa etmesini ve kendi bağımsız kimliğini oluşturmaktadır. Ancak geleneksel toplumlarda genellikle bu aşama gençlerin evlilikle birlikte yerine getirdiği bir görevdir. Bu evreyle beraber gençlik dönemi Baacke'ye göre sona ermektedir. Günümüzde okul süreci Baacke'nin bu görüşü ortaya koyduğu 1987 yılıyla kıyaslayınca daha uzundur. Bu nedenle 25 yaşına kadar genç eğitimini anca tamamlamakta, eğitim süresinin uzaması ise gencin diğer hedeflerini de aksatmaktadır (Baacke, 1987).

Bu görevlere ilaveten, gençlik dönemindeki sosyal ilişkilerin vurgulanması önemlidir. Sosyal ilişkiler, gençlerin duygusal gelişimleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Arkadaşlık ilişkileri empati geliştirmelerine, duygusal destek bulmalarına ve sosyal becerilerini güçlendirmelerine olanak tanır. Bu, onların toplumsal yaşantılarına etkin bir şekilde katılmalarını sağlayarak sosyal uyumlarını artırabilir. Ayrıca gençlerin sosyal ağları ve etkileşimleri, kariyer ve eğitim seçimlerini de etkilemektedir. Meslek seçiminde veya eğitim tercihlerinde akran gruplarının ve sosyal çevrenin etkisi önemli bir faktördür (Kurt et al., 2013).

1.2. Gençlik Döneminde Kimlik Karmaşası

1.2.1. Kimlik Karmaşası

Kimlik karmaşası kavramını açıklamadan önce, kimlik kavramını aydınlatmak gerekmektedir. Kimlik kavramının tanımlanması, çeşitli disiplinlerin farklı perspektiflerle ele almasından dolayı oldukça komplekstir. Bunun temelinde kimliğin çok boyutlu bir fenomen olması yatmaktadır. Farklı disiplinler kimliği bilişsel, toplumsal ve fiziksel boyutları içeren geniş bir perspektif içinde ele almaktadır. Türk Dil Kurumu kimliği “Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü; kişinin kim olduğunu tanıtan belge, hüviyet; herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” olarak tanımlamıştır (“Kimlik”, 2005)

Psikoloji bağlamında kimlik genellikle bireyin benlik algısı, duygusal deneyimleri ve kişisel özellikleriyle ilişkilendirilir. Kimlik kişinin kendini tanıma, anlama ve sürekli bir bütünlük duygusu içinde olma arzusunu yansıtır. Kimlik, “bireyin gelişimin dönemleri boyunca (özellikle ergenlik döneminde) diğer insanlarla özdeşleşme sonucu, bir süreklilik ve tutarlılık içinde yetişkinlik rolü, neye inanıp değer verdiği ve beklentileri hakkındaki toplu bilinci” olarak da tanımlanmaktadır (Kulaksızoğlu, 2019). Bireyin yaşamındaki deneyimler, değerler ve hedeflerle şekillenen bir kavram olan kimlik, kişinin benlik algısını, benzersizliğini ve sürekliliğini anlamaya yönelik bir çabayı içermektedir. Kimlik kavramı benlik ve kişilik terimi yerine de geçebilmektedir (Kulaksızoğlu, 2019).

Özellikle gençlik döneminde, kimlik gelişiminin hızlandığı görülmektedir. Bu dönemde birey toplum içindeki rolünü, kendisinin yerini, ideallerini ve amacını keşfetmeye çalışır. “Ben kimim?” sorusunu kendisine sorup kimliğini anlama çabası içine girer. Bu süreç, kişinin kendi özgünlüğünü ve toplumsal konumunu anlamaya çalışmasını kapsar. Gençlik döneminde birey hem bilişsel hem de fiziksel gelişiminin farkına varır. Aynı zamanda kendi bedenini daha iyi tanımaya başlar ve bu süreç onun kendi kimliğini tanımlama yolunda adımlar atmaya teşvik etmektedir. Genç birey hayatında edindiği yeni rollerle nasıl baş edeceğini, bu değişiklikleri nasıl değerlendireceğini ve geçmişteki deneyimleriyle nasıl birleştireceğini düşünmektedir.

Kula, genç bireyin kimlik oluşum sürecini analiz ederken dört temel kategori belirlemiştir. İlk olarak gençlerin bağımsız olma isteklerini ve kendi kararlarını verebilme isteği gelmektedir. Genç, bir özdeşim örneğini benimseyip buna uygun davranarak bağımsızlığını elde etmek istemektedir. İkinci olarak genç, kendi dünya görüşünü ve değerlerini belirlemektedir. Hayatın

amacını saptayan birey, din konusunda da bir kanaate varmaktadır. Üçüncü olarak, toplumsal konumu, işi ve geleceğe dair beklentileri ile ilgili zihnindeki sorulara cevap verir. Gencin kimliğini şekillendiren son başlık ise cinsel kimliğinin oluşmasıdır (Kula, 2001).

Erikson'un psiko-sosyal gelişim teorisi de benzer bir süreçten bahseder. Erikson'a göre birey, doğumundan ölümüne kadar hayatında sekiz psiko-sosyal gelişim evresinden geçmektedir. Her dönemde aşması gereken psiko-sosyal krizleri ve kazanımları vardır; yaşadığı krizler bireyin kişiliklerini ve gelişimini şekillendirir. Ayrıca her gelişim aşaması daha önceki gelişim aşaması üzerine bina edilmiştir. Ona göre kimlik oluşum süreci doğumla beraber başlayıp ergenlik döneminde en üst düzeye çıkmaktadır. Erikson'un kuramındaki "Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası" (11-17 yaş) evresi, bu tezin konusu açısından özellikle önem arz etmektedir.

Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası" döneminde bireyin zihnini "Ben kimim?" sorusu kurcalamaktadır. Bu dönemde birey, bu soruların cevaplarını "özdeşleşme" ve "taklit" mekanizmalarıyla, rol model aldığı veya beğendiği kişilerin özelliklerini benimseyerek aramaya yönelir. Beğendiği ya da örnek aldığı birisine özenir ve onun gibi davranmaya başlar. "Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası" dönemini başarıyla aşan gençler, kimlik duygusu geliştirirken, başarısız olanlar ise kimlik karmaşasına düşmektedir (Erikson, 1968). Kimlik karmaşası özellikle gençlik döneminde bireyin yaşamında etkili bir rol oynayan bir olgudur. Genç farklı rolleri, değer ve inanç sistemlerini keşfeder ve bu bazı durumlarda karmaşaya sebep olabilmektedir (Sokol, 2009). Erikson bu yaş aralıklarında yaşanan kimlik karmaşasının cinsel anlam taşımadığını, karmaşanın temelinde daha çok psiko-sosyal faktörlerin yattığının altını çizmektedir. Bu evrede kimlik oluşumu etkileyen üç unsur vardır; bunlar cinsiyet rolleri, kariyer tercihi ve toplumsal konumdur. Genç, çevresindeki cinsiyet rollerini dikkatle gözlemleyip anlamaya çalışarak kendi cinsiyet kimliğiyle ilgili bir anlayış geliştirebilmektedir. Toplumsal konumunu genç, yetişkinlerden ziyade kendi akran gruplarıyla etkileşimde bulunup, gruplar içerisinde kabul görmeye ve benzerlik bulmaya çalışarak edinebilmektedir. Mesleki kimlik ise bireyin toplum içindeki rolünü anlama ve belirleme sürecinde kilit bir öneme sahiptir.

Ancak genç bireyin bu rolleri belirleme süreci kompleks ve zorlayıcıdır. Erikson kimlik karmaşasını kimlik kriziyle ilişkilendirmektedir. Bu krizin önceki gelişim aşamalarından bağımsız olmadığını, aksine bu aşamalardan etkilendiğini ve takip eden gelişim evrelerinde belirleyici bir rol oynadığının altını çizmektedir. Kimlik karmaşası ayrıca gencin yoğun beklentilerle yüzleştiği veya kişinin kendi kimliğini koruma konusunda güçlük çektiği

durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu karmaşanın yoğun bir şekilde yaşanması, bireyin özerklik ve girişim yeteneğinin duraksamasına neden olabilmektedir. Erikson benliğinin bu durumunu “Patients” olarak tanımlar. Birey bu durumda endişeli, kafası karışmış veya güçsüz hisseder. Ancak sağlıklı bir benliğe sahip olan genç bireyler, bu zorlukları aşma sürecinde özgüvenlerini güçlendirme ve kendi potansiyellerinin farkına varma yetenekleri sayesinde ilerleyebilmektedir. Bireyin bilinçli bir şekilde yeni durumları keşfetmesi ve bu deneyimler vasıtasıyla bilgi edinmesi, ayrıca düşüncelerini ve duygularını başkalarıyla paylaşması, kimlik karmaşayla başa çıkmada sürecini olumlu etkilemektedir. Kimlik karmaşası, bireyin kişisel gelişiminde önemli bir süreçtir ve kimlik bütünlüğüne ulaşmak için gencin bu aşamadan geçilmesi kaçınılmazdır (Erikson, 1968).

James E. Marcia, Ericson’un teorisini temel alarak kendi kimlik gelişim teorisini oluşturmuştur. Ona göre bireyin kimlik oluşumunu, adanmışlık (commitment) ve bunalım (crisis) arasındaki etkileşime dayanmaktadır. Adanmışlık, bireyin belirli bir değer, inanç veya hedefe bağlılığını ifade etmektedir. Bunalım ise, bireyin kimlikle ilgili belirli konularda kararsızlık, belirsizlik veya çatışma içinde olması durumudur. Bu iki faktörün varlığı ve yokluğu, dört farklı kimlik durumunu belirlemektedir. Marcia’nın öne sürdüğü kimlik gelişiminde, kimlik yapısı gençlerin verdikleri kararlar ve kendi içlerinde yaptıkları sorgulamalar doğrultusunda gelişir. Bu konuda öne çıkan yaşam alanları ise din, ideoloji ve meslektir. Dört kimlik statüsü bulunmaktadır: Askıya alınmış kimlik statüsü (Moratorium), başarılı kimlik statüsü (Identity achievement), ipotekli kimlik statüsü (Foreclosure) ve dağınık/ karmaşalı kimlik statüsüdür (Identity Diffusion). Konumuz gereği sadece dağınık kimlik statüsü incelenecektir. “Identity Diffusion” kavramı, bireyin kimlik karmaşasıyla yakından ilişkilendirilen bir anlam taşımaktadır.

Dağınık kimlik statüsü, kimlik gelişimindeki bireylerin kararsız ve belirsiz oldukları bir durumu ifade eder. Bu gençler, mevcut durumlarından memnuniyetsiz olmalarına rağmen kendileri için uygun yeni bir kimlik oluşturmada başarısızdırlar. Bu statüdeki bireyler hayatlarında net bir yön belirlememiş olup, din, felsefe, siyaset, mesleki ve cinsiyet rolleri, bireysel davranışlar gibi konularda kesin bir görüşe sahip değildirler. Henüz bir kimlik krizi yaşamadıkları için bu konuları detaylıca araştırmamış ve olasılıkları değerlendirmemişlerdir. Marcia’nın kimlik statüleri içinde dağınık kimlik, gelişim açısından en geri kalmış durumu temsil eder ve genellikle ergenliğin ilk dönemlerinde görülür. Bu aşamada bireyler hayatlarında sağlam ilişkiler kurmamış olup dış etkilere karşı ciddi derecede açıktırlar. Özsaygı ve bağımsızlık düzeyleri düşük olan bu bireyler, insanlarla olan ilişkilerde duygusal olarak uzak, soğuk ve

toplum içinde dışlanmaya yatkın olabilmektedirler. Kimliklerini oluşturmakta tereddüt eden gençlerin bu durumdan çıkamamaları, kişilik bozulmalarına ve hatta psikopatolojilere yol açabilmektedir (Marcia, 2002). Kimlik bulma sürecinde zorlanan bu gençler, madde bağımlılığı veya alkol tüketimi gibi kaçış mekanizmalarına da başvurabilmektedirler (Atak, 2011).

1.2.3. Kimlik Karmaşasını Etkileyen Psiko-sosyal Faktörler

Kimlik gelişimi, kişinin kendisine “Ben kimim?” sorusunu sorması ve bu soruya tatmin edici bir yanıt araması sürecini içermekte; sadece bireyin iç dünyasını değil aynı zamanda dışsal faktörleri de etkilemektedir. Kimlik karmaşası olarak adlandırılan durum, bu sürecin bir parçasıdır ve bireyin kimliği hakkında belirsizlik, sorgulama ve kararsızlık yaşadığı bir dönemi ifade etmektedir.

1.2.3.1. Dini İnanç

Kimlik karmaşasını en çok etkileyen faktörlerden biri, bireyin dini inancıdır. Kendi kimliklerini ve varlıklarını anlamlandırmaya çalışırken din, gencin üzerinde büyük bir etkidir. Kişinin inancıyla olan ilişkisi, hayat görüşünü ve değerlerini etkilemektedir. Çocukluk döneminde birey tamamıyla ailesinden gördüğü inancı (veya inançsızlığı) benimserken, gençlik döneminde kişi bu durumu sorgulamaya başlar. Gençlerin dini inançlarıyla ilgili yaşadıkları sorgulama süreci, kimlik oluşturma sürecini de şekillendirmektedir.

Dini kimliği güçlü olan bireylerde din, kimlik karmaşasını aşmakta en büyük faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir. Din, yaşamın anlamını bulma çabalarında rehberlik ederken, bireyin içsel bir denge ve süreklilik hissi geliştirmesine katkıda bulunur. Bu nedenle dini kimliği güçlü olan bireyler, dinin sağladığı çerçeve içinde kimlik karmaşasını daha etkili bir şekilde aşabilmektedirler. Ancak dini kimliği güçlü olan bir bireyin sorgulama süreci, bazen olumsuz bir seyir de alabilmektedir. Özellikle gençlik döneminde, birey kendi inançlarını sorgulamaya meyilli olup, bu süreç hem içsel hem de dışsal çatışmalara neden olabilmektedir. Olumsuz bir sorgulama süreci kişinin dinden uzaklaşmaya, dinsiz bir hayat sürmesine veya farklı bir dine yakınlaşmaya da itebilir (Kula, 2001).

1.2.3.2. Eğitim ve kariyer

Kimlik karmaşası içerisinde bulunan gençlerin karar verme süreçleri sadece kişisel kimlikleriyle değil, aynı zamanda eğitim ve kariyerleriyle de yakından ilişkilidir. Bu süreçte bireylerin kendi değerleri, yetenekleri ve ilgi alanlarına uygun olarak eğitim ve kariyer

seçimleri yapmaları gerekmektedir. Ancak bu kararlar içsel belirsizliklerden ve dışsal baskılardan olumsuz etkilenmektedir.

“Ben kimim?” sorusuna zihninde net bir şekilde cevap veremeyen genç, şüphesiz ki “Ben ilerde ne olmak istiyorum?” sorusuna da yanıt vermekte zorlanmaktadır. Anlaşıldığı üzere kimlik sorunları ile karşılaşan genç, eğitim ve kariyer konusunda da belirsizlik yaşamaktadır. Bu durum yanlış seçimlere ve dolayısıyla kimlik karmaşasının derinleşmesine yol açabilmektedir. Yanlış bir eğitim ve kariyer seçimi, bireyin ilerleyen yıllarda iş tatmini ve kişisel mutluluğunu etkileyebilmektedir. Eğitim seçimleri, bireyin kişisel ve mesleki gelişimi üzerinde uzun vadeli etkilere sahiptir (Lafçi, 2018).

1.2.3.3. Kültürel Faktörler

Kültür, bir bireyin kimlik arayışında ve kimlik oluşturmada kritik bir rol oynamaktadır. Bireylerin ilk tanıdıkları kültür içine doğdukları ve büyüdüğü kültürdür. Kimlik karmaşası içerisinde bulunan bireyler aynı zamanda kendi kültürel kimliğini (etnik köken, dil, örf ve adetler) de oluşturmaya çalışmaktadır. Farklı bir kültürde yetişen kişilerde kültürel faktörler, benimsediği kültürde büyüyen bireylerden daha büyük bir etki oluşturur. Çift kültürlü gençlerde kimlik karmaşası, bireyin kendini iki farklı kültür arasında dengeleme çabasının bir sonucu olarak daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar.

Bu gençler, ailelerinden gördükleri köken kültürleri ile yaşadıkları çevrenin kültürü arasında bir ikilem içerisinde bulunmaktadır. İki kültür arasında meydana gelen bu ikilem, gençlerin kimlik oluşturma çabalarını oldukça kompleks ve karmaşık hale getirmektedir. Birey iki kültürün arasında kendi yerini edinmeye ve kendi değerlerini oluşturmaya çalışmaktadır. Bu durum, gençlerin kimliklerini anlamlandırma ve oluşturma sürecinde önemli bir zorluk arz etmektedir (Nar, 2019).

1.2.3.4. Kişisel Geçmiş ve Travmalar

Kişisel geçmiş ve travmatik deneyimler kimlik karmaşasını etkileyebilen önemli faktörlerden biridir. Bu deneyimler, bireyin kimlik gelişimini derinlemesine etkileyebilmekte ve üzerinde kalıcı izler bırakabilmektedir. Bu tecrübeler, sadece bireyin geçmişiyle değil aynı zamanda kimliği ve yaşam perspektifini şekillendiren temel unsurları da etkilemektedir. Ayrıca kimliğin şekillenmesinde gerekli olan özgüven ve özsaygıyı zedelemekle beraber kişilerin kendi değerlerini, inançlarını ve kimliklerini sorgulamalarına sebebiyet verebilmektedir. Özellikle

gençlik döneminde bu tür zorlayıcı deneyimlerle başa çıkma süreci, bireyin kimlik oluşturma çabasını daha da karmaşık hale getirmektedir.

Kimlik karmaşası yaşayan bireyler, travmatik deneyimlerinin sonuçlarını nasıl anlamlandıracaklarını ve bu deneyimleri kimliklerine nasıl entegre edeceklerini düşünmek zorunda kalırlar. Bunun yanı sıra bu durum, gencin sosyal ilişkilerini de etkileyebilmekte; güvensizlik, izolasyon ve sağlıklı insani ilişkiler kurmakta zorlanma gibi durumlar söz konusu olabilmektedir (Qirjako, 2007).

3.2.2.1. Aile İlişkileri

Kimlik karmaşasını etkileyen psiko-sosyal durumlardan faktörlerden en önde geleni, bireyin ailesi ile olan ilişkisidir. Diğer etkenlerden hiçbiri ailenin kişi üzerindeki tesiri kadar büyük değildir. Bireyin ilk tanıdığı kültür, ilk konuştuğu dil, ilk inandığı din, ilk sosyalleşme süreci ve ilk değer anlayışı aile içerisinde oluşur. Hiçbir kimlik araştırması aile ilişkilerine değinmeden ilerleyememektedir. Bazı araştırmacılar aileyi bir “sistem” olarak tanımlamıştır. Aile bireylerinin birbirlerini dikkatlice izlediği ve kontrol ettiğine, her aile üyesinin diğer bir üye üzerindeki etkisine değinmişlerdir (Kulaksızoğlu, 2019).

Bireyin aile içi iletişimi sağlıklı ise, duygusal ihtiyaçlarının giderildiğini ve anlaşıldığını hisseder. Kendi kimliğini keşfetme yolunda ailesinden destek alan bireyin kimlik karmaşası bu şekilde azalmış olmaktadır. Eksik aile içi iletişim durumunda, bireyler karşılaştıkları sorunlar karşısında aile üyelerinden yeterli destek ve yardımı alamadıkları için kendilerini yetersiz ve yalnız hissedebilirler. Bu durum, kimlik gelişimini olumsuz yönde etkileyerek kimlik karmaşasını derinleştirebilir. Ayrıca bireyler genellikle ailelerindeki rol modellerine kendilerine örnek alırlar. Aile içinde başarılı kimlik statüsüne ulaşmış bireyleri gözlemlemek, gençlerin kendi kimlik gelişimlerinde yol gösterici ve destekleyici bir rol oynayabilmektedir. Kimlik sorunlarını çözme sürecinde bu tür olumlu referanslar önemli bir motivasyon kaynağı sağlar. Öte yandan, ailesinde pozitif rol modelleri bulunmayan gençlerde kimlik karmaşasının artma olasılığı yüksektir.

Bununla beraber her aile kendine özgün değer ve norm anlayışına sahiptir. Genç birey ailesinin değer yargılarıyla uyum içindeyse, aralarında herhangi bir çatışma söz konusu olmamaktadır. Ancak gencin ailesinin değerleri ve yaşam biçimini benimsemediği durumlarda, uyumsuzluklar kaçınılmazdır. Mülakatlar sonucunda elde edilen bulgular bunu desteklemektedir.

Diğer taraftan aile içi geçmiş deneyimler ve travmalar da bireyin kimliğini şekillendirebilmektedir. Örneğin aşırı korumacı ve müdahaleci veya aşırı otoriter ve baskıcı ebeveyn tutumları bireyde problemlilik gelişimine neden olabilmektedir. Sağlıklı bir aile yapısından gelen bireyde kimlik karmaşası azalmaktadır. Buna karşılık sağlıksız bir aileye sahip olmak kimlik karmaşasının artmasına neden olmaktadır (Müller, 2009).

1.2.3.5. Sosyal Çevre ile İlişkiler

Yukarıda belirtildiği üzere, bireyin ilk sosyalleşme süreci aile içerisinde gerçekleşir. Ailenin ardından sosyalleşmede önemli bir rol oynayan diğer bir unsur ise arkadaş ilişkileridir. Yedi yaşından itibaren bireyler arkadaşlarından önemli ölçüde etkilenmeye başlarlar. Aile içerisindeki ebeveyn-çocuk ilişkisi genellikle otoriteye dayalıdır. Ancak bireyin arkadaşlık ilişkilerinde karşılıklı katkı sağlanabilen ve bilgi paylaşımının daha dengeli olduğu bir ortam söz konusudur. Bu ilişkiler eşit sorumluluk, ortak deneyimler ve fikir alışverişi üzerine kurulu dinamikleri içerir. Böylece bireyler, arkadaş grupları içinde kendilerini ifade edebilmekte ve sosyal becerilerini geliştirebilmektedir.

Akranlarıyla bir araya gelmek ve etkileşimde bulunmak, bireylerin sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılar. Bu tür etkileşimler özellikle çocukluk ve gençlik döneminde bireylerin sosyal becerilerini geliştirmelerine, duygusal zekalarını inşa etmelerine ve kendilerini toplum içinde konumlandırmalarına yardımcı olur (Kulaksızoğlu, 2019). Arkadaşlık ilişkileri bireylerin kendilerini ifade etme becerilerini güçlendirdiği gibi, ilerleyen aşamalarda romantik ilişkiler, iş arkadaşlıkları, toplumsal gruplar, komşuluk ilişkileri ve eğitim ortamındaki öğrenci-öğretmen etkileşimleri için de temel oluşturur.

Sosyal ilişkiler ayrıca bireylere kendileri hakkında düşünme ve kimliklerini keşfetme fırsatı sunmaktadır. Bireyin farklı insanlar ile etkileşimde bulunması onun farklı bakış açıları, deneyimler ve değerler hakkında bilgi edinmesine yardımcı olmaktadır. Olumlu ve sağlıklı sosyal ilişkiler, bireyin kendini kabul etmesi ve başkalarının da onu kabul etmesini sağlamaktadır. Gençler kimlik karmaşası gibi zorluklarla karşılaştıklarında, sorunlarını anlayıp çözmelerine yardımcı olacak sosyal çevreye sahip olmalarının faydaları büyüktür. Bu tür bir sosyal destek onların zorlukları daha etkili bir şekilde yönetmelerine ve kimlik gelişim süreçlerini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerine olanak tanır. Buna karşın olumsuz sosyal ilişkiler ise bu durumun tersine olumsuz etki yaratacaktır (Bereswill ve Götz, 2012).

Ayrıca sosyal ilişkiler, bireylere başkalarının davranışlarını ve kimliklerini modelleme fırsatı da sunmaktadır. Ancak bu durum bazen pozitif etki yaratırken, bazen de kimlik karmaşasını artırabilmekte veya başkalarını taklit etmek yerine kendi benzersiz kimliğini bulma ihtiyacı da doğurabilmektedir.

1.2.3.6. Sosyal ve Kültürel Baskı

Sosyal ve kültürel baskı, bir toplumun veya kültürün bireyler üzerindeki normlar, beklentiler ve değerler aracılığıyla uyguladığı etkiyi ifade eder. Bu etkileşim bireylerin davranışları, düşünce biçimleri ve kimlikleri üzerinde belirleyici olabilmektedir. Genellikle her bireyde topluma uyum sağlama isteği ve dışlanma korkusu mevcuttur. Bireylerin sosyal ve kültürel beklentiler ile kişisel değerler arasında yaşadıkları çatışma, kimlik karmaşasını tetikleyebilmekte ve bu durum, onların psikolojik sağlıklarını ve toplum içindeki yerlerini etkileyebilmektedir. Bu konu, özellikle diaspora toplulukları için hayatlarının önemli bir parçasını oluşturur. Almanya'daki Türkler ana kültürleri ve Alman kültürü arasında bir ikilem yaşamaktadır. Genç, her iki kültürün sosyal ve kültürel beklentilerine uyum sağlamaya çalışırken kimliklerini keşfetme sürecinde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu durum çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanmakta ve derin kimlik karmaşalarına yol açabilmektedir.

1.3. Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinde Kimlik Karmaşası

Konumuz bağlamında Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin psiko-sosyal problemleri ve kimlik karmaşası, ilişkili olduğunu düşündüğümüz yedi ana başlık altında araştırılacaktır. Bunlar; kimlik sorunları, eğitim sorunları, aile ve sosyal çevreyle ilişkiler, azınlık psikolojisi ve ikinci sınıf vatandaş muamelesi, dini ve kültürel çelişkiler, dil sorunları ve son olarak ırkçılığın ve İslamofobi'nin artışıdır.

1.3.1. Kimlik Sorunları

Almanya'da ikamet eden Türk gençlerinin karşılaştığı sorunlardan en önde geleni kimlik sorunudur. Aslında başlı başına bir sorun olmakla beraber diğer problemlerin de bir sonucudur denilebilir. Gençlik döneminde bireyin hayatında en baskın soru "Ben kimim?" sorusudur. Bu soru ergenlik döneminin başlangıcı ile genç yetişkinlik dönemine kadar gencin hayatında önemli bir yer edinmektedir. Genç kim olduğunu, hayatta ne yapmak istediğini, hangi mesleği seçmek istediğini, ailesi ve çevresiyle nasıl bir ilişki kurmak istediğini, inançlı veya inançsız olup olmadığını, hangi dini seçtiğini ve kendine özgü değer anlayışını eleştirel bir değerlendirmeden geçirerek benimsemektedir.

Almanya’da yaşayan Türk gençleri kimlik krizini, benimsediği kültürde yaşayan diğer gençlerden daha şiddetli bir şekilde yaşamaktadırlar. İki kimlik ile dünyaya gelmekte olan diaspora Türkleri kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak nitelendirmektedir. Türk-Alman melez kimliğine de sahip olan gençler, bundan dolayı kendilerini daima bir ikilem içerisinde bulup ciddi aidiyet sorunları ile yüzleşmektedirler. (Aksoy, 2010).

Almanya’daki Türklerin kimlik oluşumu şu şekilde de tanıtılmaktadır: “Bu gençlerin kimlik oluşumu, öncelikle hâkim kültür ile kendi kültürleri arasında oluşan bir gerilim hattı üzerinde, sancılı ve gençler üzerlerinde derin yaralar açan bir süreçte gerçekleşmektedir. Bahsedilen gerilim hattında yaşamlarını sürdürmeye çalışan gençler; eğitim durumlarına, referanslarına ve çevresel etmenlere bağlı olarak ya Batı ya da geleneksel İslami sağ milliyetçi yaşam tarzı ekseninde veya bunların hiçbiri olmayan melez bir güçlü kimlik geliştirmektedirler.” (Aksoy, 2010).

1.3.2. Eğitim Sorunları

Almanya’ya göç eden birinci nesil Türkler, kendileri ve çocuklarının eğitimine yeterince öncelik tanımamış ya da bu önceliği sağlayamamıştır. Almanya’ya gelişlerinin esas amaçları ekonomik durumlarını düzeltmek ve Türkiye’deki ailelerine maddi destek sağlamaktır. Kendi eğitim olanakları sınırlı olan bireyler, çocuklarını aile ekonomisine katkı sağlama düşüncesi ile iş yönünde teşvik etmişlerdir. Bunun altında yatan temel sebep maddi imkanlarının kısıtlı olmasıdır. Ayrıca Almanca bilmemeleri, yaşadıkları ülkedeki eğitim imkanları hakkında bilgi sahibi olmamaları ve kendi içlerine kapanık tek kutuplu bir sosyalleşme süreci yaşamaları bu konuda en büyük etkenlerdir. Almanya’daki Türklerin ikinci jenerasyonları ise önceki nesillerden daha iyi olanaklara sahip olmuşlardır. Bazıları Almanya’da doğmuştur. Almanya’da doğmayanların ekseriyeti ise okul çağında gelip kısa süreli olsa dahi Almanya’da okul eğitimi almış ve en azından temel düzeyde Almanca öğrenmiştir.

Bu çalışmanın konusu olan üçüncü nesil gençler ise, Almanya’da doğmuş ve eğitimlerinin tamamını bu ülkede almışlardır. Küçük yaştan itibaren Almanca öğrenmiş ve en avantajlı nesil olmalarına rağmen, maalesef eğitim konusunda Almanlar ile aynı seviyeye gelememişlerdir. Yapılan araştırmalara göre Türk ailelerin çocuklarından eğitim beklentileri Alman ailelerinden daha yüksekken, eğitim başarıları Almanlardan daha düşüktür. Bu duruma sebebiyet veren çalışmamızda da zaman zaman dile getirdiğimiz bir dizi faktör vardır (Schührer, 2018).

Türk gençlerin eğitim konusundaki başarılarındaki düşüklüğün ana etkenleri arasında, Alman toplumuna kıyasla daha zayıf sosyo-ekonomik imkanlara ve dil becerilerine sahip olmaları öne çıkmaktadır. Öte yandan Alman eğitim sistemine, özellikle de akademik eğitime ve meslek hayatına ilişkin bilgi eksikliği de gençleri dezavantajlı bir konuma düşürmektedir. Almanya’da eyaletler arasında eğitim sisteminin farklılıklar göstermesi bu durumu daha da kompleks bir hale getirmekte, üniversiteye giriş sınavı gibi ehemmiyet arz eden sınavları dahi etkilemektedir.

Diğer taraftan, Almanya’da yaşayan yabancı gençlerin üstü kapalı ayrımcılığa maruz kalmaları da eğitimde fırsat eşitsizliği için açıklayıcı bir unsurdur. Bu ayrımcılık genellikle açık bir biçimde ortaya çıkmamakla birlikte, daha karmaşık sosyo-psikolojik dinamikler aracılığıyla etkisini göstermektedir (Schührer, 2018). Almanya İstatistik Kurumu tarafından Mart 2023’te Türklerin okullardaki eğitim durumlarına yönelik yapılan bir araştırmaya göre, Almanya’da yaşayan yaklaşık 1,5 milyon Türk nüfusunun %20,7’si okul eğitimi görmemiştir. Diğer yandan en üst seviyedeki liseyi bitirip üniversiteye giriş imtihanını kazanan bireylerin oranı %21,5’dir. Almanya’da ikamet eden birinci, ikinci ve üçüncü jenerasyon olmak üzere, tüm Türk nüfusunun bu oranlara yansıdığı göz önünde bulundurulursa mesenin ehemmiyeti daha açık ortaya çıkacaktır (Bildungsstand: Verteilung Der Bevölkerung Mit Türkischem Migrationshintergrund in Deutschland Nach Höchstem Schulabschluss Im Jahr 2022, 2023).

1.3.3. Aile ve Sosyal Çevreyle İlişkiler

Almanya’da ikamet eden Türk gençlerinin aileleriyle yaşadığı en temel sorunlardan biri, ailelerinin onları anlamadığı algısıdır. İkinci neslin ekseriyeti Almanya’da doğup büyümediği veya eğitimlerini orada almadıkları (veya sadece kısa süreli aldıkları) için, üçüncü neslin eğitim kurumlarında, iş yerinde veya sosyal hayatlarında karşılaştıkları sorunlarla muhatap olmamışlardır. Yahut bazı sorunlar ile muhatap olsalar dahi üçüncü nesil kadar derinlemesine tecrübe etmemişlerdir. Birinci ve ikinci nesil, Almanlarla aynı imkanlara sahip olma ve aynı muamele görme beklentisine girmemişken, üçüncü nesil Almanya’yı daha fazla benimsemekte; dolayısıyla bu beklentiye de girmektedir. Okul ve iş çevresinde genç Türkler Almanya’da doğup büyüdükleri, dillerini, örf, adet ve geleneklerini iyi bildiği için sosyal uyumları kolay olmaktadır. Ancak genç ailesinin ayrımcılık, ırkçılık, İslamofobi veya eğitim sorunları ile bu denli karşılaşmadığını düşünerek, anlaşılmadığı algısına kapılmaktadır. Bunun aksine ailesi tarafından anlaşıldığı kanaatine varan gençler ise dış dünyada karşılaştıkları sorunları aileleriyle paylaşmakta ve onlardan destek talebinde bulunmaktadırlar.

Diğer taraftan üçüncü nesil gençler bazı durumlarda anlaşıldığına dair bir izlenime varsa dahi ailesinin bu konuda sunabileceği yardım yeterli olamamaktadır. Almancayı akıcı konuşamamaları, eğitim veya çalışma sistemini yeterince bilmemeleri veya sorunda yardımcı olmak adına gerekli sosyal çevreye sahip olmamaları, bu algının temel sebeplerindendir (Schührer, 2018). Bunun yanı sıra sınırlı ekonomik imkanlar da bu durumu etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Welt gazetesinin 2019 yayınladığı bir habere göre tam zamanlı çalışan Almanlar aylık brüt olarak ortalama 3294 Euro kazanırken yabancılar 2463 Euro kazanmaktadır (Leubecher, 2019).

1.3.4. Azınlık Psikolojisi ve İkinci Sınıf Vatandaş Muamelesi

Almanya’da en büyük etnik azınlığı oluşturan Türkler, ayrımcılık ve önyargı ile sürekli karşı karşıya gelmektedir. Bu muamelenin bireyde bir takım olumsuz psiko-sosyal etkiler bıraktığı ortadadır. Ayrıca bu durumun, özellikle genç bireylerin benlik saygısını negatif yönde etkilediğine dair birçok çalışma mevcuttur. Kenneth ve Mamie Clark çiftinin 1947’de uyguladığı oyuncak bebek deneyi bu bilgiyi desteklemektedir.¹

Birinci ve ikinci nesil sadece bir iş bulmak ve rahat bırakılmakla yetiniyor iken sonraki nesil Almanlar ile aynı imkanlara sahip olmak ve aynı şekilde muamele görmek beklentisindedirler. İkinci ve üçüncü neslin çoğu Alman vatandaşlığına sahip olmasına rağmen Alman gibi muamele görmediği gerçeği ile günlük hayatında yüzleşmek mecburiyetindedir. Eğitim kurumlarında, çalışma hayatında, ticari işlerde ve sosyal hayatta genç Türkler ikinci sınıf vatandaş muamelesine maruz kalmakta ve bu durum onların entegrasyon sürecini zorlaştırmaktadır (Haug, Müssig ve Stichs, 2009)

Almanya’daki Westfälische Wilhelms-Universität Münster üniversitesinin yaptığı bir araştırmaya göre, Almanya’daki Türklerin %51’i kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak gördüklerini paylaşmışlardır. Bunun yanı sıra tüm uğraşlarına rağmen Alman toplumu tarafından kabul edilmeyeceğini aktaran katılımcı oranı ise %54’tür (Pollack et al., 2016).

¹ Bu deney, ırk ayrımcılığının çocukların benlik saygısı ve kendilerini değerli hissetmeleri üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamıştır. Deneyde, araştırmacılar siyah ve beyaz renkli oyuncak bebekler kullanmışlardır. Çocuklara, hangi renkte bebekleri tercih ettiklerini sormak suretiyle, çocukların kendi ırklarına olan önyargılarını ve benlik saygılarını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu deneyin temel bulgusu, siyah çocukların dahi beyaz bebekleri tercih etmeleri ve bu tercihin, toplumun genel olarak benimsemiş olduğu ırksal stereotiplerden kaynaklandığı tespit edilmiştir.

1.3.5. Dini ve Kültürel Çelişki

Dini ve kültürel çelişkiler konusu, benimsediğinden farklı bir kültürde yaşayan gençlerin en yaygın sorunlarından biridir. Yaşadığı toplumda bir azınlık olan genç iki kültürle büyür ve bu durum bireyde bir çelişki oluşturur. Bir yandan ailesinden gelen dini ve kültürel değerler, diğer yandan yaşadığı toplumun sürdürdüğü hayat tarzı ile bir ikilem arasında kalır. Batı ülkelerinde yaşayan Müslüman bireyler için bu konu gündelik hayatlarını etki edecek önemdedir. Bu ikilem, Batı dünyasının öne sürdüğü daha cazip hayat tarzına karşı Müslüman gençleri zor durumda bırakmaktadır. Aile dini eğitimi yeterince verdiği takdirde genç, Alman toplumundaki hayat tarzını benimserken vicdanı ile çeliştiği için içsel çatışma yaşamaktadır. Bu durum, kişisel arzular ve vicdani değerler arasındaki ikilemle sonuçlanır. Ayrıca dini ve kültürel çelişkiler zaman zaman aile içi çatışmalara sebebiyet verebilmektedir. Türk aileleri çocuklarına dini ve kültürel değerlerini kendileri benimsedikleri ve değer verdikleri kadar aktarmakta; çocuklarından da bu değerleri benimsemelerini ve hayatlarını bu şekilde sürdürmelerini beklemektedir. Ancak genç ve ailesi aynı değerleri paylaşmaması durumunda aralarında çatışma meydana gelmektedir. Bu durum araştırmamızda elde edilen bulgularda da görüleceği üzere, gençlerin ailelerinden farklı yaşam tarzları benimsemesiyle özellikle belirgindir (Merten, 2013).

1.3.6. Dil Sorunları

Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin karşılaştığı bir diğer önemli problem dil sorunudur. Birey ailesinden ana dilini öğrenirken dış dünya ile iletişimde Almanca konuşmaktadır. Son yıllarda gençler Almanca’ya daha fazla odaklanmaları sebebiyle kendi ana dillerini ihmal etme eğilimindedir. Bu durum, bireylerin ana dillerinin zayıflamasına ve zamanla nesiller arasında kaybolmasına neden olmaktadır. Almanya’da yaşayan Türk gençleri çevresel etkileşimlerin ve günlük yaşamın büyük bir kısmının Almanca üzerine odaklanmasının etkisiyle, Türkçe dil becerilerine yeterince zaman ayırmamakta veyahut ayıramamaktadır.

Almanya’ya göç etmiş birinci ve ikinci nesil Türk göçmenler Türk diline olan hakimiyetlerini büyük ölçüde korumuşken, üçüncü nesil içerisinde dil becerilerinde bir yozlaşma gözlemlenmektedir. Bu durum Türk diasporası arasında dil kullanımında çift yönlü bir zorlanmaya yol açmıştır. İki dilin iç içe geçmesi sonucunda Almanca ve Türkçe unsurlarını içeren hibrit bir dil formu ortaya çıkmıştır. Bu dil yapısı iletişim aracı olmanın ötesinde kültürel bir sentezin bir yansıması haline gelmiştir. Gelecek nesillere aktarılan bu değişmiş dil yapıları sadece Türkçe’ye değil, Almanca becerilerine de yansiyabilmektedir (Weichselbaumer, 2016)

1.3.7. Irkçılık ve İslamofobi'nin Artması

Son yıllarda Avrupa'da ırkçılık ve İslamofobi endişe verici bir şekilde artış göstermektedir. Bu artış toplumlarda ayrımcılık, önyargı ve hoşgörüsüzlük gibi olumsuz davranışları körükleyerek, birçok bireyin günlük yaşamında olumsuz etkiler yaratmaktadır. Institute of Labor Economics adlı Alman kurumunun 2016'da yaptığı bir araştırmaya göre, başörtülü bir kadının iş mülakatına davet edilebilmesi için başörtüsü olmayan bir kadına göre dört buçuk kat daha fazla başvuru yapması gerekmektedir. Bu araştırma için Linz Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan ekonomist Doris Weichselbaumer, bir yıl boyunca 1500 kurgusal iş başvurusunda bulunmuştur. Tipik olarak Alman ismiyle yapılan başvuruların (Sandra Bauer) yüzde 18,8'inde mülakata davet edilirken, Türk ismiyle (Meryem Öztürk) yapılan aynı başvuruların yalnızca yüzde 13,5'i olumlu geri dönüş almıştır. Başvuru fotoğrafında Türk asıllı hayali başvurucunun da başörtülü olması halinde olumlu yanıt verme oranı yüzde 4,2'ye düşmüştür (Weichselbaumer, 2016).

Yine Almanya İçişleri Bakanlığının öncülüğünde 2023'te yayınlanan bir rapora göre, Almanya'daki Müslümanların en çok baskı altında olan azınlık grubu olduğu tespit edilmiştir. Rapordan elde edilen diğer bir bilgiye göre ise her iki Almandan biri Müslüman karşıtı açıklamalara katılmıştır (Bertsch, 2023). Ayrıca 2023 yılının sadece ilk altı ayında Almanya'da 258 İslamofobi saldırısı kaydedilmiştir. Bir önceki senenin ilk altı ayında ise 124 vaka kaydedilmiştir. Bu sayılardan İslam düşmanlığının ciddi bir şekilde arttığı kanaatine varılmaktadır (Başay, 2023).

1.4. Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinde Dini Hayat

1.4.1. Din ve Dindarlık

1.4.1.1. Din

Din, Arapça bir kelime olup borç, itaat, millet, mükâfat, ceza, yargı, hal, gidiş, hesap, hüküm, tedbir, usul, adet, tutulan yol vb. manalarına gelmektedir. Din anlamında kullanılan Latince "religio" kelimesi ise "Tanrı'ya saygı ve korku ile bağlılık, kendini ibadete verme, tören ve ibadetlere katılma" gibi anlamlara gelmektedir (Peker, 2022).

Din kelimesini tanımlamak oldukça zordur. Din kelimesini açıklayan kişinin dini görüşüne ve amacına göre tanımı farklılık arz etmektedir. Din psikolojisi disiplinin kurucusu kabul edilen William James'e göre "din" kelimesi tek bir ilkeyi temsil etmekten ziyade inanç ve deneyimleri ifade eden kolektif bir terimdir. Ona göre din iki temel inançtan oluşmaktadır: İlk temel algılanamayan metafizik bir düzenin varlığına inanmaktır. İkinci temel ise bireyin bu metafizik

alemlerle bir ilişki kurmasını kapsamaktadır. James, inananların yaşadıkları dünyanın ötesinde, görünmeyen alemlerle etkileşim içinde olduklarına inandıklarını savunur.

Dinin tanımı yapılırken farklı görüşler çeşitli duyguları vurgular. Kimi görüşler sevgiyi merkeze alırken, diğerleri sonsuzluk kavramını altını çizer. Bazı tanımlamalarda da korku, saygı gibi duygular öne çıkar. James ise dinle ilgili çeşitli açıklamaların her birinin dinin bir unsuru olarak kabul edilebileceğini savunur. Ona göre dinin içeriğinde yer alan duygusal boyutlar, sevgi, korku, nefret gibi, farklı duygusal tepkiler, dinin zenginliğini oluşturan ayrılmaz unsurlardır ve çeşitli yaklaşımlar bu duygusal çeşitliliği yansıtarak dinin karmaşıklığını artırır.

James'e göre din ayrıca, bireyin kutsal kabul ettiği şeyle ilişkide yaşadığı duyguların, düşüncelerin ve içsel deneyimlerin bir yansımasıdır. Bu bağlamda kutsal olarak kabul edilen varlıkla kurulan ilişki, insanın hisleri ve deneyimleri üzerinde belirleyici bir etkide bulunur. Eğer birey kendi iç dünyasındaki duyguları sıradan hisler olarak değil de, kutsal bir varlıkla ilişki içinde olduğu bir tecrübe olarak algılamazsa, o zaman bu duygular dini duygular olmaktan ziyade sıradan duygular olarak kalmaktadır.

James, dini analizinde ayrıca bireysel ve kurumsal boyutları ele alarak bir çerçeve çizmektedir. Dinin bireysel boyutu inanan bireylerin iç dünyalarındaki duygusal yönü içermekte; bu dua, tefekkür, zikir gibi bireysel pratiklerle ifade edilmektedir. Ona göre gerçek din bireyin yaratıcı ile ilişki kurma sürecinde yaşadığı deneyimlere odaklanan bir içsel tecrübedir. Dinin bireysel yönü inanan bireyin hisleri, eylemleri ve yaratıcı ile olan etkileşimini içermektedir. Dua etme, tefekkür ve buna benzer manevi deneyimler bireysel boyutun öne çıkan unsurlarıdır. James, dinin esas olarak bireyin içsel dünyasındaki bu duygusal deneyimlerle şekillendiğini savunur. Diğer taraftan dinin kurumsal boyutunu da ele almaktadır. Bu yön dinin toplumsal ve dışa dönük objektif yönlerini kapsamaktadır. Dini ayinler, ritüeller, organizasyonlar ve diğer toplumsal uygulamalar dinin bu boyutunun temsil ettiği toplumsal düzenin ve toplulukların oluşturduğu çeşitli yapıların birer yansımasıdır. James, kurumsal yönün bireysel deneyimden daha düşük bir öncelik taşıdığını savunur, ancak yine de dinin tamamlayıcı bir unsuru olarak görür (James, 2009).

Din psikolojisi dinin tanımını yapmaktan ziyade, dinin insanların yaşamları üzerindeki işlevsel etkilerine odaklanır. "Din psikolojisinde bir konu araştırılmaya başlandığında, ilgili kavramın ne olduğu tam olarak ortaya konuluncaya kadar tanımlamaya devam etmeye gerek yoktur. Buna karşılık, incelenen dini değişkenlerin değerlendirilmesi sürecinde mevcutlar içerisinde en

mükemmel metotların kullanılması hedeflenir. Böylelikle yapılan araştırmalarda kullanılan değişik teknikler ve ulaşılan bulgular, dinin farklı yönlerine ışık tutacak ve bunların birleştirilmesiyle daha kapsamlı bir tanıma ulaşılacaktır” (şahin, 2007).

Sonuç olarak din, çeşitli inanç sistemlerinde ortak olarak bulunan temel unsurları içeren bir fenomen olarak özetlenebilir. Yaratılandan üstün bir varlığa (veya varlıklara) inanmak, her dinde mevcuttur. Bu varlığın hikmet ve ilim sahibi olması da her din tarafından kabul edilen bir gerçektir. Diğer yandan bu varlık, insanlara emir ve yasaklar vererek hayatlarına yön verir. Kişi bunları kabul ettikten sonra o dine iman etmiştir. Dini hayatı gereğince de hem iç dünyasında (dini inanç,duygu, düşünce vb.) hem de dış dünyasında (ibadet, merasim, kutsal kabul edilen eşyalar, ayinler vb.) değişikler meydana gelmektedir (Peker, 2022).

1.4.1.2. Dindarlık

Dindarlık tanımı itibariyle zorluklar içeren bir kavramdır; dinin tanımlanmasındaki güçlükler, dindarlık için de geçerlidir. Dindarlık, kişisel deneyim ve duygular açısından subjektif bir özellik taşıırken, sosyal yansımaları bakımından objektif bir nitelik kazanır. Din psikolojisinin temel hedefi, bireylerin dindarlık deneyimlerinin ardındaki psikolojik süreçleri ve mekanizmaları aydınlatmaktır (Yılmaz, 2002). En temel düzeyde ifade etmek gerekirse dindarlık, dine bağlılık ve bireyin günlük hayatında büyük bir yer edinmesi anlamına gelmektedir. Kişinin bir dine mensup olması, dinin emir ve yasaklarına uyması ve kutsallarını benimsemesini kapsamaktadır.

Himmelfarb, dindarlığı “bir kişinin mensubu olduğu dinine ait ilgiler, inançlar veya faaliyetlerle meşgul olma düzeyi” olarak tanımlamıştır (Yıldız, 2001). Bu tanım, bireyin bir dinle ilgili olan bağlılığını, ilgisini ve faaliyet düzeyini kapsamaktadır. Roof ise dindarlığa dair bir bakış açısı sunarak, bunu “doğaüstü ve/veya yüksek değerlere ilişkin bireyin inançlarının ve davranışlarının hem kurumsallaşmış hem de kurumsallaşmamış şekli” olarak tanımlamıştır. Bu tanım, dindarlık kavramını sadece bireyin içsel inançlarıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda bu inançların kurumsal düzeyde nasıl ifade edildiğini ve organize edildiğini de kapsar (Yıldız, 2001). Sigmund Freud, dindarlığı bir içgüdüsel eğilim olarak ele alır ve dini inançları takıntılı ve patolojik bir durum olarak tanımlar (Freud, 1974). Carl Jung ise, dini deneyimin köklerinin bilinçdışıyla ilintili olduğunu savunur. Jung’a göre dindar birey, varlığının Tanrı’nın varoluşuna bağlı olduğunu kabul eden ve bu durumu içsel bir gerçeklik olarak benimseyen ve

bilinçdışından gelen uyarıların sesi olarak algılayan kişidir (Jung, 1996). Bir diğer görüşe göre dindarlık aynı zamanda, kişinin iman-amel ilişkisinin tezahürüdür (Bilgin, 2014).

James, her inananın farklı dini hassasiyetlere sahip olduğunu vurgulayarak, bireylerin dindarlık pratiğini benzersiz bir şekilde yaşadıklarına işaret etmektedir. Farklı dinlerin öğretilerine göre belirlenmiş belli başlı kuralların olmasına rağmen bireylerin bu kuralları yorumlama ve yaşama biçimleri büyük ölçüde kişisel tercih ve hassasiyetlerine bağlıdır. Bu çerçevede her dinin temel öğretilerinde vurgulanan prensipleri olduğu halde, bireylerin amel etme şekillerinde önemli farklılıklar olduğunu belirtmek önemlidir. Kimi dindarlar sadece iman etmeyi tercih ederken, diğerleri iman ve ameli dengede tutmaya özen gösterir. Bu farklılık bireylerin dindarlık pratiğini çeşitlendirir ve zenginleştirir. Bazı din mensupları dinlerini aşırı bir şekilde uygulayarak bağnazlık ve fanatizme ulaşabilirler. James Hristiyanlıkta azizleri örnek vererek, dinde izin verilen şeyleri dahi kendilerine yasak ederek kendilerine eziyet ettiklerini ifade etmektedir (James, 2009).

Dindarlık bireysel yönüyle göreceli bir kavram olup sübjektif bir karaktere sahip olması sebebiyle tanımlanması zor olsa da yansımaları açısından da o kadar objektif ve gözlenebilir bir özelliğe sahiptir. Dindarlık statik değildir, iç ve dış faktörlerden devamlı etkilenmektedir ve bu sebeple değişime uğraması normaldir. Sınırlarını belirlemek tam anlamıyla mümkün olmadığı için tüm yönlerini kapsayacak bir yaklaşım sergilemek müşküldür (Taş, 2010).

1.4.2. Dindarlığın Boyutları

Dindarlık çok sayıda unsur içeren geniş bir inanç ve uygulama yapısını ifade eder. Farklı dinler kültürel ve kişisel özellikleriyle beraber çeşitli dindarlık biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Diğer taraftan aynı dinin müntesibi olan bireyler, dini farklı biçimde anlayabilmekte ve yaşamlarına farklı yansıtılabilmektedir. Bu bağlamda dindarlığın nasıl ve neden yaşandığına dair sorular ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda dindarlık düzeyini ölçme yöntemleri, bireyin inandığı dinin hayatındaki etkileri ve değişiklikleri ve dindarlıkla ilişkilendirilen motivasyonlar gibi konular üzerine tartışmalar sürmektedir.

Amerikan sosyolog Charles Glock (1972), bireylerin dini yaşam biçimlerinin dinlere bağlı olarak farklı türlerde olabileceğini ancak bazı unsurların tüm dindarlık türleri için geçerli olabileceğini öne sürmüştür. Glock'a göre neredeyse tüm dinlerin yaşanması sırasında ortak boyutlar ön plana çıkmaktadır. Bunlar; inanç, duygu, davranış (ibadet vb.), bilgi ve etki boyutudur.

1.4.2.1. İnanç Boyutu

Dinlerin temelini oluşturan inanç sistemleri, farklı dinler arasında ve aynı dinin çeşitli mezhep veya gelenekleri içinde çeşitlilik gösterebilmektedir. Dinin kökenine bakıldığında temel inanç prensiplerinin merkezi bir rol oynadığı görülür. Bu prensipler genellikle yüce, aşkın ve üstün bir gücün varlığını kabul etmeyi içerir. Tanrı'nın varlığına dair en temel kanıt, Tanrıya olan inançtır. Dinler, kutsal olanı çeşitli biçimlerde tanımlayarak farklı Tanrı figürleri oluşturur ve inananlardan bu tanımlara göre Tanrı'yı tanıyıp onaylamalarını bekler (Şahin, 1999). İnanç boyutunu diğer boyutlardan ayıran en önemli özellik, bireylerin dini hayatlarının merkezine yerleşmesi ve inananların anlam arayışlarına yanıt vermesidir (Köse, 2016).

1.4.2.2. Duygu (Tecrübe) Boyutu

Dinin duygu boyutu, bireyin kutsal olanla doğrudan etkileşim süreci sırasında yaşadığı dini duyguları, tutumları ve algıları içermektedir. Herhangi bir dine inanan her birey, bu duygusal deneyimi farklı yoğunluklarda yaşar ve her din, bireyin kişisel dindarlığının bir göstergesi olarak bu deneyime belirli bir değer atfetmektedir (Köse, 2016). Bu deneyim, dinler tarafından farklı çeşitte açıklanmakta ve farklı şekillerde tecrübe edilmektedir. Bu nedenle tecrübe boyutu, bireysel farklılıkların karmaşıklığını içeren özgün bir alandır. Bu tecrübe korku, vecd, huşu, mutluluk, ruhsal huzur veya yoğun bir şekilde inanılan ilah ile bağlantıda olma olarak ortaya çıkabilmektedir (Turan, 2009) Tecrübe boyutu diğer boyutlarla birlikte değerlendirilmediğinde anlaşılması zorlaşır; aynı şekilde diğer boyutların da duygu boyutu olmadan tam olarak incelenmesi mümkün değildir (Şahin, 1999).

1.4.2.3. Davranış (İbadet) Boyutu

Dinler mensuplarından belirli dini pratikleri yerine getirmelerini ister. Namaz, oruç, zekât ve dua gibi dinî davranışlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu ritüellerin ortak özelliği kutsal kabul edilen bir varlığa bağlılık göstermektir. Başka bir deyişle bu pratikler, bireyin kutsal ile bağlantı kurmasını sağlayan birer araç olarak görülür (Şahin, 2007). Din psikolojisi alanında dini davranışlar ve uygulamalar farklı yönleriyle incelenebilmektedir. Bu araştırmaların bazılarında ibadetlerin ne sıklıkla yerine getirildiği, bu ibadetlerin nasıl gerçekleştirildiği, dini mekanlara olan ziyaret sıklığı ve kişisel dindarlığı konu edinilirken, bazılarında dinin doğrudan emrettiklerinin dışında bireysel olarak uyguladıkları dini davranışlar konu edinilmektedir. Neredeyse tüm inanç sistemlerinde ibadetler, temelde amaç olmaktan ziyade nihai hedefe ulaşma yolunda birer araçtır. Bunlar araç olarak kabul edilse de dindarlığın dışı yansıyan göstergelerini oluşturmaktadır (Turan, 2009).

1.4.2.4. Bilgi Boyutu

Tüm dinlerde dindarların inandıkları dine dair bir bilgi birikimine sahip olmaları gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu ortak kabul bilgi boyutunun temelini oluşturmaktadır. Her din kutsal metinler, inanç esasları ve ibadetlerle ilgili bilgiler ihtiva etmektedir. Ayrıca inananlardan bu bilgilere hâkim olmaları ve doğruluğuna şüphesiz güvenmeleri beklenmektedir (Köse, 2016). Dini bilgi diğer dindarlık boyutlarıyla yakından ilişkilidir. Bir inancı anlamak ve kabul etmek için o inanç hakkında bilgi sahibi olmak temel bir gerekliliktir. Bu nedenle bilgi boyutu ile inanç boyutu arasında sağlam bir ilişki bulunmaktadır. Dini bilginin pratikteki etkisi, dini davranışların gözlemlenmesi ve bu bilgilerin bireylerin duygularını şekillendirerek onlara dini bir boyut kazandırmasıyla kendini göstermektedir (Şahin, 2007).

1.4.2.5. Etki Boyutu

Etki boyutu, adı geçen dört boyuttan farklı olup bir dinin bireylerin hayatlarındaki etkisini kapsamaktadır (Şahin, 2007.) Bu kategoride birey olarak insanın dini inançlarının, uygulamalarının ve bilgilerinin dünyasal sonuçları özetlenmektedir. İnsanların ne yapmaları gerektiği ve dini inançlarının etkisi altında hangi düşünce sistemine sahip olmaları gerektiğini belirleyen dini metinlerin tamamı bu boyutta yansır. Bu durumda eylemlerin teolojik bir anlam taşıdığı görülmektedir. Etki boyutu insan-Tanrı ilişkisindeki etkileşimle ilgilidir (Erkol, 2015). Ayrıca bu boyut dinin inananlarından ne beklediği ile inananın dine bağlanması ve ibadetlerinin sonucunda tutum ve davranışlarında ne tür değişiklikler olduğuna dikkat çeker (Köse, 2016).

İlk dört boyut dindarlığı tanımlamak için yeterli görünebilir. Ancak aralarındaki ilişki deneysel verilere dayanmadığı için tam olarak bilimsel olarak kabul edilememektedir. Bu sebeple bir boyutta dindar olmak, diğer boyutta da dindar olduğu anlamına gelmez. Ancak kabul edilmelidir ki inanç boyutu, dindarlık için vazgeçilmez bir unsur olmasına rağmen dindarlık için tek başına yeterli değildir. Bazı dinlerde uygulama boyutu ikincil bir öneme sahipken, tecrübe boyutu birincil bir değere sahip olabilmektedir. Dindarlığın ilk dört boyutu toplum tarafından aynı derecede değer verilmese de hepsi aynı önemi taşır. Bu nedenle Kayıklı'ğa göre, dindarlığı anlamak için kapsamlı bir çalışma yapılacağına dindarlığın tüm boyutları dikkate alınmalıdır (Kayıklık, 2006).

1.4.2. Almanya'da Yaşayan Türklerde Din Eğitimi

Bu konu aile içerisinde verilen eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim olarak üç ana başlık altında ele alınacaktır. Almanya'da yaşayan Türklerde din eğitimi konusunu ele almak için

öncelikle aile içerisinde verilen eğitimden bahsetmek gerekir. Aileler kendi bildikleri ve önemsedikleri kadar dini bilgileri çocuklarına sözlü gelenek şeklinde aktarmaktadırlar. Bu bilgi aktarımı dini olmakla beraber Türk örfünün ve geleneklerinin de öğretilmesi ile karışmış durumdadır. Bu nedenle din ve geleneksel örf adetler arasındaki sınırlar iç içe geçmiştir. Türk toplumundaki bireylerin çoğunluğu hangi pratiklerin geleneksel örf ve adetlere dayandığını ve hangilerinin dini kökenli olduğunu ayırt etme konusunda geniş bir bilgiye sahip değildir. Din eğitimine önem veren Türk aileleri çocuklarını küçük yaşta cami ve derneklere göndermekte; önem vermeyen ailelerin çocukları ise ailelerinden öğrendikleri kadar yüzeysel dini bilgiye sahip olmaktadır (Uslucan, 2008)

Örgün eğitim konusuna gelince, Almanya’da sayısı çok az olmakla beraber Münih veya Berlin gibi metropol alanlarında sınırlı sayıda bulunan özel İslami okullar vardır. Almanya’daki özel okulların genel olarak az sayıda olması nedeniyle, bu tür eğitim kurumları yüksek maliyetli olabilmekte ve Türk toplumu için erişilebilirlik açısından zorluklar teşkil etmektedir. Almanya’da okullarda en az 580.000 Müslüman öğrencinin mevcut olduğu tespit edilmiştir. 2019-2020 eğitim-öğretim yılında Almanya’da gerçekleştirilen bir sayıma istinaden, ülke genelindeki 900 okulda seçmeli ders olarak İslam din eğitimi sunulduğu belirlenmiştir. Formun Üstü Bu okullarda din dersi alan Müslüman öğrenci sayısı ise yaklaşık 60.000’dir. Görüldüğü üzere bu sayı toplam sayı ile kıyaslandığında oldukça azdır (Bösing ve diğerleri, 2023).

2010 yılında gerçekleştirilen bir anket çalışmasına göre, Müslüman öğrencilerin yaklaşık üçte biri, okul dışında sunulan İslami eğitim programlarına katıldıklarını veya geçmişte bu tür programlara katılım sağladıklarını belirtmişlerdir. Anlaşıldığı üzere din eğitimi konusunda yaygın eğitim, örgün eğitimden daha aktif bir rol üstelenmektedir (Bösing ve diğerleri, 2023). Almanya’da Federal Göç ve Mülteciler Dairesinin 2020’de yayınladığı bir rapora göre, Müslümanlar arasında tanınan en büyük İslami dernekler Türklere aittir. Raporun hazırlanmasında ideal evreni temsil etmek üzere Almanya’da ikamet edip aslen 23 farklı ülkeden gelen 3742 Müslüman katılımcı araştırmanın örnek kümesini oluşturmaktadır. Katılımcıların %42,2’si DİTİB’i (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) tanıdığını belirtmiştir. Almanya’daki Müslüman nüfusun neredeyse üçte biri tarafından (%33,3) bilinen ve ikinci sırada yer alan ikinci kuruluş da IGMG’dir (İslam Toplumunu Millî Görüş) (Pfundel et al., 2021).

Almanya’daki yaygın ve örgün din eğitimi arasında bazı farklar vardır. Devlet okullarındaki örgün din eğitiminde müfredat Alman devleti tarafından oluşturulurken, yaygın eğitimde müfredat caminin veya derneğin ait olduğu kurumdan oluşturulmaktadır. Örgün eğitimde derse

katılan öğrenciler her din ve ırktan olmakla beraber yaygın eğitimde (özellikle yukarıda zikredilen iki kurumda) ekseriyet, kurumun kendi milletindedir. Ayrıca örgün eğitimde dersler İslam teolojisi mezunu öğretmenler tarafından verilmektedir. Bunların ekseriyeti Müslüman olsa da Müslüman olmayan öğretmenler de mevcuttur. Cami ve derneklerde inanç temelli eğitim, dindar Müslümanlar tarafından sunulur. Aynı zamanda dersler çoğu zaman pedagojik eğitim almamış ve kendi ülkelerinde eğitim görmüş din görevlileri veya gönüllüler tarafından verilmektedir.

Ayrıca örgün eğitim öğrencilere eleştirel düşünme becerileri kazandırmayı ve inanç meselelerinde kendi dini yargısını geliştirmelerini teşvik etmektedir. Diğer yandan derslerde İslam kaynakları içeriksel ve sistemli olarak ele alınmaktadır. Yaygın eğitimde ise Kur'an-ı Kerim okunması, surelerinin ezberlenmesi, inanç esasları ve dinin temel bilgilerinin öğretilmesi, inanç farkındalığının güçlendirilmesi ve dini ve kültürel değerlerin aktarılması ön plandadır. Bu durumda camiler ve dernekler Almanya'daki Türk topluluğu için kimlik oluşturma ve eğitim merkezleri olarak işlev görmektedir. Son olarak örgün eğitimde resmiyet ve ciddiyet arz ederken, yaygın eğitimde kardeşlik ve samimiyet hakimdir (Bösing ve diğerleri, 2023).

1.4.3. Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla Olan Münasebeti ve Ortaya Çıkan Problemler

Almanya Dünya Görüşleri Araştırma Grubu'nun (Forschungsgruppe Weltanschauungen in Deutschland-Fowid) 2022'de yayınladığı istatistiğe göre Almanya'da ikamet eden vatandaşların %44'ü bir dine inanmamaktadır. Halkın %25'i Roma Katolik kilisesine, %23'ü ise Protestan kiliseye bağlı olmakla beraber Hristiyanlık %48 ile en büyük inanç grubunu oluşturur Müslümanlar, %6,6'lık oranla en büyük dini azınlığı temsil ederken, bu grup içerisinde Türklerin oranı %45 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Almanya'daki Müslümanların %75'i Sunni mezhebine bağlıdır (Pfündel et al., 2021). Diğer yandan nüfusun %2,2'si Ortodoks, %0,7'si Budist, %0,1'i Hindu ve %0,1'i Yahudi'dir (Religion, 2020).

Almanya Anayasası'nın dördüncü maddesinin birinci ve ikinci fıkraları din özgürlüğünün korunup garanti altına alındığını ifade etmektedir. Dolayısıyla her birey dinini seçmekte ve yaşamakta özgürdür. Almanya birçok dini azınlığı bünyesinde bulundurmakla beraber, dinsizleri de yüksek oranla barındırır. Yukarıda zikredilen Fowid kurumunun 2015 yılında

yayınladığı bir rapora göre, dinsizlik oranı %36 idi. Görüldüğü üzere nüfustaki dinsizlik oranında ciddi bir artış mevcuttur (“Religionszugehörigkeiten in Deutschland”, 2016).

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Almanya’da dini azınlıklar arasında en büyük grubu Müslümanlar oluşturmaktadır. İslam Avrupa’da en hızlı büyüyen din olarak kabul etmektedir. 2010 ile 2016 yılları arasında Almanya’da yaşayan Müslümanların sayısı 3,3 milyondan 5 milyona yükselmiştir (“The Growth of Germany’s Muslim Population”, 2017). İslam’ın dünya çapında en hızlı büyüyen din olduğuna dair birçok istatistik mevcuttur (Prognostizierte Veränderung Der Zahl Der Angehörigen Der Religionen Weltweit Bis Zum Jahr 2050, 2015). Ancak bu demografik değişim, toplumda artan İslamofobi sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte İslam hakkındaki medya propagandasının olumlu etkileri de göz ardı edilemez bir gerçektir.

Bu bağlamda Almanya’da İslam ve Müslümanlar hakkında farkındalığı artırmak ve yanlış anlamaları gidermek amacıyla, 3 Ekim “Alman Birliği Günü”nde gerçekleştirilen “Açık Cami günü” faaliyeti büyük önem taşımaktadır. 3 Ekim “Alman Birliği Günü”, Doğu ve Batı Almanya’nın birleşip tüm ülkenin Federal bir Cumhuriyete dönüşmesinin kutlandığı ulusal bir bayramdır. 1997’den günümüze kadar aynı tarihte “Açık Cami günü” faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Bu etkinlik gayrimüslimlerin camileri ziyaret ederek, Müslümanlarla tanışma ve doğrudan sohbet etme fırsatı sağlamaktadır. Ayrıca İslam ve camiler hakkında merak ettikleri her türlü soruyu sormalarına olanak tanımaktadır. Buradaki amaç toplumsal ön yargıları azaltmak ve yanlış anlamaları düzeltmektir. (Islam Zum Anfassen: Tag Der Offenen Moschee in Nahe, 2023).

Almanya’da Müslümanların sayısının artmasına karşılık, özellikle genç nüfusun gittikçe Alman toplumuna entegre olmaları ve kültürlerini benimsemeleri Müslüman kimliklerinden uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Almanya’daki Türkler tam anlamıyla ne Alman topluluğuna ne de Türk toplumuna bir aidiyet hissi yaşamamaktadırlar. Bu durumun bir sonucu olarak, Türk-Alman melez kimliklerin artış göstermesiyle birlikte dinler arası evlilikler de giderek yaygınlaşmıştır. 2013’te Almanya’da yapılan bir araştırmaya göre yabancılarla evli olan Alman kadınlarının %19’u Türkler ile evlidir. Ancak erkeklerde bu oran biraz daha azdır. Yabancılarla evlilik yapan Alman erkeklerin %14’ü Türk kadınları ile evlidir. Bu veriye göre Almanlar karma evlilik yaptıkları takdirde, en çok Türkler ile evlenmeyi tercih etmektedir (Haug, 2016).

Farklı dinlerden kişilerle evlilikler din değiştirmenin en büyük sebepleri arasında yer almaktadır (Peker, 2022). Bunun İslam açısından olumlu yanı gayrimüslimlerin Müslüman olmasıdır. Ancak gerçek şu ki, dinler arası evlilik sebebiyle İslam'ı terk eden birey sayısı da çoktur. Söz konusu olan diğer bir sorun ise, dinler arasındaki evliliklerde kaybolan Türk kimliği ve dilidir (Baycar, 2014).

Müslümanların başka dinlerle olan münasebeti ve ortaya çıkan problemlerden bir diğeri ise, camilerdeki minare yapımı ve sesli ezan okunmasının kanuni kısıtlanmasıdır. Almanya İstatistik kurumunun 2020'de sayımına göre Almanya'da 2800 cami mevcuttur. Bunların sadece 300 tanesi dışarıdan cami görünümüdür (kubbeli, minareli vs.). Camilerin sadece 1/10'ünün cami görünümü olmasının sebebi, Alman devleti tarafından bu hususla alakalı iznin zor şartlara tabi tutulmasıdır ("Schätzung zur Anzahl der Moscheen in Deutschland im Jahr 2020", 2020). Uzun uğraşlar sonrasında DITIB iki yıl boyunca Cuma vaktinde beş dakikayı geçmemek üzere hoparlörden ezan okuma iznini almıştır. 14.10.2022'de Köln DITIB camisinde ilk kez hoparlörden ezan okunmuştur. Ancak bu izin bazı şartlara tabiidir. Ezan, şehir yönetmeliği uyarınca çevreyi rahatsız etmeme adına 60 desibeli aşmayacaktır. Bunun yanı sıra ezan, her ikisi de 55 metre yüksekliğindeki minarelerden değil, cami ile idari binanın arasındaki bir avluya yönlendirilen iki hoparlörden yapılacaktır. Son olarak cami, mahalle sakinlerine soruları veya şikayetleri için bir iletişim noktası olması amacıyla broşürler dağıtmak zorundadır (König, 2022).

1.5. Almanya'da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası İlişkisi

Sosyal ve kültürel değişimlere tabi olan ve sosyal olarak hareketli toplumlarda, insanlarda aidiyet duygusu büyük bir ihtiyaç haline gelmektedir. Din, bireyin hayatındaki önemli dönüm noktalarında- doğum, evlenme, ölüm gibi- yeni kimliklerin kazanılmasında ciddi bir rol oynar. Bu rol, özellikle geleneksel toplumlarda daha belirgin bir şekilde gözlemlenir. Örneğin, hemen hemen her dinde bebeklerin doğumuyla birlikte onları topluluğun bir parçası yapmak için belirli ritüeller uygulanır; İslam'da bebeğin kulağına ezan okunması, Hristiyanlıkta ise vaftiz edilmesi gibi. Cenaze törenleri de benzer şekilde, bireyin ölümü sonrasında dini ritüellerle toplum içindeki yerini ve geçişini simgeler (Keupp ve diğerleri, 2009).

İnsanlık tarihi boyunca dinler hep var olmuştur. Toplum ve kültürün temel dayanaklarının en önemlilerinden birisini daima din oluşturmuş ve bireylerin kimlik oluşumunu temelden etkilemiştir. Erikson dindarlığın kimlik gelişimini olumlu bir şekilde etkilediğinin altını çizmektedir. Ona göre çocukların ilk dini deneyimi anne ve babalarının sevgisi ve güvenli

ilişkiyle şekillenir. Bu evrede iletişimin, umudun ve güvenin temel bir önemi vardır. Bu sebeple çocuğun dini inancı, annesine ve babasına olan güvene dayanmaktadır (Erikson, 1968). “Çocuk anne babasına güven duymayı öğrenmek suretiyle Allah’a güven duymayı öğrenmektedir.” (Kartopu ve Hacıkeleşoğlu, 2016). Erikson bebeklik döneminde umut ve güvenden oluşan gelişim, ergenlik döneminde bağlılık, yetişkinlikte ise inanç için temel oluşturduğunu savunmaktadır (Erikson, 1968).

Bu bağlamda çocukluk dönemindeki din tecrübesi, genellikle bireyin hayatının geri kalanındaki din ilişkisine yön vermektedir. Elbette istisnai durumlar mevcuttur, olumsuz bir dini deneyimi olumluya dönüştürebilir veya tam tersi, olumlu bir deneyimin olumsuzla çevrilmesi mümkündür. Ancak genel itibari ile çocukluktaki ilk tecrübe kalıcıdır ve dinlerin en önemli yönlerinden biri, mensuplarına belirli bir kimlik kazandırmak olduğu sıklıkla vurgulanır (Pargament, 2003).

Daha önce değinildiği üzere, psikolojik ve fizyolojik değişimlerin yoğun bir şekilde gerçekleştiği gençlik dönemini başta Erikson olmak üzere birçok bilim adamı bir “kriz” dönemi olarak nitelendirmektedir. “Çelişkiler dönemi” olarak da görülen bu dönemde, kimlik karmaşası adeta kaçınılmaz bir evredir. Başka faktörler de etkili olmakla birlikte özellikle din, kimlik karmaşası ile başa çıkma konusunda büyük bir katkı sağlamaktadır.

Din, bireylere öncelikle bir inanç sistemi sunmaktadır. Dini inanç, kişinin kimlik oluşumundaki rolleri anlamlandırmasında yardımcı olmaktadır. Genç, öncelikle Allah’ın kulu olarak, sonrasında bir evlat, kardeş, eş, ebeveyn, öğrenci, komşu, vatandaş vs. olarak rolünü öğrenmekle beraber, kendi haklarının ve sorumluluklarının farkına varır. Kimlik karmaşasını etkileyen en büyük faktörlerden birisi de aile ilişkileridir. Din, sağlıklı aile ilişkilerinin nasıl olması gerektiğine dair ailedeki her üyeye belirli roller ve sorumluluklar vermiştir. Daha önce de belirtildiği üzere, bireyin aile içi iletişiminin sağlıklı olması, gencin duygusal ihtiyaçlarının giderildiğini ve anlaşıldığını hissetmesini sağlar. Kendi kimliğini keşfetme yolunda ailesinden destek alan bireyin kimlik karmaşası bu şekilde azalmış olmaktadır. Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre, dindar bireylerin genellikle otoriter, sıcakkanlı ve aktif bir ebeveynlik tarzını benimsedikleri ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucuna göre dindar ebeveynlerin, çocuklarıyla daha sağlam bir ilişkiye kurma eğiliminde oldukları saptanmıştır (Pearce ve Axinn, 1998). Ayrıca dindar ebeveynlerin çocuklarının eğitimine daha fazla ilgi göstermeye meyilli oldukları tespit edilmiştir (Wilcox, 2002).

Günümüzde sıkıntılı bir hal alan cinsel kimlik konusunda da din, genç bireye bir birçok toplumsal, etik ve ahlaki perspektif sunar. Bu perspektifler, cinsel kimliğin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda gence rehberlik sağlamaktadır. Daha önce değinildiği üzere, Erikson kimlik arayışının gençlik döneminin en mühim problemi olduğunu savunur. Kişinin dini inancı “Ben kimim?” sorusuna cevaplanmasını kolaylaştırması sebebiyle kimlik karmaşası azalacaktır.

Dinin bireylere kattığı iç huzuru ve spiritüel doygunluğuna da değinmek gerekmektedir. Kişide yer edinmiş inancın istikrar kazanması, gencin spiritüel doygunluğunu ve iç huzurunu desteklemektedir. Modern çağda insanlar sadece fiziki sağlığa değil, ruh sağlığına da çok önem verip ona ulaşmanın yollarını aramaktadırlar. Kendisinden daha büyük bir varlığa inanma ihtiyacı fitridir. Kendisini dinleyen, anlayan, ona yardım eden, nimetleri ile kuşatan ve imtihan eden Allah’a inanmak, kişinin kendisini yalnız ve anlaşılmamış hissetmesini azaltır. Başlı başına dua etme eyleminin psikolojik faydaları hakkında sayısızca araştırma vardır. Bireyin başından kötü bir olay geçtiğinde, kişi dinine sığınarak bu olayın etkilerinden daha çabuk kurtulabilmektedir. Bu yönden dindarlık birçok insan için psikolojik bütünlüğü sağlayan bir sakinlik kaynağı olup, ruhsal sağlığa önemli katkıda bulunmaktadır. Dinin bu destekleyici rolü, özellikle zor zamanlarda bireylerin duygusal ve ruhsal dayanıklılığını artırarak, yaşadıkları travmaları ve stresleri daha etkin bir şekilde yönetmelerine yardımcı olur (Lummer, 2007).

Bu konuyla alakalı olarak psikiyatrist olan Raphael Bonelli ve Harold George König, dini inancın ruhsal sağlık üzerindeki etkilerini araştırmak adına 1990-2010 yıllarının PubMed² verilerini ele alarak önemli bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre demans, şizofreni ve depresyon gibi ruhsal hastalıkların dindar bireylerde, ateistlerle kıyasla daha düşük sıklıkta görüldüğü tespit edilmiştir (Bonelli ve Koenig, 2013). Dini inanç ve ritüeller iç huzuru ve spiritüel doygunluk sağlayarak gencin kimlik karmaşasını hafifletecektir.

Dinin sosyal boyutu da ayrıca insanlar üzerinde son derece etkilidir. Din, sadece bireysel bir inanç sistemi olmayıp aynı zamanda insanların bir araya gelme ve birlikte yaşama biçimini de şekillendirmektedir. Aynı inançları ve değerleri paylaşan üyeler, kendilerini bu topluluğun parçası olarak görmektedirler. Bu durum, özellikle Almanya’daki Türk diasporası bağlamında büyük önem arz etmektedir. Bir gruba ve bir yere ait olma ihtiyaç ve arzusu da her insanın (özellikle de gençlerin) en temel psikolojik ihtiyacıdır. Ayrıca her din inananlarına iyilik

² PubMed, biyomedikal ve sağlık bilimleri alanında araştırmacılar için bir veri tabanı ve arama motorudur.

yapmayı, onları benimsemeyi ve hoşgörü göstermeyi tavsiye eder; bu da dinin toplumsal dayanışma yönüne işaret etmektedir. Bir dine mensup kişilerin bir sorun ile karşılaştıklarında başvurabilecekleri bir gruplarının olması, onların yaşadıkları kimlik karmaşasını azaltmaktadır.

Buna ek olarak sosyal ilişkiler, bireylere başkalarının davranışlarını ve kimliklerini modelleme fırsatı da sunmaktadır. Gençler, kendi kimliklerini tanımlama ve gelecekteki hedeflerini belirleme sürecinde, çevrelerindeki dini topluluklarda rol model olarak gördükleri bireylerden etkilenmektedir. Özellikle gençlik döneminde bireyler, kendilerini başka insanlarla karşılaştırma ve sosyal çevrelerindeki örnek şahsiyetlere benzerlik göstermeye meyillilerdir. Gençlerin kimlik oluşturma sürecinde dini cemaatler kendilerini kılavuzluk edebilir ve bu süreci destekleyebilmektedir (Tippmann, 1997).

Dinlerin en büyük özelliklerinden bir diğeri ise müntesiplerine ahlaki rehberlik sağlamasıdır. Din insanlara etik kurallar, değerler ve davranış standartları sunarak toplumsal normları şekillendirmektedir. İnsanın doğasında düzen ve kurallara ihtiyaç duyma eğilimi vardır. İnsanlar tam anlamıyla serbest olmaktan ziyade belirli görevler ve sorumluluklara ihtiyaç duyarlar. Gençlik döneminde bireyler, kurallara bağlı kalmaktan hoşlanmamakla birlikte, kuralları esnetme veya çığneme eğilimindedirler. Ayrıca sınırları zorlamak gibi bir eğilim gösterirler. Bu sebeple gençlerin ahlaki rehberliğe daha fazla ihtiyaçları vardır. Ahlaki rehberlik, gençlerin sorumluluk almayı öğrenmelerini, toplumsal normlar ve değerlerle uyum içinde hareket etmelerini sağlamak için kritik bir öneme sahiptir. Bu rehberlik, onların hem bireysel hem de toplumsal anlamda sağlıklı bir gelişim süreci geçirmelerine yardımcı olur. (Johannes, 2012).

Dinin ahlaki rehberlik sağlaması etik anlayışının subjektif bir konu olduğu bağlamında önem arz etmektedir. Bir toplumda bir davranış iyi karşılanırken, diğer bir toplumda kınanan bir fiil olabilmektedir. Etik anlayışı, toplumdan topluma hatta zaman içinde evrim geçiren bir kavramdır. Mesela sadece yüz yıl önce, beyaz ve siyah insanların eşit haklara sahip olma fikri bile düşünülemezken, günümüzde bu durum önemli ölçüde değişmiştir. Aynı şekilde LGBT konusu da geçmişte Batı dünyasında dahi tabu olarak görülürken, bugün giderek normalleşmekte ve toplum tarafından daha fazla kabul edilmektedir. Bu durumlar, toplumsal normların ve değerlerin evrimiyle birlikte etik anlayışının nasıl değişebileceğini gösterir. İşte bu hızlı değişim sürecinde özellikle iki zıt kültürü birlikte yaşayan diaspora toplulukları, dinin sunduğu ahlaki rehberliğe daha fazla ihtiyaç duymaktadır (Johannes, 2012).

Dinin ayrıca cinsellik konusunda katı kurallara sahip olması, gençleri cinsel sağlıkla ilgili bilinçli ve sorumlu kararlar almalarını teşvik eder. Evlilik öncesi cinsellikle ilgili yasaklar, gençlerin duygusal ve fiziksel sağlıklarını korumalarına yardımcı olmaktadır. Bu kurallar aynı zamanda cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunmaya ve evlilik öncesi erken yaşta istenmeyen gebelikleri önlemeye yönelik bir koruyucu mekanizma oluşturmaktadır (Brettfeld ve diğerleri, 2008). Bu tür deneyimler, bireyin kimliğini derinden etkilemekte ve gelecekteki yaşamını şekillendirmektedir. Florida Üniversitesine bağlı olarak yapılan bir araştırmaya göre, adolesan döneminde anne olmanın kimlik oluşum sürecine olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir (Rosado, 2016). Cinsellik konularındaki bilinçli seçimler, gençlerin kimlik gelişimlerini olumlu yönde etkileyerek gelecekteki yaşamlarını yönlendirmektedir.

Diğer yandan dinin emir ve yasakları, gençleri her türlü zararlı davranıştan kaçınmaya yönlendirmektedir. Örneğin alışkanlık ve bağımlılık yapıcı maddelerle ilgili dinin yasakları caydırıcı bir faktör oluşturmaktadır. Dinin getirdiği bu ve benzeri kural ve yasaklar, gençleri günaha girmekten kaçınmaya teşvik etmekte ve onların meraklarına rağmen belirlenen ahlaki sınırlar içinde kalmalarını sağlayan önemli bir etkidir. Daha önce atıfta bulunulan Bonelli ve König'in araştırma sonuçlarına göre dindar bireylerin, inançsız bireylerle karşılaştırıldığında madde bağımlılığı konusunda daha düşük bir eğilim gösterdiği tespit edilmiştir (Bonelli ve Koenig, 2013). Gencin, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu bilmesi ve ona göre hayatını şekillendirmesi "Ben kimim? Benim doğru ve yanlış anlayışım ne? Ben nasıl bir hayat sürdürmeyelim?" sorularını cevaplamasında yardımcı olmaktadır. Din ve onun bir uzantısı olan ahlaki rehberlik, kimlik karmaşasıyla başa çıkmalarına büyük katkı sağlamaktadır.

Din, mensuplarına bir yaşam anlamı vermektedir. Gençlik döneminde "Ben kimim?" sorusundan sonra belki de en çok zihin karıştırıcı soru "Bu hayattaki amacım nedir?" sorusudur. Albert Camus'un dediği gibi "hayatın anlamı en acil meseledir" (Camus, 1991). Din insanların yaşama dair temel sorularına cevap vermektedir. İnsanın bu dünyada var oluşunun amacını, ölüm sonrası ne olacağını, hayatını nasıl şekillendirmesi gerektiğini öğrenmesi, iyilik ve kötülük gibi konularda bilgi sahibi olması, onu belirsizliklerden uzaklaştırır ve güven hissi sağlar. Ayrıca Allah'ın emirlerini yerine getirdiği takdirde kendisini bekleyen mükafatı veya emirleri ihlal ettiğinde karşılaşıacağı cezayı bilmek, kişinin hayatını daha bilinçli ve amaçlı bir şekilde yönlendirmesine yardımcı olur. Öte yandan din, hayatın bütün yönleriyle yaşamaya değer olduğuna dair teşvik etmektedir (Benthaus-Apel ve diğerleri, 2017). Örneğin, din ve intihar ilişkisi incelendiğinde dinin intihar riskini azaltıcı bir etken olduğu sonucuna

varılmaktadır. Bahsedilen araştırma sonuçlarına göre, intiharın dini inanca sahip bireylerde ateistlerle kıyasla daha az sıklıkta görüldüğünü tespit etmiştir (Bonelli ve Koenig, 2013).

Nihayet bu bağlamda üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise farklı bir kültürde yaşayan gençlerin kimlik karmaşası yaşama oranı ve düzeyinin, benimsediği kültürde yaşayanlardan daha yüksek olmasıdır. Daha önce bahsedildiği üzere Almanya'daki Türk gençleri ana kültürleri ve Alman kültürü ile büyümektedir. İki farklı kültürel arka plana sahip olmak, adeta iki dünya arasında büyümek anlamına gelmektedir. Bu tür çok kültürlü ortamlarda dinin kimlik bileşeni olarak rolü daha da önem kazanmaktadır. Çok kültürlü çevrede yetişen gençler, çeşitli değerler ve normlar arasında denge kurmak zorunda kalırken, bu durum kimliklerinin daha karmaşık ve çok boyutlu hale gelmesine neden olmaktadır. Din bu karmaşık yapı içinde istikrar ve aidiyet duygusu sağlayarak, bireylerin kendilerini daha net bir şekilde tanımlamalarına ve topluluk içinde yer bulmalarına yardımcı olur. Özellikle dini inançlar ve pratikler, bireylerin kendilerini daha güçlü bir şekilde tanımlamalarına ve topluluk içinde bir yer edinmelerine yardımcı olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın veri toplama sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda, öncelikle ilgili literatüre dair alan taraması yapılmış ve teorik çerçeve oluşturulmuştur. Daha sonra konuyla alakalı çalışmalar ve kullanılan ölçeklerden esinlenerek mülakat soruları oluşturulmuş ve son olarak elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Çalışmada gençlerin konuyla alakalı fikirlerini, hislerini ve tutumlarını incelemek, onları detaylı bir şekilde anlamak ve ayrıntılı sorular sorabilmek için mülakat tekniği uygun görülmüştür. Mülakatlarda görüşme formunda yer alan yarı yapılandırılmış sorularla (bakınız EK 1: Görüşme Formu) birlikte, araştırmacı ek soru sorma imkanına sahiptir. Soruların cevapları tam anlamıyla alınmadığı ya da anlaşılmadığı durumlarda araştırmacı, katılımcıya soruları tekrarlayabilmektedir. Ayrıca belirli soruların daha ayrıntılı yanıtlarını elde etmek amacıyla araştırmacı, katılımcı ile diyalogu sürdürerek ilgili konuları derinlemesine irdeleme olanağına sahiptir. Görüşme sürecinin konuya bağlı kalmasıyla birlikte esnek bir yapıya sahip olması, araştırmacının konuyu detaylı bir şekilde incelemesi ve analiz etmesi açısından zenginlik katmaktadır.

2.2. Araştırmanın Sınırlıkları

Araştırmanın bulguları, araştırmaya katılan gençlerin ilgili sorulara verdikleri cevaplarla sınırlı olup genelleme yapma imkânı sınırlıdır. Mülakatlar sadece Müslüman ve iki ebevyini Türk bireylerle yapılmıştır, dolayısıyla elde edilen bulgular diğer din ve etnik kökenlileri kapsamamaktadır. Katılımcılar, belirlenen 13-25 yaş aralığına kesin bir şekilde uyularak seçilmiş, gençlik kategorisine girebilecek yaşların birkaç yıl öncesi ve sonrası gruba dahil edilmemiştir. Araştırmanın bulguları yapıldığı tarih ve sosyal çevreyle sınırlıdır.

2.3. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Almanya'da ikamet eden dokuz erkek ve dokuz kız oluşturmaktadır. Çalışmada kasti örnekleme yöntemi uygun görülmüştür. Bu sebeple örneklemede maksimum çeşitlilik hedeflenerek, ilgili konularda çeşitli bakış açıları ve farklılıkların daha iyi yansıtılması amaçlanmıştır. (Creswell, 2021).

Araştırmanın katılımcıları Almanya’da doğmuş ve büyümüş, hala Almanya’da ikamet eden, kendini Müslüman olarak tanımlayan, anne ve babası Türk olan 13-25 yaş aralığındaki gençlerden oluşmaktadır. Araştırmacı katılımcılara ağırlıklı olarak kendi doğup büyüdüğü Almanya’daki sosyal çevresinden ulaşmıştır. Bazı katılımcılara ulaşmak için ise “Kişiden kişiye, kişiden de olaylara ulaşarak durumların tanımlanmasıyla bilgilerin zenginleştirilmesi” olarak tanımlanan kartopu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Creswell, 2021). Bu yöntemle ulaşılan ve çalışma grubu kriterlerine uymayan bireyler çalışmanın haricinde tutulmuştur.

Nitel araştırmalarda belirli bir sayıya ulaşma ve bulguları genelleme zorunluluğun bulunmaması sebebiyle, 18 katılımcıyla elde edilmek istenilen verilere ulaşıldığı değerlendirilmiştir ve veri toplama işlemi sonlandırılmıştır. Araştırmanın odak noktasını oluşturan üç yaş grubu bulunmaktadır: 13-17, 18-21 ve 22-25 yaş. Her yaş grubundan üç kız ve üç erkek ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 16’sı bekar, 2’si evlidir. Sosyo-ekonomik durumlarını katılımcılardan 6’sı yüksek, 9’u orta ve 3’ü düşük olarak tanımlamıştır. Katılımcıların eğitim durumlarının doğru bir şekilde tanımlanması, eğitimine devam edenler ve mezun olanlar arasındaki ayrımın belirginleştirilmesini gerektirir. Eğitim durumlarını üç katılımcı ortaokul, beş katılımcı lise, yedi katılımcı lisans ve üç katılımcı Ausbildung³ olarak tanımlamıştır. K18 (erkek, 24, işsiz) ortaokuldan mezun olduğunu, K13 (kız, 23, kozmetikçi)Ausbildung eğitimini tamamladığını ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) lisans eğitimini bitirdiğini belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise şu anda ortaokul, lise, lisans veya Ausbildung eğitimlerinin devam ettiğini ifade etmişlerdir. Katılımcıların dini bağlılık düzeylerine dair algılarına gelince, 8’i yüksek, 8’i orta ve 2’si düşük dini bağlılık düzeyine sahip olduklarını açıklamıştır. Katılımcıların ailelerinin dini bağlılık düzeylerine dair algılarına göre, beş ailenin yüksek, on ailenin orta ve üç ailenin düşük dini bağlılık düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

³ Almanya’da “Ausbildung” terimi, mesleki eğitim veya öğretim programını ifade eder. Bu programlar, gençlere ve yetişkinlere belirli bir meslekte teorik ve pratik beceriler kazandırmayı amaçlar. Ausbildung sistemi, öğrencilerin bir işletmede pratik eğitim (çıraklık) alırken aynı zamanda mesleki okullarda teorik eğitim almalarına olanak tanır. Bu çift yönlü sistem “duales System” olarak bilinir ve öğrencilere mesleki alanda derinlemesine bilgi ve beceri kazandırır. Ausbildung programları genellikle iki ila üç buçuk yıl arasında sürer ve çok çeşitli meslek dallarını kapsar. Bu meslekler arasında zanaat, ticaret, sağlık hizmetleri, IT sektörü ve daha pek çok alan bulunmaktadır. Programın sonunda, öğrenciler bir sınavı başarıyla tamamlamaları durumunda meslekleriyle ilgili resmi bir sertifika alırlar. Ausbildung, üniversite eğitiminin alternatifidir. Öğrencilere maddi gelir elde etme imkânı tanıyan bir mesleki eğitim sistemi olan Ausbildung için, bazı bölümlerde ortaokul mezun olma şartı varken, bazıları için lise mezuniyeti şarttır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Şehir	Medeni Durum	Sosyo-ekonomik Durum	Eğitim Durumu	Katılımcının Dini Bağlılık Düzeyi	Ailesinin Dini Bağlılık Düzeyi
K1(kız,13, öğrenci)	Kadın	Berlin	Bekar	Orta	Ortaokul	Yüksek	Düşük
K2 (kız, 16, öğrenci)	Kadın	Meinerzhagen	Bekar	Düşük	Lise	Orta	Düşük
K3 (kız, 17, öğrenci)	Kadın	Düsseldorf	Bekar	Yüksek	Lise	Yüksek	Yüksek
K4 (erkek, 17, öğrenci)	Erkek	Siegen	Bekar	Düşük	Lise	Yüksek	Yüksek
K5 (erkek, 16, öğrenci)	Erkek	Siegen	Bekar	Yüksek	Lise	Yüksek	Yüksek
K6 (erkek, 14, öğrenci)	Erkek	Nürnberg	Bekar	Orta	Ortaokul	Yüksek	Orta
K7 (kız, 21, öğrenci)	Kadın	Münih	Bekar	Yüksek	Lisans	Orta	Orta
K8 (kız, 20, öğrenci)	Kadın	Ranzel	Bekar	Orta	Ausbildung ⁴	Orta	Düşük
K9 (kız, 18, öğrenci)	Kadın	Alpirsbach	Bekar	Orta	Lise	Orta	Orta
K10 (erkek, 19, öğrenci)	Erkek	Essen	Bekar	Orta	Lisans	Yüksek	Orta
K11 (erkek, 20, öğrenci)	Erkek	Bremen	Bekar	Orta	Lisans	Orta	Orta
K12 (erkek, 19, öğrenci)	Erkek	Köln	Bekar	Yüksek	Lisans	Yüksek	Orta
K13 (kız, 23, kozmetikçi)	Kadın	Drolshagen	Bekar	Yüksek	Ausbildung (Mezuniyet)	Düşük	Yüksek
K14 (kız, 23, öğrenci)	Kadın	Dohna	Evli	Yüksek	Ausbildung	Orta	Yüksek
K15 (kız, 25, öğrenci)	Kadın	Hamburg	Bekar	Yüksek	Lisans	Orta	Orta
K16 (erkek, 22, öğrenci)	Erkek	Siegen	Bekar	Orta	Lisans	Orta	Orta

⁴ Bu kavram Dipnot 3'te açıklanmıştır.

K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	Erkek	Garbs-en	Evli	Orta	Lisans (Mezuniyet)	Yüksek	Orta
K18 (erkek, 24, işsiz)	Erkek	Siegen	Bekar	Düşük	Ortaokul (Mezuniyet)	Düşük	Orta

2.4. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırmacının kendisi Almanya’da doğup büyüdüğü için katılımcılara kendi sosyal çevresinden ulaşmıştır. Kasti örnekleme ön planda olmakla birlikte bazı katılımcılara kartopu örnekleme yolu ile ulaşılmıştır. Mülakatlar öncesinde katılımcılara araştırma konusu hakkında gereken bilgiler ve izahlar verilmiştir. Bilimsel çalışmamız ile ilgili ek soru sormaktan çekinmemeleri gerektiği belirtilmiştir. Sonrasında kişisel bilgilerin gizli kalacağına dair onay formu katılımcılara iletilmiştir. Reşit olmayan katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler öncesinde katılımcıların yasal sorumlulukları ve gizlilik hakları gözetilerek, ebeveynlerinden yazılı izin talep edilmiştir. Görüşmeler gönüllülük esasına dayanmaktadır. Verileri doğru bir şekilde kaydetmek son derece kritik ve mühim olduğu için, mülakatlar öncesinde görüntü ve ses kaydı için katılımcılardan izin talep edilmiştir. Bu kayıtlara yalnız araştırmacının ulaşabileceği ve sadece görüşmelerin deşifre amacıyla kullanılacağı katılımcılarla ayrıca paylaşılmıştır.

Mülakatların hepsi çevrimiçi platformlarda görüntülü olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıları rahat hissettirecek bir ortam oluşturulmaya gayret edilmiş, cevaplamak istemedikleri sorularda, bunu çekinmeden ifade edebilecekleri teyit edilmiştir. Mülakat sorularının geliştirilmesinde Dini Kimlik Ölçeği (Wieradzka-Pilarczyk, 2018), Kimlik Algısı Ölçeği (Ersalı ve Şanlı, 2015) ve Din-Kimlik İlişkisi Ölçeğinden (Kaleci, 2016) esinlenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi ve Yorumlaması

Görüşmelerin ardından kayıtlar deşifre edilmiştir. Duygusal ifadelerin özgünlüğünün korunmasına özen gösterilmiş, müdahale edilmemiş ve doğal bir aktarım sağlanmıştır. Mülakatların dili Türkçedir, ancak katılımcılara eğer kendilerini Almanca daha iyi ifade edebilirlerse, mülakatı Almanca da yapabilecekleri opsiyonu sunulmuştur. Mülakatların çoğunluğu Türkçe ve Almanca karışık olarak yapılmış, bir kısmı ise tamamen Almanca

gerçekleştirilmiştir. Almanca yapılan mülakatlar ise Türkçe'ye en uygun şekilde tercüme edilmiştir.

Veriler, temalara göre sınıflandırılarak özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Betimlemeler için kodların oluşturduğu betimsel analiz yöntemi uygun görülmüştür. Bu tez, fenomenolojik analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Fenomenoloji, bireylerin deneyimlerini ve bu deneyimlerin öznel anlamlarını derinlemesine anlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu çalışmada katılımcıların belirli bir olguya ilişkin algı ve deneyimleri detaylı bir şekilde analiz edilerek, bu deneyimlerin özünü ve temel yapısını ortaya koymak hedeflenmiştir. Bu bağlamda, fenomenolojik yöntem, araştırmanın odaklandığı fenomeni katılımcıların bakış açısından anlamaya ve yorumlamaya yönelik kapsamlı bir analitik çerçeve sunmaktadır. Görüşmeler analiz edildikten sonra ana ve alt kategorilere ayrılmıştır. Katılımcıların isimleri bulgular kısmında yer almamıştır. Her katılımcıya bir kod verilmiştir (örneğin Katılımcı 1: K1, Katılımcı 15: K15).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, gerçekleştirilen mülakatlar sonucunda elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Analizler sonucunda, konuyla ilgili beş ana tema ortaya çıkmıştır: Elde edilen bulgular beş ana tema ortaya çıkmıştır: Katılımcıların Kimlik ve Kimlik Karmaşası Konularındaki Bireysel Deneyimleri; Aile, Kimlik ve Kimlik Karmaşası; Sosyal Çevre; Entegrasyon ve Dindarlık, Kimlik ve Kimlik Karmaşası. Her bir ana tema Almanya’da yaşayan Türk gençlerinde dindarlık ve kimlik karmaşasını anlamak ortaya koymak amacıyla psiko-sosyal ve dini açılardan incelenmiştir.

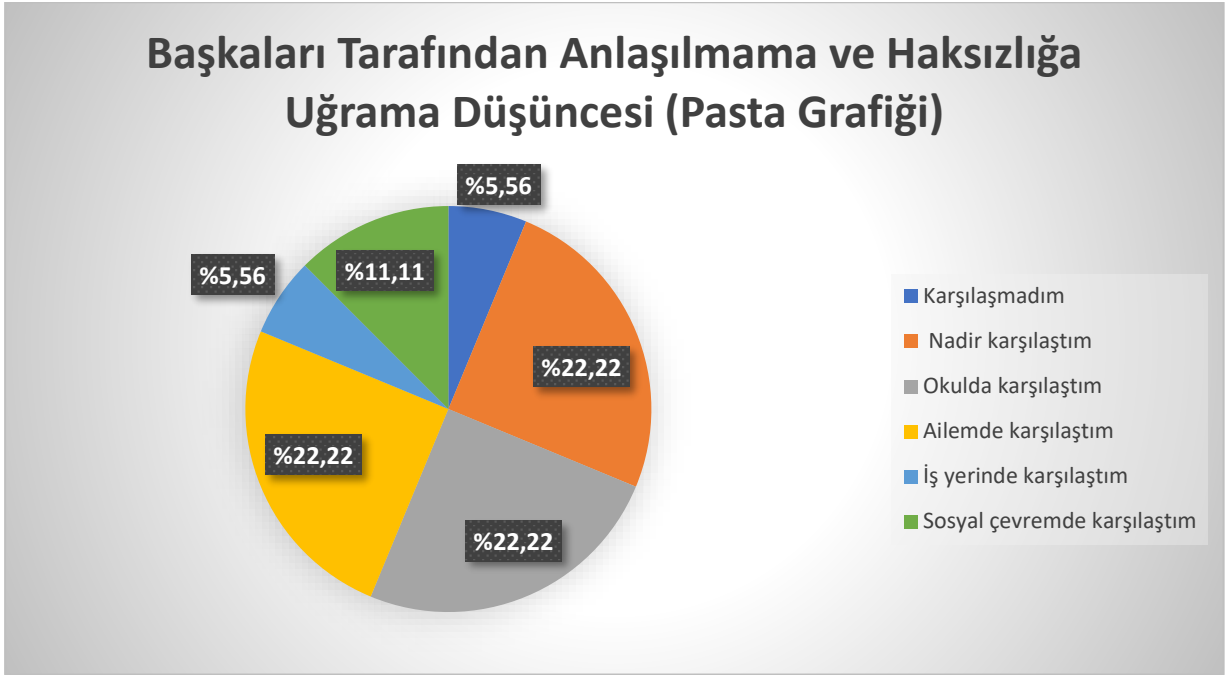
3.1. Katılımcıların Kimlik ve Kimlik Karmaşası Konularındaki Bireysel Deneyimleri

Katılımcıları ilk aşamada tanımak ve mülakatla ilgili potansiyel heyecanları gidermek amacıyla demografik bilgi sorularının ardından, kişisel düşünce ve duygularını daha yakından anlamak için belirli konulara odaklanan sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, zaman zaman anlaşılma ve haksızlık hissi, evlilik ve kimlik algısı gibi konulara giriş yaparak, katılımcılara yaşadıkları deneyimleri paylaşma ve bu konulardaki görüşlerini ifade etme fırsatı sunmuştur.

3.1.1. Başkaları Tarafından Anlaşılama ve Haksızlığa Uğrama Düşüncesi

Gençlik dönemi bireylerin kimliklerini keşfettikleri, duygusal olarak büyüdüğü ve çeşitli yaşam deneyimleriyle karşılaştıkları kritik bir evre olarak kabul edilir. Bu dönemde gençlerin ön plana çıkan düşüncelerinden biri, aileleri ve çevrelerinin kendilerini anlamadığı ve haksızlığa uğradığıdır. Aile ve çevreleriyle iletişimde yaşanan zorluklar, gençlerin duygusal refahını etkileyebilmekte ve aynı zamanda kimlik oluşturma sürecini şekillendirebilmektedir. Bu doğrultuda katılımcılara “Zaman zaman başkaları tarafından anlaşılmadığınızı ve size haksızlık yapıldığını düşünür müsünüz?” sorusunu yönelttik.

Tablo 2. Başkaları Tarafından Anlaşılmama ve Haksızlığa Uğrama Düşüncesi (Pasta Grafiği)

Katılımcılardan sadece K12 (erkek, 19, öğrenci) soruya olumsuz cevap vermiştir, K1 (kız,13, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K15(25) ve K16(22) de bu durumla nadir karşılaştığını belirtip, görüşlerini daha fazla açıklamamıştır. Diğer katılımcılar bu soruyu olumlu cevap vermiştir. K3 (kız, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) okulda öğretmenler tarafından Türk ve Müslüman oldukları için haksızlığa uğradıklarını paylaşmışlardır. Bu durumu ailesi ile yaşadığını paylaşan K4 (erkek, 17, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K18 (erkek, 24, işsiz) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi) olmuştur. Öte yandan K14 (kız, 23, öğrenci) iş çevresinde anlaşılmadığını ve haksızlığa uğradığını aktarırken; K7 (kız, 21, öğrenci) ve K15 (kız,25, öğrenci) sosyal çevrelerinde bu konudan muzdarip olduklarını belirtmiştir. Okuldaki öğretmenler ile böyle bir sıkıntı yaşayan katılımcılar görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Evet, yaşadım. Mesela okulda öğretmenler bana karşı ve başka ülkelerden gelen mesela mültecilere veya başka insanlara karşı gıcıklık hareketler ediyor. Mesela önemli bir şey söylenecekse okulla alakalı falan, o zaman söylemiyorlar. Her öğretmen değil tabii ki, normal olanlar da var. Notları da kıt veriyorlar. Hiçbir öğretmen kabul etmez bunu tabii ama bence öyle.” K6 (erkek, 14, öğrenci)

“Öğretmenler ve öğrencilerden de yaşadım. Not konusu belli zaten, Alman arkadaşlarım arkadaş demeyim de sınıftakiler diyeyim daha iyi not alıyor sözlü notlarda. Ben de bunu söylüyorum ‘Bak sana iyi not verdi, halbuki derse ben daha çok katılıyorum’ deyince bana gıcık kapıyorlar. Doğrulara hiç

gelemiyorlar (...) Öğretmenlere bu konuda çok tartıştım. Uzun tartıştım hem de. ‘Niye bu notu alıyorum?’ dedim. Her zaman bir sebepleri oluyor. Diğer milliyetlerde ve dinlerdeki öğrencilerde böyle olmuyor ama. Sınıfta Yahudi bir kız var mesela, notları süper. Zaten Almanlar Yahudileri Hitler olayından dolayı aşırı seviyor (...)” K2 (kız, 16, öğrenci)

Bu alıntılarda katılımcılar, okul ortamında öğretmenler tarafından maruz kaldıkları ayrımcılık ve adaletsizlik deneyimlerini dile getirmektedirler. K6 (erkek, 14, öğrenci), bazı öğretmenlerin kendisine ve diğer yabancı uyruklu ya da mülteci öğrencilere karşı önyargılı davranışlar sergilediğini, önemli bilgileri paylaşmadığını ve notları adil bir şekilde vermediğini belirtiyor. K2 (kız, 16, öğrenci) ise, öğretmenlerin ve diğer öğrencilerin de benzer önyargılarla davrandığını, sözlü notlarda Alman öğrencilere göre daha düşük notlar aldığını ifade etmektedir. Ayrıca öğretmenlerle bu konuda yapılan uzun tartışmalardan bahsederek, not adaletsizliği konusunda sürekli mazeret üretildiğini ve bazı milliyetlerin veya dinlere mensup öğrencilerin daha iyi muamele gördüğünü öne sürmektedir. Bu durumlar, okul ortamında bazı öğrencilerin etnik kökenleri veya milliyetleri nedeniyle farklı muamele gördüğünü ve bu durumun öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. K3 (kız, 17, öğrenci) ise, sınıftaki tek başörtülü kız olarak yaşadığı ırkçılığı kısaca dile getirmiş fakat bu konuda derinlemesine bilgi vermekten kaçınmıştır. Bu durum öğrencinin konuyu hassas bulduğunu veya bu deneyimleri detaylandırmanın kendisi için zorlayıcı olabileceğini göstermektedir.

Diğer taraftan aileleri ile anlaşmazlık yaşayan katılımcılardan K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K9 (kız, 18, öğrenci), ailelerin bu durumu ergenlikte bulunmaları ile bağdaştırdığından şikâyet etmektedirler:

“Evet, kimse beni anlamıyor. Hele Ailem beni hiç anlamıyor. ‘Sen ergensin’ deyip geçiyorlar ve beni ciddiye almıyorlar. Her konuda suçlu benmişim gibi davranıyorlar. Her zaman mı ben suçlu olurum ya. Ben var ya arkadaşlarımla çok daha iyi anlaşıyorum.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

“Evet, çok sık yaşıyorum. En fazla da ailemle yaşıyorum. Bir şikâyet söylüyorum onlara ‘Anne, bu beni rahatsız ediyor’ diye hemen annem ‘Ergenlikte böyle düşünmek normal’ diyor. Sanki benim adım (*adını söylüyor*) değil de adım ergen. Sanki her söylediğim her yaptığım ergen olmakla alakalı. Bu beni üzüyor doğru söylemek gerekirse. Güya anlamaya çalışıp böyle pedagojik anne baba olmaya çalışıyorlar ama, aslında normal olsalar daha çok sevinirdim.” K9 (kız, 18, öğrenci)

K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K9 (kız, 18, öğrenci) aileleri ile yaşadıkları anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıkların ergenlikle açıklanma biçimini eleştirmektedirler. Her iki katılımcı da ailelerinin kendilerini ciddiye almadığından ve her konuda kendilerini suçlu gibi hissettirdiklerinden şikâyet etmektedir. K4 (erkek, 17, öğrenci) ailesinin onu anlamadığını ve “Sen ergensin” diyerek geçiştirdiklerini belirtirken, arkadaşlarıyla daha iyi anlaştığını ifade

etmektedir. Öte yandan K9 (kız, 18, öğrenci) ailesine yönelik rahatsızlıklarını dile getirdiğinde, annesinin bu durumu “Ergenlikte böyle düşünmek normal” diyerek normalleştirmesinden duyduğu rahatsızlığı paylaşmaktadır. Her iki durumda da ailelerin çocuklarının duygu ve düşüncelerine önem vermediği; katılımcıların aile içinde kendilerini ifade edebilme ve anlaşılma ihtiyaçlarının karşılanmadığını göstermektedir.

Bu konuda katılımcıların aksine, K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K18 (erkek, 24, işsiz), aileleri ile özellikle de bireysel yaşam tarzları ve değerler konusunda çatışmalar yaşadığını ileri sürmüştür:

“Ben en çok anlaşmazlığı ve haksızlık hissini maalesef ailemde yaşıyorum. Hep yaşadım, hep de yaşayacağım herhalde. Hangi konuda diye soracaksan eğer, ailem çok dindar. Aşırı dindar böyle. Ben de öyle değilim. Yani az önce sen bana kendi dindarlık seviyen nasıl diye sordun ya, ben öyle ‘Orta’ falan demem. Neysem o yani. Ailem bunu anlamadı ve anlamak istemedi. Herkesin kendi hayatı kendine. Hayatı yaşayışımız farklı bizim (...)” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

“Ailemde öyle hissediyorum. Mesela şu an iş arıyorum, işsiz boş boş evde oturup Hartz 4⁵ yemiyorum. İş arıyorum ama şu zamanda bulmak zor. Ailem bana öyle davranmıyor. Bir de benim beş kardeşim var, ben en son numarayım. Diğerleri daha dindar. Yani o konu da biraz sıkıntı bizim ailede. Ama her çocuk aynı olmak zorunda değil. Elhamdulillah, Müslüman mıyım? Evet. Allah’a inanıyor muyum evet. Bu zamanda bu da bir şey.” K18 (erkek, 24, işsiz)

K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K18 (erkek, 24, işsiz) tarafından dile getirilen ifadeler, aile içi dinamiklerde yaşanan anlaşmazlık ve haksızlık hissini yansıtmaktadır. Her iki katılımcı da ailelerinin dini inançlarla ilgili tutumlarının kendilerine uygulanan baskı ve anlayışsızlık kaynağı olduğunu belirtmektedir. K13 (kız, 23, kozmetikçi)ailesinin aşırı dindar olduğunu ve kendisinin bu düzeyde dindar olmadığını ifade ederek, ailesinin bu durumu anlamakta güçlük çektiğini vurgulamaktadır. Katılımcı, bireysel özgürlüğü ve kişisel yaşam tarzı tercihlerini önemsemekte ve “herkesin kendi hayatı kendine” diyerek bu özgürlüğe olan inancını dile getirmektedir. K18 (erkek, 24, işsiz) iş arayışında olmasına rağmen ailesinin bu durumu yeterince anlayışla karşılamadığını, ekonomik zorluklar ve iş bulma sürecindeki stres altında olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ailedeki diğer dindar kardeşleriyle kıyaslandığında farklı muamele gördüğünü ifade ederek, her çocuğun aynı olmadığını ve bireysel farklılıkların kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

⁵ Hartz 4, Almanya'da işsizlik yardımı ve sosyal yardım sistemlerini birleştiren, uzun süreli işsiz kalan kişilere yönelik mali destek ve sosyal hizmetler sunan bir programdır.

Diğer katılımcılardan farklı olarak iş çevresinde anlaşılmadığı ve haksızlığa uğradığını K14 (kız, 23, öğrenci) şu sözleriyle öne sürmüştür:

“Maalesef evet, iş yerinde çok yaşıyorum. İşte ismimiz yazan etiket takmamız gerekiyor, o zaman ismimiz yazınca hangi dili konuştuğumuzu aslen nereden geldiğimiz de biliniyor tabii ki. Ben otel konaklama işletmeciliği okuyorum. Şimdi alman müşteriler geldiğinde çok şey hissine kapılıyorum: Alman iş arkadaşlarıma daha iyi davranıyorlar. Mesela ben onlara bir konuyla alakalı yardımcı olmak zorunda kalınca böyle yüzlerini asıyorlar, her dediğimi sorguluyorlar falan. İş arkadaşlarım da beni anlamıyor, çünkü onlar için şu zamanda böyle dindar olmak akıllı değil. Yani anlam veremiyorlar. Neden beş vakit namaz kılmam gerektiğini anlayamıyorlar. İş arkadaşlarıma her defasında yeme içme konusunda helal’in ne demek olduğunu yine açıklamak zorundayım. Hindi de olsa, inek eti de olsa yemem yasak bunu anlamıyorlar. Yani domuz eti değil diye, yine de Almanların etlerini yiyemiyorum. Gerçekten anlamıyorlar beni ve saygı da duymuyorlar.” K14 (kız, 23, öğrenci)

Katılımcı iş yerinde etnik kökenini ve dini kimliğini belirten isim etiketi kullanımından kaynaklanan zorlukları anlatmaktadır. Otel konaklama işletmeciliği alanında eğitim gören katılımcı, Alman müşterilerin ve iş arkadaşlarının kendisine farklı davrandığını ileri sürmektedir. İsmi üzerinden kökeninin ve konuştuğu dilin anlaşılması, Alman müşterilerin olumsuz tepkiler göstermesine ve her söylediğini sorgulamasına neden olduğundan şikâyet etmektedir. Ayrıca iş arkadaşları dini uygulamaları, özellikle de beş vakit namaz kılma ve helal gıda tüketme konusunda katılımcıyı anlamakta zorlanmaktadır. Helal yemek konusunda sürekli açıklama yapmak zorunda kalan katılımcı, bu durumdan dolayı kendisini anlaşılmamış ve saygı görmemiş hissetmektedir. Bu, iş yerinde etnik ve dini farklılıklar nedeniyle yaşanan anlayışsızlık ve ayrımcılığın somut örneklerini sunmaktadır.

Son olarak, sosyal çevresi tarafından anlaşılmadığını paylaşan katılımcılardan, K15 (kız, 25, öğrenci) “Dinimi daha fazla yaşamaya başlayınca çevremde böyle hissetmeye başladım” diyerek görüşünü daha fazla belirtmemiştir. Tıp fakültesinde eğitim gören K7 (kız, 21, öğrenci), kendi branşındaki arkadaşlarının çoğunluğunun Türk olmaması nedeniyle aralarında büyük farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türk çevresinde kişilik konusundaki uyuşmazlıklardan dolayı kabul görmediğini şu sözleriyle ileri sürmüştür:

“Zaman zaman, çevremdeki insanların, özellikle de benim okuduğum branştaki birçok arkadaşımın hem kültürel hem dini hem de sosyoekonomik de farklardan dolayı beni tam anlayamadığımı hissediyorum. Ama bence bundan daha önemlisi yaş grubumdaki Türklerle iletişim kurmak. Mezun olunca sonuçta o insanlar da gidiyor. Ama Türklerle arkadaşlık kurmak bence çok daha zor, çünkü onlarla farklı bir sosyal çevreden geldiğimiz izlenimine sahibim. İlgi alanlarımız, hobilerimiz falanda büyük farklılıklar olduğunu hissediyorum ve kendi kültürümdeki insanlar tarafından anlaşılmadığımı hatta sevilmediğimi düşünüyorum.” K7 (kız, 21, öğrenci)

Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı üzere, K7 (kız, 21, öğrenci) çevresindeki kişilerin kültürel, dini ve sosyo-ekonomik farklılıklarından kaynaklanan anlaşılmadığına dair hislerini dile getirmektedir. Bu açıklamada katılımcının Türk olmasına rağmen, eğitim aldığı alanda çoğunluğun farklı kültürlerden olması nedeniyle aralarında büyük farklılıklar olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Türk akranlarıyla iletişim kurmanın da kendi sosyal çevresi ve ilgi alanları nedeniyle zor olduğuna değinmektedir. Katılımcının Türk kişilerle aynı sosyal çevreye veya ortak ilgi alanlarına sahip olmadığı izlenimi, kendisinin kültürel olarak kendi toplumu tarafından kabul görmediği ve anlaşılmadığı duygusuna yol açmaktadır. Bu ifadeler, kişinin kendi kimliği ve sosyal çevresi içinde karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukların hem akademik hem de kişisel alanda neden olduğu içsel çatışmayı vurgulamaktadır.

Katılımcıların verdiği yanıtlardan elde edilen bilgiler, ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde bireylerin çevreleri tarafından anlaşılma ve kabul görme ihtiyacının, ayrıca haksızlık algısıyla başa çıkmanın ne derecede kritik olduğunu göstermektedir. Bu dönemlerde sosyal kabul ve anlayış bireylerin psikolojik ve sosyal gelişimleri için hayati önem taşımaktadır. Anlaşılmama ve dışlanma hissi genç bireylerin özgüvenini ve toplum içindeki yerini olumsuz etkileyebilir, bu da onların duygusal ve sosyal refahına zarar verebilmektedir. Dolayısıyla ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde bireylerin sosyal çevrelerinden aldıkları destek, bu kritik gelişim evrelerinde sağlıklı bir kimlik oluşumunu destekleyici bir rol oynamaktadır.

3.1.2. Evlilik Algısı Üzerine Görüşler

Gençlik dönemi bireyin sosyal çevresinden etkilendiği ve çeşitli rol modellerini örnek alarak kimlik oluşturduğu kritik bir evre olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda gençlerin çevresindeki bekar ve evli bireylerden elde ettikleri deneyimler, evlilik algılarını ve tutumlarını etkilemektedir. Aile ve sosyal çevre, bireyin ilişki tercihlerini şekillendiren en önemli etmenler arasında yer almaktadır. Kişinin içerisinde bulunduğu sosyal çevresi, bekarlık ve evlilikle ilgili normları, beklentileri ve değerlerini derinden etkilemektedir. Bu süreçte sağlıklı evlilik örnekleri olumlu etkiler oluştururken, olumsuz deneyimler ise evlilikten soğuma veya konuyla ilgili endişelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Araştırmalar sağlıklı aile yapısına sahip olan ailelerde yetişen gençlerin, ailelerini örnek alarak evliliğe daha fazla değer atfettiklerini ve boşanma olasılığını daha düşük gördüklerini ortaya koymaktadır (Riggio ve Weiser, 2008).

Tablo 3. Evlilik Algısı Üzerine Görüşler (Pasta Grafiği)

“Size göre bekarlık sultanlık mıdır? Veya evlilik kölelik midir?” sorusunu K2 (kız, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) tasdiklerken, evli olmadığı için bu soruya cevap veremeyeceğini K3 (kız, 17, öğrenci) ve K5 (erkek, 16, öğrenci) paylaşmıştır. Diğer katılımcılar bu düşünceyi doğru bulmadığını beyan etmiştir. Katılımcılar arasında yalnızca K14 (kız, 23, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) evli olduklarını belirtmiş olup, bu durum evlilik algıları üzerine yapılan değerlendirmeler için önemli bir veri noktası teşkil etmektedir.

K6 (erkek, 14, öğrenci) görüşüne daha fazla açıklık getirmemişken; K8 (kız, 20, öğrenci) soruyu tasdiklediğini, ancak yalnız kalmamak adına yine de evlenmek istediğini kısaca belirtmiştir. Kadın katılımcı olan K2 (kız, 16, öğrenci) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi), Türk örfündeki evlilik algısını ve özellikle kadın rolünü vurgulayarak, bekarlığı sultanlık ve evliliği kölelik olarak gördüklerinin altını çizmişlerdir:

“Bekarlık sultanlıktır çünkü maalesef bizim Türk kültüründeki erkeklerimiz ana evinde pašalığı yaşadıkları için, evlilikte de bu durumun sürdürülmesini isterler. İçinde yaşadığım kültür bana bunu gösteriyor yani. Aileme bakıyorum çevreme bakıyorum, hep böyle. Tüm yük kadınlarda, erkekler keyif çatıyor rahat. Bir de kadının kocası yetmiyormuş gibi, yok efendim kayınvalidesi yok görümcesi yok eltisi ekleniyor. Kadının üstündeki yük çok ağır oluyor. Kendi çevremdeki kadınlardan görüyorum. Hep şikayetçi, hep şikayetçi. Yazık değil mi vallahi. Ben ilerde böyle olmak istemiyorum. Bu yaşımda bıkmışım (*gülüyor*). Böyle hayatın tüm yükünü omuzlanmış, sürekli kocasından şikayetçi (...)” K2 (kız, 16, öğrenci)

Benzer bir açıklamayı K13 (kız, 23, kozmetikçi)de yapmıştır:

“Ben yirmi üç yaşındayım ve ben bir şey öğrendim: Bekarsan kafan rahat. Evli veya nişanlı arkadaşlarım var, ben onları görüyorum ve diyorum: ‘İyi ki evli değilim’. Biz Alman değiliz ki evlenelim, karı koca istediği gibi takılsın her şeyi kendi karar versin, beraber işe gitsin, eve geldiklerinde ev işleri paylaşsın. Yani Alman olsam ben de böyle isterdim. Türk erkeği ile zaten bu hayatta olmaz, en modern Türk erkeği bile kafasında yine de Türk’tür. Yani başta modern takılır (*taklit ediyor*) ‘Ah evet, ev işlerde sana yardım ederim, söz. Sen istediğin zaman çocuk yaparız. Ben annemgili karıştırmam, söz.’ Sonra evlenirsin, bu tüm sözler (*eliyle havaya doğru hareket yapıyor*) puf diye yok olur. Şimdi sen diyeceksin bana ‘O zaman Türk ile evlenme’ (*gülüyor*). Onu da babamgil kabul etmez.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

Her iki katılımcının evlilik müessesinin kendisinden ziyade, Türk kültüründeki evliliklerde kadınlara atfedilen sorumluluklara ve rollerine yönelik eleştirilerini açıkça dile getirmektedirler. Bu konuda ikisi de çevrelerindeki evlilik profillerinden son derece olumsuz etkilenmişlerdir. K9 (kız, 18, öğrenci) de çevresindekilerin ona bekarlığın sultanlık olduğuna dair telkinde bulduklarını, bu alenen bilinen bir durum ise bunda gerçeklik payının olacağını, annesi ve babasının bu konuda baskısı olacak olmasaydı evlenmeyi hiç düşünmeyeceğini anlatmıştır. Daha önce değinildiği üzere, gençlerin çevrelerindeki bekar ve evli bireylerden elde ettikleri deneyimler, evlilik algıları ve tutumları üzerindeki etkisi aşıkardır.

K18 (erkek, 24, işsiz), diğer katılımcılardan farklı olarak, bekarken özgürlüklerine düşkün olduğunu, baba evinde rahat olduğunu ve evlenip “kafa ağrıtmak” istemediğini ifade etmiştir:

“Vallaha ben çok rahatım, o yüzden şu ana kadar evlilik düşünmedim. İnsan evlenirken bunu düşünmeli: ‘Ben bir daha asla rahat olmayacağım’. Eve giriyorsun, çıkıyorsun kimse sana hesap sormuyor. Evde rahatsın yani. Karı dırdırı çekmiyorsun (*gülüyor*). Sorumluluklar çok artıyor evlenince, bunu herkes kabul eder. Türk kızları da eskisi gibi değil, kimse eşim çalışsın ben doyum orta çizgide yaşayayım demiyor. Gözleri acayip lükste. O yüzden benim şu an kafam çok rahat, ağrıtmak istemiyorum. Eninde sonunda ben de evlenmek ve çocuklar isterim. ‘Sadece Allah yalnız kalabilir’ derler ya. Şöyle otuz falan olayım, sonra eyvallah (...)” K18 (erkek, 24, işsiz)

Diğer katılımcıların aksine K18 (erkek, 24, işsiz) evlilikten korkmadığını ve ileride evlenmek istediğine, sadece şu an bekarlığın getirdiği avantajlardan yararlanarak mutlu olduğunu ileri sürmüştür.

“Size göre bekarlık sultanlık mıdır? Veya evlilik kölelik midir?” sorusuna olumsuz yanıt veren katılımcılar evliliği; “imanın yarısı” (K1,13; K14,23 ve K17,25), “Allah’ın yarattığı bir nimet” (K11,20), “hayatta ulaşmak istediğim hedeflerden biri” (K10,19 ve K16, 22) ve “köleliğin tam tersi, bir bereket” (K15, 25) olarak betimlemişlerdir. K4 (erkek, 17, öğrenci), K9(21) ve K10

(erkek, 19, öğrenci) henüz evli olmadıkları için bu durumu detaylı bir şekilde değerlendiremeyeceklerini belirtmişlerdir. Ancak bekarlığın sultanlık, evliliğin de kölelik olduğu algısının kişinin evlilik tercihine bağlı olarak değişebileceğini ifade etmişlerdir. K7 (kız, 21, öğrenci) “İyi bir eş seni sultan gibi de yaşatabilir, köle gibi de” cümlesiyle görüşünü kısaca izah etmiştir.

K10 (erkek, 19, öğrenci) görüşünü daha detaylı açıklamıştır:

“Henüz evli olmadığım için, evlilik hakkında tam bir şey diyemeyeceğim. Ama doğru insanı bulduğunda evliliğin kölelik olmaması gerekir, bunu düşünüyorum ben. Evlilik ve kendi ailemi kurmak hayatta ulaşmak istediğim hedeflerden biri. Ve ben köleliği kendime hayat amacı edinmezdim sonuçta (*gülimsüyor*). Benim fikrimce bekar olmak evliliğe karşı şu konuda büyük bir avantaj: kendine ayırmak için daha fazla zamanın var. Kendini tanımak ve kendini, hobilerini sevdiğin sevmediğin şeyleri keşfetmek için daha çok zamanın ve daha çok özgürlüğün var. Bunun üzerine kendini geliştirmede daha çok imkânın var. Kıymetini bilmek lazım, çünkü evliyken çok daha fazla sorumluluğun var.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

K10 (erkek, 19, öğrenci) diğer katılımcılardan farklı olarak, bekarken kendini tanıma ve geliştirme fırsatına değinmiştir. Evlenince daha çok sorumluluk sahibi olacağı için bekarlıkta bunun değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bekarlık döneminin bireye kişisel gelişim ve yatırım yapma fırsatını sunduğu görüşüne K15 (kız, 25, öğrenci) de katılmaktadır. Bekarlık, kişinin en iyi potansiyeline ulaşma çabasını yansıtarak, evliliği ise karşıdakinin bireyi bu versiyonuyla kabul ettiği ve birbiri tamamlayıcı bir birliktelik olarak nitelendirmektedir:

“Ben ne bekarlığa kölelik ne de evliliğe sultanlık derim. Bekarlık kendine yatırım edebildiğin zaman ve enerjidir, ki en iyi kendin olasan. Evlilik seni en iyi olan şekilde kabul eden bir birlikteliktir. Sana kendin ile katamadığın şeyleri öğretir ve katar. Bu şekliyle kendini biraz daha tamamlayan bir şeydir bence. Ama tabii ki daha fazla sorumluluk ister, bu kesin. Ve daha fazla emek. Bence bekarlık evlilikten tabii ki daha kolaydır. Ama elmanın en tatlısı, neticede ağacın en üstünde olan ve daha zor ulaşıldığı yerdedir.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Diğer taraftan K12 (erkek, 19, öğrenci) de K10 (erkek, 19, öğrenci) gibi aile kurmanın önemine değinmiştir:

“Bence evlilik çok önemli bir şey. Aile kurmak için baz bir şey. Ayrıca bir ilişkinin ne kadar ciddi olduğunu da sağlamaştırıyor. Erkek için duygusal mantığı daha fazla olan bir kadının olması önemli. Kadın için de kendisinden daha mantıklı, daha rasyonel bir koca lazım. İstisnalar vardır elbette ama bunlar bu kurala dahil. Ayrıca erkek için bir kadın tarafından sevilmesi önemli. Kadının da birinin ona her anlamda bakması ve onunla ilgilenmesi önemli. Ben şunu tahmin ediyorum: Çocukken annenin sevgisini hep hissettik. Babanın da korumasını, ilgilenmesini ve aileye yön vermesini hissettik. Yetişkin olunca, kendi evliliğimizi kurunca da yine bunu hissediyoruz yani bunu arıyoruz.” K12 (erkek, 19, öğrenci)

K12 (erkek, 19, öğrenci) katılımcısı, evlilikteki kadın ve erkeğin fitratını ve rollerini tasvir ederken, bu dinamiklerin psikolojik temellerini çocukluk döneminde bireyin anne ve babasından gördüğü davranışla ilişkilendirmiştir. Çocukluk yıllarındaki anne ve babanın davranışlarının, yetişkinlikte bireyin potansiyel eş adayları arasında aradığı özelliklerin bir temelini oluşturduğunu vurgulamıştır.

Evliliğin kölelik olmadığını savunan katılımcılardan yaşça en küçük olan K1 (kız,13, öğrenci), görüşlerini şu sözleriyle dile getirmiştir:

“Hayır, kesinlikle değil. Öyle bir şey dinimizde yok. Ben kız Müslüman olarak eşinin imanının yarısını tamamladığını düşünüyorum. Sultanlık ve kölelik ne anlama gelir ki? Herkesin algısı da farklı. Kimine göre eşine her gün yemek yapmak kölelik gibi görülebilir. Kimine göre bu sultanlıktır, çünkü eşine yemek yapmayı kendine görev görür. Bence bu kişiden kişiye çok değişir. İslam’da evlilikte beraber dinini yaşarsın ve daha iyi bir Müslüman olmak için birbirinizi motive edersiniz. Kadının İslam’da görevi çocuklarına ve evine bakmaktır yani. Bu eş ona yardım edemez her şeyi kendisi yapacak anlamına gelmez.” K1 (kız,13, öğrenci)

Katılımcının bu genç yaşta konuyla ilgili bu derecede muhakeme yapabilmesi dikkate değerdir. K1 (kız,13, öğrenci) kölelik ve sultanlık anlayışının bireyden bireye değişebileceği ve bu anlayışın nesnel bir ölçüt taşımadığına vurgu yapmıştır. Katılımcı İslam’da kadının görevlerine değinmiş ve erkeğin de bu konuda destekleyici bir rol üstlenebileceği görüşünü savunmuştur. Evlilikte iş paylaşımında erkeğin kadına yardım etmesi gerektiğine K11 (erkek, 20, öğrenci) de kısaca değinmiştir.

Katılımcılardan sadece ikisi evli olduğu için, bu konu bağlamında K14 (kız, 23, öğrenci)’ün ve K17’nin (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) görüşleri özellikle belirleyici ve önemli bir role sahiptir. Bir buçuk senedir evli olan K14 (kız, 23, öğrenci) evli olmaktan çok memnun olduğunu, evliliği sayesinde dini inançlarına daha da yaklaştığını ve eşinin etkisiyle öz sevgiyi geliştirdiğini kısaca açıklamıştır. Ayrıca hayatta başarıya ulaşma konusunda daha fazla motivasyona sahip olduğunu sevinçle ifade etmiştir. Henüz bir aydır evli olan K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi), görüşlerini şöyle anlatıyor:

“Ben her iki cümleye de katılmıyorum. Ben daha bir aylık evliyim ama şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bekarlığın da evliliğin de nimeti ayrı güzel. Yalnızken sorumlulukların sadece seni alakadar ediyor. Ama evlilikte alınan her karar iki kişiyi etkiliyor. Hayatına birisi girdikten sonra insanın kendisiyle çok daha az vakit geçirdiğini fark ettim. Ama seni gerçekten seven birisini bulduysan ve onda kendini görebiliyorsan, vaktini onunla geçiriyorsun ve bundan mutlu oluyorsun. Yani bekarlık ve evlilik ikisi de kendine kendine ayrı güzel. Ha, evet bazen eski (*el hareketiyle tırnak işareti yapıyor*) ‘özgürlüğümü’

özlüyor muyum? Evet. Tabii özlüyorum. Ama bu normal ve bu şimdiki durumun kötü olduğu anlamına gelmez (...) Sonuçta evlilik imanın yarısıdır.” K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)

Özetle katılımcı bekarlığın ve evliliğin farklı güzelliklere sahip olduğunu ifade etmektedir. Henüz yeni evli olan iki katılımcının da evlilikle ilgili olumlu görüşleri dikkat çekmektedir.

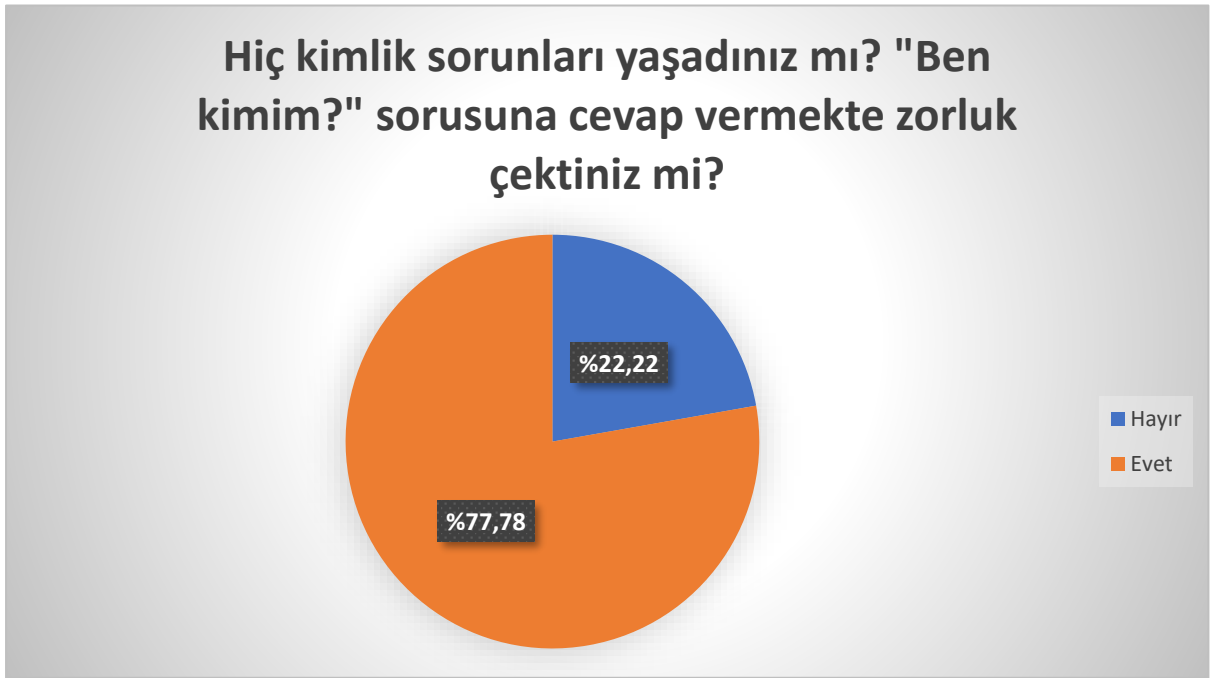
3.1.3. Kimlik Arayışı ile İlgili Deneyimler

Erikson’a göre gençlik dönemi kimlik oluşumu açısından en önemli dönemi temsil etmektedir. Gençlik döneminde bireyin hayatında en baskın soru “Ben kimim?” sorusudur. Bu soru ergenlik döneminin başlangıcı ile genç yetişkinlik dönemine kadar gencin hayatında önemli bir yer edinmektedir. Genç kim olduğunu, hayatta ne yapmak istediğini, hangi mesleği seçmek istediğini, ailesi ve çevresiyle nasıl bir ilişki kurmak istediğini, inançlı veya inançsız olup olmadığını, hangi dini seçtiğini ve kendine özgü değer anlayışını eleştirel bir değerlendirmeden geçirerek benimsemektedir.

Özellikle 13-17 yaş dönemi bireylerde, “Ben kimim?” sorusunun cevabını “özdeşleşme” ve “taklit” mekanizmalarıyla, rol model aldığı veya beğendiği bir kişiye benzemeye çalışarak aramaya başlar. Genç, beğendiği ya da örnek aldığı bir kimseye özenir ve onun gibi davranmaya çalışır. Çocukluk döneminde ailesi ile sağlıklı özdeşimler kuramamış gençlerin kimlik karmaşası deneyimleme olasılığı artmaktadır. Bunun yanı sıra genç bireyin özalgısı ile başkalarının algısı arasındaki büyük farklılıklar, kimlik karmaşasının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Erikson’a göre kimliği şekillendiren temel unsurlar çocukluk dönemindeki özdeşimler, cinsel tercih, kalıtsal beceriler ve sosyal faktörlerdir (Erikson, 1984). Almanya’da yaşayan Türk gençleri kimlik krizini, benimsediği kültürde yaşayan gençlerden daha şiddetli bir şekilde yaşar. İki kimlik ile dünyaya gelmekte olan diaspora Türkleri, kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak nitelendirmektedir. Türk-Alman melez kimliğine de sahip olan gençler kendilerini daima bir ikilem içerisinde bulup ciddi aidiyet sorunları ile yüzleştirebilirler (Aksoy, 2010). “Hiç kimlik sorunları yaşadınız mı? ‘Ben kimim?’ sorusuna cevap vermekte zorluk çektiniz mi?” sorusunu, kimlik karmaşası konusuna giriş yapmak adına katılımcılarımıza yönelttiğimizde; sadece K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) olumsuz cevap vermiştir. Diğer katılımcıların tamamı olumlu yanıt vermiştir. Soruya olumsuz yanıt veren katılımcılardan üçü, incelenen en genç yaş grubuna (13-17 yaşlar) ait olduğu dikkat çekmektedir. Bu katılımcılar soruya olumsuz yanıt verip görüşlerini daha fazla açıklamamışlardır. Almanya’da yaşayan Türk gençleri kimlik

krizini, benimsediği kültürde yaşayan gençlerden daha şiddetli bir şekilde yaşar. İki kimlik ile dünyaya gelmekte olan diaspora Türkleri, kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak nitelendirmektedir. Türk-Alman melez kimliğine de sahip olan gençler kendilerini daima bir ikilem içerisinde bulup ciddi aidiyet sorunları ile yüzleşirler (Aksoy, 2010). “Hiç kimlik sorunları yaşadınız mı? ‘Ben kimim?’ sorusuna cevap vermekte zorluk çektiniz mi?” sorusunu, kimlik karmaşası konusuna giriş yapmak adına katılımcılarımıza yönelttiğimizde; sadece K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) olumsuz cevap vermiştir. Diğer katılımcıların tamamı olumlu yanıt vermiştir. Soruya olumsuz yanıt veren katılımcılardan üçü, incelenen en genç yaş grubuna (13-17 yaşlar) ait olduğu dikkat çekmektedir. Bu katılımcılar soruya olumsuz yanıt verip görüşlerini daha fazla açıklamamışlardır.

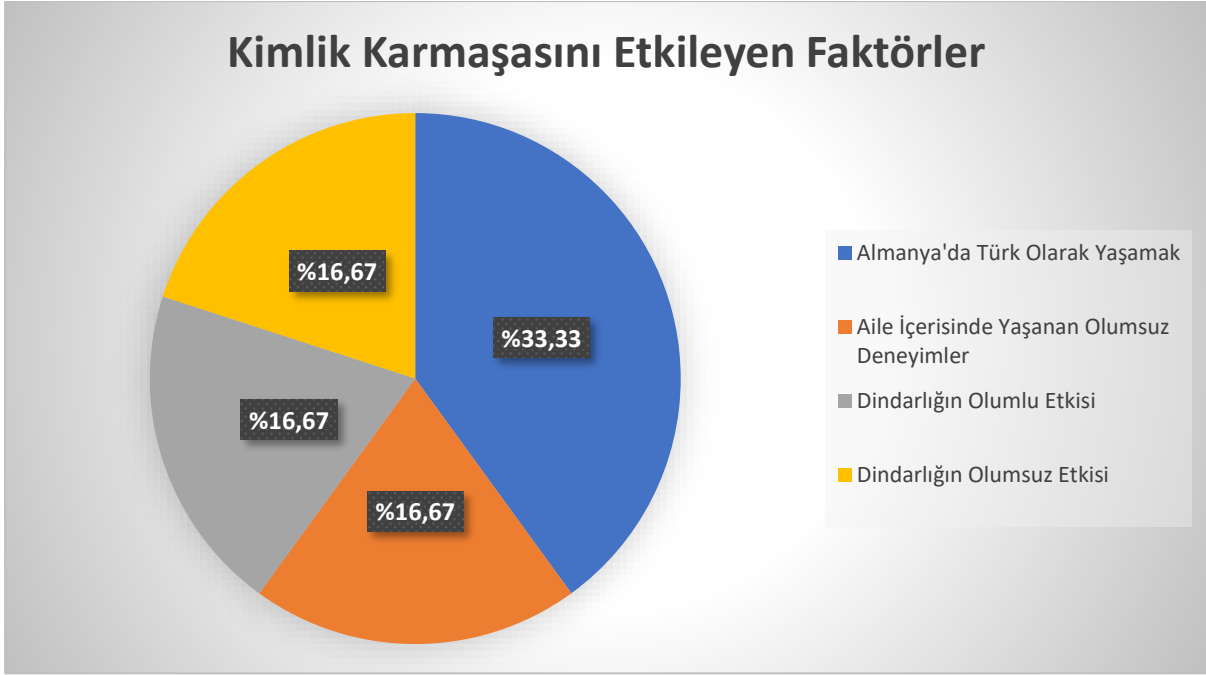
Tablo 4. Kimlik Arayışı ile İlgili Deneyimler (Pasta Grafiği)

Mülakat sonuçlarına dayanarak kimlik karmaşasını etkileyen dört temel faktör belirlenmiştir: İlk olarak, kimlik karmaşasının Almanya’da Türk olarak yaşamakla bağlantılı olduğuna dair bir kategori belirlenmiştir. K4 (erkek, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) bu şekilde açıklama yapmıştır. İkinci faktör olarak, aile ilişkilerinden kaynaklanan olumsuz deneyimlerin kimlik karmaşası üzerinde etkili olduğu görülmüş ve bu durum K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) tarafından dile getirilmiştir. Üçüncü olarak, dindarlığın kimlik karmaşasına olumlu bir etkisi olduğu gözlemlenmiş, bu görüş K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) tarafından savunulmuştur. Son

olarak, dini inançların kimlik sorunları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu K8 (kız, 20, öğrenci) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi) tarafından belirtilmiştir. Bu bulgular kimlik karmaşasının çok boyutlu yapısını ve farklı etkileşim dinamiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 5. Kimlik Karmaşasını Etkileyen Faktörler (Pasta Grafiği)

İlk kategori kapsamında yapılan detaylı incelemede, katılımcıların Almanya’da Türk olarak yaşamının getirdiği kimlik karmaşasına dair deneyimleri ele alınmıştır. Katılımcılar kültürel kimliklerinin ne tam olarak Türk ne de Alman olduğunu ve bu durumun kendilerini ne Türkiye’ye ne de Almanya’ya ait hissettirmediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca hangi ülkenin gerçekten vatanları olduğu konusunda belirsizlik yaşadıklarını belirtmişlerdir. Almanya’da Türk ve yabancı olarak görüldüğüne, Türkiye’de de “gurbetçi” veya “Alamancı” olarak algılandığını K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K9 (kız, 18, öğrenci) belirtmiştir:

“Bazen oluyor. Almanya’daki hayatta sen Türk oluyorsun sana Türk diyorlar. Herkes seni kabul etmiyor çünkü azınlıksın. Okulda falan ırkçılığa maruz kaldığımda çok oluyor. Belki adım Peygamber Efendimizin ismi diye de olabilir (...) Türkiye’ye gelince de gurbetçi diyorlar sana. O da gıcık yani. Oradaki insanlar seni ciddiye almıyor, senin böyle wow zengin olduğunu sanıyorlar. Onlar için her şeyi almanı istiyorlar. Bir sürü hediye istiyorlar, kendileri sana bir halt vermiyor. Almanya’da var ya, para kazanmak öyle zannedilen gibi kolay değil. Gerçekten değil (...) Yani anlayacağın, ben ne Türküm ne de Almanım. O yüzden bu soru oluşuyor kafamda, evet.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

“Vallaha ben aşırı sık yaşıyorum. Almanya’da yabancısın, Türkiye’de Alamancısın. Bugüne kadar şu yaşıma geldim, hala ben bana sorsalar ‘Sen kimsin?’ hala bilmiyorum. ‘Ben Alman mıyım? Ben Türk müyüm?’. Çok soruyorum kendime. Buradayken Türkiye’yi özleyorum. Orada rahat olmayı özleyorum,

takılmayı özlüyorum. Türkiye'ye geliyorum ama bakıyorum orada düzen yok, kural yok, herkes birbirini kazıklıyor falan. Babam diyor 'Alışverişte Almanca konuşma'. O zaman da Almanya'yı özlüyorum (...) 'Nereye aitim?' sorusunu soruyorum bana. Vatan neresi, evim neresi ben de bilmiyorum vallaha." K9 (kız, 18, öğrenci)

K4 (erkek, 17, öğrenci) Almanya'da azınlık olarak etiketlenmenin ve ırkçılığa maruz kalmanın kendisini ne tam olarak Türk ne de Alman hissettirmediğini vurgulamaktadır. Ayrıca Türkiye'de "gurbetçi" olarak algılanmanın ve oradaki insanların maddi beklentilerinin, kültürel aidiyet konusundaki çelişkilerini artırdığını belirtmiştir. Bu durum kimlik karmaşasını derinleştiren bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci katılımcı, Almanya'da yabancı, Türkiye'de ise "Almanca" olarak etiketlenmenin kendi kimlik algısında sürekli bir belirsizlik yarattığını ifade etmektedir. Her iki ülkede de tam olarak kabul görmemenin yanı sıra, Türkiye'deki düzensizlik ve Almanya'dayken Türkiye'ye olan özlem duyguları arasında sıkışıp kalmış olduğunu dile getirmiştir. Bu, bireylerin hem düşünce hem de duygusal olarak kendilerini nereye ait hissettikleri konusunda sürekli bir sorgulama içinde olduklarını göstermektedir. Her iki ifade de kimlik karmaşasının çok katmanlı ve karmaşık bir mesele olduğunu ve bireylerin çeşitli sosyal ve kültürel dinamikler arasında nasıl sıkışıp kaldıklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Kim olduğunu sık sık sorguladığını paylaşan K7 (kız, 21, öğrenci) duygularını şu şekilde aktarıyor:

"Her gün hatta her saat bunu düşünürüm. 'Ben kimim?' sorusunu düşünerek büyüdüm diyebilirim. Nereye ait olduğumu düşünerek, kim olduğumu anlamaya çalışarak büyüdüm diyebilirim. Ama belli bir yere ait hissetmiyorum kendimi, o kesin. Nereye ekersen orada büyüyecek bir tohum gibiyim. Ben Almanya'da büyümüş ve çiçek açmış bir insanım. Bu da beni diğer insanlardan farklı kılıyor. Bu beni farklı kılmalı. Ben Türk ile Türk olabiliyorum. Çinli ile Çinli olabiliyorum. Farklı dinlere, farklı kültürlerle, farklı yemeklere anlayış gösterebiliyorum. Her yere uyum sağlayabiliyorum esnek bir parça gibi. Bence bu beni özel kılıyor gerçekten. Kim olduğumu sadece Alman ve Türk stereotiplerden oluşmuyor. Evet benim kimliğim farklı diller ve farklı kültürlerle etkileşimimden oluşuyor ve beni rahatsız etmiyor aksine mutlu ediyor." K7 (kız, 21, öğrenci)

K7 (kız, 21, öğrenci) kendisini sürekli olarak kim olduğunu sorgulayan bir birey olarak tanımlamaktadır. Almanya'da büyüyen ve çeşitli kültürlerle etkileşimde bulunmuş biri olarak katılımcı, kendisini sadece Alman ve Türk stereotiplerle sınırlamamaktadır. Kimliği, farklı diller ve kültürlerle olan etkileşimleriyle şekillenmiş, bu da ona esneklik ve çok yönlülük kazandırmıştır. Tohum metaforuyla kendisini belirli bir toprak ya da kültürle sınırlamadan, herhangi bir ortamda gelişebilecek ve esnek bir birey gibi hissettiğini anlatmaktadır. Katılımcı bu özelliklerinin onu özel kıldığını düşünmekte ve farklı dinlere, kültürlerle ve mutfaklara

anlayış gösterme yeteneğinin onu mutlu ettiğini ifade etmektedir. K7 (kız, 21, öğrenci) ifadeleriyle sıra dışı bir bakış açısı ortaya koymaktadır. K15 (kız, 25, öğrenci) de diğer katılımcılara benzer açıklama yapmıştır: Katılımcı “iki dünya arasında yaşamış gibi” hissettiğini, kendini “iki ülkeye de sığdıramadığı” hissiyatını vurgulamıştır.

Kimlik karmaşasını etkileyen etmenlerden ikinci bir faktör, aile ile ilişkilendirilen olumsuz deneyimlerdir. Bu çerçevede, K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) katılımcıları, kimliklerini sorgulamalarına neden olan temel sebeplerden birinin aile içinde yaşadıkları zorlayıcı deneyimler olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle K11 (erkek, 20, öğrenci), ailevi ve maddi sıkıntılarla dolu bir dönemde kimlik sorularını sıkça kendine yönelttiğini belirtmiş, ancak bu konuda daha fazla detay vermek istemeyerek diğer sorulara geçişi tercih etmiştir.

K18 (erkek, 24, işsiz) ise durumu şöyle anlatmıştır:

“Artık değil, ama eskiden çok soruyordum bunu kendime. Yirmi yaşa kadar sordum diyebilirim. Yani şöyle, ailem bana çoğu şeyleri izin vermezdi. ‘Günah’ derdi, ‘Yapma etme’ deyip dururdu. Bana hiç kimse demedi, hiç kimse anlatmadı ‘Oğlum, bu sebepten dolayı yapma.’ Sürekli sadece ‘günah, günah, ayıp. İnsanlar ne der’ dediler. Benim de aklıma yatmadı (*sinirleniyor*). Gençsin sonuçta, geleceksin tozacaksın eğleneceksin. Bir daha gençlik geri gelmez. Herkes yapıyor, ben niye yapmayım, değil mi?. Bir de biz Yozgat’ın köyünde değiliz artık, annemgil ama öyle sandı hep. Ben de dinlemedim onları işte. Çok sıkıntı oldu bu bizim ailede. Bir de benim kardeşler uslu, bir ben varım böyle (*el hareketiyle tırnak işareti yapıyor*) ‘yaramaz’. Tüm baskı bende yani ailede (...) Aslında yaptıklarım da böyle aman Allah’ım wow kötü değildi. Öldürmedim, hırsızlık yapmadım. İşte normal diskoteğe gitmek, bara gitmek, nargile falan filan. Ailemden bunları bile gizledim. Daha yaptığım birçok başka şey vardı, onlardan haberleri yok. Onları duysalar oho (*gülüyor*). Sonra ne oldu benim içimde biliyor musun? Sanki benden iki tane var gibi oldu, sorun oldu bende. Bir annemgilin bildiği (*adını söylüyor*), bir de arkadaşların bildiği (*adını söylüyor*). Oruç tutmuyorum Ramazan’da, eve geliyorum oruçlu gibi yemiyorum içmiyorum böyle onlara göstermem. Kız arkadaşım var, ben onun evine gidiyorum o bana gelmiyor yani gelemiyor. Türk olsaydı seslenmezlerdi de ama bir de Alman olunca sıkıntı ya. Sence genç yaşta nasıl hisseder kendini? İki yüzlü gibi, sanki böyle benden iki tane var. Biri onların sandığı, biri gerçek kendim olan kendim. Ben bazen diyordum ‘Oğlum, sen kimsin hangisi gerçek (*adını söylüyor*)?’” K18 (erkek, 24, işsiz)

K18 (erkek, 24, işsiz)’ün ifadelerinden anlaşıldığı üzere kendisi aile üyeleriyle ortak değerleri ve bakış açılarını paylaşmamaktadır. Katılımcı, ailesinin kendisine önemsedikleri değerleri etkili bir şekilde iletmediklerini ve bunun yerine toplumsal ve dini baskılara dayalı bir yaklaşım benimsediklerini öne sürer. K18 (erkek, 24, işsiz) ailesinin yanındayken onların beklediği şekilde davranmak adına uyum içinde görünürken, kendi arkadaş çevresiyle ise daha kişisel bir kimlik ortaya koymaktadır. Ayrıca yaşadığı bu ikilemin bir sonucu olarak kimlik sorunlarıyla karşılaştığını ve ailesine yönelik duyduğu kızgınlığı ifade etmektedir.

Yeşilkılıç ve arkadaşlarının “Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin Kimlik Statüleri Üzerindeki Etkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmanın bulgularına göre ergenlerin aile ilişkileri iyi olup “başarılı kimlik statüsüne sahip oldukları takdirde kargaşalı kimlik statüsüne sahip olma olasılıklarının azaldığı ortaya çıkmıştır. Başarılı kimlikte ergenler bir arayış içine girerken kargaşalı (dağınık) kimlikte ergen herhangi bir kimlik arayışında” bulunmadığı tespit edilmiştir (Yeşilkılıç ve diğerleri, 2018)

Mülakat sonuçlarına istinaden oluşturulan üçüncü kategoride, dindarlığın kimlik sorunlarına olumlu yönde katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Bu kategoride yer alan K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) katılımcıları dindarlığın kimlik oluşumunda stabilizasyon sağlayıcı bir rol oynadığını ifade etmişlerdir. Özellikle K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ergenlik döneminde karşılaştığı kimlik sorunlarında aradığı cevapları dinin sunduğu çerçevede bulduğunu ve bu sürecin kendisi için nispeten daha az zorlayıcı geçtiğini belirtmiştir. K10 (erkek, 19, öğrenci) ise bu konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele almış ve dindarlığın kimlik sorunları üzerindeki olumlu etkisini derinlemesine açıklamıştır. Bu ifadeler, dindarlığın, bireysel kimlik sorunlarına karşı bir dayanak noktası olarak işlev görebileceğini ortaya koymaktadır:

“Bu kimlik sorunları geçmişte yaşadım. Şöyle 14-15 yaşlar bende yoğundu. Ergenliğin başı diyelim. Hayatta tam ne istediğini bilmiyorsun, farklı arkadaşlar oluyor hayatına geliyor gidiyor falan. İlerde mesleği bilmiyorsun. Biraz keşif yapıyorsun bence hayatı tanımak için. Şu son senelerde kimlik sorunlar çok azaldı hatta belki yok oldu diyebilirim. Dinimin çok büyük etkisi var. İslam’ın var ya, o kadar soruya cevabı var ki. Aklını kurcalayan şeylere. Senin kim olman gerektiğinde sana yardım ediyor. Sana yol veriyor. Çok önemli rol oynadı kimliğimin oluşmasında.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

Bu bulguları destekler nitelikte, Fulton’un “Identity Status, Religious Orientation, and Prejudice” adlı araştırması bulunmaktadır. Marcia’nın kimlik statüleri temel alan bu çalışmada, başarılı kimlik statüsü ile yüksek düzeyde dini bağlılık arasında pozitif bir ilişki olduğunu saptanmıştır. Araştırma, düzenli olarak ibadetlere veya toplu ibadet niteliğindeki programlara katılan bireylerin, daha çok ipotekli kimlik statüsü ve başarılı kimlik statüsü içerisinde olduklarını, dindarlık düzeyleri daha düşük olan bireylerin ise karmaşalı kimlik statüsünde olduklarını tespit etmiştir (Fulton, 1997).

Bunun aksine dindarlığın kimlik sorunlarına yol açtığını veya olumsuz etkilediğini savunan K8 (kız, 20, öğrenci) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi), dindarlığın çok öznel bir nitelik taşıdığını ve bireylerin hayatlarında geniş bir spektrumda etkiler yaratabildiğini göstermektedir. K8 (kız, 20,

öğrenci), geçmişte tesettürlü olmakla ilgili deneyimlerini ve başörtüyü çıkarma kararını kimlik sorunları bağlamında açıklamıştır:

“Nadir. Yani kimliğimi eskisi kadar sorgulamıyorum. Eskiden başörtü takmıştım ama bana hiç iyi gelmedi. Kimlik krizine girdim gerçekten. Annem baya dindar, başörtüde hep ‘Kızım iyi yapıyorsun’ dedi. Babam hiç desteklemedi başörtüyü. Ama bu sadece anne baba aile konusu değil. Gerçekten yani o kadar etkili şey var ki. Sokağa çıkıyorsun herkes biliyor ‘Bu Müslüman’, sıkıntı. İş arıyorsun ama sen başörtülüsün. Arkadaşımdan hepsi de beğenmedi. Biri diyor ‘Sen eskiden daha güzeldin’. Babam diyor ‘Sen ne yapıyorsun, abartmıyor musun?’. En son kendimi tanıyamadım. ‘Ben böyle insan değilim’ dedim kendime (...) Sohbetteki abla diyor ‘Sen Allah için bir şey yaparsan, o da senin için yapar’. Ama ben bunu göremedim. Şimdi bunu ‘Aman Allah’ım bunu nasıl der’ diye algılama. Ama ben ‘Bu ben değilim’ dedim son olarak ve başörtüyü çıkardım. Sadece başkaları dedi diye değil ama, kendim için de çıkarttım. Baktım başörtü Almanya’da olmuyor, denedim yani olmuyor. Bu kapanmak bana iyi gelmiyor, psikolojim bozuldu yani rahatsız oldum. Bazıları ‘İyi yaptın’ dedi. Bazıları zannetti ben dinden çıktım. Ama böyle daha mutluyum. Bir daha takmam herhalde, soğudum.” K8 (kız, 20, öğrenci)

Katılımcı başörtü takmanın kendisine kimlik krizi yaşattığını ifade ederken, ailesi arasında farklı düşüncelerin etkisi altında olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda toplum içinde başörtülü bir birey olarak dikkat çekmenin ve yaşanan olumsuz algıların iş ve sosyal ilişkiler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ifade etmiştir. Başörtü takmanın yaşamında yarattığı zorluklara ek olarak katılımcı, bu kararıyla ilgili içsel bir çatışma yaşadığını ve başörtüyle kendisini tanıyamaz hale geldiğini iddia etmiştir. Toplumun, ailenin ve arkadaşlarının beklentileri arasında sıkışan K8 (kız, 20, öğrenci), başörtüsünü çıkarmasıyla kişisel mutluluğunun arttığını ileri sürmüştür.

K13 (kız, 23, kozmetikçi) dinin sürekli bir kısıtlama unsuru olarak algılandığını ifade ederek, bu durumun beraberinde sürekli vicdan azabı ve pişmanlık hissini getirdiğini vurgulamıştır. Bu hissiyat, özgürlük eksikliği ile iç içe geçmiş durumdadır. Genç katılımcının yaşadığı bu hisler, kendisinde kimlik sorunlarına neden olmuştur:

“Geçmişte kimlik sorunları yaşadım. Eskiden hep üzerimde böyle bir ağırlık vardı, sanki din beni sürekli kısıtlıyor. Benim dışında herkesin verdiği kararlar arasında kayboluyorum sanki. Bir şey yapıyorum bana iyi hissettirdiği için, sürekli böyle bir içim rahat değil. Sürekli bir vicdan azabı ‘Ben bunu yapmamalıyım’. Yapmadığımda mutlu değilim, yaptığımda mutlu değilim. İslam’da kurallar çok katı, buna en dindar Müslüman bile evet der. Yani affedersin WC’ye girerken hangi ayakla girmen gerektiğini bile söylüyor. Kaşındaki bir tüyü ya, (*vurguluyor*) bir tüyü almak günah diyor, bunun gerçekten kime ne zararı olsun. Neyse sen anladın kastımı. İşte sürekli bir vicdan azabı, bazen pişmanlık. Yaptığım şey de arkadaşlarla akşam oturup eğlenmek yani. Her adımda böyle hep dine uymak, dinin bana söylediği her şeyi uygulamak yoksa cehennem var, cehennem kadınlarla dolu falan. Dedim ‘yok, ben böyle olursam hiç kendim olamayacağım’. Kendi olmak istediğim kimlik bu değil. Ben sürekli dilemmadayım. Ben omuzumdaki

yükü atacağım, atmak istiyorum. Kendi kararlarımı vereceğim, kendi yolumu çizeceğim (...) Ailem dindarlığı bana çok aşıladı aşırı derecede aşıladı. Yani zaten sürekli her şeyden vicdan azabı hissetmekten belli değil mi zaten? Dedim ben omuzumdaki yükü atacağım, yeter. Rahat olacağım. Hayatın tadını, gençliği çıkaracağım. Bu iç çatışma bende ‘Ben kimim’ sorusunu attı zihnime. ‘Ben kimim?’ şu an olduğum ama mutsuz kişi mi, ya da olmak istediğim o kız mı? (...) Şu an daha iyi her şey. Bazıları diyor ‘Sen yoldan çıktın’. Yani bana değil de arkamdan diyorlarmış. Yoldan falan da çıkmadım. Sadece daha rahatım, hepsi bu kadar. İçim rahat.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

K13 (kız, 23, kozmetikçi) geçmişte yaşadığı kimlik sorunlarını anlatırken, dini inançların ve uygulamaların kişisel özgürlüklerini nasıl kısıtladığını ve sürekli bir iç çatışma yaşadığını ifade etmiştir. Kendisi dini kuralların katılığını ve bu kuralların günlük yaşamda yarattığı ağırlığı vurgulamış, bunun sonucunda kendisini kaybolmuş ve sürekli vicdan azabı içinde hissettiğini belirtmiştir. Dinin detaylı kurallarının özgürlüğünü kısıtladığını ve bu durumun mutsuzluğuna yol açtığını ifade ederek dinin birey üzerindeki baskısını eleştirmiştir. Ayrıca ailesinin dini değerleri kendisine aşılmasının bu iç çatışmaları daha da artırdığını, bu yükten kurtulma kararı alarak daha mutlu ve rahat hissettiğini dile getirmiştir. Bu ifadeler dinin bireysel kimlik üzerinde yaratabileceği baskı ve çatışmaları, kişisel deneyimler üzerinden somut bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak “Hiç kimlik sorunları yaşadınız mı? ‘Ben kimim?’ sorusuna cevap vermekte zorluk çektiniz mi?” sorusundan aldığımız yanıtlar, katılımcılar için kimlik sorunlarının geçmişte yaşanmış bir gerçeklik olduğunu ve çoğunluğun bu süreci atlatmış olduğunu göstermektedir. Almanya’da Türk genci olarak yaşama deneyimi, dinin ve ailenin gençlerin kimlik oluşumu üzerinde önemli etkilere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu durum, bulguların ikinci ana teması olan “aile” konusuna geçişimizi sağlamaktadır.

3.2. Aile, Kimlik ve Kimlik Karmaşası

Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin dindarlık ve kimlik karmaşasını anlamak adına gerçekleştirilen mülakatların veri analizinde “Aile” ikinci ana temayı oluşturmaktadır. Aile bireylerin kimlik oluşumunda en temel etken olarak ön plana çıkmaktadır. Aile gençlerin yaşamlarında kök salmış bir yapı olup, kültürel ve dini değerlerin aktarıldığı önemli bir kurumdur. Kimlik karmaşasını etkileyen psiko-sosyal durumlardan en önde geleni, bireyin ailesi ile olan ilişkisidir. Diğer etkenlerden hiçbiri ailenin kişi üzerindeki tesiri kadar büyük değildir. Bireyin ilk tanıdığı kültür, ilk konuştuğu dil, ilk inandığı din, ilk sosyalleşme süreci ve ilk değer anlayışı aile içerisinde oluşur. Hiçbir kimlik araştırması aile ilişkilerine değinmeden ilerleyememektedir (Kulaksızoğlu, 2019).

Katılımcılara yönelttiğimiz sorular ana hatlarıyla “Aile ve Kimlik” temasına odaklanmaktadır. Bu temanın altında gençlerin aileleri ile olan ilişkileri, aile içindeki kültürel dinamikler, eğitim düzeyi, çocuk yetiştirme tarzı, dil tercihleri, kültürel kimlik algısı, milliyet, aile değerleri, din ve benzeri konularda yaşanan ilişkiler ve çatışmalar gibi konular ele alınmaktadır.

3.2.1. Ebeveynlerin Almanya’da Yaşama Süreci

Aile ile ilgili kişisel ve özel sorulara geçmeden önce rahatlatıcı bir atmosfer oluşturmak amacıyla katılımcılara basit ve kısa sorular yöneltmiştir. İlk olarak aile ile ilgili genel bir soru yöneltmiş ve katılımcılardan ailelerinin Almanya’da kaç senedir yaşadıklarını paylaşmalarını istenmiştir. Alınan yanıtları daha etkili bir şekilde göstermek amacıyla, elde edilen veriler tablo formatında sunulmuştur.

Tablo 6. Ebeveynlerin Almanya’da Yaşama Süreci

Katılımcı Kodu	Annenin Almanya’da İkamet Süresi (Yıl)	Babanın Almanya’da İkamet Süresi (Yıl)
K1(kız,13, öğrenci)	45	50
K2 (kız, 16, öğrenci)	25	25
K3 (kız, 17, öğrenci)	28	28
K4 (erkek, 17, öğrenci)	38	29
K5 (erkek, 16, öğrenci)	46	32
K6 (erkek, 14, öğrenci)	34	34
K7 (kız, 21, öğrenci)	34	31
K8 (kız, 20, öğrenci)	21	50
K9 (kız, 18, öğrenci)	35	30
K10 (erkek, 19, öğrenci)	35	25
K11 (erkek, 20, öğrenci)	50	48
K12 (erkek, 19, öğrenci)	36	50
K13 (kız, 23, kozmetikçi)	40	37
K14 (kız, 23, öğrenci)	36	23
K15 (kız, 25, öğrenci)	30 (Vefat)	34

K16 (erkek, 22, öğrenci)	48	51
K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	30	30
K18 (erkek, 24, işsiz)	25	35

Katılımcıların annelerinin Almanya’da ikamet süresi ortalama 30,94 yıl babalarının ise ortalama 31,72 yıl olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Ebeveynlerin eğitim düzeyinin Almanya’da yaşayan genç bireylerin dini inançlar ve kimlik oluşumları üzerindeki etkileri, çeşitli araştırmalarla incelenmiş bir konudur. Eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin, genellikle daha seküler bir yaşam tarzı benimsedikleri ve bu durumun çocuklarının dini görüşlerine de yansıdığı gözlemlenmiştir. Buna karşın daha düşük eğitim düzeyine sahip ebeveynlerin, kültürel ve dini değerlerine daha sıkı bir bağlılık gösterdikleri ve bu değerleri çocuklarına aktardıkları belirlenmiştir (Kaleci ve Solmaz, 2019).

Konya il merkezinde 2015-2016 eğitim-öğretim yılında yapılan bir araştırma, ebeveynlerin eğitim düzeyi ile gençlerin dini inançlar arasında ters orantılı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma sonuçları eğitim sisteminin modern toplumlarda giderek daha seküler ve pozitivist bir yapıya bürünmesinin, gençlerin dindarlık seviyeleri üzerinde belirleyici bir rol oynadığını işaret etmektedir (Kaleci ve Solmaz, 2019). Polat tarafından yürütülen başka bir araştırma ise, düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin, günlük yaşamlarında dini değerlere daha fazla bağlı olduklarını tespit etmiştir (Polat, 2002). Benzer şekilde Pehlivan tarafından yapılan bir çalışma annelerin eğitim düzeyi düştükçe, ergenlerin dini bağlılık seviyelerinin arttığını göstermiştir (Pehlivan, 2002).

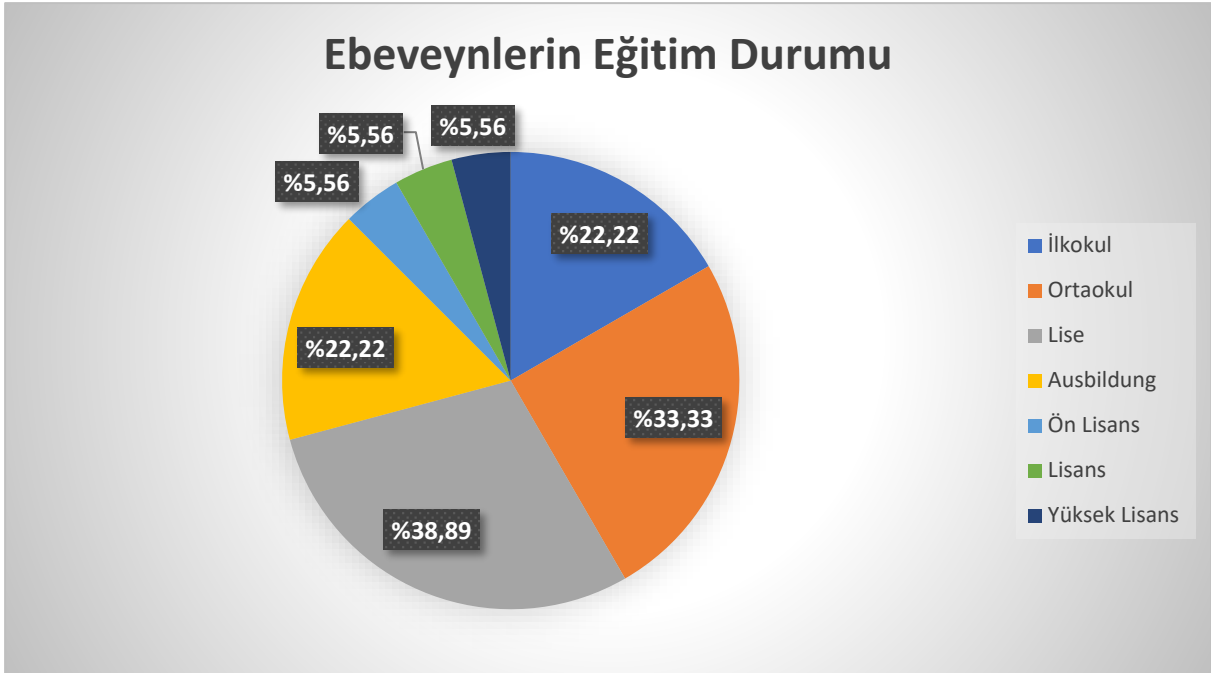
Tablo 7. Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Katılımcı Kodu	Annenin Eğitim Düzeyi	Babanın Eğitim Düzeyi
K1(kız,13, öğrenci)	Lise	Lise
K2 (kız, 16, öğrenci)	Ortaokul	Ortaokul
K3 (kız, 17, öğrenci)	Yüksek Lisans	Lise

K4 (erkek, 17, öğrenci)	Ön Lisans	Lise
K5 (erkek, 16, öğrenci)	Ausbildung ⁶	Ausbildung
K6 (erkek, 14, öğrenci)	Lise	Ausbildung
K7 (kız, 21, öğrenci)	Ausbildung	Ortaokul
K8 (kız, 20, öğrenci)	Ortaokul	Ortaokul
K9 (kız, 18, öğrenci)	İlkokul	Ausbildung
K10 (erkek, 19, öğrenci)	Lise	Lise
K11 (erkek, 20, öğrenci)	Lise	Ausbildung
K12 (erkek, 19, öğrenci)	Lisans	Lise
K13 (kız, 23, kozmetikçi)	İlkokul	İlkokul
K14 (kız, 23, öğrenci)	Lise	Ortaokul
K15 (kız, 25, öğrenci)	Ortaokul	Ortaokul
K16 (erkek, 22, öğrenci)	Ausbildung	Ausbildung
K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	İlkokul	Ortaokul
K18 (erkek, 24, işsiz)	Ortaokul	İlkokul

⁶ Bu kavram Dipnot 3'te açıklanmıştır.

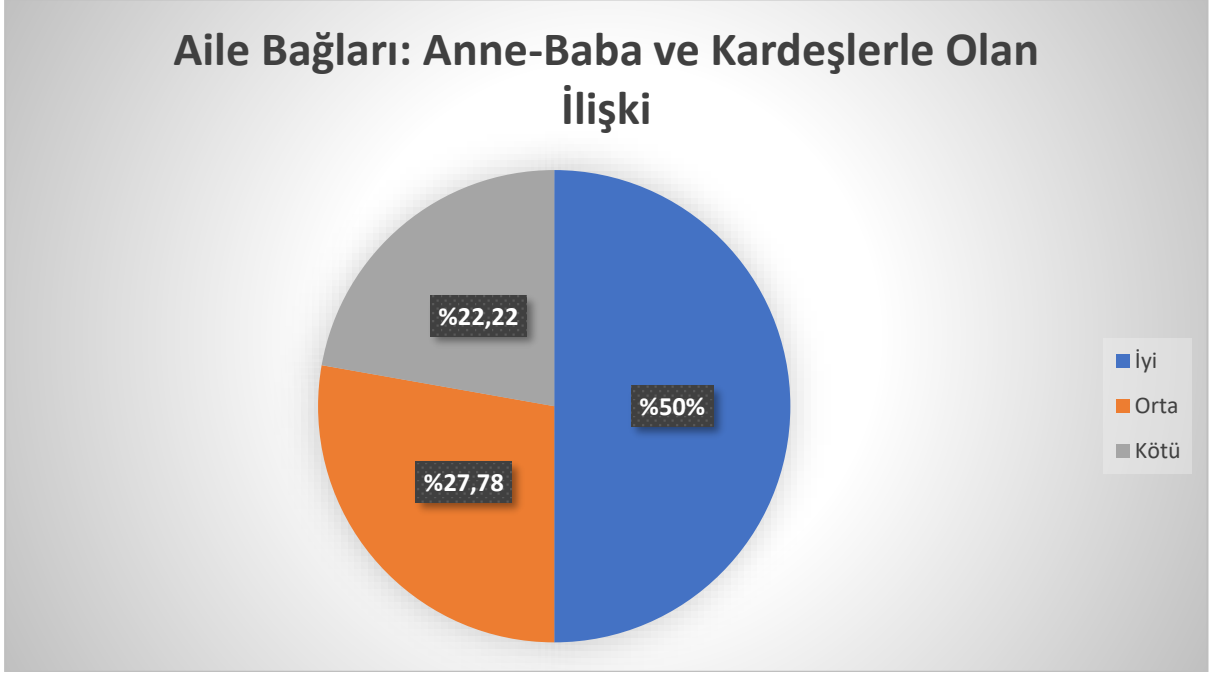
Tablo 8. Ebeveynlerin Eğitim Durumu (Pasta Grafiği)

Grafikteki verilerden anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ebeveynlerin büyük bir kısmının eğitim düzeyinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Çoğu katılımcı anne-babalarının veya büyükanne ve büyükbabalarının misafir işçi olarak Almanya'ya göç ettiklerini ve eğitim alanında yoğunlaşma şanslarına sahip olmadıklarını veya bu yönde bir eğilim göstermediklerini belirtmiştir. Bu çalışma nitel bir araştırma çerçevesinde yürütüldüğünden, ebeveynlerin eğitim durumları ile gençlerin dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymak için yeterli veriye ulaşılamamıştır.

3.2.3. Aile Bağları: Anne-Baba ve Kardeşlerle Olan İlişki

Tablo 9. Aile Bağları: Anne-Baba ve Kardeşlerle Olan İlişki (Pasta Grafiği)

Katılımcılara aile bağlarının “iyi”, “orta” veya “kötü” olarak değerlendirmelerini istediğimizde, K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci) ve K16 (erkek, 22, öğrenci) “iyi” olarak değerlendirmiştir. Katılımcılar arasında aile bağlarının güçlü olduğunu belirten bireyler, aile içi dinamiklere dair somut açıklamalar yapmamışlardır. Ancak verilen kısa cevaplar ailelerinin birlik, beraberlik ve karşılıklı dayanışma içerisinde olduğunu vurgulamaktadır.

Örneğin, bir katılımcı ailesinin birlik ve beraberlikle karakterize edildiğini belirtmiş [“birlik ve beraberlik hâkim” (K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K12, 19)], bir başkası aile içinde karşılıklı dayanışmanın bulunduğunu ifade etmiştir [“karşılıklı dayanışma” (K4, 17)]. Diğer katılımcılar ise, aile ortamının kendilerine rahatlık [“rahat” (K5, 16)] ve güven [“güven içerisinde” (K5 (erkek, 16, öğrenci) ve K10, 19)] hissi verdiğini aktarmışlardır. Bu ifadeler aile içi ilişkilerin pozitif yönde olduğunu ve bu ilişkilerin bireylerin duygusal ihtiyaçlarını karşıladığını göstermektedir. Böyle bir ortam teorik olarak bireylerin sosyal ve psikolojik refahına katkıda bulunabilecek bir yapıyı işaret etmektedir.

Aile bağlarını “orta” seviyede olarak tanımlayan katılımcılar, K1(kız,13, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) şeklinde sıralanmaktadır. “Orta” olarak nitelendirilen aile bağları, aile içi dinamiklerin ne tamamen uyumlu ne de tamamen çatışmalı olduğunu, belirli bir denge durumunun varlığını ima etmektedir. Bu değerlendirme aile içi ilişkilerin karmaşıklığını ve bu ilişkilerin bireylerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını farklı düzeylerde karşılayabilme kapasitesini vurgulamaktadır. K1(kız,13, öğrenci) aile bağlarını bu seviyede tanımlamasını şu sözleriyle izah ediyor:

“Ben maalesef dindar bir aileden gelmiyorum. Dinini yaşamaya çalışan, İslam’lan ilgili bir şeyler öğrenmeye çalışan sadece ben varım, başka kimse yok. Yani sadece anne baba ve çocuk ailesinden değil, diğer akrabalardan da yok yani. Gerçekten bu konuda yalnızım ve bu beni gerçekten üzüyor yani ailem her yapmak istediğimi her şeyi ekstrem buluyor. En ufak bir şey onlar için abartılı böyle, çok radikal. Ailenin tek dindarı olarak dışlanıyorum bence. Ben bunu çok hissediyorum maalesef.” K1(kız,13, öğrenci)

K1(kız,13, öğrenci) tarafından ifade edilen durum, dindar bir aile ortamından gelmediğini ve dini uygulamaları ve bilgileri tek başına keşfetmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. Ailesi ve geniş akraba çevresinde dini yaşamaya çalışan başka bir birey bulunmadığını belirtmiş, bu durumun kendisini yalnız hissettirdiğini ve üzüntü yarattığını ifade etmiştir. Ayrıca dini uygulamalar konusunda ailesinin tutumunun çok eleştirel olduğunu, kendisini aşırı ve radikal bulduklarını ve bu sebeple aile içinde dışlanmış hissettiğini dile getirmiştir. Dini değerlere ve uygulamalara olan bağlılığı nedeniyle ailesi tarafından dışlanma hissi, bireyin hem duygusal hem de sosyal açıdan zorluklar yaşamasına sebep olabilmektedir. Bu özellikle genç yaşlarda, kişinin kimlik gelişimi ve ait olma ihtiyacı için önemli zorluklar oluşturmaktadır.

Diğer taraftan K9 (kız, 18, öğrenci) ifadesinde, abileriyle uyumlu ilişkilere sahip olduğunu, buna karşın anne ve babasıyla olan ilişkilerinin olumsuz olduğunu belirtmiştir. K9 (kız, 18, öğrenci)’ün abileriyle iyi anlaşmasına rağmen anne ve babasıyla ilişkilerinin zorlu olduğunu belirtmesi, aile içindeki ilişkilerin bireysel üyeler arasında nasıl farklılık gösterebileceğine dair bir örnek teşkil etmektedir. K9 (kız, 18, öğrenci), anne ve babasının dini ve kültürel nedenlerle hayatına çok müdahale ettiğini ve bu durumun kısıtlayıcı olarak algıladığını aktarmaktadır. K7 (kız, 21, öğrenci) ve K17’nin (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) de deneyimleri, aile içinde belirli üyelerle iyi ilişkiler kurulurken diğerleriyle anlaşmazlıkların yaşanabileceğini gösteriyor. K7 (kız, 21, öğrenci), özellikle annesiyle olan yakın ilişkisini olumlu bir şekilde vurgularken, babasıyla olan anlaşmazlığını babasının annesine olan davranışlarına bağlamaktadır. K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ise annesi ve kız kardeşiyle iyi

anlaştığını, ancak babasıyla hiç anlaşamadığını detay vermeksizin belirtmiştir. Bu durum, aile içi ilişkilerdeki çatışma ve uyumun farklı nedenlere dayanabileceğini ve bireysel aile üyeleri arasında önemli farklılıklar olabileceğini ortaya koymaktadır.

Aile bağlarını “orta” seviyede olarak tanımlayan katılımcılardan olan K18 (erkek, 24, işsiz), ailesiyle “orta halli” anlaştığını ve “bir şekilde geçinip gittiklerini” ifade etmesi, aile içi ilişkilerin her zaman açık bir şekilde iyi ya da kötü olarak tanımlanamayacağını göstermektedir. Yapılan değerlendirmeler ışığında, katılımcıların aile ilişkilerini son derece hassas ve özel bir mesele olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu sebepten ötürü katılımcılar konu hakkında detaylı açıklama yapma konusunda ihtiyatlı davranmışlardır. Bu grup tarafından gerçekleştirilen “orta” dereceli aile bağları değerlendirmesi, aile içi ilişkilerin bireysel gelişim ve duygusal refah üzerindeki etkisinin mutlak olumlu veya olumsuz kutuplar yerine, genellikle daha nüanslı ve çeşitli olduğunu ortaya koymaktadır.

Aile ilişkilerini “kötü” olarak nitelendiren katılımcılar K2 (kız, 16, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K15 (kız, 25, öğrenci) arasında, aile içi uyumsuzluklar ve çatışmalar belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. K2 (kız, 16, öğrenci) ailesi ile olan ilişkilerinin iyi olmadığını belirtmiş, buna ek olarak annesinin ve babasının “biz çocuklar yüzünden boşandılar” şeklinde bir ifade kullanarak, aile içi dinamiklerin ve çocukların varlığının boşanma kararlarında etkili olduğunu vurgulamıştır. K8 (kız, 20, öğrenci) ise sadece annesiyle iyi ilişkilere sahip olduğunu, diğer aile bireyleriyle olan bağlarının kötü olduğunu ifade etmiştir. Araştırmaya katılanlar arasında, aile ilişkilerini “kötü” olarak nitelendiren ve bu konuda detaylı bilgi sağlayan yalnızca iki katılımcı bulunmaktadır: K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K15 (kız, 25, öğrenci). Diğer katılımcılar, aile ilişkilerinin kalitesi hakkında yalnızca kısa değerlendirmeler yapmış ve bu konuda daha fazla detay paylaşmamıştır. Bu, katılımcıların aile ilişkileri hakkındaki görüşlerinin çeşitlilik gösterdiğini ve herkesin bu konuda geniş açıklamalar yapma eğiliminde olmadığını göstermektedir. K13 (kız, 23, kozmetikçi) durumu şöyle izah etmiştir:

“Ailemle genel anlamda iyi anlaşmıyorum, buna daha önce de biraz değindim. Ailem dindar ve bu benim resmen hayatımı kararttı. Çocukluk boyunca ‘Yapma’ işte ‘Günah’ ‘Allah yakar’ sözüyle büyüdüm. Dinden o kadar soğudum ki içim. Yani böyle artık gına geldi. Her şey yasak falan, bakıyorum ama abilerim için her şey böyle yasak değil. Dedim bir kere de onlara ‘Sizin sorunuz benimle’. Neyse, 18 yaşına gelince evden ayrıldım, arkadaşlarla eve girdim. İyi oldu böyle. Görüşüyorum hala ailemle, ama sık değil. En kötüsü de ne biliyor musun? Ben onların için hayırsız evladım. Hiçbir kere ‘Neden bu kız bizden uzak olmak istiyor?’ demediler. Bir düşün yani, değil mi?” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

Bu ifadeler katılımcının ailesiyle yaşadığı zorlu ve karmaşık ilişkileri açığa çıkarmaktadır. Özellikle aile içinde cinsiyet temelli çifte standartlara dikkat çekerek, kendisine uygulanan kısıtlamaların erkek kardeşleri için geçerli olmadığını belirtmiştir. Bu durum, aile içi dinamiklerde cinsiyetçi tutumların ve eşitsiz uygulamaların varlığına işaret etmektedir. Bu gibi sebepler K13'ün (kız, 23, kozmetikçi) ailesiyle olan ilişkisinde daha fazla gerilmesine yol açmış ve sonuç olarak, 18 yaşına geldiğinde evden ayrılma kararı almıştır. Evden ayrıldıktan sonra bile ailesiyle ara sıra görüşmeye devam etse de ilişkileri yakın olmadığını bildirmektedir. Ailesi tarafından “hayırsız evlat” olarak görüldüğünü ve ailesinin, onun neden bu kadar uzaklaşmak istediğini sorgulamadığına kızmıştır. Bu ifadeler, aile içi dinamiklerin çocukların yetişkinlikteki bağımsızlık arayışlarını nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

Son olarak, K15 (kız, 25, öğrenci) annesini yedi yıl önce kaybetmesiyle beraber, babasıyla yaşadığı zorlu ve üzücü ilişkiyi anlatıyor:

“Annemi ben 18 yaşında kaybettim maalesef. Allah rahmet eylesin ve bizi cennetinde kavuştursun. Ne olduysa gerçekten, ondan sonra oldu. Babam bana annemden kalan mirası vermedi. Kaç defa konuştuk ‘Baba, bu benim hakkım.’ Ama hayır, vermiyor. En son dedim ‘Baba, bak ahirete kalmasın bu hesabımız bu dünyada hakkımı ver bitsin’. Vermedi. Sonra bir daha evlendi. En son benden evde kaldığım için kira istedi. Ya ben senin kızınım, sen bana bakmak zorundasın, ben sana ne yaptım? Annem gitti diye sen benim babam değil misin? Hangi baba evlenmemiş kızından kira ister? En son baktım olmuyor, ben de kendi evimi tuttum evden ayrıldım. Şu an haftada iki üç defa telefonla görüşüyoruz, ama ikimiz de Hamburg’da yaşamamıza rağmen ayda bir defa görüşüyoruz. Bir laf varmış, ben sonradan duydum: ‘Anne ölünce baba enişte olurmuş’ diye. Bende böyle oldu maalesef.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Annenin vefatı sonrası babasının kendisine hukuken ve ahlaken ait olan mirası vermemesi, kişinin yaşadığı haksızlık ve adaletsizlik duygusunu pekiştirmiştir. Bunun yanı sıra babasının tekrar evlenmesi ve evde kalan kızından kira talep etmesi, aile içindeki ilişkilerin daha da gerilmesine sebep olmuştur. Babasının bu davranışları katılımcıyı yalnızca maddi değil aynı zamanda manevi olarak da destekten yoksun bırakmıştır. Anlatılanlar “Anne ölünce baba enişte olurmuş” sözü ile özetlenmiştir. Buradaki anlatım aile içindeki ilişkilerin ne kadar karmaşık ve kırılabilir olduğunu, aynı zamanda bir aile üyesinin kaybının diğer ilişkiler üzerinde ne kadar derin ve beklenmedik etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Aile ilişkilerini “kötü” olarak tanımlayan bireylerin açıklamaları, aile içi uyumsuzlukların bireyin genel yaşam deneyimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinin altını çizmektedir. Bu görüşler aile bağlarının zayıflığının, bireylerin duygusal sağlığı ve sosyal gelişimi üzerinde önemli bir risk faktörü olabileceğini göstermektedir. Almanya’da ikamet eden Türk gençleri

arasında yaşanan kimlik karmaşasında olumsuz aile ilişkileri önemli bir etmen olarak belirginleşmektedir. Bu bağlamda aile içi dinamiklerin disfonksiyonu, genç bireylerin kimlik gelişimi süreçlerinde karşılaştıkları zorlukları artırıcı bir rol oynamaktadır. Özellikle farklı kültürel arka planların bir arada bulunduğu Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda, aile içi uyumsuzlukların gençlerin hem kendi köken kültürleriyle hem de yaşadıkları toplumun kültürüyle olan ilişkilerini nasıl etkilediği dikkate değer bir konudur. Bu durum gençlerin kimliklerini, ait olma hislerini, sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve kimliklerinin çok katmanlı yapısını daha da karmaşık hale getirebilmektedir. Dolayısıyla Almanya'daki Türk gençlerinin kimlik karmaşasıyla ilgili sorunlarının iyileştirilmesi çalışmalarında, aile içi ilişkilerin iyileştirilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi önem taşımaktadır.

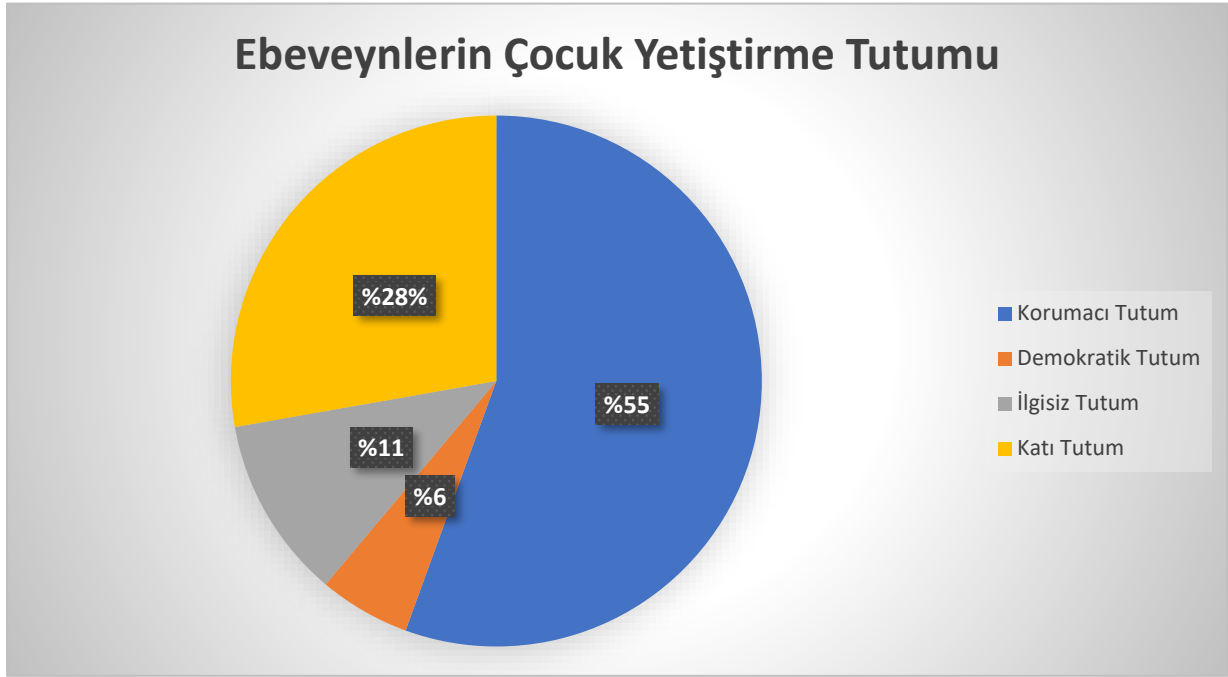
3.2.4. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu

Katılımcılara yöneltilen “Anne babanızın çocuk yetiştirme tutumu nasıldır? Demokratik, korumacı, ilgisiz veya katı mı?” sorusuna ilişkin aldığımız yanıtlar, bu çalışmada incelenen çeşitli ebeveynlik stillerinin gençler tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların her birinin bu dört kategoriden birini seçmesi, ancak konu hakkında detaylı bir açıklama yapmaması, analizin yalnızca ebeveyn tutumlarının gençler tarafından algılanış biçimine odaklanmasını gerektirmiştir.

Tablo 10. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu

Korumacı Tutum	Demokratik Tutum	İlgisiz Tutum	Katı Tutum
K1 (kız, 13, öğrenci)	K11 (erkek, 20, öğrenci)	K2 (kız, 16, öğrenci)	K5 (erkek, 16, öğrenci)
K3 (kız, 17, öğrenci)		K15 (kız, 25, öğrenci)	K7 (kız, 21, öğrenci)
K4 (erkek, 17, öğrenci)			K12 (erkek, 19, öğrenci)
K6 (erkek, 14, öğrenci)			K13 (kız, 23, kozmetikçi)
K8 (kız, 20, öğrenci)			K18 (erkek, 24, işsiz)
K9 (kız, 18, öğrenci)			
K10 (erkek, 19, öğrenci)			
K14 (kız, 23, öğrenci)			
K16 (erkek, 22, öğrenci)			
K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)			

Tablo 11. Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumu (Pasta Grafiği)

Elde edilen veriler, katılımcıların ailelerinin çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin önemli bulgular sunmaktadır. İlk sırada yer alan korumacı tutumun (%55,56) yüksek oranda temsil edilmesi, ebeveynlerin çocuklarını potansiyel sosyal ve kültürel tehditlerden koruma eğilimini gözler önüne sermektedir. Bu yaklaşım özellikle geleneksel ve dindar aile yapılarında, çocukların kültürel değerlerle yetiştirilmesi ve bu değerlerin muhafazasına yönelik kuvvetli bir istek ifade etmektedir. Almanya gibi çoğulcu bir toplumda, Türk gençlerinin kendilerini iki farklı kültür arasında bölünmüş olarak algıladıkları önceki bulgularda ortaya çıkmıştı (bkz. Tablo 5). Bu durum genç bireylerin kimlik inşası sürecinde ciddi zorluklara neden olabilir; zira bireyler, asimilasyon ile kültürel muhafazakarlık arasında denge kurma çabası içerisinde, kimliklerini sürekli olarak yeniden müzakere etmek durumunda kalırlar. Korumacı aileler, çocukların bu çift kültürlü ortamlarda kendilerini kaybetmemeleri, köken kültürlerine bağlı kalarak güçlü bir kimlik geliştirmeleri için çaba sarf etmektedirler. Literatür, korumacı ebeveyn tutumunun, gençlerin dini inanç ve pratiklerini koruma mekanizması olarak işlev görebileceğini belirtirken (Kağıtçıbaşı, 1996). Aynı zamanda gençlerin kendilerini ifade etme ve bireysel kimliklerini keşfetme kapasitelerini kısıtlayabileceğine dikkat çeker.

İkinci sırada yer alan katı tutumun (%27,78), gençler üzerindeki etkileri geleneksel ve dindar ailelerde dini inanç ve pratiklerin sıkı bir şekilde sürdürülmesiyle sınırlı kalmaz; bu yaklaşım, gençlerin sosyal ve psikolojik gelişimini de önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu tür bir çocuk

yetiştirme yaklaşımı gençlerin otonomi ve özgürlüklerinin kısıtlanması anlamına gelir, bu da bireylerin kendi benliklerini ve bağımsız kimliklerini keşfetme yeteneklerini sınırlandırabilir (Şahin, 2007b). Baumrind'in çalışması katı ebeveynlik stiline çocukların sosyal uyumu, akademik başarısı ve psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini ortaya koymuştur (Baumrind, 1967). Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda yetişen Türk gençleri Alman kültürü ile kendi etnik kökenleri arasında bir denge kurmaya çalışırken, aynı zamanda ailelerinin katı beklentileri ve sınırlamaları bu dengeyi bulmalarını zorlaştırabilmektedir. Katı bir tutum gençlerin kendi benliklerini serbestçe ifade etmelerine ve farklı kültürel normlar arasında kendi yerlerini bulmalarına engel olabilmekte, bu da kimliklerini oluştururken belirsizlik ve çatışma yaşamalarına yol açabilmektedir.

Ayrıca katı bir ebeveyn tutumu dini uygulamalar ve inançlar konusunda gençlere az ya da hiç seçenek bırakmayabilmektedir. Bu gençlerin dini inançlarına kişisel bir anlam yüklemelerini ve bu inançları kendi yaşam deneyimleri ışığında yorumlamalarını zorlaştırabilir. Özellikle dini inanç ve uygulamalar konusunda katı beklentilere sahip ailelerde gençler kendi inançlarını sorgulamaya başladığında, aile içi gerilimler artabilmekte ve bu durum, dini inançları üzerine daha fazla baskı hissetmelerine neden olabilmektedir. Kimlik gelişimi açısından, bu tür bir yaklaşım gençlerin kendi kimliklerini sorgulamalarına ve belki de dini ve kültürel normlara meydan okumalarına yol açabilmektedir. K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) daha önce bu durumun altını çizmiştir (bkz. 3.1.5. Kimlik Arayışı ile İlgili Deneyimler). Dindar ailelerde bu, dini uygulamaların ve inançların katı bir şekilde sürdürülmesi anlamına gelebilmektedir. Bu durum, özellikle gençlerin farklı kültürel etkilere maruz kaldığı çoğulcu bir toplumda, aile içi gerilimlere ve daha geniş kimlik karmaşasına neden olabilir. Literatürde katı ebeveyn tutumlarının, gençlerin kimlik gelişimi üzerinde olumsuz psikososyal etkilere yol açabileceği vurgulanmıştır (Baumrind, 1967).

Üçüncü sırada yer alan ilgisiz Tutumu (%11), ebeveynlerin çocuklarının günlük yaşamlarına, duygusal ihtiyaçlarına ve sosyal gelişimlerine yeterince katılım göstermemesi anlamına gelmektedir. Bu durum gençlerin düşük benlik saygısı, yüksek anksiyete ve depresyon riski gibi psikolojik sorunlar yaşamasına; akranlarıyla ilişkilerinde ve sosyal becerilerinde zorluklar çekmesine; akademik motivasyon ve başarılarının olumsuz etkilenmesine, kendilik algısında ve kimlik gelişiminde belirsizliklere yol açmasına ve riskli davranışlara daha yatkın hale gelmelerine neden olabilir. Bu etkiler gençlerin sağlıklı gelişimi için ebeveynlerin aktif, destekleyici roller üstlenmelerinin ve duygusal destek, rehberlik sağlamalarının önemini

vurgular. Özellikle çok kültürlü toplumlarda, bu durum kimlik karmaşası ve dindarlık gibi konular üzerinde de derin etkiler yaratabilmektedir. Erikson'un kimlik gelişimi teorisi çerçevesinde, bu durum gençlerin sosyal ve kültürel çevreleriyle etkileşimde daha fazla özerklik kazanmalarına olanak tanısa da rehberlik ve destek eksikliği nedeniyle kimlik gelişimi süreçlerinde çatışma ve belirsizlik yaşamalarına sebep olabilmektedir (Erikson, 1968). Son sırada yer alan demokratik tutum (%5,56), ebeveynlerin çocuk yetiştirme yaklaşımlarında karşılıklı saygı ve özerkliğe dayalı bir tutumu benimsemeleri, gençlerin bireysel kimlik gelişiminde önemli bir rol oynar. Demokratik tutum, gençlerin dini inançlarını ve kültürel kimliklerini özgür bir ortamda keşfetmelerine olanak tanır, bu da onların çoğulculuk içinde uyumlu bir şekilde entegre olmalarını sağlar (Marcia, 1966). Ancak, bu araştırmada demokratik tutumun düşük oranı, bu tür bir ebeveyn yaklaşımının Türk aileler arasında yaygın olmadığını göstermektedir. Dindarlık açısından, bu durum aile içinde dini inanç ve uygulamalar konusunda daha az müzakere alanı olabileceğini göstermektedir. Kimlik gelişimi açısından bakıldığında, gençlerin kendi inançları, değerleri ve kültürel kimlikleri hakkında bağımsız kararlar alması ve keşifler yapması daha zor olabilmektedir.

3.2.5. Ailede Ağır Basan Kültür

“Ailenizde Türk Kültürü mü yoksa Alman kültürü mü daha ağır basıyor? Yoksa ikisinin arasında bir kültür mü var?” sorusunu katılımcılara yöneltilen sorulara K1 (kız, 13, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) ikisinin karışımı bir kültürün hâkim olduğunu aktarmışken, diğer katılımcılar Türk kültürün hâkim olduğunu paylaşmışlardır. Alman kültürün ağır bastığını hiçbir katılımcı dile getirmemiştir. Türk kültürünün ağır bastığını belirten katılımcılar kayda değer bir açıklamada bulunmazken, kültürel bir sentezin var olduğunu ifade eden bireyler kısaca görüşlerini belirtmişlerdir.

Tablo 12. Ailede Ağır Basan Kültür (Pasta Grafiği)

K1 (kız, 13, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) annelerinin Alman kültürüne daha meyilli olup, babalarının Türk kültürüne daha çok eğilimli olduğunu söylemişlerdir. K7 (kız, 21, öğrenci) ve K11 (erkek, 20, öğrenci) “bazı” durumlarda Alman kültürün baskın olduğunu, “bazı” durumlarda da Türk kültürün baskın olduğunu belirtmişlerdir. İki katılımcı da her iki kültürün olumlu özelliklerinden faydalanılması gerektiğini savunmuştur. Konu ile alakalı detaylı açıklama tek katılımcı olan K15 (kız, 25, öğrenci) durumu şu şekilde izah etmektedir:

“Bizim ailede tam anlamıyla iki kültür de hâkim değil, ikisi karışık. Daha doğrusu bence (*el hareketiyle turnak işareti yapıyor*) ‘işine gelme’ kültürü. İşine gelince biz Alman gibiyiz, çocuklar yetişkin olunca evde yük olur kira veya alışveriş veya başka şeylerin parası verilmesi gerekir, öyle bedava falan oturmazlar. Babanın işine karışılmaz, çok serbest ve modern bir aileyiz ya güya. Ama saygı konularında tam böyle Türk’üz. Namus konusunda var ya aşırı Türk’üz. İtaat konusunda da. (*El hareketiyle turnak işareti yapıyor*) ‘işine gelme’ kültürü işte. Ben de babam yaşlanınca Alman kültürü gibi olacağım o zaman, huzur evine bırakacağım.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Bu alıntı, aile içindeki kültürel çatışma ve bireysel çıkarların nasıl şekillendirebileceği üzerine bir örnek sunmaktadır. Katılımcı, ailesinin Alman ve Türk kültürlerinin bazı yönlerini seçici bir şekilde benimsediğini, ancak bu seçimlerin çoğunlukla bireysel çıkarlara dayandığını ifade etmektedir. Çocukların yetişkin olduklarında ekonomik olarak bağımsız olmaları gerektiği fikri Alman kültüründen alınırken, saygı, namus ve itaat gibi konularda daha geleneksel Türk kültürel değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalınmaktadır. Babanın çıkarıcı tavrı, çocuklarına ve aile üyelerine karşı tutumunda açıkça görülmektedir. K15 (kız, 25, öğrenci)’in babasını

yaşlandığında huzurevine bırakma planı, aile içi ilişkilerde çıkar temelli bir yaklaşımın nesiller arası aktarımını ve bu sürecin potansiyel olarak öğ alma motivasyonlarıyla iç içe geçebileceğini öne sürmektedir.

3.2.6. Dil Yetkinliği ve Ev Ortamında Konuşulan Dil

Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin karşılaştığı bir diğer önemli problemin dil sorunu olduğuna daha önce değinilmişti. Birey ailesinden ana dilini öğrenirken, dış dünya ile iletişimde Almanca konuşmaktadır. Son yıllarda gençler Almanca’ya daha fazla odaklanmaları sebebiyle kendi ana dillerini ihmal etme eğilimindedir. Bu durum bireylerin ana dillerinin zayıflamasına ve zamanla nesiller arasında kaybolmasına neden olmaktadır. Almanya’da yaşayan Türk gençleri, çevresel etkileşimlerin ve günlük yaşamın büyük bir kısmının Almanca üzerine odaklanmasının etkisiyle, Türkçe dil becerilerine yeterince zaman ayıramamaktadır. Türk diasporası, artık kendilerini tek bir dilde ifade etmekte zorlanır hale gelmiştir. Bunun neticesinde Almanca ve Türkçe’nin karışımı bir dil ortaya çıkmıştır. Bu durumda dil, iletişim aracı olmanın ötesinde, kültürel bir sentezin bir yansıması haline gelmiştir. Artık gelecek nesillere de bu deforme olmuş Türkçeyi aktarır olmuşlardır (Moraldo, 2001).

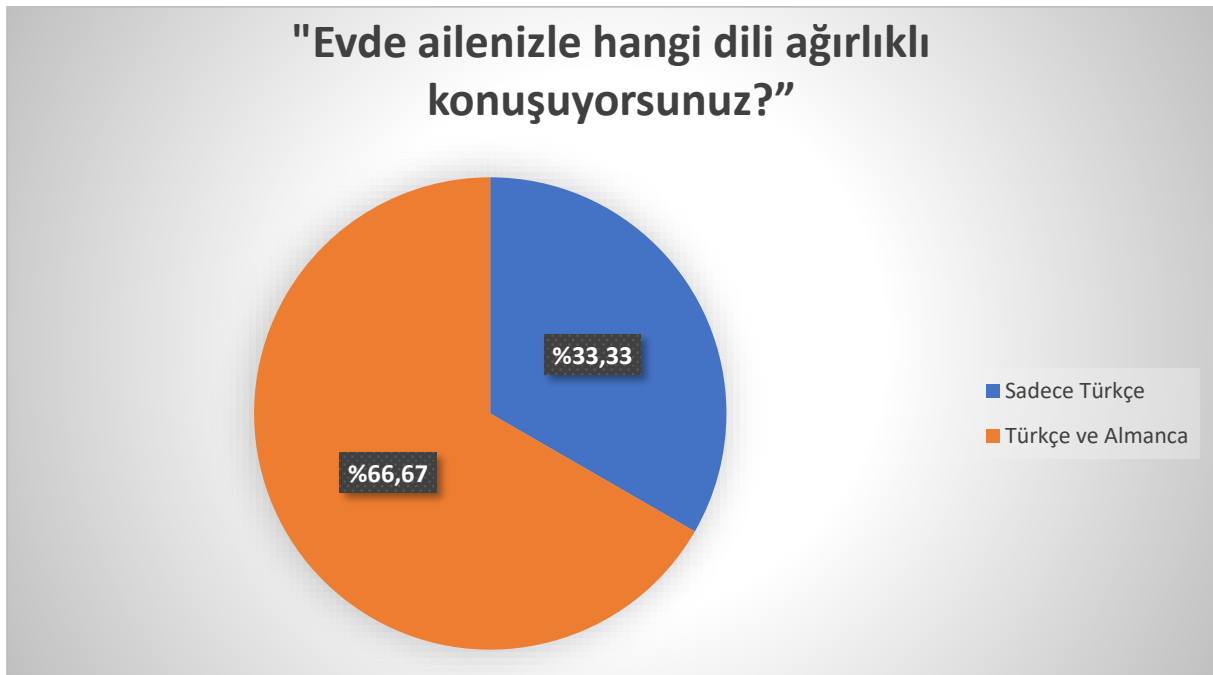
Tablo 13. Dil Yetkinliği (Pasta Grafiği)

“Kendinizi Almanca ve Türkçe düzeyi açısından nasıl görüyorsunuz? Evde ailenizle hangi dili ağırlıklı konuşuyorsunuz?” sorusuna; katılımcıların sadece bir tanesi Türkçe bilgisinin

Almancaya göre daha üstün olduğunu belirtirken; K5 (erkek, 16, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K15 (kız, 25, öğrenci) gibi katılımcılar Almanca dil yetkinliklerinin daha gelişmiş olduğunu vurgulamışlardır. Diğer katılımcılar ise her iki dili de iyi derecede bildiklerini paylaşmıştır. Bununla birlikte mülakatların dili konusunda yapılan ön görüşmelerde, katılımcıların büyük çoğunluğu ile Almanca veya her iki dilin karışımı bir şekilde iletişim kurulmasını tercih etmiş ve sadece bir katılımcı ile tamamen Türkçe mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu durum, genç katılımcıların Türkçe dil becerilerini gerçekte olduklarından daha yüksek olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu bulgular, çok dilli topluluklarda bireylerin dil becerilerinin öz-değerlendirilmesi ve dil tercihlerinin karmaşık doğasını ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğunun Almanca'yı tercih etmesi ve sadece birkaçının tamamen Türkçe konuşmayı seçmesi, sosyo-kültürel etkileşimlerin ve bireysel kimliklerin dil tercihlerine nasıl yansıdığını göstermektedir. Bu durum, göçmen topluluklar içinde dil yetkinliği ve tercihlerinin, bireysel ve toplumsal kimlik inşasında önemli bir rol oynadığını ve dilin, çok kültürlü bağlamlarda sosyal entegrasyon süreçlerini anlamada kilit bir faktör olduğunu vurgulamaktadır.

Tablo 14. Ev Ortamında Konuşulan Dil (Pasta Grafiği)

"Evde ailenizle hangi dili ağırlıklı konuşuyorsunuz?" sorusuna K3 (kız, 17, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci), K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi), ve K18 (erkek, 24, işsiz) katılımcıları, aile içi iletişimde yalnızca Türkçe kullanıldığını belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise evde hem Türkçe hem de Almanca olmak

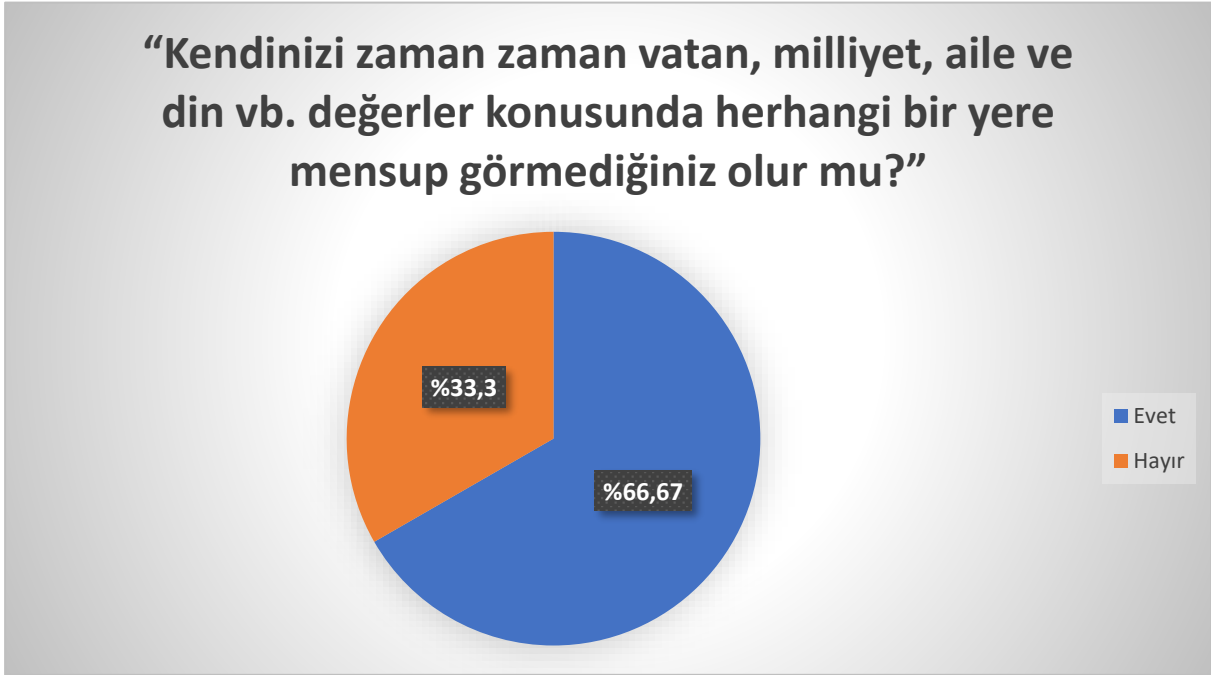
üzere iki dili aktif şekilde kullandıklarını ifade etmişlerdir. Önemli bir bulgu olarak ev içi iletişimde sadece Almanca'nın kullanıldığını belirten herhangi bir katılımcı olmamıştır. Bu veriler göçmen ailelerin ev içi dil kullanımını pratiklerinin çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Türkçe'nin aile içi iletişimde hâkim dil olarak korunduğunu ifade eden katılımcıların varlığı, bu ailelerin kültürel ve dilsel kökenlerine bağlılıklarını sürdürme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Öte yandan iki dili de kullanma pratiği gösteren diğer katılımcılar, bireylerin ve ailelerin çok dilli çevrelerde nasıl dengeli bir dilsel adaptasyon süreci geliştirebildiklerine dair önemli örnekler sunmaktadır.

3.2.7. Kimlik, Aidiyet ve Değerler: Kendini Hiçbir Yere Ait Hissetmeme Durumu

Gençlerde aidiyet duygusu, kimliklerinin gelişimi, psikolojik sağlıkları ve toplumsal entegrasyonları için temel bir unsurdur. Aidiyet bireylerin kendilerini bir grup, topluluk veya daha geniş bir toplumsal yapıya dahil hissetmelerini ifade eder. Bu duygu özellikle gençlerin kimliklerini oluşturma sürecinde, onlara güvenlik, anlam ve amaç sağlar. Almanya'daki Türk gençleri özelinde aidiyet duygusu, çok katmanlı bir fenomen olarak ortaya çıkar. Bu gençler iki farklı kültürün çatışması ve bütünleşmesi arasındaki dinamik bir denge içinde yer alırlar. Bu durum hem Alman toplumuna hem de Türk kökenlerine ait olma çabasını içerir. Bu süreç gençlerin kendilerini nasıl algıladıkları, aileleri ve geniş topluluklarıyla ilişkileri ve toplumsal katılımları üzerinde derin etkilere sahiptir. Kanadalı Psikolog John W. Berry, akültürasyon teorisi ile, göçmen gençlerin yeni kültürel ortamlarına nasıl uyum sağladıklarını ve bu sürecin kimlik ve aidiyet algıları üzerinde nasıl etkili olduğunu inceler. Berry, bireylerin hem kendi kültürel kökenlerine bağlı kalma hem de yeni kültürel bağamlarına entegre olma eğilimlerini dört akültürasyon stratejisi (asimilasyon, entegrasyon, ayrılma, marjinalleşme) aracılığıyla açıklar (Berry, 1997).

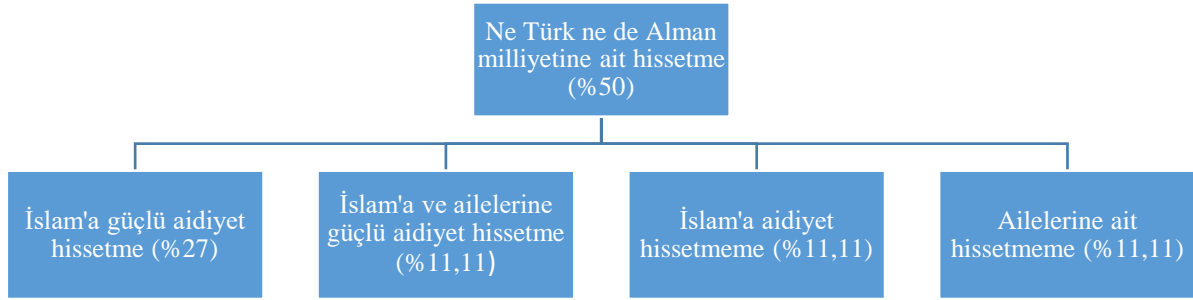
“Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?” sorusuna K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) dışındaki katılımcılar olumlu yanıt vermiştir.

Tablo 15. Kimlik, Aidiyet ve Değerler: Kendini Hiçbir Yere Ait Hissetmeme Durumu (Pasta Grafiği)

K4 (erkek, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K14 (kız, 23, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci), ve K18 (erkek, 24, işsiz) tarafından yapılan açıklamalar, bireylerin kültürel kimlik ve aidiyet algılarına dair derinlemesine bir bakış açısı sunmaktadır. Bu katılımcılar ne Türk ne de Alman milliyetine tam anlamıyla ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu, göçmen kökenli gençler arasında sıkça rastlanan bir fenomen olan kültürel arafta kalma durumunu yansıtmaktadır. Kültürel arafta kalmak bireylerin iki farklı kültürel bağlam arasında bölünmüş hissetmeleri ve herhangi birine tam anlamıyla ait olamama durumudur. Bu durum az önce bahsedilen Berry'nin akültürasyon teorisiyle paralellik göstermektedir. Kendilerini ne tam Türk ne de Alman hisseden bu katılımcılar, potansiyel olarak entegrasyon stratejisini benimseme eğiliminde olabilirler, ancak tam bir entegrasyon yerine, her iki kültürle de tam uyum sağlayamama durumunu yaşayabilirler. Bu, özellikle bireylerin hem kendi etnik kökenlerine bağlı kalmak hem de yaşadıkları ülkenin kültürel değerlerine entegre olmak arasında denge kurmaya çalıştıkları durumlar için geçerlidir.

Tablo 16. Aidiyet Hissiyatını Etkileyen Temel Faktörler

Katılımcılardan alınan yanıtlar, İslam'ın bir grup katılımcılar için merkezi bir kimlik bileşeni olarak önem taşıdığını ortaya koymaktadır. K9 (kız, 18, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) İslam'a güçlü bir aidiyet duygusu beslediklerini, K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K7 (kız, 21, öğrenci) da hem İslam'a hem de ailelerine olan mensubiyetlerinden emin olduklarını ifade etmeleri, dini inançların kimlik oluşumu üzerindeki derin etkisini göstermektedir. Bu durum, dinin bireylerin kendilerini bir toplulukla nasıl ilişkilendirdiklerini ve bireysel kimliklerinin önemli yönlerini nasıl tanımladıklarını belirlemede kilit bir rol oynayabileceğini vurgular. Özellikle göçmen kökenli bireyler için din hem anavatanlarıyla bağlantı kurmada hem de yaşadıkları yeni ülkelerde kendi kimliklerini ifade etme ve koruma yolunda önemli bir dayanak noktası olabilmektedir. K9 (kız, 18, öğrenci) görüşünü şöyle izah etmektedir:

“Bazen ait hissedemediğim oluyor. Yani ben biliyorum, benim ruhum İslam'a ait. Bu en önemlisi. Ama vatan veya millet konusunda aynısı değil. Bence benim tam böyle bir vatanım yok. İşte Almanya'da yabancısın, ırkçılık var bazen dışlanma var. Burada yaşayan herkes bunu bilir, bir insan demez 'Hayır, ben hiç yaşamadım.' Türkiye'de 'Almancı' veya 'gurbetçi' diyorlar işte bize. Sonra biz de böyle ortada bir yerde kaldık.” K9 (kız, 18, öğrenci)

Benzer bir açıklamayı K12 (erkek, 19, öğrenci) da yapmıştır:

“Evet, Türk'üm. Sonuçta doğan her kişi bir milliyetle doğar. Milliyeti olmayan kimse yoktur ve Türklüğe bağlı da hissediyorum. Ama gerçekten tam Türk müyüz? Bence değil böyle %100 değil. Türkiye'dekinler gibi de değiliz sonuçta orada da Almancısın. Ama bence milliyetçilik de iyi bir şey değil. Sen de Türk olmayı seçmedin, ben de seçmedim. Ben Müslümanım. Vatanım sanki Müslümanlık. Allah'ıma çok şükür ki Müslümanız. Yoksa var ya biz gurbetçiler iyice ortada kalırdık.” K12 (erkek, 19, öğrenci)

Katılımcılar bu ifadeleri, bireysel kimlik ve aidiyet duygularının karmaşıklığını yansıtıyor. Katılımcı ruhani ve dini kimliğinin, İslam'a olan derin bağlılığıyla net bir şekilde tanımlandığını belirtiyor ve bu, onun için en önemli aidiyet kaynağıdır. Ancak vatan veya

milliyet gibi diğer kimlik boyutlarına gelince, aynı derecede kesin ve sağlam bir aidiyet hissetmemektedir. Katılımcılar kendilerini ne tam olarak Almanya'ya ne de Türkiye'ye ait hissettiğini, her iki ülkede de bir yabancı gibi algılandığını dile getiriyorlar. Almanya'da “yabancı” olarak görülmesi ve Türkiye'de “Almancı” veya “gurbetçi” olarak etiketlenmesi, kendisini “orta yerde”- yani iki kültür arasında sıkışmış ve tam olarak hiçbirine ait hissedemeyen bir pozisyonda hissetmesine yol açmaktadır. K14 (kız, 23, öğrenci) de diğer katılımcılar gibi iki ülkeyi tam anlamıyla benimsemediğini, ayrıca iki ülkenin geleceği ile ilgili bazı kaygıları olduğunu aktarmıştır:

“Benim bir yere tam böyle ait hissetmediğim çok oluyor. Elhamdulillah dinimiz var kesin olan, bizi böyle sabit tutan. Çünkü ne orası vatan ne burası, ben de bilmiyorum neresi vatan. Burası sıkıntıya giriyor, düşünsene ilk defa AfD⁷ meclise girdi. Yani bu demek oluyor ki bizi içten içe sevmiyorlar. Burası iyiye gitmiyor, gerçekten gitmiyor. İslam düşmanlığı, ırkçılık baya var. Türkiye zaten Allah'a emanet, ekonomi uçmuş. Eskiden biz Türkiye'den alışveriş yapardık orası ucuz diye. Şimdi Euro 34, yani artık Euro'ya vurunca ucuz olmuyor. Herkes diyor ‘Erdoğan ülkeyi böyle yaptı’. Orası sıkıntı, burası sıkıntı, ben de bilmiyorum vallahi nerede yaşayalım (...)” K14 (kız, 23, öğrenci)

K14 (kız, 23, öğrenci)'ün açıklamaları hem Almanya'da hem de Türkiye'de kendini yabancı ve dışlanmış hissetme, ekonomik zorluklar ve siyasi belirsizliklerle karşı karşıya kalan bireylerin yaşadığı ikilemi barındırmaktadır. Ayrıca katılımcının “nerede yaşayalım” sorusu, bu tür bireylerin karşı karşıya olduğu belirsizlikleri ve geleceğe yönelik endişeleri özetlemektedir.

Diğer taraftan hem İslam'a hem de ailesine olan mensubiyetinden emin olduğunu K7 (kız, 21, öğrenci) aktarmıştır:

“Din ve aile dışında ben gerçekten kendimi hiçbir yere mensup görmüyorum. Birçok kültürle büyüdük ve hepsinden çok farklı şeyleri kendime göre aldım ve benimsedim. Değerler olarak benimsedim. Benim aile anlayışım Türk tarzı, kendimi aileme de ait görüp benimsiyorum. Elhamdulillah İslam hayatımda, hayatımda gerçekten çok önemli bir yerde. Ama vatan ve milliyet benim için farklı kavramlar.” K7 (kız, 21, öğrenci)

Katılımcının sözleri, kimlik ve aidiyet algısının çok boyutlu ve karmaşık bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcı dini inançları ve aile bağlarını, kendini ait hissettiği ve tamamen benimsediği temel unsurlar olarak tanımlıyor. İslam'ın hayatında “çok önemli bir yerde” olduğunu ve aile anlayışının “Türk tarzı” olduğunu belirtmesi, bu iki alanın

⁷ Alternatif für Deutschland (AfD), Almanya'da sağ popülist ve milliyetçi bir siyasi partidir. Parti, göçmen karşıtı ve İslam karşıtı söylemleriyle tanınmaktadır. AfD'nin 2023'te Alman Federal Meclisi'nde (Bundestag) ilk defa temsil edilmesi, partinin Alman siyasetindeki etkisini ve popülaritesini göstermesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Partinin meclise girmesi, aynı zamanda, göçmen karşıtı ve milliyetçi politikaların belirli bir kesim tarafından desteklendiğini gösterirken, Almanya'daki siyasi ve toplumsal tartışmalarda ırkçılık ve ayrımcılık konularının öneminin altını çizmektedir.

kimliklerinin merkezinde yer aldığını vurguluyor. Aynı zamanda katılımcı çeşitli kültürel arka planlardan gelen değerleri ve öğeleri seçici bir şekilde benimseyip, bu çeşitliliği kişisel kimliklerinin bir parçası olarak gördüğünü ifade etmektedir. Benzer bir açıklamayı K4 (erkek, 17, öğrenci) de yapmıştır.

Katılımcı ifadelerinden anlaşıldığı üzere, “Almanya mı yoksa Türkiye mi?” sorusuna cevap ararken, İslam’ın birçok birey için önemli bir sığınak ve istikrar kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu, bireylerin ulusal ve kültürel aidiyet konularındaki belirsizlikler arasında, İslam’ın sabit ve güvenilir bir referans noktası olarak öne çıktığını göstermektedir. İslam’ın bu rolü özellikle çok kültürlü toplumlar ve göçmen kökenli topluluklar arasında kimlik, aidiyet ve entegrasyon süreçlerinin anlaşılması açısından önemli bir analiz konusudur. Bu bağlamda dini inançların ve uygulamaların, Almanya’daki Türk kökenli bireylerin sosyal ve kültürel aidiyet hislerini nasıl etkilediği ve desteklediği üzerine odaklanmak, bireylerin çok katmanlı kimlik yapılarını daha iyi anlamak için kritik öneme sahiptir. Ancak “Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?” sorusuna, “İslam’a ait hissetmiyorum” cevabını veren iki katılımcı da olmuştur. K13 (kız, 23, kozmetikçi) durumu şöyle izah ediyor:

“Ben İslam’a ait hissetmiyorum. Yani şu yaşımdayım hala bu din kimin dini bilmiyorum. Tabii ki de Allah’ın dini diyecek herkes, onu ben de biliyorum. Ama sanki bu dinin o kadar farklı versiyonu var, hangisi gerçek ben bilmiyorum. Bir diyorlar ‘İslam hoşgörü dini çok dindar olmayanlar için der yer var’. Evet, güzel diyorum. Aileme bakıyorum yok öyle hoşgörü hoşgörü. ‘Bunu yap, yapmazsan günah. Yapmazsan çok kötü. Yapmazsan aileye uymazsın’ Nerede bu hoşgörü? 23 yaşımdayım hala İslam’da söylenen hoşgörüğü arıyorum (*güliyor*). Başkaları diyor ‘İslam senin ailen ve çevren değil sadece, İslam iyi’. Keşke ben de görsem o zaman bir yerde iyi İslam’ı (...)” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

K13 (kız, 23, kozmetikçi) tarafından yapılan bu açıklama bireyin din ve İslam’la ilgili kişisel çelişkilerini ve arayışlarını yansıtmaktadır. Katılımcı, İslam’ın farklı yorumları ve pratikleri arasında kendine bir yer bulma konusunda zorluk yaşadığını dile getirmektedir. Katılımcı ayrıca ailesi ve çevresindeki dini pratiklerle İslam’ın hoşgörü yönü arasında bir uyumsuzluk gördüğünü belirtmektedir. Ailesi tarafından uygulanan katı kurallar ve baskılar, onun İslam’ın vaat ettiği hoşgörü ve kabul anlayışını sorgulamasına neden olmaktadır. K13’ün (kız, 23, kozmetikçi) arzusu kendisi için daha anlamlı ve uyumlu bir dini anlayış bulabilmek ve İslam’ın hoşgörü yönünü kendi hayatında deneyimleyebilmektir.

İslam’a ait hissetmediğini ayrıca K8 (kız, 20, öğrenci) de paylaşmıştır:

“Ben Türklüğe ait hissediyorum, onda sorun yok bende. Almanya belli, vatan belli. Ama dine tam ait hissetmiyorum. Yani nasıl anlatsam, daha önce denedim. Başörtü taktım falan dindardım böyle ama olmadı bıraktım. Onu anlattım zaten. Böyle tam ‘İşte bu benim dinim, kalben %100 bu böyle diyemiyorum yani içimden gelmiyor. Aile’de de sıkıntı yaşadım ben, belki de onunla alakalıdır. Çok mutlu ailede büyümedim.” K8 (kız, 20, öğrenci)

Yukarıda zikredilen bazı katılımcıların aksine, K8 (kız, 20, öğrenci) Türk kültürel kimliğine güçlü bir aidiyet hissettiğini, bu konuda herhangi bir belirsizlik yaşamadığını belirtiyor. Ancak dini inançlar söz konusu olduğunda benzer bir aidiyet duygusu hissetmediğini aktarmaktadır. Daha önce dini pratiklerde bulunmuş (başörtüsü takmak gibi) ve dindar bir yaşam tarzını denemiş olmasına rağmen, bu süreçte kendini tam olarak dine ait hissedememiş ve sonunda bu pratikleri bırakmıştır. Aynı zamanda “aile’de sıkıntı yaşadım” ifadesi, katılımcının dini inançlarını etkileyen ve belki de dini pratiklerden uzaklaşmasına neden olan aile içi dinamiklerin varlığına işaret etmektedir. Bu, dini aidiyet duygusunun sadece bireysel inanç ve tercihlerle değil, aynı zamanda ailevi ilişkiler ve çocukluk deneyimleriyle de şekillendiğini göstermektedir.

Aile içi dinamiklerle ilgili yaşadıkları zorluklardan ve aileye olan aidiyet duygularında hissedilen eksiklikten K1(kız,13, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) da bahsetmişlerdir. K1 (kız,13, öğrenci) ailesinde dinini yaşamaya önem veren tek kişi olmanın zorluklarını anlatmıştır:

“Ben ailemde dinime önem veren tek kişiyim. Diğerleri hiç öyle değil maalesef. Ben çok zaman aileme ait hissetmiyorum. Bir şey yapmaya çalışıyorum hemen böyle ‘abartma’ diyorlar. En ufak bir şey yani çarşaf giymeyi falan kastetmiyorum. Bir yere gidiyoruz namaz kılmam lazım hemen böyle moralleri bozuk. ‘Şimdi senin için planımızı mı değiştirelim’ diyorlar. Arabada oluruz mesela uzun yolda ben derim ‘namaz için bir yerde duralım’ bana diyorlar ‘kaza et bir şey olmaz’. Zaten zor yapıyorum ibadetleri, sürekli onlar da rahatsız olunca iyi olmuyor. Sanki onlar bir aile, ben de kendi kendime bir aile.” K1(kız,13, öğrenci)

K1(kız,13, öğrenci) tarafından ifade edilen deneyimler, aile içinde dini inanç ve pratikler konusunda yaşanan uyuşmazlığı ve bu durumun bireysel aidiyet duyguları üzerindeki etkisinin altını çizmektedir. Katılımcı ailesinin dini değerlere ve pratiklere önem vermediğini, kendisinin ise bu konularda daha istekli ve bağlı olduğunu belirtiyor. Bu durum, aile içinde kendisini yalnız ve desteklenmemiş hissetmesine yol açmaktadır. K2 (kız, 16, öğrenci) de benzer tecrübeleri yaşadığını belirtmiştir. Babasının dini hassasiyetleri konusunda onu kısmen desteklendiğini, ancak annesinden hiçbir destek alamadığını üzülenek anlatmıştır. Ayrıca annesinin onu din konusunda en ufak bir hatada demotive ettiğini “böyle uygulayacaksın hiç uygulama daha iyi” diyerek hevesini düşürdüğünü aktarmıştır.

Sonuç olarak, “Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?” sorusu üzerinden yürütülen tartışma, din ve ailenin bireysel aidiyet algıları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu açıkça göstermiştir. Katılımcıların deneyimleri bu değerlerin kişisel kimlik ve aidiyet duygularının şekillendirilmesinde önemli roller oynadığını, ancak aynı zamanda bireylerin kendilerini bu değerlerle uyum içinde hissetmediklerinde yaşadıkları zorlukları ve çelişkileri de ortaya koymuştur.

3.2.8. Aile İçi Tartışma ve Çatışmalar: Vatan, Milliyet, Aile ve Din Konularında Farklılık ve Uyum

“Ailenizle vatan, milliyet, aile, din ve benzeri konularda tartışma/çatışma yaşıyor musunuz?” sorusunu katılımcılara yöneltilen sorulara K1 (kız, 13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K15 (kız, 25, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) olumlu yanıt vermiştir. K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K16 (erkek, 22, öğrenci) aileleriyle zaman zaman bu tür konularda görüş ayrılıklarının yaşadıklarını, ancak daha küçük çaplı olup nadiren ortaya çıktığı belirtip konuyla alakalı daha fazla açıklama yapmamışlardır. Diğer katılımcılar soruyu olumsuz yanıt verip aileleriyle zikredilen konularda hemfikir olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 17. Aile İçi Tartışma ve Çatışmalar: Vatan, Milliyet, Aile ve Din Konularında Farklılık ve Uyum (Pasta Grafiği)

K1(kız,13, öğrenci) başörtüsü takmak istediğini, ancak ailedeki başörtülü kadınların bile bu fikre karşı çıktığını aktarmıştır. Ailesiyle defaatle konuyu tartışmasına rağmen ailesinin bir müddet sonra onun söylediklerini görmezden geldiğini söylemiştir. K2 (kız, 16, öğrenci) aynı şekilde dinini uygulamaya çalışırken ailesi ile çatıştığını bir önceki soruya benzer bir şekilde açıklamıştır. K9 (kız, 18, öğrenci), aile bireyleri arasında “belirli” davranışların ve tercihlerin aile normlarına veya geleneklere uygun olmadığı yönündeki iddialarla ilgili yaşanan çatışmaları dile getirmiştir. K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K18 (erkek, 24, işsiz) “daha önce anlattıkları üzere” kendilerinin dindar olmadığını, ancak ailelerin dindar olup bu konuya saygı göstermediklerini beyan etmişlerdir. Din konusu haricinde bir konuda ailesi ile çatışma yaşadığını K15 (kız, 25, öğrenci) öne sürmüştür. Bu soruya detaylı bir yanıt veren tek katılımcı olan K15 (kız, 25, öğrenci) görüşlerini şu şekilde bildiriyor:

“Türk örf ve adetleri benim ailemle anlaşamadığım en büyük konu. Ben bir kızım, sanki tüm Türk örfü toplanmış ve bize karşı. Yani bir kerede kızların avantajı olsun. Bir şey olunca kızın adı çıkar, ama oğlana laf yok. Bir söz varmış ‘erkeğin elinin kiri’ diye. İşte tam bu. Oğlan gece eve gelmez sorun yok, ama kız akşam geç gelsin kıyamet. Bu konular çok yorucu sadece. Geçen arkadaşım boşandı, sadece bir ay evliydi. Sanki tüm millet toplanmış herkes kızı suçluyor. Ya bu oğlan koyun gibi masum mu? Bir de diyorlar ‘Bundan sonra zor evlenir bir daha’. Oğlan hakkında kimse öyle demiyor ama. Ben böyle düşünüyorum

ya, babam diyor 'Sen adetimize karşı mı çıkıyorsun. Bu doğru olan.' Yorucu, bu adetler. Gerçekten yorucu. İslam'da bunlar böyle değil." K15 (kız, 25, öğrenci)

K15 (kız, 25, öğrenci) bu ifadeyle Türk örf ve adetlerinin cinsiyet rolleri ve beklentileri konusundaki çatışmalarını ortaya koymaktadır. Katılımcı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve çifte standartların, özellikle kadınlar üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Erkeklerle kadınların davranışlarına yönelik farklı beklentiler ve yargılar, katılımcının ailesiyle olan ilişkilerinde önemli bir gerilim kaynağı olarak görülmektedir. K15 (kız, 25, öğrenci) arkadaşının boşanmasıyla ilgili olarak yaşanan toplumsal tepki, bu çifte standartların daha geniş toplumda da yankılandığını göstermektedir. Katılımcının babasıyla olan diyalogu, geleneksel değerler ve aile içi beklentiler arasındaki çatışmayı vurgulamaktadır. K15 (kız, 25, öğrenci) bu geleneksel değerlerin, özellikle kadınların yaşamları üzerindeki kısıtlayıcı etkilerine karşı çıkıp, bunların yorucu olduğunu belirtmektedir. Ayrıca katılımcı İslam'ın cinsiyet eşitliği konusundaki öğretileriyle, toplumsal gelenekler arasında bir uyumsuzluk olduğu kanaatinde. Alınan yanıtlar neticesinde katılımcıların aileleriyle en çok din konusunda uyumsuzluk yaşadıklarını, ancak örf ve adetler konusunun da tartışma unsuru olabileceğini göstermektedir.

3.2.9. Aile Üyeleri Tarafından Sevgi Algısı

Aile tarafından sevilmenin gençler üzerindeki etkisi, psikolojik sağlık ve sosyal gelişim açısından hayati önem taşır. Aile, bireyin kendini güvende ve kabul edilmiş hissettiği bir temel sağlamaktadır. Bu, özgüven, özdeğer ve bağlanma gibi temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasında kritik bir role sahiptir. Güçlü aile bağları gençlerin kimliklerini oluşturma sürecinde önemli bir destek mekanizması sağlar. Aile sevgisi ve desteği gençlerin özgüvenlerini geliştirmelerine, kendilerine olan inançlarını güçlendirmelerine ve kimliklerini daha sağlam bir temel üzerine inşa etmelerine yardımcı olmaktadır. Erikson, ailenin, gençlerin sağlıklı bir kimlik geliştirmeleri için gerekli olan güven ve desteği sağlayabilecek anahtar sosyal kurum olduğunu belirtmektedir(Erikson, 1968). Amerika'da Add Health kuruluşu tarafından yapılan bir araştırmada, çocukluk döneminde sevgi ve ilgi görmemenin yetişkinlikte depresyon riskini artırabileceği tespit edilmiştir. Araştırma, çocuklukta yaşanan duygusal ihmalin veya sevgi eksikliğinin, yetişkinlerde depresyon gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir (Gelitz, 2022).

Katılımcılara ailelerinin kendilerini sevip sevmediklerine dair soru yöneltildiğinde yalnızca K2 (kız, 16, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) olumsuz olarak yanıt vermişlerdir. Ailesi tarafından

sevildiğini hissedenden katılımcılar ilgili soruya “evet” olarak yanıt vermiş ve sonrasında mülakatın diğer sorularına geçiş yapılmıştır. Ailesi tarafından sevilmediği kanaatinde olan K2 (kız, 16, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci), aynı zamanda ebeveynlerinin çocuk yetiştirme yaklaşımlarını da “ilgisiz” olarak nitelendirmişlerdir. Katılımcılar konuyla ilgili detaylı açıklama yapmaktan kaçınmış ve daha önceden dile getirdiklerini kısa bir özetle ifade etmişlerdir. Bu durum, katılımcıların konu hakkındaki görüşlerini derinlemesine paylaşma konusunda tereddüt yaşadıklarını göstermektedir. K2 (kız, 16, öğrenci), ailesinin kendisinin dindar bir yaşam sürme çabalarına olumsuz tepkiler verdiğini, okul ve benzeri sosyal alanlarda destek sağlamadıklarını, sürekli olarak alay konusu yaparak dışladıklarını ve aile içinde uyumsuz hissetmesine sebep olduklarını belirtmiştir. K15 (kız, 25, öğrenci), önceden belirttiği üzere annesinin vefatı sonrası babasıyla olan ilişkisinin olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir:

“Anlattım ya az önce, annem vefat ettikten sonra çok şey değişti. Babam bana mirasımı vermedi, bir daha evlendi sonra bende onunla evde yaşadığım için kıra istedi falan filan. Şimdi de görüştüğüm bir oğlan var, nişanlıyım, evlenmek istiyoruz. Camide küçük bir şey yapalım istiyoruz, pahalı masraflı şeylere gerek yok. Zaten öyle wow bir ailem de yok yanımda olsunlar özel günde falan dediğim. Babam şimdi gelmiş, ‘Ben büyük düğün yaparım, ben o kadar altın taktım herkese. Geri taksınlar’ diyor. Sen nerede babalık yaptın şimdi bir de düğününe karışyorsun? Bir de adam demiyor ‘Kızım öyle güzel evlensin, ona iyi düğün yapalım’. Adam altın istiyor, tek derdi bu. Biri bir kere bana sordu ‘Bu senin gerçek baban olduğuna emin misin?’. Ben de ‘Evet, ben öyle biliyorum’ dedim. Benim babam bu yani. O yüzden ailemin beni sevdiğini düşünmüyorum.” K15 (kız, 25, öğrenci)

K15 (kız, 25, öğrenci)’in ifadeleri, annesinin vefatı sonrası aile içinde yaşanan maddi ve duygusal çatışmaların derinliğini ortaya koymaktadır. Babası ile olan ilişkisinin bozulması ve babasının miras konusundaki tutumu, K15 (kız, 25, öğrenci)’in aile içindeki maddi çıkarların duygusal bağların önüne geçtiğini hissetmesine yol açmıştır. Babasının yeniden evlenmesi ve evde yaşamaları karşılığında kira talep etmesi, K15 (kız, 25, öğrenci)’in ailede yalnız ve desteksiz hissetmesine neden olmuştur. Kendi düğününü planlarken sade ve samimi bir tören arzularına karşın, babasının maddi beklentileri ve büyük bir düğün yapma isteği, K15 (kız, 25, öğrenci)’in bu özel günü kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmesine engel oluşturmuştur. Babasının davranışlarından dolayı aile sevgisi ve desteğinden mahrum kaldığını hissetmesi, K15 (kız, 25, öğrenci)’in ailesi tarafından sevilmediğine dair inancını pekiştirmiştir.

3.3. Sosyal Çevre

Dördüncü ana tema olan sosyal çevre, gençlerin dini kimlik gelişimi konusunda kritik bir öneme sahiptir. Genç bireyler, aile, arkadaşlar, eğitim kurumları ve sosyal medya gibi çeşitli sosyal çevre unsurlarıyla sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşimler, onların dini inançları, uygulamaları ve dünya görüşleri üzerinde derinlemesine bir etki yaratmaktadır. Özellikle arkadaş çevreleri, gençlerin dini tutum ve davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada aile, dini kimliğin oluşumundaki temel bir etken olarak kabul edilmesine rağmen, aile başlığı zaten detaylı bir şekilde ele alındığı için, burada özellikle aile dışındaki sosyal çevre unsurlarının gençlerin dini kimlik gelişimi üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır. Bu kapsamda gençlerin dini inançlarının ve uygulamalarının, arkadaş grupları, eğitim kurumları, iş yerleri ve dijital sosyal platformlar gibi sosyal etkileşim alanlarından nasıl etkilendiğini derinlemesine incelemek amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda katılımcıların etnik kökenlerine, milliyetlerine, konuştukları dillere ve dini inançlarına dayanan sosyal ilişkiler; arkadaş çevrelerinin dindarlık seviyesi ve bu durumun bireysel etkileri ele alınmıştır. Ayrıca arkadaşlıkların kişisel kimlik oluşumundaki rolleri; sosyal medyanın kimlik gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu etkilerin olumlu ya da olumsuz yönleri, sosyal çevrelerin baskısı altında dini vecibelere olan bağlılığın nasıl etkilendiği ve dini cemaatlere üyelik ile bu tür topluluklardan elde edilen faydalar tespit edilmiştir.

3.3.1. Etnik Kökenler, Dini Ağırlıklar ve Dil Tercihleri Üzerinden Arkadaşlık İlişkileri

Gençlerin sosyal ve psikolojik gelişiminde aile ve eğitim kurumlarının yanı sıra arkadaş çevresi de önemli bir etkiye sahiptir. İyi bir arkadaş çevresi, gençlerin kendilerini ifade etmelerine, sosyal beceriler geliştirmelerine ve kimliklerini oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda arkadaşlık ilişkileri, zor zamanlarda psikolojik destek ve rehberlik sağlama konusunda kritik bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda Almanya'daki SINUS Enstitüsü tarafından Ekim 2021'de yapılan bir anket, gençlerin geleceğe yönelik beklentileri, yaşam memnuniyeti ve krizlerle başa çıkma yöntemleri üzerine değerli bilgiler sunmaktadır. Araştırma sonuçlarından elde edilen önemli bir bulgu, katılımcıların %4'sünün, kriz yönetimi sürecinde en büyük desteği arkadaş çevresinden aldıklarını ifade etmeleridir (Thiel, 2021).

Araştırma sonuçları, arkadaş çevresinin gençlerin sosyal ve psikolojik gelişimi üzerindeki etkisine ışık tutarken, bu etkinin Almanya'daki gençler arasında dindarlık ve kimlik karmaşası gibi alanlarda da önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu etki, dindarlık ve kimlik oluşumu gibi alanlarda özellikle belirgindir. Arkadaş çevrelerinin, gençlerin dini inançları üzerindeki etkisi ve kimliklerinin karmaşık yapısını şekillendirme süreci, Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda daha da karmaşık bir hal almaktadır.

Bu gençler için arkadaş çevresi hem dini inançlarını hem de kültürel kimliklerini ifade etme ve keşfetme alanı olarak işlev görmektedir. Bu çevreler, gençlerin kendi dini ve kültürel kökenlerini daha iyi anlamalarına, sorgulamalarına ve bazen de yeniden tanımlamalarına olanak tanımaktadır. Farklı dini ve kültürel arka planlara sahip arkadaşlarla kurulan ilişkiler, gençlerin kendi inanç ve değerlerini gözden geçirmelerine ve bu çeşitlilik içinde kendi yerlerini bulmalarına yardımcı olabilmektedir.

Özellikle Almanya'daki Türk gençleri arasında, dindarlık konusunda arkadaş çevresinin etkisi önemlidir. Dini pratikler ve inançlar, aile içinde öğrenilen ve sosyal çevre tarafından pekiştirilen kültürel öğelerdir. Arkadaş gruplarının dini tutumları ve uygulamaları, gençlerin kendi dini yaşamlarını nasıl şekillendirdikleri üzerinde etkilidir. Dini aktif olarak uygulayan bir arkadaş çevresi, bireyin kendi dini pratiklerini sürdürmesine destek olabilirken, daha seküler bir arkadaş grubu, dini konulara karşı daha eleştirel veya esnek bir yaklaşımı teşvik etmektedir (Stein ve Zimmer, 2020).

Bu bağlamda katılımcılara, “Genellikle hangi etnik gruplardan veya milletlerden arkadaşlarınızla ilişki kuruyorsunuz? Hangi din ağırlıklı? Ağırlıklı hangi dili konuşuyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu yanıtlar, katılımcıların arkadaş çevrelerinin etnik, dini ve dil bazındaki çeşitliliğini yansıtmaktadır. Elde edilen veriler, aşağıda tablo formatında sistematik bir şekilde sunulmuştur:

Tablo 18. Etnik Kökenler, Dini Ağırlıklar ve Dil Tercihleri Üzerinden Arkadaşlık İlişkileri

Katılımcı Kodu	Türk Arkadaşların Bulunması	Farklı Milliyetlerden Arkadaşların Etnik Kökeni	Konuşulan Dil	Dini Ağırlık
K1 (kız, 13, öğrenci)	Evet	Alman (Gayr-ı Müslim), Fas (Müslüman)	Almanca ⁸	İslam ve Hristiyanlık
K2 (kız, 16, öğrenci)	Evet	Suriyeli, Arnavut, Afgan, Tunuslu (Müslüman)	Almanca	İslam
K3 (kız, 17, öğrenci)	Hayır	Alman (Gayr-ı Müslim)	Almanca	Hristiyanlık, Ateizm
K4 (erkek, 17, öğrenci)	Evet	Suriyeli, Boşnak, Fas, Kürt, Rus (Müslüman)	Almanca	İslam
K5 (erkek, 16, öğrenci)	Evet	Boşnak, Makedon (Müslüman), Hırvat (Gayr-ı Müslim)	Almanca	İslam ve Hristiyanlık
K6 (erkek, 14, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K7 (kız, 21, öğrenci)	Hayır	Çin, Arap (ülke belirtilmemiştir), Tamil (Gayr-ı Müslim)	Almanca	Agnostisizm ve Ateizm
K8 (kız, 20, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K9 (kız, 18, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K10 (erkek, 19, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K11 (erkek, 20, öğrenci)	Hayır	Kürt (Gayr-ı Müslim ve Müslüman)	Almanca	İslam ve Yezidilik
K12 (erkek, 19, öğrenci)	Evet	Alman (Gayr-ı Müslüman), Kürt, Boşnak, Suriyeli,	Almanca	Müslüman ve Hristiyanlık

⁸ Katılımcılar hem Türk hem de çeşitli etnik kökenlere sahip arkadaşları bulunduğunu ifade etmişlerdir. Türk arkadaşlarla iletişimde Türkçe ve Almanca'nın bir arada kullanıldığı, bu karışık kullanımda genellikle Almanca'nın ağırlıklı olduğu belirtilmiştir. Türk arkadaşları ile iletişimde yalnızca Türkçe kullandığını belirten bir katılımcı bulunmamaktadır. Diğer yandan, Türk olmayan arkadaşlarla olan iletişimlerde ise iletişim dili olarak sadece Almanca tercih edildiği kaydedilmiştir.

		Ürdünlü, Afgan (Müslüman)		
K13 (kız, 23, kozmetikçi)	Evet	Alman, İspanyol, İtalyan, Romanyalı (Gayr-ı Müslim)	Almanca	İslam, Hristiyanlık, Agnostisizm, Ateizm
K14 (kız, 23, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K15 (kız, 25, öğrenci)	Evet	Mevcut değil	Almanca ve Türkçe Karışımı	İslam
K16 (erkek, 22, öğrenci)	Evet	Alman, Fas (Gayr-ı Müslim)	Almanca	İslam, Hristiyanlık, Ateizm
K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	Evet	Arnavut, Afgan, Suriyeli (Müslüman)	Almanca	İslam
K18 (erkek, 24, işsiz)	Evet	Alman, Arnavut (Müslüman)	Almanca	İslam

Bu tablo, gençlerin sosyal ilişkilerinin çeşitliliğini ve kültürel etkileşimlerini ortaya koymaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere Almanya'daki Türk gençlerinin sosyal ilişkilerinde dil kullanımı açısından Almancanın ön planda olduğu görülmektedir. Katılımcıların hiçbirinin Türk arkadaşlarıyla yalnızca Türkçe konuştuğunu belirtmemesi, bu dilin Türkçe'nin günlük iletişimde daha az tercih edildiğine ve Almancanın baskın bir iletişim aracı olarak öne çıktığına işaret etmektedir. Bu, diaspora koşullarında yaşayan gençlerin dilsel adaptasyon süreçlerini ve kültürel asimilasyon düzeylerini yansıtabilmektedir.

Öte yandan arkadaşların gençlerin etnik köken çeşitliliği de geniş bir yelpazeye yayıldığı dikkat çekmektedir. Alman, Faslı, Suriyeli, Boşnak, Arnavut, Afgan, İspanyol, İtalyan ve Romanyalı arkadaşlarının varlığı, Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin çok kültürlü ve etnik olarak çeşitli sosyal ağlara sahip olduklarını ortaya koyuyor. Bu durum, bireylerin farklı kültürlerden insanlarla etkileşimde bulunma kapasitesini ve bu etkileşimlerin gençlerin sosyal kimliklerinin gelişimine katkısını vurgulamaktadır.

Dini inançlar bağlamında İslam'ın hâkimiyeti dikkat çekmekle birlikte, Hristiyanlık ve az sayıda kişinin Ateizm veya Agnostisizm gibi diğer inançları benimsediği göze çarpmaktadır. Bu durum, farklı dini inançlarla sosyal ilişkilerin geliştirilebildiğini ve Türk gençlerinin kendi dini kimliklerini muhafaza ederken çeşitli inanç sistemlerine açık olduğunu yansıtmaktadır.

3.3.2. Arkadaş Çevresinin Dini Tutumları ve Kimlik Oluşumundaki Rolü

Arkadaş çevresinin bireylerin dini tutumları ve kimlik oluşumu üzerindeki etkisi, sosyal ve psikolojik gelişim süreçlerinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Gençlik dönemi gibi kimlik ve inançların geliştiği dönemlerde, arkadaşlar arası etkileşimler, dini görüşlerin ve uygulamaların sorgulanmasında ve benimsenmesinde önemli bir etken oluşturmaktadır. Özellikle aile dışı etkileşimlerin arttığı bu dönemde, arkadaş gruplarından gelen sosyal destek ve onay, bireylerin dini kimliklerini oluştururken önemli referans noktaları sunmaktadır. Böylece arkadaş çevresi, bireylerin dini tutumlarını ve kimliklerini anlamlandırma ve ifade etme biçimlerinde belirleyici bir faktör haline gelmektedir.

Çalışmamızda bireylerin dini tutumları üzerinde arkadaş çevrelerinin etkisini araştırılmıştır. Bu süreçte katılımcıların arkadaş çevreleri dini açıdan üç farklı gruba ayrılmıştır: Arkadaşlarını dindar olarak tanımlayanlar, dindar olmadığını belirtenler ve hem dindar hem de dindar olmayan kişilerle arkadaşlık ilişkileri bulunduğunu ifade eden katılımcılar. Katılımcıların arkadaş çevrelerinin dini tutumları üzerindeki etkisine yönelik görüşleri ise dört ana kategori altında toplanılmıştır: Arkadaş çevresinin dini tutumu olumlu yönde etkilediğini düşünenler, olumsuz yönde etkilediğini belirtenler, arkadaş çevresinin dini tutumları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını ifade edenler ve dördüncü olarak, duruma bağlı olarak arkadaş çevresinin dini tutumları üzerinde bazen olumlu bazen de olumsuz etkileri olduğunu izah edenler.

Tablo 19. Arkadaş Çevresinin Dini Tutumları ve Kimlik Oluşumundaki Rolü

Katılımcıların Arkadaşlarının Dini Tutumu	Katılımcı Kodu	Arkadaş Çevresinin Dini Tutumlara Etkisi
Dindar	K8 (kız, 20, öğrenci)	Olumlu
	K10 (erkek, 19, öğrenci)	Olumlu
	K11 (erkek, 20, öğrenci)	Olumlu
	K12 (erkek, 19, öğrenci)	Etkisiz
	K14 (kız, 23, öğrenci)	Etkisiz
	K15 (kız, 25, öğrenci)	Olumlu
	K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	Olumlu
Dindar Olmayan	K1(kız,13, öğrenci)	Olumsuz
	K3 (kız, 17, öğrenci)	Etkisiz
	K13 (kız, 23, kozmetikçi)	Etkisiz
Dini Bakımdan Heterojen (Dindar ve Dindar Olmayan)	K2 (kız, 16, öğrenci)	Olumlu
	K4 (erkek, 17, öğrenci)	Olumsuz
	K5 (erkek, 16, öğrenci)	Seçici etki
	K6 (erkek, 14, öğrenci)	Olumlu
	K7 (kız, 21, öğrenci)	Seçici etki
	K9 (kız, 18, öğrenci)	Etkisiz
	K16 (erkek, 22, öğrenci)	Etkisiz
	K18 (erkek, 24, işsiz)	Olumlu ve olumsuz

Bu tablo, katılımcıların arkadaş çevrelerinin dini tutumları ve bu çevrelerin katılımcıların kendi dini tutumlarına etkisini göstermektedir. Dindar arkadaş çevresine sahip olan katılımcıların çoğunluğu bu çevrenin dini tutumlarına olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir. Örneğin K11 (erkek, 20, öğrenci) “Arkadaş çevremdeki dindar insanlarla zaman geçirmek, beni daha fazla ibadete yönlendiriyor ve dini bilgimi artırıyor” demiştir. Diğer bir katılımcı (K15,25) ise, “Ramazan ayında birlikte oruç tuttuğum arkadaşlarım, bu süreci manevi açıdan daha anlamlı hale getiriyor” şeklinde paylaşımda bulunmuş, bu da dindar bir çevrenin dini uygulamalara katılımı ve bu uygulamalardan alınan manevi tatmini artırabileceğini örneklendirmektedir. Stein ve Zimmer tarafından yürütülen ve daha önce de atıfta bulunulan “Genç Hristiyanlar ve Müslümanlar Arasındaki Arkadaşlık İlişkileri- Arkadaşlıklarda (Dini) Değer Yönelimleri” başlıklı çalışma, bu bulguları destekleyici niteliktedir. Araştırma sonuçlarına göre, Müslüman

katılımcıların %37,9'u arkadaşlarının Tanrı inancına sahip olmasını önemli bir kriter olarak değerlendirirken, %29,3'lük bir bölümü arkadaşlık ilişkilerinde aynı dini inançları paylaşmanın önemine vurgu yapmıştır (Stein ve Zimmer, 2020).

Ancak dindar arkadaş çevresinin üzerindeki etkilerin hem olumlu hem de olumsuz yönler barındırdığını katılımcılardan sadece K10 (erkek, 19, öğrenci)'un ifade etmesi dikkat çekicidir:

“Dini hassasiyetlere sahipsen tabii ki senin arkadaşlarının dindar olması senin için pozitif olacak. Sonuçta kişi arkadaşının dini üzeredir. Almanya’da özellikle şart zaten dış dünya Alman, hiç kimse dindar değil. Dinini bir şekilde yaşatman lazım, yoksa dünyalık işlere dalıp gidiyorsun. Şimdi niye hem pozitif hem de negatif etki dedim biliyor musun? belki düşüneceksin, 'eğer kendisi dindarsa dindar arkadaşın nasıl olumsuz etkisi olur' diye. Ben geçen üniversite mescidinde Rus biriyle tanıştım adı da (*adını söylüyor*), yeni Müslüman olmuş işte. Almanya’da bir akım var maalesef, yeni Müslüman olanlar hep Vahabilik ve selefilğe kayıyor, böyle daha radikal Müslüman oluyorlar. İşte bizim doldurmadığımız, bizim eksik kaldığımız her alanı daha kötülerini dolduruyor. Şimdi (*arkadaşın adını söylüyor*) yeni Müslüman. Bak gerçekten küçümsemek veya kötü görmek için demiyorum, ama mescitte beraber namaz kılacağımızda kamet getirmeyi ezberle bilmiyor daha, telefonda okuyor. Daha yeni Müslüman çünkü. Ama bana geliyor diyor ki 'namazda ayakların birbirine değmezse o zaman namazın kabul olmaz'. Veya geçen ne oldu, yine bir şey oldu. Namaz Allah’la kul arasında diyalog diyor, bunda haklı. O yüzden her ayeti okuduktan sonra böyle bir 10-15 saniye bekliyor. ‘Elhamdülillahi rabbi'l alemin’ diyor, bekliyor. ‘Er Rahman Er Rahim’ diyor, bekliyor. İşte güya şimdi ben konuştum, sonra Allah cevap veriyormuş gibi. Bu sefer bir öğlen namazın farzını kılmamız 20 dakika sürüyor. Aksi gibi de hep o imam olmak istiyor (*güllüyor*). Ben dedim, bak dedim 'biz zaten üniversite mescidindeyiz, yer büyük değil. İnsanlar ders arasında geliyor, namazını belki kılıp hemen geri gidecek filan. Namazı böyle uzatma. Sonradan cemaate katılan oluyor, sonra seninle 20 dakika namazda kalmak zorunda kalıyor, insanlara zor olur. Bu doğru değil'. Ama dinlemiyor, bana haksızsın diyor. Gerçekten bazen diyorum yazık yeni Müslüman olmuş, ailesi destek çıkmıyor bazıları ailelerinden gizli Müslüman olmuş. Üzülüyorum, diyorum onları aramıza alalım. Ama sonra abuk subuk hareketleri oluyor. Bu selefiler şekle çok önem veriyor. Kaç tane yeni Müslümanla tanıştım böyle. Yani ben kendim dindar olmasam, böyle senin en ufak dini şeylerini eleştiren, her şeyi daha iyi biliyormuş gibi davranan dindarlar yüzünden dinden soğuyacağım neredeyse.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

K10 (erkek, 19, öğrenci)'un ifadeleri, dindar bir arkadaş çevresinin etkilerinin çift yönlü olabileceğini göstermektedir: Bir yandan Almanya gibi bir çoğunluğun dindar olmadığı ortamda dini inanç ve pratiklerini sürdürebilmek için dindar arkadaşlar bulmanın olumlu bir destek sağladığını belirtirken, diğer yandan yeni Müslüman olan ve bazen daha radikal İslami akımlara yönelen bireylerle karşılaşmanın zorluklarına değinmiştir. Yeni ihtida eden bireylerin bazı dini uygulamalarını aşırı derecede önemsemeleri ve bu tutumların bazen pratik olmayan, hatta abartılı uygulamalara yol açması K10 (erkek, 19, öğrenci)'u rahatsız etmiştir. Bu durum,

dindar arkadaş çevresinin dindar bireylere bile her zaman pozitif bir etki yapmayabileceğini, bazı durumlar ve kişisel yorumlar nedeniyle olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir.

Dindar arkadaş çevresine sahip olup arkadaş çevresinin dini tutumları üzerinde herhangi bir değişiklik ya da etki yaratmadığını K12 (erkek, 19, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) düşünmüştür. K12 (erkek, 19, öğrenci), özellikle “kendisinin çocuk olmadığını” ve dini görüşlerinin “zaten sağlam olduğu” için arkadaşlarının dindarlığının kendisini çok etkilemediğini vurgulayarak, dini tutumların oluşumunda ve sürdürülmesinde bireyin kendi içsel kararlılığının ve önceden var olan inanç derinliğinin önemli olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan K14 (kız, 23, öğrenci), arkadaş çevresinin kendisi üzerindeki etkisinin evlilikle birlikte azaldığını, dini inanç ve uygulamalarında eşinin tutumlarının daha etkili olduğunu kısaca açıklamıştır.

Araştırmamızda arkadaş çevresinin dindar olmadığını belirten katılımcı sayısı sadece üçtür. Bu küçük alt grubun analizinde K1 (kız,13, öğrenci) arkadaş çevresinin dindar olmamasının dini tutumları üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğuna değinmiştir. Katılımcı, aile çevresinden dini konularda yeterli desteği göremediğini ve arkadaş grubunun dindar olmamasının kendisini hayal kırıklığına uğrattığını ifade etmiştir. Bu bağlamda birey, çevresindeki kişiler üzerinde dini anlamda olumlu bir etki oluşturma çabası içerisinde olduğunu kısaca belirtmiştir. Öte yandan bu grupta yer alan diğer katılımcılar (K3,17 ve K13,23), arkadaş çevrelerinin dini tutumları üzerinde herhangi bir etkinin gözlemlenmediğini belirtmişlerdir. K3 (kız, 17, öğrenci), dini hassasiyetlere sahip bir birey olarak çevresindeki Alman arkadaşlarının Hristiyan ve ateist olduğunu belirtmiş, fakat bu durumun kendi dini tutum ve inançları üzerinde herhangi bir değişim meydana getirmediğini ileri sürmüştür. Kendisinin ailesinden aldığı din eğitiminin ve yetiştirilme biçiminin, arkadaş çevresinin dini veya dinsiz yapısından etkilenmeden kendi dini hassasiyetlerini korumasında belirleyici bir rol oynadığının altını çizmiştir. Diğer taraftan K13 (kız, 23, kozmetikçi), hem kendisinin hem de çevresindeki kişilerin dindar olmadığını açıklamıştır. Bu grupta arkadaş çevresinin dini tutumlarına olumlu bir etkisi olduğunu aktaran herhangi bir katılımcı bulunmamaktadır.

Hem dindar hem de dindar olmayan bireylerden oluşan arkadaş çevrelerine sahip katılımcıların oluşturduğu grup, araştırmamızda değerlendirilen diğer demografik segmentlere kıyasla en büyük ve en çeşitli cevapları barındıran grup olarak dikkat çekmektedir. Dini açıdan heterojen arkadaş çevrelerine sahip olan ve bu çevrenin dini tutumlarına yönelik olumlu etkileri

vurgulayan katılımcılar arasında K2 (kız, 16, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) öne çıkmaktadır. Bu bireyler hem dindar hem de dindar olmayan arkadaşlarının dini hassasiyetler konusunda gösterdikleri destek K2 (kız, 16, öğrenci) ve bu hassasiyetlere duyulan saygı K6 (erkek, 14, öğrenci) gibi davranışlar nedeniyle arkadaş çevrelerinin etkisini olumlu olarak nitelendirmişlerdir.

K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K9 (kız, 18, öğrenci) katılımcıları, arkadaş çevrelerinin dini tutumları üzerindeki olumsuz etkileri hakkında benzer görüşler paylaşmışlardır. Her iki katılımcı da dindar arkadaşlarının dini pratiklere yönlendirme eğiliminde olmalarına karşın, dindar olmayan arkadaşlarının ise dinen kabul edilemez faaliyetlere teşvik etme potansiyeline sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu ikilem özellikle genç bireylerin haram olarak kabul edilen çekicilikler karşısında içsel bir çatışma yaşadıklarını ifade etmekte, bu durumun kendilerini zorladığını vurgulamaktadırlar. K4 (erkek, 17, öğrenci) durumu şu sözleriyle aktarmaktadır:

“Yani Almanya gibi bir yerde sadece dindar arkadaş ara, o zaman arkadaşın olmaz. Tabii ben de önem veriyorum takıldığım insanlar dindar olsun falan ama her zaman olmuyor. Bir de bir arkadaşını zaten sadece dini için sevmiyorsun, yani başka faktör de çok. Ama şu var, arkadaşların seni bir yere itiyor. Yani bunu kendimde çok fark ediyorum, dindar insanlarla takıl sen de böyle dikkat etmeye çalışıyorsun, ondan bir şeyler kapıyorsun. Diyorsan ‘Bak o öyle yapıyor, sen de yap’ falan. Ama aynı dindar olmayanlarda da oluyor, bakıyorsun bir iş günah mesela. Ama onlar çok rahat böyle, çok da önemli değil onlar için. Onlarla çok takılınca bakıyorsun sen de rahat olmaya başlıyorsun. Bir de şeytan vesvese veriyor, sanki sen iyiymişsin gibi. ‘Bak o bunu bunu yapıyor, sen onu yapmıyorsun en azından’ diyor. Kendini gözünde iyi göstermek istiyor ki İslam’da gelişme, yani hep aynı level’de kal. Bence bir sürü katılımcı diyecek ‘Arkadaşımın dini beni etkilemez’ ama bence bu doğru değil, bunu herkes bilir yani. İnsan etkilenir, çocuk olmakla alakası yok. Ama seni camiye çağıran arkadaşın da olur, bar’a, diskoteğe, nargileye çağıran da olur. İşte iyi dikkatli olmak lazım, şeytan hemen seni şeydiyor.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

Katılımcı, dini inançlarının önemli olduğunu belirtirken aynı zamanda sadece dini inançlara göre arkadaş seçiminin pratikte her zaman mümkün olmadığını ifade etmektedir. Arkadaşlıkların yalnızca dini inançlara dayalı olmadığını, farklı faktörlerin de rol oynadığını belirtirken sosyal çevrenin kişisel dini pratikler ve inançlar üzerinde yönlendirici bir etkisi olduğunu kabul etmektedir. Katılımcının sözleri dindar arkadaşlarla zaman geçirildiğinde dini uygulamalara ve davranışlara daha fazla dikkat edilme eğiliminin arttığını, dindar olmayan arkadaşların ise dini açıdan kabul edilemez bulunan davranışlara karşı daha rahat bir tutum sergileyebildiğini ve bu durumun kendi davranışlarına da yansıtılabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca insanların kendi davranışlarını başkalarıyla karşılaştırarak kendilerini daha iyi hissetme eğiliminde olabileceğini, ancak bu tür bir karşılaştırmanın dini gelişime katkı sağlamayabileceğini dile getirmektedir.

Bu görüşte olan diğer iki katılımcıdan farklı olarak K18 (erkek, 24, işsiz), dindar arkadaşlarından aldığı olumlu etkilerin kendi dini uygulamalarını aktif bir şekilde artırmadığını beyan etmiştir:

“Ya şimdi arkadaşların üzerinde etkisi var, olmaz olur mu. Yani ben dindar olmayanlarla daha çok beraberim, dindar bir çocukluk arkadaşım var (*arkadaşının adını söylüyor*). Onunla da aşırı sıkış fıkış değiliz yani. Yani şu var, dindar olmayanlara takılınca ben de İslam’ı unutuyorum. Yani unutmuyorum ama böyle kafamda arka plana gidiyor, öyle söyleyeyim. Yoksa İslam’ı unutmuyorum yani. Ama böyle oturup bu yaptığım helal, bu haram diye çok aklıma gelmiyor. Ama işte şu var, o yüzden olumlu ve olumsuz etki dedim, (*arkadaşının adını söylüyor*) ile görüşünce hep böyle bir garip oluyorum. Böyle biraz da hoşuma gidiyor, oğlan ne kadar düzgün diyorum. Mesela o cumalara gidiyor, hatta beş vakit bile kılıyor olabilir, benim çevremdeki arkadaşlardan en dini insan o yani. Bakıyorum mesela Ramazan’da full oruç tutuyor, hiç aksatmıyor falan. Diyorum ona da ‘Helal olsun sana’ (...) İçimden bazen diyorum, bak nasıl yaşıyor İslam’ı, seviyor bunu yapmayı. Ama sonra o gidiyor, aklımdan o fikir de gidiyor yani, ondan sonra ben de böyle 180 derece dönüp hadi dini insan olayım demiyorum (*gülüyor*).” K18 (erkek, 24, işsiz)

Bu ifadeler katılımcının arkadaş çevresinin dini tutumları ve kendi dini yaşantısı arasındaki etkileşimi karmaşık ve katmanlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcı, dindar olmayan arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirdiğinde İslam’ın günlük hayatındaki öneminin azaldığını ve dini düşüncelerin arka plana düştüğünü ifade etmektedir. Bununla birlikte dindar bir çocukluk arkadaşıyla görüştüğünde bu arkadaşının dini pratiklerine hayranlık duyduğunu ve bu durumun kendi içinde kısa süreli bir vicdani sorgulama ve takdir hissi yarattığını belirtmektedir. Ancak bu etkileşimin kalıcı bir dönüşüme yol açmadığını ve dindar bir insan olma konusunda radikal bir değişiklik yapma eğilimi göstermediğini eklemektedir. Bu görüşler dini açıdan heterojen arkadaş çevrelerinin, katılımcıların dini hassasiyetleri ve uygulamaları üzerinde çift yönlü bir etkiye sahip olabileceğini ve bu etkinin hem destekleyici hem de zorlayıcı boyutları içerebileceğini göstermektedir.

K16 (erkek, 22, öğrenci) dini bakımdan heterojen bir arkadaş grubuna sahip olmasına karşın, bu çeşitliliğin kendi dini inanç ve pratikleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığını belirten tek katılımcıdır. Katılımcı, dini inançların kişisel bir yolculuk olduğunu ve bu inançların bireysel kalp ve vicdan meselesi olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Dini inançların günlük yaşantı üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu düşüncesini aktaran katılımcı, ayrıca kendisini “aşırı dindar” olarak tanımlayabilecek arkadaşlara sahip olmadığını ve dinin temelde bireysel bir inanç meselesi olduğunun altını çizmiştir. K16 (erkek, 22, öğrenci) ayrıca, arkadaşlarıyla dini

konular üzerine nadiren konuştuğunu, bu sebeple arkadaşlarının dini tutumlarının kendi inanç ve pratikleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığını izah etmiştir.

Son olarak bu grupta yer alan ve seçici etkiyi dile getiren K5 (erkek, 16, öğrenci) ve K7 (kız, 21, öğrenci), sosyal çevrelerinin dini tutumları üzerindeki etkinin kişisel tercihler ve sınırlar çerçevesinde şekillendiğini ileri sürmüşlerdir. Kendilerini dindar olarak tanımlayan bu bireyler hem dindar hem de dindar olmayan arkadaşları olduğunu belirtmiş ve dindar arkadaşlarının kendilerine olumlu bir etkide bulunduğunu, buna karşın dindar olmayan arkadaşlarının dini inanç ve uygulamaları üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını savunmuşlardır. K7 (kız, 21, öğrenci)'in “O beni cuma namazına çağırdı diye cumaya giderim, ama o içki içti diye ben de içmem” şeklindeki sözleri, bireylerin arkadaş çevresinden gelen dini teşviklere açık olabileceğini ancak bu teşviklerin kişisel dini inanç ve değerlerle uyumlu olması durumunda kabul edildiğini özetler.

Sonuç olarak elde edilen veriler, katılımcıların arkadaş çevrelerinin dini tutumlarının ve bu tutumların kendi dini inanç ve uygulamaları üzerindeki etkilerinin geniş bir yelpazede olduğunu incelenmesini sağlamıştır. Araştırmada, katılımcıların dini tutumları üzerinde arkadaş çevrelerinin etkisini incelenmiş ve bu analizin ardından, bireysel kimliklerinin oluşumunda sosyal çevrenin rolünü daha derinlemesine anlamak için “Arkadaş çevrenizin sizin kimliğinizin oluşmasında ne gibi rol oynamaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. İlgi çekici bir bulgu olarak tüm katılımcılar arkadaş çevrelerinin kendi kimliklerinin oluşumunda çok önemli bir rol oynadığı konusunda hemfikir olmuştur.

K7 (kız, 21, öğrenci) arkadaşlarının kendisine “kendini daha iyi anlamasına yardımcı olduğunu” belirtirken, bu durumun bireysel öz-farkındalık ve kişisel gelişim üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Katılımcı K10 (erkek, 19, öğrenci), “Arkadaşlarımla farklı kültürel ve dini arka planlara sahip olması, benim daha kapsayıcı bir bakış açısı kazanmamı sağlıyor” diyerek sosyal çeşitliliğin dünya görüşlerini genişletme potansiyeline işaret etmiştir. K15 (kız, 25, öğrenci) ise, “Arkadaş çevremle yaşadığım olumlu deneyimler yaşama dair olumlu bir tutum geliştirmemi sağlıyor” demektedir ve bu şekilde sosyal etkileşimlerin genel yaşam memnuniyeti ve pozitiflik üzerindeki etkisine değinmektedir. K11 (erkek, 20, öğrenci), “Arkadaşlarımla görüşleri, kendi düşüncemi şekillendirmede önemli bir faktör” olarak belirgin bir rol oynadığını ifade ederken, katılımcı K13 (kız, 23, kozmetikçi) “Arkadaşlarımla değer

verdiği şeylere ben de değer vermeye başladım” diyerek sosyal çevrenin bireysel değer yargılarının oluşum ve evrimindeki etkinliğine dikkat çekmiştir.

Bu gibi katılımcı ifadeleri arkadaş çevresinin bireylerin kimlikleri, inançları ve değer sistemleri üzerinde ne kadar destekleyici ve şekillendirici bir etkiye sahip olduğunu katılımcıların kendi deneyimleri üzerinden gözler önüne sermektedir. Sosyal ilişkiler ve etkileşimler, bireylerin kendilerini ve çevrelerini nasıl algıladıkları, neye değer verdikleri ve genel olarak yaşamdan aldıkları memnuniyet üzerinde derin ve belirgin bir etki oluşturmaktadır. Bu durum, arkadaşların ve sosyal çevrenin bireysel kimlik ve inanç oluşumundaki rolünün sadece önemli olmakla kalmayıp aynı zamanda çok boyutlu ve etkili bir süreç olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Ancak beş katılımcının arkadaşlarının dini tutumlarının kendi inançları üzerinde etkisiz olduğunu belirtmesi ve iki katılımcının ise arkadaşlarının etkisinin seçici olduğunu ifade etmesi, katılımcıların dine atfettikleri önemin bu algıları şekillendirmede kritik bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu, arkadaş çevrelerinin etkisinin kişisel dini öneme göre bağlı olarak farklılık gösterdiğini ve bireylerin dini tutumlarının ve inançlarının, sosyal etkileşimlerin yanı sıra kişisel değerlendirme ve tercihlerle de şekillendiğini belirgin bir şekilde vurgulamaktadır. Bu durum, sosyal çevrenin etkisinin her birey için eşsiz ve özelleştirilmiş bir deneyim olduğunu ve bireylerin kimlik ve inanç oluşumundaki rolünün, geniş bir etkileşim ağı içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar (örneğin K16,22), dini inançlarını daha çok vicdani ve kalbi bir mesele olarak gördüklerinden, günlük hayatlarında arkadaşlarının dini tutumlarının etkisini minimal olarak değerlendirmişlerdir.

Bazı katılımcılar (örneğin K3,17), dini inançlarının zaten sağlam temellere dayandığını ve bu nedenle arkadaşlarının dini tutumlarından etkilenmediklerini belirtmiştir. Diğer taraftan dinin kimlik oluşumundaki rolüne dair bazı katılımcıların (örneğin K9,18) soruya verdiği cevaplar, katılımcılar için dinin kimliklerini etkileyen birçok faktörden sadece biri olduğunu ve birçok etkenin bulunduğunu kabul ettiklerini göstermektedir.

Katılımcıların dinin kimlik oluşumundaki rolüne ilişkin verdiği yanıtlar, arkadaş çevresinin bireylerin kimliklerinin şekillenmesindeki etkisinin çok katmanlı olduğunu ve dinin bireysel kimliklerin oluşumunda etkili olan birçok faktör arasında sadece biri olduğunu göstermektedir. Bu, bireylerin kimliklerinin çok yönlü ve dinamik bir yapıya sahip olduğunu ve farklı sosyal etkileşimlerden, deneyimlerden şekillendiğini işaret etmektedir.

3.3.3. Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimine Etkisi

Sosyal medyanın hayatımızdaki yeri, özellikle gençler arasında kendilerini ifade etmenin, iletişim kurmanın ve dünyayı keşfetmenin bir aracı olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu dijital platformlar, kullanıcılarına benzersiz fırsatlar sunarken, onların kimlik gelişimleri üzerinde de derin etkiler bırakabilmektedir. Bu bağlamda, Royal Society for Public Health tarafından Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen "#StatusOfMind" adlı çalışma, sosyal medyanın gençler üzerindeki etkilerini mercek altına almıştır.

Çalışma, 14 ila 24 yaş arası 1479 İngiliz gencinin katılımıyla yapılan bir anket üzerine kurulu olup, katılımcılara Facebook, Instagram, YouTube, Twitter ve Snapchat gibi sosyal ağların uyku eksikliği, siber zorbalık, özgüvensizlik, görünüşle ilgili endişeler ve kaçırma korkusu (FOMO - Fear Of Missing Out) gibi çeşitli konularda nasıl bir etkisi olduğunu sormuştur. Araştırmanın bulguları Instagram, Facebook, Snapchat ve Twitter'in gençlerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkilerine dikkat çekmiştir. Örneğin, ankete katılan genç kadınların 9/10 kendi bedenleriyle memnun olmadıklarını belirtmiştir. Araştırma ayrıca, gençlerin sosyal medya platformlarını yeterli sıklıkta kullanmamaları sonucu ortaya çıkan bir "kaçırma korkusu" (FOMO - Fear of Missing Out) yaşadıklarını ve bu durumun uyku düzenlerini olumsuz etkilediğini, kendilerini yetersiz hissetmelerine sebep olduğunu ve sorunlu beden algıları geliştirmelerine katkı sağladığını göstermiştir (Keracher, 2017).

Bu çalışma, sosyal medyanın gençler arasında kimlik karmaşasına yol açabilecek önemli bir faktör olduğunu ortaya çıkarmıştır. Almanya'daki Türk gençler yaşadıkları toplumun kültürel yapısına tam olarak entegre olamama durumu nedeniyle önceden var olan bir kimlik karmaşası içerisindedirler. Sosyal medyanın yaygın kullanımı zaten hassas olan kimlik gelişim sürecine ekstra bir karmaşıklık katmaktadır. Sosyal medya platformları, gençlere geniş bir kültürel ve sosyal içerik yelpazesi sunarak bireysel kimlik algıları üzerinde etkili olabilmekte ve bu da kimliklerinin sağlıklı bir şekilde oluşmasını daha da zorlaştırabilmektedir. Katılımcılardan elde edilen sonuçlar da bu analizleri destekleyici niteliktedir. Araştırmaya dâhil olan on sekiz bireyden on'u, sosyal medyanın kendi kimlik gelişimleri üzerinde negatif bir etki oluşturduğunu belirtmiştir. Bu bilgi, sosyal medyanın gençlerin kimlik oluşum süreçleri üzerindeki etkisinin daha net bir şekilde anlamak için bir tablo formatında sunulmuştur.

Tablo 20. Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimine Etkisi

Katılımcı Kodu	Görüş	Gerekçeler
K1 (kız,13, öğrenci)	Olumlu	<ul style="list-style-type: none">• İslami içeriklere ve bilgilere kolayca ulaşım sağlama
K2 (kız, 16, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Siber zorbalık• Sosyal izolasyon ve yalnızlık
K3 (kız, 17, öğrenci)	Etkisiz	<ul style="list-style-type: none">• Sosyal medyanın kişisel etkileri konusunda farkında, etkileşimi sınırlı
K4 (erkek, 17, öğrenci)	Olumlu ve olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Olumlu: Dini içeriklere erişim• Olumsuz: Zaman israfı ve bağımlılık
K5 (erkek, 16, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Kötü rol modellerin taklit edilmesi
K6 (erkek, 14, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• İnsanları günah işlemeye yönlendirmesi
K7 (kız, 21, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Tek yönlü haberler ve yüzeysel içeriklerin baskınlığı• Kısa video trendinin (Instagram Reels, YouTube Shorts ve TikTok gibi) hakimiyeti• Uzun formatlı içeriklerin (Youtube videoları ve bloglar) daha az tüketilmesi, ancak daha derinlikli paylaşımların kimlik bulma sürecine potansiyel katkısı
K8 (kız, 20, öğrenci)	Olumlu	<ul style="list-style-type: none">• Dil öğrenme ve geliştirme fırsatı• Yeni bireylerle tanışma ve sosyal çevre genişletme• Sivil katılım ve aktivizm (güncel Filistin sorunları konusunda)
K9 (kız, 18, öğrenci)	Olumlu ve olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Olumlu: Farklı kültürler hakkında bilgi edinme (Güney Kore) ve kültürel farkındalığı artırma• Sosyal bağlantılar ve ağ oluşturma• Yaratıcılık• Olumsuz: Gizlilik ve Güvenlik Endişeleri• Sosyal medya fenomenlerin aşırı tüketim davranışlarına maruz kalma• Kadın fenomenlerin açık giyim tarzlarına sürekli maruziyet• Bu maruziyetlerin bireylerin güzellik algıları üzerindeki olumsuz etkisi
K10 (erkek, 19, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none">• Olumsuz örnek alınan kişilikler
K11 (erkek, 20, öğrenci)	Olumlu	<ul style="list-style-type: none">• Dini içeriklere erişim• Din konularında farklı görüşler elde edebilme

K12 (erkek, 19, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Kısa video trendinden dolayı dikkat dağınıklığı • Bağımlılık
K13 (kız, 23, kozmetikçi)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Beden İmgesi ve Kıyaslama Sorunları • Diğerlerinin yaşamıyla kendi yaşamının kıyaslanması neticesinde artan mutsuzluk • Gerçek dışı romantik ilişki beklentilerinin şekillenmesi • İhtiyaç duyulmayan ürünlerin satın alınma isteğinin artması
K14 (kız, 23, öğrenci)	Olumlu	<ul style="list-style-type: none"> • Yalnızca YouTube kullanımı ve bu platform üzerinden dini içerikler ile faydalı videoların takip edilmesi
K15 (kız, 25, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Etkileşim kalitesinin düşmesi • Sosyal medya fenomenlerinin çifte standartları veya iki yüzlü davranışları • Sosyal medyayı dikkatli kullanma ve kendini sosyal medyadan “koruma” çabası
K16 (erkek, 22, öğrenci)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal medyada her şeyin mükemmel gösterilmesi sonucunda bireyde uyandırılan memnuniyetsizlik hissi
K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)	Kullanmıyor	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal medyanın etkilerinden uzak kalmayı tercih ediyor
K18 (erkek, 24, işsiz)	Olumsuz	<ul style="list-style-type: none"> • Zaman yönetimi sorunları • Bağımlılık

Tablodan anlaşıldığı üzere sosyal medyanın katılımcıların kimlik gelişimi üzerindeki etkileri heterojen bir yapı sergilemektedir. Ancak bulgular olumsuz etkilerin daha baskın olduğuna işaret etmektedir. Katılımcıların on sekizinden on tanesi olumsuz etkilere maruz kaldıklarını belirtirken, dört katılımcı olumlu deneyimler yaşadığını, iki katılımcı hem olumlu hem de olumsuz etkilerin varlığını ve bir katılımcı ise sosyal medyanın üzerlerinde herhangi bir etki etmediğini aktarmıştır. Özellikle bir katılımcının sosyal medyayı kullanmama tercihinde bulunması, sürekli bağlantı ve etkileşim halinde olunan günümüz dünyasında dikkate değer bir durumdur. Keracher’in yaptığı çalışmada vurgulanan siber zorbalık, beden imgesi ve kıyaslama sorunları gibi olumsuz etkiler bu çalışmada da katılımcıların deneyimleri arasında yer almaktadır. Öte yandan mevcut çalışma, sosyal medyanın pozitif bir özelliği olarak kabul edilen sosyal ilişkilerin kurulması ve ağ oluşturma potansiyeline de ışık tutmuştur. Bu bulgu, bu tezin de doğruladığı bir sonuçtur (Keracher, 2017). Elde edilen veriler, sosyal medya pratiklerinin ve bunların kimlik oluşumu üzerindeki etkilerinin, bireylerin sosyal çevresi ve kişisel değerleri ışığında anlaşılmasını gerektiren karmaşık bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.4. İş, Okul ve Sosyal Çevrede Uzaklaşma Endişesi Nedeniyle Dini Vecibelerin İhmal Edilmesi

Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin sosyal ve kültürel entegrasyon süreçleri, çok boyutlu ve kompleks bir yapıya sahiptir. Bu süreç içerisinde gençler, farklı farklı bir kültürde kendi değerleriyle var olmanın ve bu ikisini dengelemenin zorlukları ile karşılaşır. Bu dengeyi sağlarken özellikle iş, okul ve sosyal çevrelerinde kabul görmek adına dini vecibelerin zaman zaman ihmal edilmesi, bu gençlerde kimlik karmaşası yaşanmasına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, “İş, okul ve sosyal çevrenizde insanlar sizden uzaklaşsın diye dini vecibeleri bazen ihmal ettiğiniz oldu mu?” sorusu aracılığıyla, Almanya’da yaşayan Türk gençleri arasında sosyal uyum ve aidiyet hissi ile dini yükümlülükler arasındaki dengeleme süreci ve bu sürecin kimlik gelişimleri üzerindeki etkileri ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

Tablo 21. İş, Okul ve Sosyal Çevrede Uzaklaşma Endişesi Nedeniyle Dini Vecibelerin İhmal Edilmesi

Katılımcılardan alınan yanıtlara göre K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) dışındaki tüm katılımcılar, sosyal çevrelerine uyum sağlamak adına zaman zaman dini görevlerini ihmal ettiklerini belirtmişlerdir. Soruya olumsuz cevap veren K3 (kız, 17, öğrenci) ve K5 (erkek, 16, öğrenci) ise, kendileri için en önemli unsurun din olduğunu belirtmişler. Bu iki katılımcı, dini

hassasiyetlerini kabul etmeyen kişilerin aslında kendilerini de kabul etmediği anlamına geldiğini ve bu sebeple bu bireylerle ilişki kurma isteğinde olmadıklarını kısaca dile getirmişlerdir. Diğer yandan K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ve K12 (erkek, 19, öğrenci), olumsuz yanıtlarına rağmen görüşlerini detaylandırmayı tercih etmemiş, K8 (kız, 20, öğrenci) ise olumsuz cevapladıktan sonra yeni soruya geçmek istemişlerdir. Diğer katılımcılardan ayrı bir durum sergileyen K16 (erkek, 22, öğrenci), dini emirlere bazen uymadığını ancak bunun başkalarının etkisi altında kalmak yerine, “kendi kişisel sebeplerimle alakalı” olduğunu kısaca ifade etmiştir.

Soruya olumlu cevap veren katılımcı içerisinde altı katılımcı- K2 (kız, 16, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) olmak üzere- namaz kılma konusunda zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci), beş vakit namazın yanı sıra ders saatleri ile Cuma namazının zamanlamasının çakışması meselesini gündeme getirerek, bu konuda kendisinin bir düzenleme yapamayacağını ifade etmişlerdir. Öte yandan, namaz kılma konusunda zorlanan K14 (kız, 23, öğrenci), iş verene iş yerinde namaz kılıp kılamayacağını kılabilmek için sorma cesareti bulamadığını aktararak, bu durumu “kendi elimde” olarak nitelendirmiş olmasına rağmen gerçekte bu adımı atmanın basit olmadığını ileri sürmüştür:

“Tabii ki ihmal ettiğim oldu, hep oluyor hala oluyor. İş yerinde ‘namaz kılabilir miyim’ diye henüz sormadım, cesaret edemedim. Yani kolay da bir şey değil, bazen diyorum kendime (*adını söylüyor*) ‘bir kere sor kurtul’. Ama öyle basit değil, böyle damgalanmak istemiyorsun. Daha önce dedim ya oruç tutmana bile garip bakıyorlar ki o yılda bir ay. Sen diyeceksin ‘ben her Allah’ın günü çalışma saatlerinde şunu şunu yapman lazım’, çok sıkıntı. Aslında bu benim kendi elimde ama zor bir şey.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Katılımcı, bu durumu değiştirmenin teorik olarak kendi kontrolünde olduğunu kabul etmesine rağmen pratikte karşılaşılan sosyal engeller ve damgalanma korkusu bu adımı atmaya zorlandırmaktadır. Ayrıca K14 (kız, 23, öğrenci) iş yerinde namaz kılma talebinde bulunmanın basit bir işlem olmadığını, bunun ötesinde bireyin sosyal çevresinden dışlanma veya olumsuz bir şekilde damgalanma riskini beraberinde getirebileceğini vurgulamaktadır. Oruç tutmanın bile yabancılaşmaya yol açabildiği bir ortamda her gün namaz kılma ihtiyacını dile getirmenin getireceği zorluklara dikkat çeker.

Namaz ibadetinin, sosyal çevreden dışlanma ya da olumsuz bir şekilde damgalanma risklerini beraberinde getirebileceğine dair endişeler K2 (kız, 16, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) tarafından da dile getirilmiştir:

“Namazla alakalı ihmalim çok oluyor. Yani en büyük bu aklıma geldi. Ben beş vakitin hepsini kılamıyorum bazen ama yine de yeni dikkat etmeye çalışıyorum elhamdülillah. Bazen kaza ediyorum. Ama mesela şöyle oluyor, Almanya’da namaz kılma yeri bulma çok kafa ağrıtıyor ve zahmetli bir iş, anlatmam. Camideki sohbet ablası derdi hep 'sevabı da çok'. Ama zor vallaha, mesela kızlarla geziyorsun mesela takılıyorsun, senin namaz kılman lazım. Grupta senden başka kimse kılmıyor, belki bir tane başka biri daha kılsa daha kolay olurdu. Neyse yani, namaz kılman lazım ama şimdi dikkat çekmek de istemiyorsun. ‘Namaz kılacağım’ dersin arkadaşların seni mi bekleyecek, sen nerede kılacaksın, ‘şimdi biz senin için özel bir yere mi gidelim’ falan. Dikkat çekmemek kimseyi zor duruma sokmamak için yapıyorsun bazen.” K2 (kız, 16, öğrenci)

Anlatılan durumdan namaz kılma pratiklerinin, özellikle Almanya gibi Müslümanların azınlıkta olduğu bir toplumda hem fiziksel mekân bulma zorluğu hem de sosyal etkileşimlerde yaratabileceği rahatsızlıklar açısından bireyler için önemli bir sorun oluşturduğu anlaşılmaktadır. Katılımcı beş vakit namazı kılamamaktan bahsederken, bu durumun kendisi için bir eksiklik olduğunu ve dini pratiklerine daha fazla dikkat etmeye çalıştığını ifade etmiştir. Ancak, sosyal ortamlarda namaz kılmanın getirdiği zorluklar, özellikle grup içinde tek namaz kılan kişi olmanın oluşturduğu çekinceler ve pratik zorluklar üzerinde durulmuştur.

Benzer bir deneyimden K15 (kız, 25, öğrenci) de bahsetmiştir:

“Evet, oldu. İnsan bazen de mecbur kalıyor. Yani aslında mecbur kalmıyor da. Mesela üniversiteye gittiğimde namaz konusunda sıkıntı çekiyorum. Müsait bir yer olduğunda kılmaya çalışıyorum. Namaz kılmaya giderken Alman arkadaşlarıma ‘Namaz kılmaya gidiyorum’ demiyorum. Katolik bir üniversiteye gittiğim için oradaki arkadaşlarımdan ekseriyeti Alman, Türk veya Müslüman yok pek. ‘Tuvalete gidiyorum’ diyorum. İlla dinimden utanmamla alakalı değil, ama bazen böyle demeyi daha uygun buluyorum. Bazen tuvaletlerin önündeki o minik odada namaz kıldığım da oldu. Bazen bir yer bulamadığım da gözlerimle ima ile kılıyordum, bazen de hiç kılmıyordum.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Katılımcının Alman arkadaşlarına namaz kıldığını açıkça ifade etmekten çekinmesi ve ibadetini çeşitli yollarla özel tutma çabaları, sosyal uyum sağlama arzusu ile dini inançlarını sürdürme arasındaki ikilemi gözler önüne sermektedir.

Namaz ibadetlerini yerine getirmede yaşanan ihmallere ek olarak K7 (kız, 21, öğrenci), karşı cinsiyetle tokalaşma gerekliliği⁹ gibi bazı sosyal durumlarda dini emirlere uymakta zorlandığını ve bu durumun dini vecibelerin ihmal edilmesine yol açtığı belirtilmiştir. Diğer katılımcılardan farklı olarak K1(kız,13, öğrenci), dini vecibelerini ihmal etme konusunda iş, okul veya sosyal

⁹ Almanya’da tokalaşma sosyal ve profesyonel çevrelerin ötesine uzanarak kamusal ve tüm yaşam alanlarında sıkça karşılaşılan bir selamlaşma yöntemidir. Bu pratik, sağlık kuruluşlarından eğitim alanlarına, iş yerlerinden toplumsal etkinliklere kadar geniş bir yelpazede benimsenmiştir. Tokalaşmama durumu bu kültürde ilgisizlik veya saygısızlık olarak yorumlanmaktadır.

çevresinden ziyade ailevi baskılarla karşı karşıya kaldığını üzümlere izah etmiştir. Ailesinin dindar olmayışı ve katılımcının dini hassasiyetlerine saygı göstermemesi, helal beslenme ve kadın erkek karışık oturulması gibi konularda zaman zaman dini vecibeleri ihmal etmek zorunda kaldığını kısaca açıklamıştır.

Helal beslenme konusundaki ihmaller K18 (erkek, 24, işsiz) tarafından da dile getirilmiştir:

“Benim şimdi ilk aklıma gelen helal et ve oruç konusu oldu. Eskiden tüm oruçları tutardım, ama okuldakilere çok çaktırmazdım. Mesela bana bir şey verilse ‘Ben aç değilim, istemiyorum sağol’ derdim. Ya da mesela bir yere yemeğe gidiliyor, mesela burgerci. Annem bana derdi küçükken ‘Oğlum, Türk olmayanlardan et yeme. Helal değil’ diye. Ama şimdi arkadaşlarıyla gitmişsin, e bir tek sen yemeyeceksin falan, ben de çok umursamazdım o zamanlar yani hala da öyle (*güliyor*). Domuz eti de yiyecek halimiz yok, ama işte tavuk eti inek falan. Gerçi şimdi vegan burger felan çıktı, yine ağzıma sürmem onu da. Ama eskiden işte böyle opsiyon da yoktu, canın da istiyor ne yapacaksın. Ona bakarsan Almanya’da hiçbir şey yiyemezsin. Mesela jelibon verilince, hemen ‘hadi paketin arkasını okuyayım jelatin var mı diye bakayım’ demem yani. Bunu yapan var ama, az önce bahsettiğim (*arkadaşının adını söylüyor*) yapıyor ama.” K18 (erkek, 24, işsiz)

Katılımcı, geçmişte oruç tutma pratiğine sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen bu durumu sosyal çevresinden gizlemeye yönelik çabalarını dile getirir. K18 (erkek, 24, işsiz)’ün sunulan yiyecekleri reddetme davranışı, dini yükümlülüklerini yerine getirirken sosyal dikkatleri üzerine çekmek istememe arzusunu yansıtmaktadır. Annesinin “Türk olmayanlardan et yeme, helal değil” şeklindeki uyarısına rağmen sosyal etkinliklerde arkadaşlarıyla uyum sağlama eğilimi, dini kısıtlamalara olan bağlılığının zamanla gevşemesine yol açmıştır. Katılımcı, İslami şartlara uygun kesilmeyen tavuk veya sığır eti gibi ürünleri tüketme konusunda pragmatik bir yaklaşım sergilemekte ve bu durumun dini hassasiyetler ile sosyal etkileşimler arasındaki çatışmayı nasıl yönettiğini göstermektedir.

Geçmişte arkadaşlarından oruç tuttuğunu gizlediğini K13 (kız, 23, kozmetikçi)de ileri sürmüştür. Ayrıca bayramlarda ailesinin isteği üzerine okuldan izin alma konusunda dikkat çekmek istemediği için ailesine sınavı olduğunu söyleyerek yalan söylediğini itiraf etmiştir. Bu durum, sosyal çevresinde dini uygulamaları nedeniyle öne çıkmaktan kaçınma arzusunu yansıtmaktadır. Katılımcı Müslüman olduğunu ve Türk olduğunu gizlemediğini, isminden bu kimliklerin zaten anlaşılabileceğini ifade etmiştir. Ancak Alman arkadaşlarına uyma arzusunun, bazen dini vecibelerin geri planda kalmasına yol açtığını belirtmesi bireysel kimlik ile toplumsal beklentiler arasında var olan gerilimi açıkça ortaya koymaktadır. Son olarak K13 (kız, 23, kozmetikçi), artık bu tarz ikilemde kalmadığını, zaman içinde dini emirlere olan sıkı

bağlılığın azaldığını ve “içinden geldiği gibi” hareket etmenin kendisini daha mutlu ettiğini savunmuştur. Son olarak katılımcılardan K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K11 (erkek, 20, öğrenci), geçmişte iş, okul ve sosyal çevrelerinde insanların kendilerinden uzaklaşmaması için dini vecibeleri ihmal ettiklerini, ancak bu davranışı artık sürdürmediklerini ifade etmişlerdir.

Yukarıda detaylandırılan katılımcı deneyimleri Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin sosyal ve kültürel entegrasyon sürecinin çok katmanlı ve karmaşık doğasını açığa çıkarmaktadır. Farklı kültürel normlar ve değerler arasında denge kurma çabası, özellikle dini vecibelerin zaman zaman ihmal edilmesine yol açarak, gençlerde kimlik karmaşası yaşanmasına neden olabilmektedir. Bu kimlik karmaşası, bireylerin dini ve kültürel kimlikleri ile sosyal çevrelerinde kabul görmek arasında kaldıkları ikilemden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, dini vecibelerin ihmal edilmesinin sadece sosyal uyum sağlama çabasıyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireysel kimliklerinin yeniden müzakere edilmesi sürecini de kapsadığını göstermektedir. Özellikle gençlerin kendilerini ve toplumdaki yerlerini anlamlandırmaya çalıştıkları gençlik döneminde bu durum, kimlik gelişiminde önemli zorluklara ve içsel çatışmalara neden olabilmektedir. Bu veriler, gençlerin kendilerini hem dini hem de sosyal bağlamlarda nasıl konumlandıklarını ve bu süreçte yaşadıkları çatışmaları derinlemesine anlamak için önemli bir perspektif sunar.

3.3.5. Dini Cemaat Bağlılığı ve Düzenli Olarak Ziyaret Edilen Kurumlar

Almanya’daki Türk gençleri için dini cemaat bağlılığı, Batı toplumunun ve değerlerinin baskın olduğu Avrupa’da dini yükümlülüklerin ifasının ötesinde derin bir anlam taşımaktadır. Almanya’da birinci ve ikinci nesil Müslüman-Türk göçmenler tarafından oluşturulan dini kuruluşlar ve özellikle camiler, gençlerin kendi etnik kökenleri ve kültürel değerleriyle sürekli bir iletişim halinde olmalarını sağlayan önemli mekanlardır. Avrupa’da camiler sadece ibadetin gerçekleştirildiği mekanlar olmanın ötesinde Türk gençlerinin kendi kimliklerini ifade edebildikleri, sosyal ve kültürel etkinliklerin merkezi haline gelmiştir. Bu kurumlar gençlerin köklerine bağlı kalmasını, kendi kültürlerini ve geleneklerini yaşatmalarını teşvik ederken, aynı zamanda farklı kültürler arasında köprü vazifesi görerek entegrasyon süreçlerine de katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda Almanya’daki Türk gençlerinin dini cemaatlere olan bağlılığı ve bu tür kurumları düzenli olarak ziyaret etmeleri, sadece dini bir ihtiyacı karşılamakla kalmayıp aynı zamanda kendi kültürel ve etnik kimliklerini güçlendiren ve onlara bir aidiyet duygusu veren önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 22. Dini Cemaat Bağlılığı ve Düzenli Olarak Ziyaret Edilen Kurumlar

“Bir dini cemaate bağlı mısınız? Düzenli olarak gittiğiniz bir kurum (cami, tarikat, vakıf ve benzeri) var mı? (Cevap olumlu ise) Bunun size ne gibi faydası vardır?” sorusunu yöneltmemiz üzere katılımcılar üç temel kategoriye ayrılmıştır: İlk grup, dini bir cemaate bağlı ve düzenli olarak kurumlara giden katılımcıların ekseriyetini oluşturmaktadır. Katılımcılardan K1(kız,13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) bu grupta yer almaktadır. Bu grup dini inançlarını ve uygulamalarını aktif olarak yaşayamaya gayret eden ve bu sürecin kendilerine sunduğu manevi, sosyal ve psikolojik faydaları deneyimleyen bireylerden oluşmaktadır.

Önceden atıfta bulunulan Almanya Federal Göç ve Mülteciler Dairesi (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge) tarafından 2020’de yayınlanan araştırmaya göre, Almanya’da yaşayan Müslümanların en çok tanıdığı ve bağlılık gösterdiği dini kuruluşlar arasında Türk kuruluşları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda DITIB camileri en üst sırada, IGMG’ye ait camiler ise ikinci sırada yer almaktadır (Pfundel et al., 2021). Araştırmamız da bu bulguları desteklemekte olup; K1(kız,13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) IGMG camiine, K3 (kız, 17, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) DITIB camiine gittiklerini, diğer katılımcıların ise her iki camiye düzenli olarak ziyarette bulduklarını belirtmişlerdir. Çalışmaya dahil olan tüm katılımcılar arasında, cami dışında

farklı bir dini kuruluşa giden ya da Türklere ait olmayan bir camiye giden herhangi bir birey bulunmamaktadır.

Katılımcılardan K4 (erkek, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K15 (kız, 25, öğrenci) camide kurumsal bir din eğitimi aldıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra bu gruptaki bireyler caminin sunduğu gençlik sohbetleri başta olmak üzere çeşitli sosyal faaliyet ve aktivitelere katıldıklarını belirtmişlerdir. Camiye düzenli olarak devam eden katılımcılara yöneltilen “Bunun size ne gibi faydası var?” sorusuna, sekiz katılımcı- K1 (kız, 13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) - sosyal ağlar ve bağlantılar kurma açısından değerlendirmelerde bulunmuştur. Katılımcılar camiye düzenli olarak katılımın, benzer düşüncelere sahip kendilerini anlayabilecek kişilerle tanışma, arkadaşlık kurma, sosyal çevre edinme, yardımlaşma ve dayanışma içinde olma gibi önemli sosyal faydalar sağladığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda dini kurumlara düzenli gitmenin en belirgin faydası olarak sosyal entegrasyon ve topluluk içindeki dayanışma öne çıkmıştır. Bu bulguya Gürbüz’ün yaptığı “Diasporada Din ve Kimlik: Almanya’daki Genç Türk Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma” adlı makalesinde de ulaşılmıştır (Gürbüz, 2023).

Ayrıca, katılımcılar camiye katılımlarının kendilerine sağladığı diğer faydaları da dile getirmişlerdir. Bunlar arasında dini bilgilerini geliştirme imkânı (K1,13 ve K4,17), sevap kazanma (K1,13), Allah’a yakınlaşma hissi (K2,16), eğlenceli sosyal faaliyetlere katılma fırsatı (K4,17 ve K10,19) ve potansiyel eş adayı ile tanışabilecek bir ortam (K7,21) bulunmaktadır. Bu farklı faydalar camiye düzenli olarak katılımın katılımcılar için sadece sosyal ve toplumsal bir dayanışma aracı olmakla kalmayıp aynı zamanda kişisel maneviyat, eğitim ve sosyal hayatlarında önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Katılımcılar camiye katılımın dini bilgi ve pratiklerini zenginleştirmenin yanı sıra, manevi tatmin, sosyal etkileşim ve hatta yaşamın diğer alanlarında potansiyel fırsatlar sunan bir platform olduğunu belirtmişlerdir. K4 (erkek, 17, öğrenci) görüşlerini şu sözleriyle ifade ediyor:

“Bunu sen de biliyorsun, ama Almanya’da cami demek Türkiye’de cami demek değil. Yani izinde gidiyorsun, görüyorsun camide insanlar namaz kılıyor sonra hemen dışarıya koşuyor. İmam da yani aynısını yapıyor. Ya sen imamsın, iki dakika dur insanlarla konuş bir ‘Selamün aleyküm’ de. Yani acele ne de hemen koşuyorsun dışarıya sanki atlar arkandan geliyor yakalayacak az kaldı (*güliyor*). Bir göreceksin, nasıl çıkıyor camiden. Buradaki Diyanet de Türkiye’deki Diyanet gibi değil, daha iyi. Burada cami var ya, ikinci evin gibi bir şey. Benim arkadaşlarımın çoğu camiden, çevrem burası. Camide küçükken ders aldık, şimdi hala devam ediyorum ben derslere. İslami bilgi alıyorsun. Ama burada

gençlik'te eğlenceli programlar yapıyoruz, mesela yıl başında gençler diskoteğe bar'a gitmesin diye hep 31 Aralık gecesinde camide gençlere büyük bir program olur, yiyecek içecek Playstation oyunları, film, maç falan izlenir. Yani burada cami demek, gençleri kötülükten çekmeye çalıştığın yer demek. Cami'den arkadaşı olmayacak, cami'ye gelmeyecek o zaman nereye gidecek? Nargile kafeye gidecek, bar'a gidecek, diskoteğe gidecek, kıza gidecek, haram şeylere gidecek. Başka yol yok yani ya cami ya bu. Camiye gitmeyip günah şeylere gitmeyen bir tane şahsiyet tanımıyorum ben, yok yani. Mesela cami gençlik'te abiler var, senin derdini dinliyor bizi başka yerlere hatta yatılı geziye götürüyor. Yani burada cemaat böyle bir şey, bu sadece gençler için değil. Almanya'da kimsenin ailesi %100 değil, herkesin Türkiye'de aile var, akraba var. Ne yapıyorsun? O eksikliği işte camidekinlerle tamamlıyorsun. Biri iş arıyor mesela, camiden biri diyor 'Benim iş yerinde eksik var, ben patronuma seni sorayım'. Biri diyor 'benim çocuğum şu bölümü okuyacak, sence okusun mu, işler iyi mi' diğeri diyor 'benim çocuğum veya tanıdığım onu okuyor, görüşünler sana yardım olsun'. Mesela şu da oldu, birinin parası az, sıkıntı yaşıyor, senin haberin oluyor birileri ona borç veriyor. Yani var ya, Almanya'da cami namaz için değil. Belki namaz caminin %10'u, gerçek diyorum bak. Ama bu çok lazım, yani dışarısı Alman, bizim gibi değil, bizi anlamıyor vs.. Irkçılık oluyor, İslam'la düşmanlık oluyor, bir şeyler oluyor. Camide diyorsun 'bu benden, bu insanlar bizden'. Gençler zaten yoldan gidiyor, camiler olmasa herhalde herkes iyice Alman olurdu. Ve çok yalnız olurdu gurbetçiler." K4 (erkek, 17, öğrenci)

K4 (erkek, 17, öğrenci)'ün paylaştıkları Almanya'daki camilerin yalnızca ibadet mekanları olmanın ötesinde, Türk ve Müslüman göçmen toplulukları için bir nevi ikinci bir ev, sosyal ve kültürel bir buluşma noktası olduğunu göstermektedir. Bu camiler Türkiye'dekilerden farklı roller üstlenip, daha çok topluluk merkezi gibi işlev görmektedir. İbadetin ötesinde bu mekanlar insanların sosyal destek, eğitim ve eğlence gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere tercih ettikleri yerler haline gelmiştir. Bunun yanı sıra camiler, gençleri kötü alışkanlıklardan koruyan ve onlara alternatif sosyal aktiviteler sağlama konusunda merkezi bir rol üstlenmiştir. Aynı zamanda camiler iş bulma, eğitimle ilgili tavsiyeler ve hatta finansal yardım gibi konularda birbirine destek olan bir topluluk ağı sunmaktadır. Katılımcı bu destek ağının özellikle Diaspora Türkleri ve ailelerinden uzakta olan bireyler için hayati önem taşıdığının altını çizmektedir.

K4 (erkek, 17, öğrenci)'ün vurguladığı gibi camiler gençleri sadece dini yönden değil, sosyal ve kültürel yönden de destekleyerek onların Alman toplumunda yalnız hissetmelerinin önüne geçmektedir. Ayrıca bu topluluk merkezleri, göçmenlerin kendi kültürel ve dini kimliklerini korumalarına ve geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal bir dayanışma ve kimlik bilinci oluşturulmaktadır. Bu durum camilerin Almanya'daki Türkler için nasıl vazgeçilmez sosyal ve kültürel kurumlar haline geldiğini gözler önüne sermektedir.

K7 (kız, 21, öğrenci), diğer katılımcılardan farklı bir perspektif sunarak, sosyal ağ ve bağlantılara ek olarak düzenli olarak camiye gitmenin potansiyel bir eş adayı ile tanışma fırsatı sunabileceğine dikkat çekmiştir. Ancak, bu görüşün yanlış anlaşılmasını önlemek amacıyla durumu daha detaylı bir şekilde açıklamıştır:

“(…) Şimdi beni yanlış anlama, o yüzden açıklamak istiyorum. Cami’ye koca bulmak için gitmiyorum (gülüyor). O değil. Ama benim kastım şu, ben mesela Tıp okuyorum ve üniversitede çok çok çok az Türk var. Bu şimdi hava atmamak olmasın, ama mesela Öğretmenlik üniversitesinde gitseydim orada çok Türk olurdu. Veya Müslüman yani. Bende ikisi de yok. Dedim ya daha önce, arkadaşlarım Çinli, Tamil, Arap diye. Bazı arkadaşlar var benim, sadece Almanlarla beraber işte çalışıyor. Mesela bir Türk ya da Müslüman bile yok. Bu insan şimdi nasıl biriyle tanışsın da evlensin? Cami’de insanın geniş çevresi oluyor, çok insan tanıyor falan. Cami’den dolayı ya kendisi tanışan ya da aileler tanıştıran çok kişi biliyorum.” K7 (kız, 21, öğrenci)

K7 (kız, 21, öğrenci)’nin ifadelerinden camiye düzenli olarak gitmenin arkasındaki niyetin çok boyutlu olduğu anlaşılmaktadır. Öncelikle K7 (kız, 21, öğrenci) camiye “koca bulmak” niyetiyle gitmediğini açıkça etmiş ve bu durumu mizahi bir üslupla ele almıştır. Ancak K7 (kız, 21, öğrenci)’nin üniversitedeki durumuna dair verdiği örneklerle sosyal çevresinin çeşitliliğine, kendi kültürel ve dini kimliğine uygun potansiyel eş adaylarıyla tanışma zorluklarına değinmiştir. Tıp fakültesindeki az sayıdaki Türk veya Müslüman varlığına işaret ederek kendisi gibi daha az temsil edilen alanlarda eğitim gören bireyler için caminin, benzer değerlere ve kültürel arka plana sahip insanlarla tanışma olanağı sunduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı, caminin benzer kültür ve dini değerler paylaşan bireyler için bir araya gelme ve tanışma mekânı sunduğunu ifade etmektedir. Son olarak K7 (kız, 21, öğrenci) cami topluluğunun geniş bir sosyal ağ sağladığını ve bu sayede hem bireysel olarak hem de aileler aracılığıyla birçok kişinin tanışma fırsatı bulduğunu dile getirmiştir.

Dini bir cemaate düzenli bağlılık göstermeksizin belirli dini pratiklere katılımı tercih eden katılımcılar, araştırmamızda ikinci kategoriyi oluşturmaktadır. Bu segmentte yer alan katılımcılar K5(16, erkek), K9(18, kadın) ve K12(19, erkek), düzenli bir cemaate üye olmamalarına rağmen, belirli dini etkinliklere katılım göstermektedirler. K5 (erkek, 16, öğrenci) ve K12 (erkek, 19, öğrenci) yalnızca Cuma namazları için DİTİB camisine gittiklerini izah ederken, K9 (kız, 18, öğrenci) ise sadece önemli dini günlerde Süleymanlılar cemaatine ait bir camiye gittiğini kısaca belirtmiştir. Bu kategori altında toplanan katılımcılar dini yaşantılarını düzenli bir cemaate bağlı kalmaksızın sürdürme eğilimi göstermektedirler. Bu durum, bireylerin dini ritüellere ve topluluk içindeki etkinliklere katılımlarının katı bir cemaat üyeliği gerektirmeyen daha esnek bir yapıda gerçekleşebileceğini işaret etmektedir.

Son kategoriye oluşturan katılımcılar, dini cemaatlere veya kurumlara düzenli bir bağlılık göstermeyen bireylerdir. Bu grup içerisinde K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) yer almaktadır. Bu kategorideki katılımcılar arasında, dini kurumlarla veya cemaatlerle ilişkileri konusunda belirgin eleştirileri olan bireyler de bulunmaktadır. K11 (erkek, 20, öğrenci) dini kurumların siyasi konularla öne çıkmasından ve kendi siyasi görüşlerinin camideki çoğunlukla uyumsuz olmasından dolayı bu tür yerlere gitmediğini ileri sürmüştür. Bu katılımcı camilerin siyasetten arınmış olması gerektiğine inandığını belirtmiş ve bu bağlamda kendi dini pratiğini kurumsal yapılardan uzak tutmayı tercih ettiğini kısaca açıklamıştır. Öte yandan K12 (erkek, 19, öğrenci), camideki bireylerin İslam'ı yeterince araştırmadıklarını ve sadece taklit ettiklerini eleştirmiştir. Bu tür bir eleştiri dini uygulamaların kişisel inanç ve bilgiye dayanması gerektiği yönünde bir görüşü yansıtmaktadır. Diğer katılımcılardan K13 (kız, 23, kozmetikçi), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) ise dini cemaatlere veya kurumlara düzenli bir bağlılık göstermediklerini ifade etmiş ancak bu tercihlerinin altında yatan nedenler hakkında detaylı bilgi vermemişlerdir. Bu, dini kurumlardan uzak durmanın çeşitli sebepleri olabileceğini ve bireylerin bu konudaki kararlarını kişisel deneyimlerine, inançlarına veya eleştirilerine dayandırabileceklerini göstermektedir.

Elde edilen veriler neticesinde katılımcılar üç ana kategoride ayrılmıştır: Dini cemaatlere bağlı olanlar ve düzenli olarak dini kurumlara gidenler, belirli dini pratiklere katılım gösteren ancak düzenli bir cemaate bağlı olmayanlar ve ne bir dini cemaate bağlı ne de düzenli olarak herhangi bir dini kuruma katılanlar. İlk grup dini inançlarını ve pratiklerini aktif olarak yaşayan ve bu sürecin manevi, sosyal ve psikolojik faydalarını deneyimleyen bireylerden oluşurken; ikinci grup, daha esnek bir dini yaşamı tercih eden ve sadece belirli dini günlerde veya etkinliklerde katılım gösteren bireyleri kapsamaktadır. Son grup ise dini kurumlardan uzak durmayı tercih eden ve bu kararlarını çeşitli kişisel deneyimler, inançlar veya eleştiriler temelinde alan bireylerdir. Bulgular, Almanya'daki Türk gençleri arasında dini bağlılık ve kurumlara katılımın sadece dini bir ihtiyaçtan öte kültürel ve etnik kimlikleri güçlendiren ve sosyal entegrasyona katkıda bulunan önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

3.4. Entegrasyon

Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin entegrasyonu farklı boyutlar içeren ve analiz etmesi zor olabilen bir süreçtir. Bu süreç hem bireysel kimliklerin şekillenmesi hem de iki farklı kültür arasında bir köprü kurma çabası ile karakterizedir. Alman toplumunun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına entegre olma çabası Türk gençleri için bir dizi zorluk ve fırsatı beraberinde getirir. Almanya’daki Türk gençlerinin entegrasyon deneyimlerini anlamak onların karşılaştığı zorlukları, başarıları ve bu süreçte geliştirdikleri stratejileri ortaya koymak açısından önemlidir.

Bu bağlamda araştırmada ele alınan “Kendinizi Alman toplumuna entegre hissediyor musunuz?” sorusuna tüm katılımcıların olumlu yanıt vermesi, kültürel entegrasyon sürecinin etkilerinin ve bu sürecin olumlu yönlerinin derinlemesine incelenmesine imkân sağlamaktadır. Bu olumlu eğilim Almanya’daki Westfälische Wilhelms-Universität Münster Üniversitesi tarafından yayımlanan raporla da desteklenmektedir. Rapora göre Almanya’da yaşayan Türk nüfusun büyük bir çoğunluğu (%90), Almanya’da yaşamaktan memnundur. Diğer taraftan, katılımcılara yöneltilen “Almanya’ya ne derecede bağlı hissediyorsunuz?” sorusuna, katılımcıların %87’si “çok bağlı hissediyorum” şeklinde yanıt vermiştir (Pollack et al., 2016).

Bizim sorumuza olumlu yanıt veren katılımcıların büyük çoğunluğunun Almanya’daki Türk toplumunun ikinci veya üçüncü nesline ait olması, bu nesillerin Almanya’da doğup büyümüş olmalarının entegrasyon sürecinde önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Alman toplumuna entegrasyon sürecinin bu denli pozitif algılanması ikinci ve üçüncü nesil Türk gençlerinin, hem kendi kültürel kökenlerine bağlı kalmaları hem de yaşadıkları toplumun bir parçası olarak kendilerini kabul ettirmeleri açısından bir avantaj sağlamaktadır. Bu çifte aidiyet onların sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları daha kolay adapte olmalarını ve karşılaştıkları engeller karşısında etkili stratejiler geliştirmelerini sağlayan temel bir faktördür.

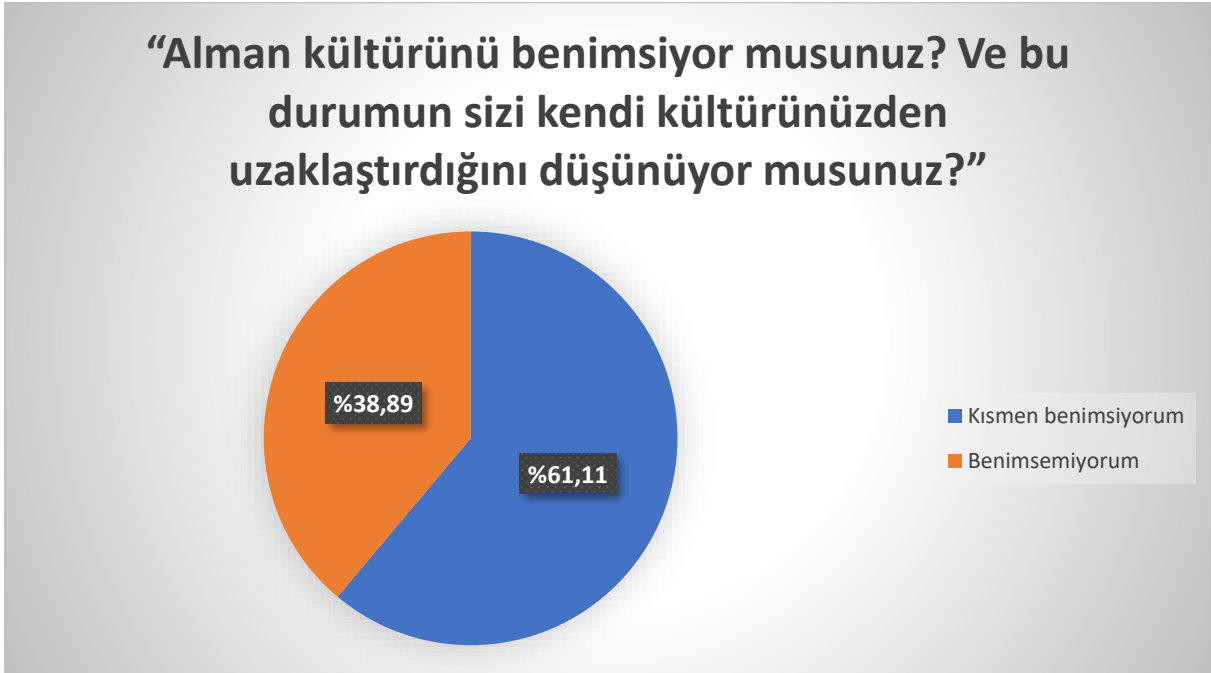
Araştırma kapsamında Almanya’daki Türk gençlerine yönelik diğer sorulacak sorular, bu bireylerin entegrasyon sürecindeki deneyimlerinin derinlemesine incelenmesine olanak tanır. Bu sorular Alman kültürünün benimsenmesi ve bu sürecin kendi köken kültürleriyle olan ilişkileri üzerindeki etkisi, Almanya’da yaşama memnuniyeti, gelecekteki yaşam planları, aidiyet sorunları, ırkçılık veya İslamofobi deneyimleri ve aile desteğinin mevcudiyeti gibi çeşitli boyutları kapsar.

3.4.1. Alman Kùltürünün Benimsenmesi ve Kendi Kùltüründen Uzaklaşma Algısı

Almanya'daki Türk gençlerinin kültürel entegrasyon süreci, sadece sosyal ve ekonomik boyutlarıyla değil aynı zamanda kültürel adaptasyon ve kimlik oluşumuyla da yakından ilgilidir. Bu süreç gençlerin Alman kültürünü ne derece benimsedikleri ve bu benimsemenin kendi köken kültürleriyle olan ilişkilerine nasıl etki ettiği sorularını gündeme getirir. Bu bağlamda katılımcılara yöneltilen "Alman kültürünü benimsiyor musunuz? Ve bu durumun sizi kendi kültürünüzden uzaklaştırdığını düşünüyor musunuz?" sorusu, Türk gençlerinin iki farklı kültür arasındaki dengeyi nasıl kurduklarını ve bu dengeleme sürecinin kimlikleri üzerindeki etkilerini detaylıca anlamayı amaçlar.

Bu analiz kimlik karmaşası fenomeni ile doğrudan ilişkilidir. Bireylerin Alman ve Türk kültürel değerleri arasında denge kurmaya çalışmaları, kimliklerinin karmaşık ve değişken yapısını yönetmedeki zorlukları açığa çıkarır. Bu süreçte bireylerin kendi kimlik algıları ve topluma aidiyet hisleri, sürekli bir evrim ve dönüşüm içinde olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum, bireylerin hem kendi iç dünyalarında hem de toplumsal bağlamda kendilerini nasıl konumlandıklarını derinlemesine etkileyebilmekte ve kimlik oluşum süreçlerinde önemli bir dönüm noktası teşkil edebilmektedir (Akmanoğlu, 2010)

Tablo 23. Alman Kültürünün Benimsemesi ve Kendi Kültüründen Uzaklaşma Algısı (Pasta Grafiği)

Alman yanıtlar doğrultusunda katılımcıların hiçbiri Alman kültürünü tamamen benimsediklerini ifade etmemişken, K4 (erkek, 17, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K15(23) ve K18 (erkek, 24, işsiz) gibi bazı bireyler, Alman kültürünü kısmi olarak benimsediklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise Alman kültürünü benimsemediklerini açıkça dile getirmişlerdir. Alman kültürünün kısmen benimsendiğini aktaran katılımcılar bu kültürden belirli özellikleri olumlu kabul ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu özellikler arasında Alman toplumunun disiplin anlayışı (K4,17; K6,14; K18,24), zaman yönetimindeki dakiklik (K4,17), sosyal düzen (K14,23), karşılıklı saygı (K13,23), para konularında gösterilen hassasiyet ve bu tür konuların özel olarak kabul edilmesi (K13,23), ailelerin çocukların hayatına fazla müdahale etmemesi (K13,23), bireylerin serbestçe yaşamalarına olanak tanınması (K13,23), cinsiyet eşitliği (K9,18 ve K13,23) ve gençler arasındaki başarı baskısının daha az hissedilmesi (K18, 24) gibi konular öne çıkmıştır.

Diğer katılımcılar Alman kültürel özelliklerine spesifik olarak odaklanmaktan ziyade konuyla ilişkili kısa ve genel yorumlar yapmışlardır. K8 (kız, 20, öğrenci), Alman kültürü içinde büyüdüğünü ve bu sebeple Alman kültürünü kendi etnik kökeninden gelen kültüre göre daha iyi tanıdığını dile getirmiştir. Bu durum K8 (kız, 20, öğrenci)'in kendi kültürel kimliğini daha

az önemli olarak algılamasına yol açmıştır. K9 (kız, 18, öğrenci) ise Alman kültürünün etkisi altında kendi kültürel değerlerini sıkça sorguladığını ve iki kültür arasında bir mukayese sürecine girdiğini belirtmiştir. Öte yandan, K11 (erkek, 20, öğrenci), Alman kültüründen ve Türk kültüründen belirli öğeleri benimsediğini ancak bu durumun kendisini her konuda Türk kültürel değerlerine göre hareket etmemeye ittiğini ifade etmiştir.

Buna ek olarak K11 (erkek, 20, öğrenci) Alman kültüründen ve Türk kültüründen belirli unsurları hayatına entegre ettiğini belirtmiş, ancak bu karışımın her şeyi tamamen Türk kültürüne göre yapmaktan uzaklaşmasına sebep olduğunu izah etmiştir. Katılımcı kendisinin bu sebeple “Türkiye’deki Türkler” gibi olmadığını öne sürmüştür. Bu ifadeler, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin iki farklı kültürel bağlam arasında nasıl bir kimlik oluşturdukları ve bu sürecin, kendi etnik ve kültürel kökenleriyle olan ilişkilerini nasıl şekillendirdiği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Kültürel entegrasyon süreci bireylerin hem Alman kültüründen hem de Türk kültüründen unsurları benimseyerek kendilerine özgü bir kimlik yapılandırma çabası olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunların aksine Alman kültürünü benimsemediklerini aktaran katılımcıların ifadeleri Alman kültürel özelliklerine yönelik çekincelerini ve eleştirilerini açıkça ortaya koymaktadır. K3 (kız, 17, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) Alman kültürünü sevmedikleri vurgularken, K1 (kız, 13, öğrenci) Türk kültürünün karşılaştırmalı olarak değerlendirildiğinde daha sıcak ve samimi olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca K14 (kız, 23, öğrenci) tarafından Alman toplumunun parçalanmış ve çöküş sürecinde olduğu yönünde bir eleştiri sunulmuştur. Bazı katılımcılar Alman toplumunun bireyciliğine ve topluluk duygusunun zayıf olmasına (K5,19 ve K12,19), ayrıca sosyal ilişkilerdeki soğukluk ve mesafeli tutuma (K12,19) işaret etmişlerdir. Bu tarz durumlar Türk kültüründeki toplulukçuluk, aile bağları ve sıcak sosyal ilişkilerle karşıtlık oluşturduğu için bireylerin kültürel adaptasyon sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Katılımcılardan K12 (erkek, 19, öğrenci) konuya ilişkin görüşlerini en kapsamlı şekilde şu ifadelerle ortaya koyuyor:

“Alman kültürünü benimsemiyorum ve iyi ki benimsemiyorum. İyi ki bu kültürle yetişmedim ben. Yani yetiştim ama böyle kalbimde yetişmedim. Tamam saygı duyuyorum, eyvallah. Ama o kadar böyle kendi kafasına göre, böyle hiç kendisinden başkasını düşünmeyen egoist bir toplum ki. Böyle hep ‘Ben’ ön planda. Sürekli böyle , ‘Hayattaki en önemli şey senin mutluluk’, sanki dünya senin etrafında dönüyor. Her şeyde en ön planda ‘Ben, ben, ben’ diye diye kendi toplumlarını mahvettiler. Adamın annesi hasta, ama diyor ki ‘bu durumda ben mutlu olmuyorum onun yanında olunca’. Ya da adamın dede nene vefat ediyor, bir tane göz yaşı akıyor. Bu toplum böyle yani, aile bağları yok, aile önemsiz. Ya daha doğrusu

aile seni mutlu ederse önemli. Aile seni mutlu etmiyorsa ilişkini kesebilirsin, hemen aileye toksik deniliyor işte (...) Bak bu kaç defa oldu, Almanların evine giden herkes bunu bilir, bunu sen de bilirsin. Evlerine gidiyorsun, on saat da dursan beş saat da dursan sana yemek yok (*güliyor*). Zaten Almanlarda paylaşmak yok. Mesela okulda sen tüm azığını paylaşırsın, bir de Almanlar böyle acayip aç gözlü. Senin yemeğine bakar, ‘Wow, bu ne?’ der. Sen paylaşırsın, tadına bak dersin. Sonra o gider kendi ekmeğini kendisi yer. Evlerine gidiyorsun, bak bu kaç defa oldu. Arkadaş evine gittim, ders yapıyoruz, tamam mı? Baba geldi, oğlanın babası işten geldi. Mutfağa gitti kendine yemek ısıttı, masaya oturuyor. Biz de hemen ona yakın koltukta oturuyoruz, ders yapıyoruz işte. Yemeğini yedi, yemek kokusu geliyor ben görüyorum adam yemek yiyor. Sonra gitti tabakalarını mutfağa koydu. Biz oğlanla ikimiz de okuldan geldik, açız yani. Şunu var ya, benim anneme bir milyon Euro versen yapmaz vallaha. Bir kere de Alman’ın evine gittim. Bana dedi ‘Biz şimdi akşam yemeği yiyeceğiz, sen o zaman istersen Playstation oyna’ (*güliyor*).”
K12 (erkek, 19, öğrenci)

Bu detaylı anlatım, Almanya’da yaşayan bir Türk gencinin, Alman toplumunun kültürel ve sosyal yapısına dair derin eleştirel görüşlerini ortaya koymaktadır. Katılımcının ifadeleri Alman kültürünün bireyseliği, aile bağlarının görece zayıflığı ve sosyal ilişkilerdeki soğukluğa odaklanmaktadır. Özellikle “ben” merkezli yaşam tarzının, bireysel mutluluğun toplumsal ve ailevi değerlerin önüne geçtiği bir toplum tasviri çizilmektedir. Bu perspektif Alman toplumunun, kişisel mutluluğu en üstte tutan ve bu yüzden ailevi sorumlulukları ve toplulukla dayanışmayı ikincil hale getiren bir yaşam biçimini benimsediğini öne sürer. Katılımcının aktardığı deneyimler Alman toplumunun paylaşım ve yardımlaşma gibi sosyal değerlere yeterince önem vermediği algısını güçlendirmektedir. Misafirperverlik ve topluluk içindeki destek mekanizmalarının eksikliği katılımcının kültürel entegrasyon sürecinde karşılaştığı zorlukları pekiştiren önemli faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca aile içindeki ilişkilerin ve duygusal bağların bireysel mutluluk arayışı nedeniyle zedelendiği vurgusu, Türk ve Alman kültürleri arasındaki temel değer farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Bu eleştiriler, katılımcının Alman kültürüne yönelik benimseme sürecinde çekinceler yaşadığını ve Türk kültürünün toplulukçuluk, sıcak ilişkiler ve güçlü aile bağları gibi özelliklerini daha çok takdir ettiğini açıkça göstermektedir. Böyle bir perspektif kültürel entegrasyonun yalnızca dışsal bir uyum süreci olmadığını aynı zamanda bireylerin kendi kültürel değerleri ve yaşam tarzlarıyla ilgili içsel bir değerlendirme ve karşılaştırma süreci olduğunu vurgulamaktadır.

Diğer yandan, bazı katılımcılar ırkçılık ve ayrımcılıkla ilgili kişisel deneyimlerinin, Alman kültürüne olan entegrasyon süreçlerini olumsuz yönde etkilediğini bildirmişlerdir (K2,16 ve K10,22). Bu konu başlı başına ele alınacaktır. Bu tür deneyimler bireylerin Alman toplumuna

entegre olma konusunda tereddütlü hissetmelerine neden olabilmekte ve kendi köken kültürlerine daha sıkı bir şekilde bağlanmalarını teşvik edebilmektedir. K15 (kız, 25, öğrenci) ayrıca Alman yaşam tarzı ve çalışma kültürünün getirdiği yoğun stres ve rekabet ortamının, kendi kültürel değerleriyle çatıştığını ve bu nedenle Alman kültürüne tam anlamıyla uyum sağlamakta zorlandığını ifade etmiştir. Bu gözlemler Almanya'daki Türk gençlerinin kültürel entegrasyon sürecinde karşılaştıkları zorlukları ve bu zorlukların kimlikleri üzerindeki etkilerini anlamada kritik öneme sahiptir.

Katılımcıların Alman kültürünü benimseyip benimsemediklerini değerlendirdikten sonra onlara “Bu durumun sizi kendi kültürünüzden uzaklaştırdığını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi)dışındaki katılımcıların hepsi soruya olumsuz yanıt vermiştir. Alman kültürünü kısmen benimseyen katılımcıların çoğunluğu bu sürecin kendi kültürlerinden uzaklaşmayla bir ilişkisi olmadığını, bunun aksine bir “kültürel zenginleşme” (K4,17 ve K11,20) olduğunu ifade etmişlerdir. K15 (kız, 25, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) gibi katılımcılar, kendi kültürlerinin Alman kültürü içinde kısmen benimsenmesinin, tüm kültürel özellikleri kabul etmek zorunda oldukları anlamına gelmediğini belirterek, kültürel kimliklerinden uzaklaşmadıklarını iddia etmiştir. Bununla birlikte K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci) ve K13 (kız, 23, kozmetikçi), bu konuda daha “dürüst” bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulayarak, bu durumun “tabii ki de” onları kendi köken kültürlerinden bir dereceye kadar uzaklaştırdığını belirtmişlerdir. K13 (kız, 23, kozmetikçi)görüşlerini şu sözleriyle paylaşmaktadır:

“Şimdi lütfen kimse ‘Bu beni uzaklaştırmaz, ben Türk’üm, ben bundan etkilenmem demesin. Lütfen demesin yani. Alman kültüründen hiç etkilenme, o zaman neden Türkiye’deki akrabalarla anlaşma? Neden onlar sana yabancı gibi baksın. Sen de içinden ‘Türkiye’dekiler farklı’ diye düşünüyorsun? İnsan yaşadığı yerin kültüründen etkilenir. Bak din farklı, din kalbin içinde olan bir konu. Ama yaşadığın ülkeyi görmezden gelemezsin. Tabii ki de etkiler. Dürüst olmak lazım.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

K13 (kız, 23, kozmetikçi)tarafından dile getirilen bu ifadeler kültürel entegrasyon ve kimlik oluşumu süreçlerinin karmaşıklığına dikkat çekmektedir. Katılımcı, bireylerin yaşadıkları ülkenin kültüründen kaçınılmaz olarak etkileneceğini ve bu etkileşimin kendi köken kültürleriyle olan ilişkilerini de değiştirebileceğini vurgulamaktadır. Alman kültürünün katılımcının kendi kimlik algısında ve Türkiye’deki akrabalarıyla olan ilişkisinde yol açtığı değişikliklere işaret ederek kültürel entegrasyonun, bireyin kökenine ve yaşadığı topluma dair algılarını nasıl dönüştürebileceğini gösterir.

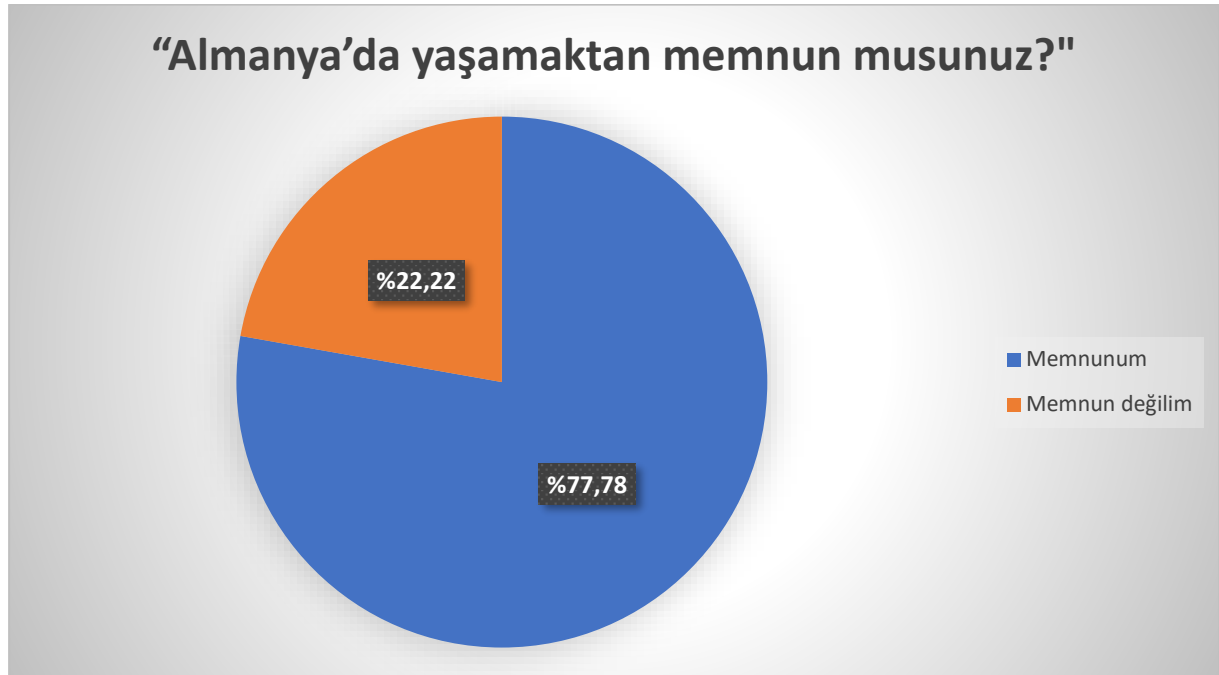
Katılımcı yaşadığı toplumun kültürel yapısını göz ardı etmenin mümkün olmadığını, bu durumun bireyin kökeni ve yaşadığı yer arasındaki bağları yeniden şekillendirdiğini belirtir. K13 (kız, 23, kozmetikçi)dini inançların bireysel ve içsel bir mesele olduğunu altını çizmektedir. Ancak kültürel etkileşimin kaçınılmaz olduğunu ve bireyin iki farklı kültür arasında bir denge kurma çabasının doğal bir sonucu olarak kimliklerinin dinamik bir yapıya sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklama bireylerin kültürel adaptasyon süreçlerinde dürüst bir muhasebe yapmalarının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca entegrasyon sürecinin bireyin hem kendi köken kültürüne hem de yaşadığı toplumun kültürüne olan tutumunu nasıl şekillendirdiğini vurgular.

Sonuç olarak, Almanya'daki Türk gençlerinin Alman kültürünü ne ölçüde benimsedikleri ve bu benimsemenin kendi köken kültürleriyle ilişkilerine nasıl etki ettiği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. On katılımcı Alman kültürünü benimsemediklerini aktarırken, diğer dokuz katılımcı kısmen benimsediklerini aktarmıştır. Katılımcıların ekseriyeti bu durumun onları köken kültürlerinden uzaklaştırmadığını savunurken, üç katılımcı kültürel entegrasyonun kendilerini Türk kültüründen uzaklaştırdığını kabul etmiştir.

3.4.2. Almanya'da Yaşam Memnuniyeti ve Gelecekteki Yerleşim Tercihleri

Almanya'da yaşayan genç Türklerin yaşam memnuniyeti ve gelecekteki yerleşim tercihleri, bu topluluk içindeki bireylerin sosyal ve kültürel entegrasyon düzeylerini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere, Almanya'da yaşayan Türk nüfusun büyük bir çoğunluğu (%90) Almanya'da yaşamaktan memnuniyet duymaktadır (Pollack ve diğerleri, 2016). Bu bağlamda, "Almanya'da yaşamaktan memnun musunuz? İlerde Türkiye'de veya başka bir ülkede yaşamak ister miydiniz?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. K1(kız,13, öğrenci), K3 (kız, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) dışındaki katılımcılar, Almanya'da yaşamaktan memnun olduklarını ve gelecekte de burada yaşamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Soruya olumsuz yanıt veren dört katılımcı arasında, üçünün yaş itibarıyla daha küçük olmaları dikkat çekicidir. Bu, yaşam memnuniyeti ve gelecekteki yerleşim tercihleri üzerindeki yaş faktörünün etkisine dair önemli bir gösterge olabilir.

Tablo 24. Almanya’da Yaşam Memnuniyeti (Pasta Grafiği)

K3 (kız, 17, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci), bu konuda detaylı açıklamalarda bulunmaksızın gelecekte azınlık olmayacakları ve aynı kültürel değerleri paylaşan insanlarla vatanlarında yaşama isteği nedeniyle “büyüdüklerinde” Türkiye’de yaşamak istediklerini ifade etmişlerdir. K1(kız,13, öğrenci) de, diğer iki katılımcı gibi ayrıntılı yorum yapmaksızın Almanya’da Müslüman olarak yaşamının zorluklarına işaret ederek, gelecekte Türkiye veya başka bir Müslüman ülkesinde yaşama isteğini ifade etmiştir. Almanya’da yaşamaktan memnuniyetsizliğini dile getiren K14 (kız, 23, öğrenci) durumu şöyle izah ediyor:

“Buradaki insanlar çok soğuk ve artık çok suratsız. Özellikle Almanların çok olduğu yerde çalışırsan, bunu o kadar fark ediyorsun ki. Bir müddet sonra insan gerçekten sıkılıyor, diyorum bazen eşime ‘Sence Türkiye’ye taşınalım mı? Vatanımız sonuçta. Burası vatan değil.’ Öyle konuşuyoruz ama böyle ciddi karar değil. Ama Türkiye de eskisi gibi değil, ekonomi kötü, kurlar çok düşük, her şeye zam. Herkes bunu şikâyet ediyor. Bir de Türkiye’dekiler aşırı düzensiz, herkes herkesi kazıklıyor. ‘Nereden para koparsam, kimi kandırsam benim için iyi’ diye düşünüyorlar. Almanya’da bir şey almadan bir kere düşünceksin, Türkiye’de belki üç beş belki on defa düşün. Müslüman ülkede böyle olması çok üzüyor beni. Kul hakkı yok zaten orada. Gerçekten bak, Almanlar o konuda o kadar dikkatli böyle. Ama dinlerinden dolayı değil, dine inanan kimse kalmadı zaten. Kurallar onlar için farz gibi bir şey. Almanlar daha hassas davranıyor (...)” K14 (kız, 23, öğrenci)

K14 (kız, 23, öğrenci)’ün ifadeleri Almanya’da yaşamının bazı zorluklarına ve karşılaşılan kültürel farklılıklara ışık tutar nitelikte. Katılımcı Almanya’daki insanların soğuk karakterli olduğundan, özellikle Almanların yoğun olduğu çalışma ortamlarında bu durumun daha fazla hissedildiğinden bahsetmektedir. Bu durum zamanla kendisini sıkıya başlamış ve Türkiye’ye

taşınma fikrini eşiyle konuşmaya itmiştir. Ancak bu tür düşünceler ciddi bir karara dönüşmemiştir. Katılımcı Türkiye'nin de ekonomik sorunlar, yüksek enflasyon ve sosyal düzensizliklerle mücadele ettiğini, herkesin birbirini kazıklama eğiliminde olduğunu ve bu durumun Müslüman bir ülkede yaşanmasının kendisini üzdüğünü belirtmiştir. Ayrıca Almanya'da insanların kurallara daha fazla dikkat ettiğini, bunun dinle değil toplumsal düzende benimsenen hassasiyetle ilgili olduğunu ifade etmiştir.

K14 (kız, 23, öğrenci)'ün anlatımı hem Almanya'daki kültürel çevre ve sosyal ilişkiler hakkında hem de Türkiye'ye dönüş düşüncesinin karşılaştığı ikilemler hakkında bir perspektif sunmakta, bireyin iki farklı kültürel bağlam arasında kalan hissiyatını ve bu durumun bireysel düzeyde yarattığı zorlukları göstermektedir. Almanya'da Federal Göç ve Mülteciler Bakanlığı tarafından yayınlanan bir rapor bu bulguları destekler niteliktedir. Rapora göre Almanya'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin bu kararlarında en etkili sebeplerinden biri (%40) vatan duygusunun eksikliği veya vatan özlemidir (Alscher ve Kreienbrink, 2014).

Öte yandan Almanya'da yaşamaktan memnuniyet duyan ve geleceklerini bu ülkede gören katılımcılar arasında memnuniyetlerini spesifik nedenler sunmaksızın ifade edenler (K9,18; K13,23; K16,22 ve K18,24) bulunmaktadır. Buna karşın Almanya'daki yaşam şartlarından duydukları memnuniyetin gerekçelerini kısaca paylaşan katılımcılar da bulunmaktadır (K5,16; K8,20 ve K12,19). K5 (erkek, 16, öğrenci), Almanya'da yaşayan herkesin bu ülkede yaşama hakkına sahip olduğu için memnun olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca ülkenin sağlık, eğitim ve ekonomi gibi alanlarda dünyada öncü konumda olduğuna dikkat çekmiştir. Ülkenin güçlü ekonomisine K12(20) de dikkat çekmiş ve ülkenin çeşitlilik açısından zengin bir ülke olduğunun altını çizmiştir. K8 (kız, 20, öğrenci) ise kendisini "Almanya'da hiçbir ülkede olmadığı kadar rahat" hissettiğini belirtmiştir.

Pek çok katılımcı ise "Genel anlamda memnunum, ancak" şeklinde ifadelere başlayarak, memnuniyetlerine rağmen karşılaştıkları bazı kaygı ve endişeleri dile getirmişlerdir. Bu çekinceler arasında en belirginini, sağ popülist ve milliyetçi parti AfD'nin¹⁰ meclise girmesi olmuştur. Bu konu K2 (kız, 16, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) tarafından özellikle vurgulanmıştır. Katılımcılardan K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) şu anda Almanya'da yaşamaktan

¹⁰ AfD partisi ile ilgili ayrıntılı bilgi Dipnot 8'de sunulmuştur.

memnun olduklarını ifade etmişler ancak siyasi durumunun olumsuz yönde evrilmesi halinde Türkiye'ye taşınmayı değerlendirebileceklerini belirtmişlerdir. K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) duygularını şu sözleriyle paylaşıyor:

“Burada yaşamaktan genel anlamda memnunum. Yani biz burada doğduk, burada büyüdük, burada yaşadık. Şimdi evlendim burada yuva kurdum, yani ben geleceğimi burada görmesem böyle olmazdı. Ancak AfD olayı var ya, herkesi çok şok etti. Yıllarca uğraştılar uğraştılar, ama sanki kimse ciddiye almadı. Seçim kağıtları asarlardı her yere ‘Ist der Ali kriminell, in die Heimat aber schnell’¹¹ gibi şeyler asmışlardı. Biz okul zamanında arkadaşlar arasında gülerdik, yani ciddi bir tehlike olarak görmezdik. Meclis’e gireceklerini düşünmezdik. Bu ne gösterdi biliyor musun? Demek ki halk yani Almanlar, böyle düşünüyor. Demek ki markette yüzümüze gülen adamlardan bazıları aslında Türk, Müslüman, göçmen, hepsine karşı. Yani ilerde böyle devam ederse, belki Türkiye opsiyon olabilir.” K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)

K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) Almanya’da yaşamaktan genel olarak memnun olduğunu ifade ederken orada doğup büyüdüğünü, evlenip yuva kurduğunu belirtmiş, geleceğini burada gördüğünü paylaşmıştır. Ancak AfD partisinin meclise girmesinin kendisi ve çevresi için şok edici olduğunu, bu partinin uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmaların ciddiye alınmadığını ve seçim kampanyalarında kullanılan “Eğer Ali suç işlerse, onu hemen anavatanına geri gönder” gibi kafiyeli ve aşağılayıcı ifadelerle karşılaştıklarını anlatmıştır. Bu durumun Alman toplumunun bir kısmının Türkler, Müslümanlar ve göçmenlere karşı olumsuz görüşlere sahip olduğunu gösterdiğini ve bu halin devam etmesi halinde Türkiye’nin bir alternatif olabileceğini dile getirmiştir. Bu ifadeler Almanya’daki Türk gençlerinin hem toplumsal entegrasyon sürecinde yaşadıkları memnuniyeti hem de karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklara karşı duydukları endişeleri ortaya koymaktadır. K10 (erkek, 19, öğrenci)’nun da konuyla alakalı görüşü dikkate değerdir:

“Burada yaşamayı seviyorum, burada kültürümü yaşıyorum dinimi yaşıyorum. Yani Müslüman ülkede belki yaşamayı isterdim, çünkü o zaman Müslümanlığı yaşamak kolay olurdu daha. Ama bu da sadece aklımda bir düşünce, öyle bir plan falan yok. Sağcıların artması ama beni kaygılandırıyor. Herkesi kaygılandırıyor. Akla sahip herkes diyor ‘Bunlar nasıl kazandı?’ ama işte, demek ki böyle düşünen varmış (...) Yani böyle olursa sonra, belki Türkiye’ye taşınmak fikir olabilir. İstemiyorum aslında, ama fikir olabilir.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

K10 (erkek, 19, öğrenci) Almanya’da yaşamaktan memnun olduğunu ve burada kendi kültürünü ve dinini özgürce yaşayabilmekten memnuniyet duyduğunu ifade ederken, Müslüman bir ülkede yaşamının dinini daha rahat yaşamasına olanak tanıyacağını düşündüğünü belirtmiştir. Ancak bu düşüncenin sadece teorik bir fikir olduğunu ve herhangi

¹¹ “Ist der Ali kriminell, in die Heimat aber schnell” ifadesi “Eğer Ali suç işlerse, onu hemen anavatanına geri gönder” anlamına gelmektedir ve Almanca’da kafiyeli bir şekilde kullanılmıştır.

somut bir planı olmadığını vurgulamıştır. K10 (erkek, 19, öğrenci) için asıl endişe kaynağı sağcı eğilimlerin artışı ve bu durumun genel bir kaygıya neden olmasıdır. “Akla sahip herkes”in sağcıların başarısına şaşırıldığını ifade ederek, toplumda bu yönde düşünen bir kesimin olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu gelişmelerin devam etmesi halinde Türkiye’ye taşınmanın bir seçenek olarak değerlendirilebileceğini söylese de aslında böyle bir tercihi yapmak istemediğini belirtmiştir. Bu ifadeler Almanya’daki yaşamından genel olarak memnun olmasına rağmen toplumsal ve siyasi gelişmelerin bireysel gelecek planları üzerinde oluşturduğu etkiyi ve belirsizliği yansıtmaktadır.

“Almanya’da yaşamaktan genel anlamda memnunum, ancak” şeklinde ifadelerine başlayan katılımcılardan K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci), toplumdaki ırkçılık ve İslamofobi artışının Almanya’daki Müslüman toplumu için gelecekte zorluklar yaratabileceğini ve bu durumun genel memnuniyetlerini etkileyebileceğini vurgulamıştır. K4 (erkek, 17, öğrenci) buna ek olarak LGBT haklarının artışı ve bu durumun normalleşmesinden duyduğu rahatsızlık ile gelecek nesillerin bu konudaki durumuna dair endişelerini ifade etmiştir. K4 (erkek, 17, öğrenci) de K10’a(19) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)’ye benzer bir şekilde, mevcut durumda Almanya’da yaşamaktan memnuniyet duyduğunu belirtmiş fakat öne çıkan bu sorunların şiddetini artırması halinde, yaşamını “başka bir ülkede” sürdürme ihtimalini göz önünde bulundurabileceğini söylemiştir.

Bu bulgular Almanya’daki Türk toplumu içindeki genç bireylerin, yaşadıkları ülkedeki sosyal ve politik gelişmeleri nasıl algıladıklarını ve bu algıların kendi kültürel entegrasyon süreçleri ile yaşam memnuniyetleri üzerinde nasıl etkiler bıraktığını göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri hem memnuniyet duydukları yönleri hem de karşılaştıkları zorlukları ve endişeleri içeren karmaşık ve çok boyutlu bir tablo sunmaktadır. Bu Almanya’da yaşayan genç Türklerin entegrasyon deneyimlerinin sadece bireysel ve kültürel faktörlerle değil aynı zamanda geniş toplumsal ve politik dinamiklerle de şekillendiğini göstermektedir.

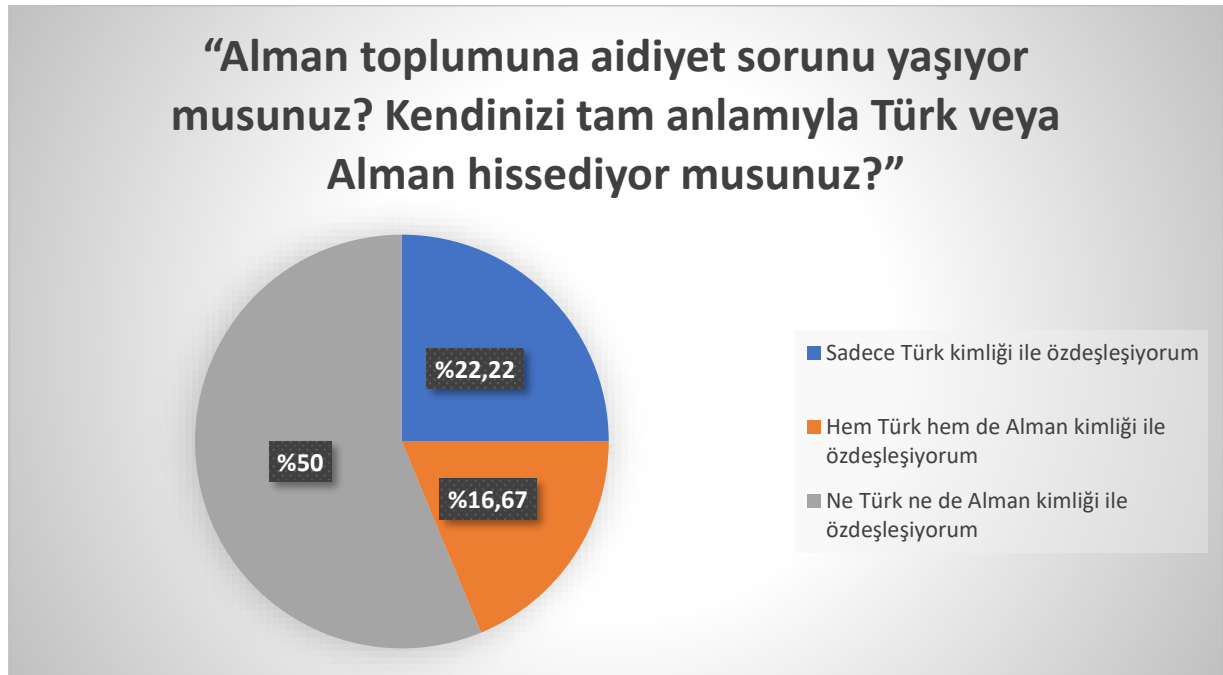
3.5.3. Alman Toplumuna Aidiyet Sorunu ve Kimlik Algısı

Almanya’daki Türk gençleri, sosyal ve kültürel açıdan karmaşık bir manzara içinde kendilerine yer bulmaya çalışmaktadır. Gençler kimlik ve aidiyet konularında önemli sorunlar yaşamamaktadır. Hem Türk hem de Alman kültürel değerleri arasında denge kurma çabası içinde olan gençlerin kimlik karmaşası yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum bireylerin

kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak hissetmelerine neden olabilmekte, kendi kimliklerini tanımlama ve ifade etme konusunda belirsizlikler yaşamalarına yol açabilmektedir.

Bu bağlamda katılımcılara “Alman toplumuna aidiyet sorunu yaşıyor musunuz? Kendinizi tam anlamıyla Türk veya Alman hissediyor musunuz?” sorusunun yönetilmesi, tez çalışması açısından özellikle kritik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu analiz çerçevesinde, Almanya’daki Türk gençlerinin kimlik algıları ve aidiyet duyguları üç ana grupta incelenecektir: Kendini sadece Türk olarak tanımlayanlar, hem Türk hem de Alman kimliklerine eş zamanlı olarak aidiyet duygusu geliştirenler ve kendini ne Alman ne de Türk olarak tanımlayanlar. Bu sınıflandırma, katılımcıların hem kökenleriyle hem de yaşadıkları toplumla olan bağları açısından nasıl konumlandıklarını derinlemesine anlamak için bir yol haritası sunar.

Tablo 25. Alman Toplumuna Aidiyet Sorunu ve Kimlik Algısı (Pasta Grafiği)

İlk grup yalnızca Türk kimliği ile özdeşleşen K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K8 (kız, 20, öğrenci) katılımcılarını içermekte olup bu bireyler kökenlerine duydukları derin bağlılık ve Türk kimliğinin hayatlarındaki önemli yerini vurgulamaktadırlar. Katılımcılardan K3 (kız, 17, öğrenci) daha önceki sorulara verdiği yanıtlarda, Türkçe becerisinin Almancasına göre daha üstün olduğunu ifade etmiştir ki bu durum, kültürel kimliklerine olan bağlılığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Bu grupta yer alan K3 (kız, 17, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) ayrıca daha önceki sorularda Alman kültürünü sevmediklerini ve bu sebeple benimsemediklerini de belirtmiştir. Bu, söz konusu katılımcıların neden kendilerini tam anlamıyla Türk olarak gördüklerine dair önemli bir ipucu sunmaktadır. K3 (kız, 17, öğrenci), bu bağlamda şunları söylemiştir:

“Ben burada doğdum burada büyüdüm ama kalbim hep Türkiye’de oldu. Yani biz daha önce aile olarak da temelli dönmeyi hep düşündük, hep istedik ama nasip olmadı. Bunda da bir hayır vardır, ama ailem gitmese bile ben ilerde kendim gitmek istiyorum. Ben kendimi hiç Alman gibi hissetmiyorum, gerçekten hissetmiyorum. Buradaki ölü rutin hayat, Almanların soğukluğu, her şey böyle aşırı katı ve kuralcı olması beni rahatsız ediyor. Evet, buradaki birçok imkân çok iyi ve Türkiye’de yok ama o da bir yere kadar. Yani benim için önemli olan aile bağları, dostluklar, o sıcaklık. Almanya’da bunu bulmak zor. Türkiye’deki gibi sokakta, komşuda o samimiyeti burada bulamıyorsun. Burada her şey çok mesafeli, çok soğuk. Benim için Türk olmak o sıcaklığı, o samimiyeti yaşamak demek. O yüzden ben kendimi sadece Türk hissediyorum, burada bir yabancı gibi. Azınlık gibi. Ne yaparsan yap, istediğin kadar iyi okul bitir, Almancayı süper konuş, en iyi şekilde entegre ol ama sen onların gözünde hep Türk kalacaksın. Bu böyle.” K3 (kız, 17, öğrenci)

K3 (kız, 17, öğrenci)’ün ifadelerinden, Almanya’da doğup büyümesine rağmen kendisini kültürel ve duygusal olarak Türkiye’ye daha yakın hissettiği anlaşılmaktadır. Ailesiyle birlikte Türkiye’ye dönme arzusunu sıkça dile getirmesi bu güçlü bağlılık hissini aile boyu paylaştığının bir göstergesidir. Katılımcı Alman toplumunun soğukluğundan ve katı kurallarından rahatsızlık duyduğunu ve Türkiye’deki sıcak insan ilişkileri ve samimiyetin Almanya’da eksik olduğunun altını çizmektedir. Almanya’da yaşamının getirdiği dışlanmışlık ve yabancılaşma hissi, K3 (kız, 17, öğrenci) için vatanına olan özlemi artıran ve Türk kimliğini daha da güçlendirici bir faktör olmuştur. Katılımcının dile getirdiği bu deneyimler kendisini Almanya’da bir yabancı, bir azınlık gibi hissetmesine ve bu toplumda tam anlamıyla kabul görmenin hatta entegre olmanın dahi kökenleri nedeniyle sınırlı kaldığını göstermektedir. “Ne yaparsan yap... sen onların gözünde hep Türk kalacaksın” ifadesi katılımcının kişisel başarı ve uyum çabalarının etnik kökeni nedeniyle gölgede bırakıldığına dair güçlü bir algıya işaret eder. Benzer bir görüşü K6 (erkek, 14, öğrenci) de dile getirmiştir.

Bu öznel deneyimler önceden atıfta bulunulan Pollack ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarıyla uyum içindedir. Söz konusu araştırma Almanya’daki Türk nüfusunun %54’ünün ne kadar çaba gösterirlerse gösterebilirler, Alman toplumu tarafından tam anlamıyla kabul edilmeyeceklerine inandıklarını ortaya koymaktadır (Pollack et al., 2016). Bu, entegrasyon sürecinde karşılaşılan engellerin yalnızca bireysel uyum çabalarıyla aşılamayacağını, toplumsal algıların ve önyargıların da bu süreçte belirleyici bir rol oynadığını kanaatine varılmaktadır. Bu grupta yer

alan diğer iki katılımcı ise görüşlerini detaylandırmaksızın, yalnızca Türk kimliği ile özdeşleştiklerini ileri sürmüşlerdir.

İkinci grup hem Türk hem de Alman kimliklerine aidiyet duygusu geliştiren K11 (erkek, 20, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) katılımcılarını kapsar. Bu katılımcılar “Deutsch-Türke” (Alman-Türk) ifadesiyle kendilerini tanımlayarak, iki kültür arasında bir denge kurma ve her iki kültürden gelen değerleri ve normları yaşamlarına entegre etme sürecinin bir parçası olduklarını belirtirler. Katılımcılar Almanya ve Türkiye’ye olan bağlılıklarını kısaca dile getirmişlerdir. K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) her iki ülkeye eşit düzeyde bağlılık hissettiklerini, K16 (erkek, 22, öğrenci) ise her iki ülkenin de kendileri için “ev” niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca K16 (erkek, 22, öğrenci) Almanya ve Türkiye’den beslenen içsel bir parçaya sahip olduklarını ve bunun Türk kimliklerine ihanet olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamışlardır. Bu grup kültürel entegrasyon ve kimliklerin hibritleşmesi süreçlerinde önemli bir örnek temsil etmektedir. Almanya’daki Türk toplumu içinde bireylerin kültürel uyum süreci boyunca nasıl dinamik ve çok boyutlu bir kimlik yapısı geliştirdiklerini açıkça ortaya koyar.

Bu bulgular Özdemir ve Çoştı’nun (2021) araştırmasıyla paralellik göstermektedir. Araştırma Almanya’daki Türk bireylerin genellikle kendilerini “Türk-Müslüman” olarak tanımlamalarına rağmen entegrasyon sürecinde “Almancı” veya “Avrupalı-Türk” gibi hibritleşmiş kimlikleri kabul edebilecekleri sonucuna ulaşmıştır (Özdemir ve Çoştı, 2021). Bu gözlemler, Almanya’daki Türk topluluğunun kültürel entegrasyon sürecinde nasıl dinamik ve çok yönlü bir kimlik yapılandırıldığını ortaya koymaktadır.

Üçüncü ve son grup, tez konusu açısından kritik bir öneme sahiptir ve Almanya’daki Türk gençleri arasında kimlik karmaşası yaşayan bireyleri kapsar. Bu grup, kendilerini ne tam anlamıyla Türk ne de tam anlamıyla Alman olarak tanımlayan ve iki farklı kültürel bağlam arasında sıkışıp kalan bireylerden oluşmaktadır. Daha önce 3.2.7. başlığı altında “Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?” sorusuna katılımcılardan K4 (erkek, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K14 (kız, 23, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci), ve K18 (erkek, 24, işsiz) kendilerini Türk ne de Alman milliyetine tam anlamıyla ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu sebepten ötürü bu katılımcıların görüşleri tekrar ele alınmayacaktır. Bu görüşler yeni yöneltilen soruda K1(

kız,13, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) tarafından da benimsenmiştir. Bu grup Almanya'daki Türk gençlerinin karmaşık kimlik yapılarını ve çok katmanlı aidiyet duygularını yansıtır.

Katılımcılardan K1(kız,13, öğrenci) verdiği yanıtta kendisini ne tam olarak Türk ne de Alman hissettiğini belirterek, “Bazen kendimi Türk gibi hissediyorum, bazen de Alman. Ancak çoğunlukla ne tam Türk ne de Alman gibi hissediyorum. Yani ne balık ne kuş, hiçbiri değilim ben.” şeklinde durumu özetlemiştir. K2 (kız, 16, öğrenci) durumu daha detaylı izah etmektedir:

“Bir söz varmış ‘Türkiye’de Almancı, Almanya’da pis yabancı’ diye. Bence biz tam olarak buyuz yani. Yani bunu sana kesin çok insan da söylemiştir mülakatta, ama ne orası ne burası hiçbir yer ev değil. Yani Türkiye’ye gidiyorsun herkes telefon konuşurken bizden bahsederken ‘Almancılar geldiler’ diyor. Ne bileyim, akrabalarla oturunca bakıyorsun sen onlardan çok farklısın. Aynı filmleri dizilerden bahsetmiyorsun, gündem farklı. Türkiye’de herkes söylüyor ‘Ekonomi kötü, ekonomi battı’. Burası da cennet değil vallaha, Korona her ülkeye vurdu, bunu herkes biliyor. Almanya’da okula gidiyorsun senin adın Türk. Zor durum işte, sevmiyorum. Böyle bir yere gidip ‘Hı, işte burası’ demiyorsun, diyemiyorsun.”
K2 (kız, 16, öğrenci)

Bu ifadeler Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin, iki farklı kültürel bağlam arasında sıkışıp kaldıklarını ve ne Almanya’da ne de Türkiye’de tam anlamıyla ait hissetmediklerini ortaya koymaktadır. “Türkiye’de Almancı, Almanya’da pis yabancı” şeklindeki söz, bu bireylerin her iki toplum tarafından da tam olarak kabul edilmediğinin ve arada kaldıklarının bir yansıması olarak görülmektedir. Katılımcının dile getirdiği gibi Türkiye’ye her gidişlerinde “Almancılar” olarak anılmaları ve Almanya’da okulda veya sosyal çevrelerde “Türk” olarak etiketlenmeleri, bu gençlerin kimliklerinin sürekli sorgulandığı ve hiçbir yere tam olarak ait olamadıkları bir durumu ifade etmektedir.

Almanya’daki Türk gençlerinin yaşadığı kimlik karmaşası ve aidiyet sorunu, onların sosyal ve kültürel olarak karmaşık bir manzarada kendilerine yer bulma çabalarını yansıtmaktadır. Kimliklerini hem Türk hem de Alman kültürel değerleri arasında dengeleyen bu gençler, kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak tanımlayamama durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Daha öncesinde sorulan “Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?” sorusuna alınan yanıtlar, İslam’ın büyük bir kısım katılımcılar için (K4,17; K7,21; K9,18; K12,19 ve K14,23) merkezi bir kimlik bileşeni olarak önem taşıdığını ortaya koymuştur. İslam, katılımcılar için sadece bir inanç sisteminden öte bireylerin kimliklerini, topluluk içindeki yerlerini ve sosyal ilişkilerini şekillendiren temel bir faktör olarak işlev görmektedir. İslam bu gençler için aile değerleri, gelenekler ve kültürel bağlarla iç içe geçmiş ve onların yaşam tarzlarını ve dünya görüşlerini

şekillendiren bir yapı taşıdır. Özellikle diaspora koşullarında İslam'ın sunduğu manevi destek ve topluluk hissi, bireylerin hem kendi içlerindeki hem de çevreleriyle olan kimlik mücadelelerinde önemli bir rol oynamaktadır.

3.4.4. Irkçılık ve İslamofobi Deneyimleri

Almanya'daki Türk gençlerinin entegrasyon sürecini derinlemesine incelemek ırkçılık ve İslamofobi gibi önemli engelleri göz önünde bulundurmaya gerektirir. Bu engeller gençlerin hem sosyal hem de psikolojik refahı üzerinde ciddi etkiler yaratırken aynı zamanda kimlik oluşumu ve topluma entegrasyon süreçleri üzerinde de belirleyici bir rol oynar. Irkçılık ve İslamofobi ile karşılaşmak gençlerin Türk ve Alman toplumları arasında nerede durduklarını ve hangi kültüre ait olduklarını sorgulamalarına neden olabilmektedir. Bu durum, gençlerin kimlik karmaşası yaşamalarıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrımcılık deneyimleri etnik ve dini kimliklerini savunma ihtiyacı hissetmelerine yol açarken aynı zamanda yaşadıkları toplumda tam olarak kabul görmedikleri algısını tetiklemektedir.

1.2.7. başlığı altında Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin psiko-sosyal problemleri bölümünde ırkçılık ve İslamofobi konuları teorik bir çerçevede ve istatistiksel verilerle ele alınmıştır (bkz. S. 21). Bu kısımda ise katılımcıların bireysel deneyimleri üzerinden, söz konusu sosyal sorunların gerçek yaşamda nasıl tezahür ettiğine dair derinlemesine bir inceleme yapılacaktır. Almanya'daki Türk gençlerinin maruz kaldıkları ırkçılık ve İslamofobi örnekleri ve onların psiko-sosyal durumları üzerindeki etkileri katılımcıların kendi ifadeleri aracılığıyla irdelenecektir.

Tablo 26. Irkçılık ve İslamofobi Deneyimleri (Pasta Grafiği)

“Daha önce Irkçılık veya İslamofobi ile ilgi bir olay yaşadınız mı?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğu olumlu yanıt vermiştir. Yalnızca iki katılımcı bu tür deneyimlerinin olmadığını belirtmişken K16 (erkek, 22, öğrenci) kendisinin böyle bir tecrübe yaşamadığını, fakat tanıdıklarının ve arkadaşlarının okul ve üniversite ortamlarında yaşadıkları ırkçılık ve İslamofobi'nin “hayret edici” olduğunu dile getirmiştir. K1 (kız, 13, öğrenci) ise doğrudan böyle bir durumla karşılaşmadığını, okulda ırkçı şakalara maruz kaldığını fakat bunların ciddiyetle söylenmediği için önemsemediğini ifade etmiştir.

Tablo 27. Katılımcıların Karşılaştığı İslamofobi Deneyimlerinin Ortam Bazında Dağılımı

Katılımcılardan K2 (kız, 16, öğrenci), K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ve K18 (erkek, 24, işsiz), Almanya’da ırkçılık ve İslamofobi’nin ne denli ciddi bir problem olduğunu vurgulayarak, özellikle okul ortamında bu tür ayrımcılıklarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Katılımcı grubunun 13-25 yaş aralığındaki gençlerden oluşması bu deneyimlerin en çok okul ortamında yaşandığının altını çizmektedir. 3.1.1. bölümünde sorduğumuz “Zaman zaman başkaları tarafından anlaşılmadığınızı ve size haksızlık yapıldığını düşünür müsünüz?” sorusuna K3 (kız, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) öğretmenler tarafından Türk ve Müslüman oldukları için maruz kaldıkları haksızlıkları öne sürmüştür (bkz S.42). Bu nedenle bu katılımcıların görüşleri detaylıca incelenmeyecektir.

Bu tür olumsuz deneyimleri yaşadığını aktaran tüm katılımcılar, öğretmenlerin kendilerinden haksız yere not kırdıklarına dair deneyimlerini paylaşmışlardır. Daha öncesinde Almanya’da yaşayan yabancı gençlerin üstü kapalı ayrımcılığa maruz kalmalarına dair bulguların da eğitimde fırsat eşitsizliği için açıklayıcı bir unsur olduğuna değinilmişti. Schührer’nin belirttiği üzere bu tür ayrımcılık çoğunlukla açıkça görünür olmamakla birlikte karmaşık sosyo-psikolojik dinamikler aracılığıyla kendini göstermektedir (Schührer, 2018).

Bu görüşe ek olarak K4 (erkek, 17, öğrenci) ve K10 (erkek, 19, öğrenci) öğretmenlerin Alman öğrencileri daha fazla sevdiklerini ve onlara karşı daha olumlu bir tavır sergilediklerini belirtmiştir. K4 (erkek, 17, öğrenci) bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Hani öğretmenler hep der ya ‘Biz herkese aynı davranırız, ayrımcılık yok’ bu fasa fiso’dan başka bir şey değil. Camide çocuklara ben bile kısa ders verdim, senin sevmediğin öğrenci de oluyor vallaha. Ona da tabii ki farklı davranmam okey. Yani ben bile tecrübe ettim, eşitlik falan yok yani ve Alman çocukları bu yüzden bence bir adım önde. Hatta bir değil baya baya bir adım önde. Bazen sınıfta bir şey sorarım, mesela ‘Tuvalete gidebilir miyim?’ sen sanacaksın ben annesine babasına hakaret ettim. Bana öğretmen bir bakıyor, bir bakıyor. Sonra bir Alman soruyor, ‘Git, ama bir daha teneffüste git. Ergenler işte, çişlerini tutamıyorlar’ diye şaka yapıyor sonrasında ve gülüyor. (*Küfrediyor*) Biz hepimiz aynı yaştayız ben de ergenim. Ben de 40 yaşında adam değildim yani ama neyse (*gülüyor*). Bazen şimdi gibi gülüyorum bunun için, bazen de üzülüyorum bunlar için. Bazen düşünüyorum öğretmene ‘Ben sana ne yaptım?’.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

K4 (erkek, 17, öğrenci)’ün ifadeleri Almanya’daki okullarda bazı öğretmenlerin ayrımcı tavırlar sergilediğine ve özellikle Türk öğrencilere karşı farklı davranışlarda bulduklarına dair güçlü bir kanıt sunmaktadır. Öğretmenlerin “herkese eşit davranırız” şeklindeki iddialarının gerçekçi olmadığını, kendi deneyimlerinden ve camide çocuklara verdiği derslerden edindiği tecrübelerle ifade etmektedir. Alman öğrencilere gösterilen ayrıcalıklı muamele onun gözlemlerinde net bir şekilde kendini göstermekte, sınıfta basit bir tuvalete çıkma isteğinin bile farklı tepkilere yol açtığını vurgulamaktadır. Bu örnek Almanya’da eğitim sistemi içindeki etnik köken temelli ayrımcılığın varlığına işaret ederken, K4 (erkek, 17, öğrenci) bu deneyimleri hem hüznle hem de zaman zaman mizahi bir yaklaşımla ele almaktadır.

K13 (kız, 23, kozmetikçi), başörtüsü takmamasına rağmen, okulda Almanca öğretmenin başörtüsü ile ilgili yaptığı aşağılayıcı yorumlara şahit olduğunu belirtmiştir:

“Ben başörtüsü takmıyorum yani zaten belli (*gülümsüyor*). Ama okulda şunu yaşadığımı hatırlıyorum. Bir kere öğretmen bize şey sordu, biz yedinci sınıfta falanız: ‘Fransa’da okullarda başörtü yasağı var sizce nasıl?’. Tabii biz çocuğuz, bir de gıcık kadın Müslümanlara soruyor ‘Sen ne düşünüyorsun?’. Biz de çok bir şey demedik, ya da diyemedik yani çok da düşündüğüm değildi çocukken. Yani başörtüyü kimse savunmadı da. Sonra kadın başlıyor ‘Başörtüsü takmak aptalca şey, erkekler deniz tatilinde niye istediği gibi giyiniyor, istediğini yapıyor. Kadın neden hep İslam’da kısıtlanıyor çok salakça.’ Daha o kadar bir sürü şey saydı. Biz de hepimiz dinledik yani.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı üzere öğretmenin Fransa’daki okullarda başörtüsü yasağını tartışma konusu yaparak, sınıftaki Müslüman öğrencilere yönelik açık bir şekilde önyargılı ve aşağılayıcı tutum sergilemesi, öğrencilerin dini inançlarına ve kültürel değerlerine

karşı saygısız bir yaklaşımın varlığını göstermektedir. Öğretmenin başörtüsü takmayı “aptalca” olarak nitelendirmesi ve İslam’ı kadınların özgürlüğünü kısıtlayan bir din olarak sunması, Müslüman öğrencilere karşı ayrımcılık yapılmasına ve onların kimliklerinin haksız yere sorgulanmasına yol açabilmektedir. K13 (kız, 23, kozmetikçi)’ün bu anısından eğitim sistemlerindeki öğretmenlerin tutumlarının öğrencilerin kültürel ve dini kimliklerine yönelik algılarını nasıl olumsuz yönde etkileyebileceği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan K3 (kız, 17, öğrenci) öğrencilerin yaptığı hataların sonuçlarının da etnik kökenlerine bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ileri sürmüştür. K3 (kız, 17, öğrenci) yapılan bir hatanın Alman öğrenciler için daha hafif sonuçlar doğurduğunu aktarmıştır. Bu, okul ortamında etnik köken temelli farklı standartların uygulandığına işarettir. Derslerde bir konuyu anlamakta güçlük çekildiğinde öğretmenlerin Türk kökenli öğrencilere karşı daha az anlayışlı ve nazik davrandıkları K5 (erkek, 16, öğrenci) tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, öğrenciler arasında eşit bir öğrenme ortamının sağlanamadığı algısını tetiklemektedir. K18 (erkek, 24, işsiz) ise Alman öğrencilerin sınıf içi etkinliklerde ve grup çalışmalarında tercih edildiklerini, bu durumun da geçmişte kendisini dışlanmış hissettirdiğini ileri sürmüştür.

Öğretmenlerin yanı sıra öğrenciler arasında da ırkçılık ve İslamofobi deneyimlerinin yaşandığına dikkat çekilmiştir. K5 (erkek, 16, öğrenci) kendisinin böyle bir durumu deneyimlemediğini ancak arkadaşlarının böyle deneyimler yaşadığını ifade etmiştir. K6 (erkek, 14, öğrenci) ise kendisinin de bu olumsuz deneyimlere maruz kaldığını kısaca belirtmiştir. Özellikle bu konuyu dile getiren iki katılıncının genç yaşta olmaları bu tür deneyimlerin onlar için özellikle hassas bir konu olduğunu göstermektedir. Katılımcıların çoğunluğu, detaylı açıklamalardan kaçınarak, kısa yanıtlar vermeyi tercih etmiştir. Bazı katılımcılar bu tür deneyimlerin zaten yaygın olduğunu ve “bunu zaten herkes yaşadı, yeni bir şey değil” (K18,24) şeklinde ifade ederek, konunun yeniden gündeme getirilmesinin gereksiz olduğunu belirtmiştir. Diğerleri “bu sıkıntılar Almanya’da hep vardı ve hep olacak” (K13,23) diyerek ırkçılık ve İslamofobi’nin kalıcı sorunlar olduğunu vurgulamış ve “bu durumlar değişmeyeceği için çok anlatmaya gerek yok” (K17,25) diyerek bu konuların üzerinde durmanın faydasız olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir. Bu ifadeler, katılımcıların bu tür ayrımcılıkla karşılaşma konusunda yaşadıkları hayal kırıklıklarını ve bu sorunların kalıcı olarak algılanmasının, konu hakkında konuşma isteğini azalttığını göstermektedir.

Anlaşıldığı üzere, Almanya'daki Türk gençlerinin eğitim ortamında karşılaştıkları zorluklar yalnızca akademik başarılarını değil aynı zamanda psikolojik ve sosyal refahlarını da derinden etkilemektedir. Irkçılık ve İslamofobi gibi ayrımcılık deneyimleri, gençlerin hem okulda hem de genel toplumsal çevrede kendilerini güvende ve kabul görmüş hissetmelerini engelleyebilmektedir. Bu tür olumsuz deneyimler, öğrencilerin akademik potansiyellerini tam olarak gerçekleştirilmelerine mâni olmanın ötesinde aidiyet duygularını, kimlik gelişimlerini ve genel iyilik hallerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Okul eğitiminin ötesinde, iş hayatında da ırkçılık ve İslamofobi ile karşılaşıldığına dair katılımcı ifadeleri bulunmaktadır. K9 (kız, 18, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) iş hayatındaki tecrübeleri hakkında konuşmuşlardır. K9 (kız, 18, öğrenci) okulun bir parçası olarak gerçekleştirilmesi gereken iki haftalık ücretsiz staj sürecinde, başörtüsü nedeniyle bir iş yerinde kabul görmediğini ve bunun kendisine açıkça ifade edildiğini belirtmiştir. Benzer bir deneyimi paylaşan K14 (kız, 23, öğrenci) ise iş başvurularında ve iş hayatında başörtüsü kullanmanın karşılaştığı zorlukları vurgulamıştır:

“Ben bu Ausbildung¹² için çok yere başvurduğum. Gerçekten çok yere başvurduğum. Okul notlarım da fena değildi, staj yapmıştım bu alanda falan. Bir kere çok istediğim bir Ausbildungs yerine davet edildim görüşmek için. Görüşme içindeyim şimdi konuşuyoruz. Ellerindeki kağıtlara bakıyorlar, benim kağıttaki hayatıma bakıyorlar gayet iyi yani. Sonra bana onlardan bir kadın dedi ‘Başörtünüzü bunun için çıkarabilir misiniz?’ Ben şok. Baktım kadına. Dedi ‘Burası nötr kalmalı, dini sembol oluyor başörtü. Objektif olmamız lazım’. Kadın benim gördü yüzümdeki şoku, güya açıklıyor. ‘Hayır, ben bunun için çıkarmam’ dedim. Sonra o kadın da ‘O zaman sizi alamayız, üzgünüz’ dedi. Ben de kalktım gittim. Arabama geçtim, böyle gözümden yaş akıyor durduramıyorum. Gururuma dokundu. Yani o işi istiyordum, çok istiyordum. Ama bana böyle pat diye geldi kadının söylediği, böyle şok (...) Ya bir kere bir kız bana diyor, kız Türk Müslüman öyle Alman gavur falan değil. Bana diyor ‘Başörtü sana çok iş kapısı kapatacak’. Cami’de bana eskiden ders veren ablaya anlattım, o çok şaşırды ‘Türk nasıl böyle der? Hadi Alman dese neyse’ diye. Sonra bana dedi ‘De ki: Evet, çok kapı kapatacak. Özellikle de cehennem kapılarını.’” K14 (kız, 23, öğrenci)

Her iki katılımcının ifadeleri Almanya'daki iş arama sürecinde başörtüsü nedeniyle karşılaşılan zorlukların ve ayrımcılığın somut bir örneğini sunmaktadır. Bu bulgular Institute of Labor Economics tarafından 2016 yılında yayımlanan bir araştırmayla desteklenmektedir. Araştırmaya göre başörtülü bir kadının iş mülakatına davet edilebilmesi için başörtüsü olmayan bir kadına göre dört buçuk kat daha fazla başvuru yapması gerekmektedir. Bu araştırma için Linz Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan ekonomist Doris Weichselbaumer, bir yıl boyunca

¹² Bu kavram Dipnot 3'te açıklanmıştır.

1500 kurgusal iş başvurusunda bulunmuştur. Tipik olarak Alman ismiyle yapılan başvuruların (Sandra Bauer) yüzde 18,8’inde mülakata davet edilirken, Türk ismiyle (Meryem Öztürk) yapılan aynı başvuruların yalnızca yüzde 13,5’i olumlu geri dönüş almıştır. Başvuru fotoğrafında Türk asıllı hayali başvurucunun da başörtülü olması halinde olumlu yanıt verme oranı yüzde 4,2’ye düşmüştür (Weichselbaumer, 2016).

Başörtüsünün, iş yerlerinde “nötr kalmak” gerekliliği adı altında bir engel olarak görülmesi, dini inançların özgürce ifade edilmesinin önüne geçilmesi anlamına gelmektedir. K14 (kız, 23, öğrenci)’ün kişisel inancını ve kimliğini koruma konusundaki kararlılığı, iş arama sürecinde maruz kaldığı ayrımcılığın gururunu zedelediğini göstermektedir. Bu deneyim, özellikle kendi etnik ve dini gruplarından bireyler tarafından dahi başörtüsünün iş bulma sürecinde bir engel teşkil edeceği yönündeki uyarılarla daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Ancak kendisine ders veren bir ablanın verdiği cevap, bu zorlukların üstesinden gelmenin ve inançlarını korumanın öneminin altını çizmektedir.

Diğer katılımcılardan farklı olarak K8 (kız, 20, öğrenci), geçmişte başörtüsü taktığı dönemlerde sürücü kursunda yaşadığı olumsuz bir deneyimi paylaşmıştır.

“Bir kere sürücü dersindeydim. Benimle arabada oturan kadın yani işte öğretmen bana tip tip baktı böyle. Bir şey demedim. Sonra bir daha baktı ‘Bir şey mi oldu?’ dedim. O zaman da başımda khimar¹³ vardı. Bana dedi ‘Sen bu kafandakiyle beni duyabiliyor musun, araba sürebiliyor musun?’. Sonra diyor ‘Kafanı çevirebiliyor musun, kafadaki çok ağır. Bunu taşımak zorunda mısın?’. Bir de diyor ‘Bunu taşımaya imkânsız’.”

Bu ifadeler sürücü kursu öğretmenin bir öğrencinin khimar (başörtüsü) kullanımıyla ilgili önyargılarından kaynaklanan ve etik olmayan bir tutum sergilediğini göstermektedir. Öğretmenin başörtüsünün araç kullanma becerisine veya işitme yeteneğine etkisi olup olmadığına dair sorduğu sorular temelsiz ve aşağılayıcıdır. Bu, dini inançların dış görünüşteki tezahürlerine yönelik açık bir ayrımcılık vakası olarak değerlendirilebilir ve bireyin psikososyal refahı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir.

Son olarak K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) kiralık ev bulma konusunda ırkçılık durumlarının söz konusu olabileceğine kısaca değinmiştir. İki katılımcı bu türden deneyimlerde kendilerini “ikinci sınıf vatandaş” olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Kiralık ev arama sürecinde yaşanan ırkçılık vakaları, Almanya’da ikamet eden Türk gençlerinin

¹³ Khimar, Müslüman kadınlar tarafından başları ve göğüsleri örtmek amacıyla giyilen, başörtüsünün bir çeşididir.

sadece eğitim ve iş hayatında değil aynı zamanda günlük yaşamlarının diğer yönlerinde de etnik kökenleri nedeniyle ayrımcılığa uğradıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum, Almanya'daki Türk nüfusunun genel olarak karşılaştığı sosyal ve psikolojik engellerin daha geniş bir yansıması olarak görülebilmektedir.

Bu bağlamda, daha önce bahsi geçen Westfälische Wilhelms-Universität Münster Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen araştırma, Almanya'da yaşayan Türk nüfusunun %51'i kendilerini Almanya'da "ikinci sınıf vatandaş" olarak algıladığını, %24'ü ise kendilerini toplumda dışlanan bir grup olarak gördüğünü bildirmiştir (Pollack ve diğerleri, 2016). Katılımcı deneyimleri ve istatistikler Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin karşılaştığı sosyal ve kültürel engellerin sadece günlük yaşamı değil, aynı zamanda kimlik algılarını da derinden etkilediğini göstermektedir. Kendilerini ikinci sınıf vatandaş veya toplumda dışlanmış bir grup olarak görmeleri, bu gençlerin kimlik karmaşası yaşamasına zemin hazırlamaktadır. Etnik kökenleri nedeniyle maruz kaldıkları ayrımcılık hem Türk hem de Alman toplumları arasında kendilerine yer bulma çabalarını karmaşıklaştırmakta ve kimliklerini ve aitlik duygularını sürekli sorgulamalarına neden olmaktadır.

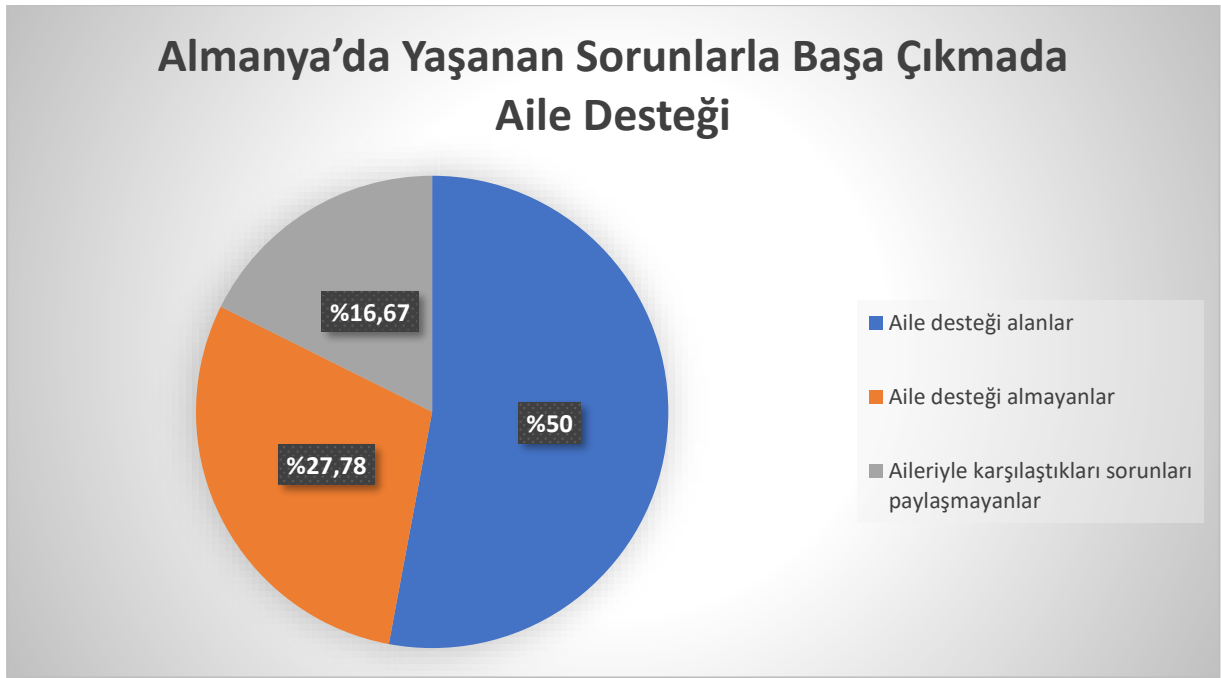
Bu durum bireysel ve toplumsal entegrasyon süreçlerinde önemli engeller oluştururken, gençlerin kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak hissetmelerine ve bu ikilem içerisinde kimliklerini nasıl tanımlayacakları konusunda belirsizlikler yaşamalarına yol açmaktadır. Dolayısıyla ırkçılık ve İslamofobi gibi faktörler, Almanya'daki Türk gençlerinin kimlik karmaşası yaşamasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu durum, Almanya'daki Türk gençlerinin sosyal ve kültürel entegrasyonu konusunda karşılaştıkları zorlukların boyutunu ve derinliğini gözler önüne sererken, toplumsal eşitlik ve adaletin sağlanması yolunda atılması gereken adımları da vurgulamaktadır.

3.4.5. Almanya'da Yaşanan Sorunlarla Başa Çıkmada Aile Desteği

Almanya'da yaşayan Türk gençleri için karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmada aile desteği hayati bir öneme sahiptir. Kimlik sorunları, kültürel farklılıklar ve entegrasyon süreci gibi psikososyal sorunlar gençlerin günlük yaşamlarında önemli stres kaynakları olabilmektedir. Bu tür zorluklar gençlerin ruh sağlığı üzerinde derin etkiler oluşturabilmekte yaratabilir ve sosyal uyumlarını zorlaştırabilmektedir. Bu bağlamda ailelerin sağladığı duygusal ve sosyal destek gençlerin bu zorlukları aşmalarında kritik bir rol oynamaktadır. Mülakatın son sorusu olarak

katılımcılara yöneltilen “Ailenizin sizin Almanya’da yaşadığınız sorunları anladığını düşünüyor musunuz? Size sorunlarınızda yardımcı oluyorlar mı veya olabiliyorlar mı?” sorusu, katılımcıların aileleriyle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin sorunlarını nasıl çözdüklerini anlamak açısından kritik önem taşır. Katılımcıların hepsi bu soruya kısaca cevap vermiştir. Bu durum gençlerin aileleriyle ilişkilerine dair duygusal yükü ve belki de bu konudaki hassasiyetlerinden kaynaklanabilir.

Tablo 28. Almanya’da Yaşanan Sorunlarla Başa Çıkmada Aile Desteği (Pasta Grafiği)

Alınan cevaplar sonucunda, gençlerin aileleri ile olan iletişim dinamiklerine dair üç belirgin grup tespit etmiştir. İlk grup (K1,13; K2,16; ve K6,14), ailelerine karşılaştıkları sorunları aktarmayan gençlerden oluşmaktadır. Bu grupta yer alan bireylerin tamamının bu çalışmada incelenen en küçük yaş grubuna ait olmaları özellikle dikkat çekicidir. Ayrıca bu durum ergenlik döneminin tipik aile algılarıyla ilişkilendirilebilmektedir. Ergenler genellikle ailelerinin kendilerini anlamadığını veya sorunlarını küçümsediği algısına sahiptirler. Bu algı ergenlerin aile yerine arkadaş gruplarına daha fazla yönelmelerine neden olmaktadır. Katılımcılar K1(kız,13, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) bu yönelimi sorunlarını daha çok arkadaşlarıyla paylaştıklarını belirterek tasdiklemişlerdir. K3 (kız, 17, öğrenci) ise bu durumu “Ben çok anlatmam, kafama da takmam” şeklinde ifade ederek duygusal ifade konusunda daha içe dönük bir tavır sergilediğini göstermiştir.

İkinci grup, ailelerinin kendilerini anladığını ve desteklediğini belirten gençlerdir (K3,17; K5,16; K8,20; K10,19; K11,20; K12,19; K14,23; K16,22 ve K17,25). Bu grup gençlik döneminde aile desteğinin olumlu rolünü gözler önüne sermektedir. Aile üyeleri ile kurdukları sağlam ilişkiler, bu gençlerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının daha iyi karşılanmasını sağlamaktadır. Bu olumlu ilişkiler, aile bireylerinin gençlerin yaşadığı zorluklara daha duyarlı ve etkin bir şekilde müdahale etmelerine olanak tanır. Örneğin K8 (kız, 20, öğrenci), annesi ve babasının çocuk yaşta Almanya'ya gelmiş olmalarının, ailesinin onu daha iyi anlamasına olanak tanıdığını belirtmiştir. K5 (erkek, 16, öğrenci) ise ailesinin benzer tecrübelerden geçmiş olmaları nedeniyle, onların desteğinin kendi yaşantısında olumlu bir etki yarattığını ifade etmiştir.

K10 (19) ve K11 (20), ailelerine dertlerini açma konusunda geçmişte de olumlu deneyimler yaşadıklarını, sorunlar çözülünceye kadar aileleriyle uzun görüşmeler yaptıklarını ve bu süreçte duydukları güvenin devam edeceğine inandıklarını izah etmiştir. K12 (erkek, 19, öğrenci) çözülmeyecek sorunlarının olmadığını, eğer yardım isterse ailesinin tereddüt etmeden yardımcı olacaklarını dile getirmiştir. K14 (kız, 23, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ise soruya olumlu yanıt vermiş, ancak görüşlerini daha fazla detaylandırmamışlardır. Alınan cevaplar ailelerin gençlerin yaşadığı deneyimlere empatiyle yaklaşmalarının ve onları anlamalarının, gençlerin duygusal ve sosyal gelişimine olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Ailelerin bu destekleyici rolü gençlerin sorunları daha etkin bir şekilde yönetmelerine ve toplumsal entegrasyona daha sağlam adımlarla ilerlemelerine yardımcı olabilir. Bu tür aile desteği, gençlerin kendilerini daha güvende ve anlaşılabilir hissetmelerini sağlayarak, onların genel iyi oluşlarını artırabilmektedir.

Üçüncü ve son gruptaki katılımcılar (K7,21; K9,18; K13,23; K15,25 ve K17,25) ise çeşitli nedenleri öne sürerek gerekli anlayışı ve desteği göremediklerini belirtmişlerdir. Bu gençlerin karşılaştığı iletişim eksikliği onların sorunlarla başa çıkma yeteneklerini önemli ölçüde zorlamaktadır. K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ailesiyle Almanya'daki yaşam hakkında nadiren konuştuğunu ve ailesinin sorunlarını anlamada zorlandığını belirtirken, K7 (kız, 21, öğrenci) göçmen ailelerde görülen kültürel ve kuşaklar arası farklılıkların, aile içi anlayış ve iletişimdeki zorlukların temel nedenlerinden biri olduğunu savunmaktadır. Bu çerçevede K7 (kız, 21, öğrenci) ailesinin bu tür sorunlarla karşılaşmamış olmaları nedeniyle, yaşadığı sorunları anlamada zorluk çektiklerini ifade etmiştir. Benzer şekilde K9 (kız, 18, öğrenci) ailesinin sosyal çevresinin sınırlı olmasından dolayı, annesinin ev hanımı, babasının

ise uzun yıllardır aynı fabrikada çalışıyor olmasının, ailesinin gençlerin karşılaştığı güncel ve karmaşık sorunlara dair bilgi sahibi olmalarını zorlaştırdığını belirtmiştir. Bu durumlar kuşaklar ve kültürel arka planlar arasındaki farklılıkların yanı sıra, sosyoekonomik koşulların ve günlük yaşam rutinlerinin, aile içi iletişimde anlayışı nasıl etkileyebileceğine dair somut örnekler sunmaktadır.

Diğer taraftan K13 (kız, 23, kozmetikçi)'ün deneyimi, aile içinde duygusal destek ve anlayış arayışının zaman zaman olumsuz sonuçlar doğurabileceğini ortaya koymaktadır. Katılımcı geçmişte ailesiyle sorunlarını paylaşmayı denemiş ancak olumlu bir yanıt alamadığı için bu çabalarından vazgeçmiştir. Bu, aile içindeki iletişim pratiklerinin yetersizliğinin gençler üzerindeki olumsuz etkilerini ve aile üyeleri arasında derinleşen anlaşmazlıklara örnektir. Son olarak K15 (kız, 25, öğrenci) ailesiyle arasındaki mesafeli ilişkiyi vurgulayarak, onlarla derinlemesine duygusal konuları paylaşma fırsatının olmadığını üzülen ifade etmiştir. Bu durum, bazı aile yapılarında duygusal açıklığın ve destek mekanizmalarının sınırlı olabileceğini göstermektedir.

3.5. Dindarlık, Kimlik, Kimlik Karmaşası

Din ve kimlik konusu sosyal bilimlerde derinlemesine incelenmiş bir alandır. İnsanlık tarihinde din, sadece manevi inançlar ve pratiklerin bir kaynağı olmakla kalmamış, aynı zamanda bireylerin ve toplulukların kimliklerini şekillendiren temel bir yapıtaşısı olarak işlev görmüştür. Dinin kimlik üzerindeki etkisi, bireylerin kendilerini ve çevrelerini nasıl algıladıkları, topluma nasıl entegre oldukları ve yaşamlarına anlam katma biçimleri ile ilişkilidir. İnsanlık tarihinde hiçbir dönem dinin etkisinden tamamen bağımsız bir toplum olmamıştır; din, kültür, ahlak, hukuk ve sosyal normlar üzerinde derin izler bırakmıştır.

Gençler üzerindeki dinin etkisi özellikle önem arz etmektedir. Zira bu dönem bireylerin kendilerini tanıma, sosyal çevreleriyle ilişkilerini kurma ve dünya hakkında kendi görüşlerini geliştirme sürecidir. Din gençler için bir aidiyet duygusu, manevi bir rehber ve etik değerler sistemi sağlayabilmektedir. Aynı zamanda gençlerin karşılaştığı kimlik karmaşası ve bireysellik arayışı sürecinde, dinin sunduğu çerçeve onlara karar verme süreçlerinde önemli bir destek olabilmektedir. Bu süreç özellikle çok kültürlü toplumlarda yaşayan gençler için, bireysel ve toplumsal düzeyde pek çok zorluk ve fırsatı beraberinde getirir. Din gençler için

sadece bir inanç sistemi olmanın ötesinde, aidiyet, değerler, gelenekler ve kimliklerinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır.

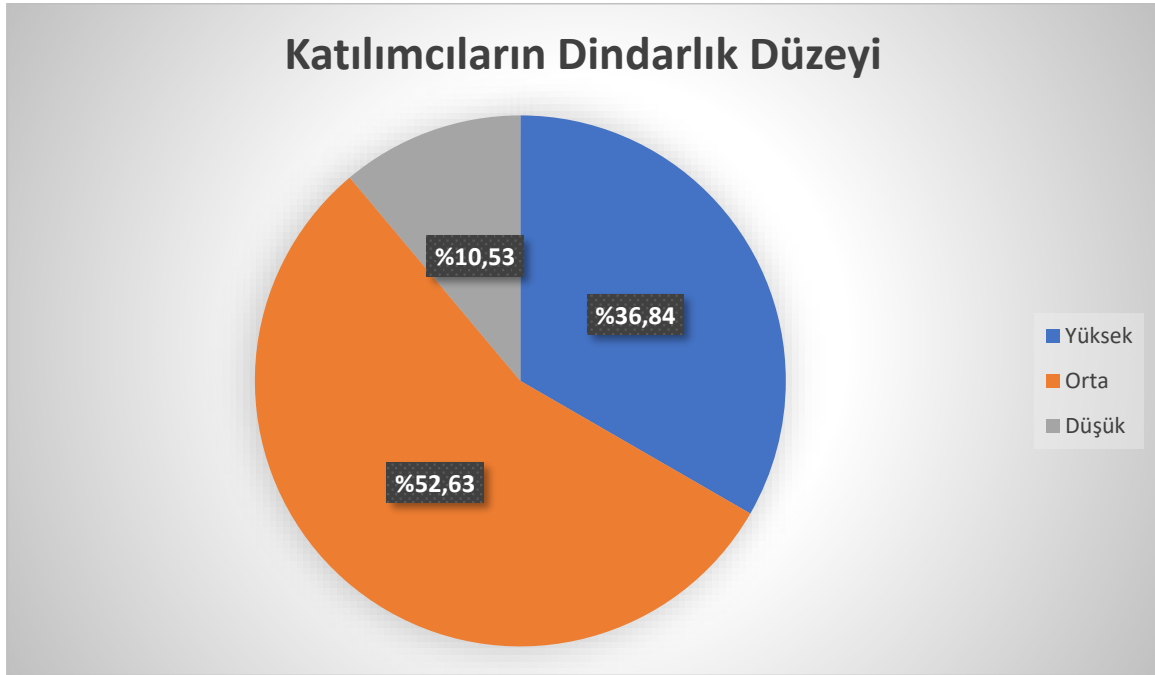
Ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte bireylerde hem fiziksel hem de psikolojik bir dizi değişim meydana gelir ve bu süreçte dini bilinçte bir uyanış gözlemlenmektedir. Çocukluk döneminin sona ermesi ve bilişsel açıdan soyut işlem kabiliyetinin gelişmesiyle daha önce tam olarak kavranamayan dini inançlar, daha bilinçli bir şekilde ele alınmaya başlamaktadır. Bireylerde gözlemlenen fiziksel ve psikolojik değişiklikler paralelinde dini şüpheler ve karar vermede belirsizlikler ortaya çıkabilmektedir. Zihinsel gelişimin bir sonucu olarak artan düşünme kapasitesi, ergenlerin dini inançlarını sorgulamasına sebebiyet vermektedir. Ancak ergenler dini inançlarını mantıksal olarak destekleyemez ve çevrelerinden bu konuda yeterli destek göremezlerse, dini şüphelere düşebilmektedirler. Ergenlik döneminin sonuna doğru yaşanan bu kararsızlık ve bunalım hafifler ve bireyler dini konularda daha fazla kesinliğe ulaşırlar. Bu sürecin sonunda bireyler inançlı, inançsız veya agnostik bir kimlikle özdeşleşirler (Kula, 2001).

Araştırmada dinin bireysel kimlik üzerindeki etkisine odaklanılmıştır. Katılımcılara yöneltilen sorular, dinin yaşam anlamı ve gelecek kaygıları ile nasıl başa çıktığını incelemiştir. Katılımcılara dinin bireysel kimlik oluşumundaki rolü, Müslüman toplumuna aidiyet hissi, alınan din eğitimi ve aile içi dindarlık düzeyi gibi konular dahil olmak üzere, çeşitli sorular yöneltilmiştir. Ayrıca dini şüphe ve tereddütler ile din değiştirme düşünceleri de araştırmanın kapsamına alınmıştır.

3.3.1. Katılımcıların Dindarlık Düzeyi

Araştırmaya katılan bireylerden dindarlık düzeylerini “yüksek”, “orta”, veya “düşük” şeklinde değerlendirmeleri talep edildiğinde, K1 (kız,13, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6(17), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) kendi dindarlık seviyelerini “yüksek” olarak nitelendirmiştir. Öte yandan; K2 (kız, 16, öğrenci), K3 (kız, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci) ve K16 (erkek, 22, öğrenci) kendi dindarlık durumlarını “orta” seviyede olarak tanımlarken, K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K18 (erkek, 24, işsiz) ise dindarlık düzeylerini “düşük” olarak belirtmişlerdir.

Tablo 29. Katılımcıların Dindarlık Düzeyi (Pasta Grafiği)

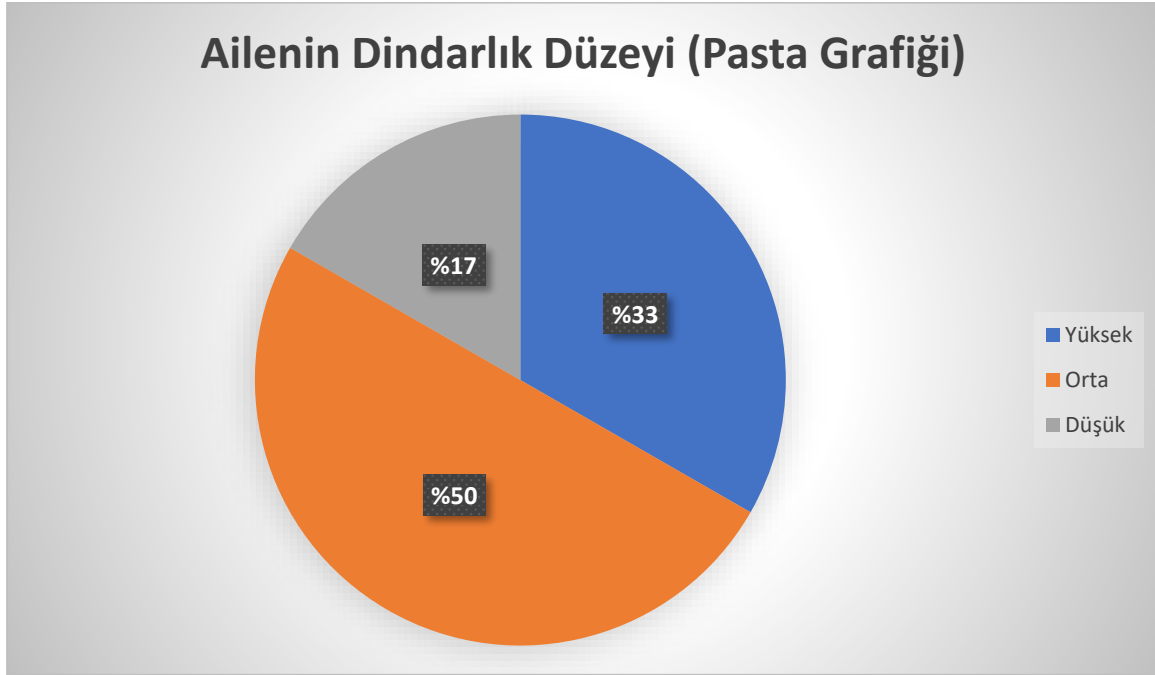

3.3.2. Ailenin Dindarlık Düzeyi ve Dini Kimliğe Etkisi

“Ailenizin Dindarlık Düzeyi ve Dini Kimliğinize Etkisi” başlığı altında ele alınacak konu, Almanya’daki Türk gençleri arasında gözlemlenen kimlik karmaşası durumuna önemli bir bağlam sağlamaktadır. Bu gençler ailelerinin dindarlık düzeylerinin, kendi dini ve kültürel kimliklerinin oluşumunda nasıl bir rol oynadığını sorgularken, aynı zamanda çok kültürlü bir toplumun içinde kendi yerlerini bulma çabası içindedirler. Ciroka’nın yaptığı çalışmaya göre, dini konularda ergenler üzerinde en büyük etkiye sahip olan unsurun aile olduğu (%47,8 oranında) belirtilmiştir (Ciroka, 2006). Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda Türk gençlerinin yaşadığı kimlik karmaşası hem dini hem de kültürel boyutlarda kendini gösterir.

Ailelerinin dindarlık düzeyini K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K14 (kız, 23, öğrenci) “yüksek”; K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci), K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) “orta” ve K1 (kız,13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci) ve K8 (kız, 20, öğrenci) “düşük” olarak değerlendirmiştir

Tablo 30. Ailenin Dindarlık Düzeyi (Pasta Grafiği)

“Ailenizin dindarlık düzeyi sizin dini kimliğinizi nasıl etkiledi?” sorusuyla ilgili olarak, katılımcılar farklı deneyimler paylaşmışlardır. Araştırmaya katılanlardan K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci), ailelerinin dindarlık düzeyinin kendi dini kimliklerinin oluşumunda olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Buna karşın K6 (erkek, 14, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) ise ailelerinin dindarlık düzeyinin dini kimlikleri üzerinde ne olumlu ne de olumsuz, yani nötr bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir. Öte yandan K1 (kız, 13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) gibi katılımcılar ailelerinin dindarlık düzeyinin kendi dini kimliklerini olumsuz yönde etkilediğini aktarmışlardır.

Ailelerinin dindarlık düzeylerinin yüksek olduğunu ifade eden katılımcıların büyük bir çoğunluğu, bu durumun kendi dini kimlikleri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Bu grup ailelerinin dini değerlerinin ve pratiklerinin, kendi dini inanç ve davranışlarını olumlu yönde etkilediğini ve güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Arslan’ın 2006 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya göre, dindarlık düzeyleri yüksek olan ailelerde yetişen gençlerin dini kimliklerinin gelişiminde dinin rolü, diğer aile dindarlık

seviyelerinde yetişen gençlere göre önemli ölçüde daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. (Arslan, 2006).Çoğu katılımcı ailelerinin dindar olduğunu ve bu dindarlık çerçevesinde, dini hassasiyetlerini ve değerlerini çocuklarına olumlu bir şekilde aktardıklarını belirtmiştir. Bu aktarım sürecinde, ailelerin dini öğretileri ve pratikleri çocuklarına sevgi ve anlayışla yaklaşarak öğrettikleri, dini bilgileri ve ibadet alışkanlıklarını güzel bir şekilde çocuklarına kazandırdıkları vurgulanmıştır.

Öte yandan ailelerinin dindarlık düzeyini orta olarak değerlendiren katılımcılar, ailelerinin dini tutumunun kendi dini kimlikleri üzerinde ne olumlu ne de olumsuz, yani nötr bir etkisi olduğunu açıklamıştır. Katılımcılar arasından bazıları (K6,14; K7,21 ve K17,25), ebeveynlerinin dini kimlikleri üzerindeki etkilerini değerlendirirken ilginç bir dinamik ortaya koymuştur. Bu bireyler ebeveynlerden birinin dini tutumunun ve uygulamalarının kendi dini kimliklerinin oluşumu ve gelişimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, diğer ebeveynin ise tam tersi bir etki yarattığını belirtmişlerdir. Bu çelişkili deneyimler söz konusu katılımcıları kendilerini “nötr” kategoriye yerleştirmelerine sebep olmuştur. Diğer katılımcılar (K9,18; K15,25 ve K16,22) ailelerinin dini tutumlarından çok etkilenmediklerini aktarmıştır. Bu durum, ailenin dini uygulamalarının bu bireylerin dini yaşantıları üzerinde belirgin bir değişim yaratmadığını göstermektedir. K16 (erkek, 22, öğrenci) ailesinin daha yüksek bir dindarlık düzeyine sahip olması durumunda, kendisinin de İslam ile daha güçlü bir bağ kurmuş olacağını ifade etmiştir. Katılımcının ailesinin dindarlık düzeyinin kendisinin İslam ile olan bağını etkileme potansiyeline ilişkin yaptığı yorumda, bu durumdan özellikle rahatsızlık duymadığını, ancak bu gözlemin kendisi için önemli bir nokta olduğunu ve bu sebeple dile getirme ihtiyacı hissettiğini ifade etmiştir. Bu açıklama, katılımcının ailesinin dindarlık seviyesi ile kendi dini bağlılığı arasındaki ilişkiyi eleştirel bir perspektiften değerlendirdiğini, ancak bu durumun kendisi için aşırı bir hayal kırıklığı veya olumsuzluk kaynağı oluşturmadığını ortaya koymaktadır.

Ailelerinin dindarlık düzeylerini düşük olarak tanımlayan katılımcılardan K1 (kız, 13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci) ve K8 (kız, 20, öğrenci), ailelerinin dindar olmamasının kendi dini inanç ve uygulamalarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Bu durum, ailelerin dini değerlerin aktarılmasındaki rolünün eksikliğinden kaynaklanan bir dini boşluk veya yetersizlik hissine işaret etmektedir. Buna karşın K13 (kız, 23, kozmetikçi)ve K18 (erkek, 24, işsiz) gibi diğer katılımcılar ise tam tersine, ailelerinin dindar olmasının üzerlerinde bir baskı oluşturduğunu ve bu durumun kendi dini kimliklerini olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir.

Katılımcıların büyük bir kısmı, “Ailenin Dindarlık Düzeyi ve Dini Kimliğe Etkisi” konusuna dair genel görüşlerini ifade ederken, bu temaya ilişkin daha detaylı açıklamalarını önceki sorularda verdiklerini ve bu nedenle şu anki soruda detaylara girmekten kaçındıklarını belirtmiştir. Bu durum söz konusu temanın katılımcılar için önemli bir konu olduğunu ve daha önceki sorularda bu konuya dair detaylı ve düşünülmüş yanıtlar verdiklerini ortaya koymaktadır.

3.3.3. Dinin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Rolü ve Önemi

Dinin bireylerin kimliklerini nasıl şekillendirdiği ve hayatları üzerindeki etkisini derinlemesine anlamak adına, katılımcılara “Din sizin için ne kadar önemli? Din bireysel kimliğinizin oluşmasında nasıl bir rol oynuyor?” sorusu yöneltilmiştir. Din sadece bir inanç sistemi olmanın ötesinde bireylerin dünya görüşünü, ahlaki değerlerini ve toplumsal ilişkilerini etkileyen güçlü bir faktördür. Kültürlerarası çeşitlilik içerisinde din bireysel kimliğin temel taşlarından biri olarak ortaya çıkar ve genellikle yaşamın erken dönemlerinden itibaren bireyin kendini ve çevresini algılayış biçimini derinden etkiler. Bu bağlamda ergenlik gibi kimlik arayışının yoğun yaşandığı dönemlerde, dinin rehberlik edici bir rol üstlenmesi ve bireyin kendini tanımlama sürecinde merkezi bir yer tutması sıkça gözlemlenir. Daha önce bahsedilen Kaleci ve Solmaz tarafından yapılan araştırmaya göre, ergenlerin kimlik tanımlamalarında en çok dini kimliğe atıfta buldukları, bu ögenin %51,9 oranında öne çıktığı gözlemlenmiştir (Kaleci ve Solmaz, 2019).

Tablo 31. Dinin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Rolü ve Önemi (Pasta Grafiği)

Alınan yanıtlar doğrultusunda K8 (kız, 20, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) dinin kendileri için orta derecede önem taşıdığını ifade ederken, diğer tüm katılımcılar ise dinin kendi hayatlarında ve kimliklerinin şekillenmesinde çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmişlerdir. K8 (kız, 20, öğrenci), dinin bireysel kimlik gelişiminde orta düzeyde bir etkiye sahip olduğunu ne aşırı derecede belirleyici ne de önemsiz bir rol oynadığını kısaca ifade etmiştir. K9 (kız, 18, öğrenci) fikrini daha detaylı açıklamaktadır:

“Din benim için orta derecede bir rol oynuyor. Tabii ki din önemli, ben önemsiz demiyorum zaten. Ama böyle ‘Hayatımdaki en önemli şey’ diyecek kadar değil yani. Beni din dışında ben yapan birçok başka şey de var, tabii ki Müslümanlık bunun parçası. Ama kimlik sadece bende İslam’dan oluşmuyor yani çevrem var, başka şeyler var. Ailem var, kendi doğru ve yanlışım var. Yani din kimlikte bir parça yani. Puzzle’in ama çok parçası var.” K9 (kız, 18, öğrenci)

Katılımcı kimliğinin oluşumunda dinin önemli bir rol oynadığını kabul ederken, aynı zamanda kimliğinin sadece dini inançlardan ibaret olmadığını vurgulamaktadır. Kendi kimliğinin çok yönlü olduğunu ve çevresel faktörler, kişisel değerler ve doğru-yanlış algısı gibi diğer unsurların da bu kimliğin şekillenmesinde etkili olduğunu belirtmektedir. Benzer bir görüşü K16 (erkek, 22, öğrenci) de dile getirmiştir. Katılımcı dindarlığın esasen kalple ilgili bir mesele olduğunu ve bireyin doğru ve yanlışla dair kişisel ve etik anlayışını şekillendirdiğini belirtmiştir. K16 (erkek, 22, öğrenci), dindarlığın kişilik ve kimliği tam anlamıyla tanımlayamayacağını

ifade ederken, bir bireyin kimliğinin hobiler, ilgi alanları ve sosyal ilişkiler gibi daha geniş bir yelpazeden etkilendiğine dikkat çekmektedir:

“Benim için dindarlık kalbin içinde. Yani kalpte bir yolculuk. Bu hayatta doğru veya yanlış kararlarda bana rehberlik eden kurallar veriyor yani etik bir ilham veriyor. Biliyorsun ki yalan söylemek yanlış, insanları kırmak yanlış. Yani dindarlık benim şahsi doğru ve yanlışlarımı etkiliyor yani kalbimde bir mesele. Ama kişilik başka. Yani kişiliğimi mesela ne etkiler? Hobilerim var mesela futbol oynamak benim hayat amacım gibi bir şey. Başka ilgilendiğim şeyler var, arkadaşlarım var aile var kız arkadaşım var. Bunlar kimlikte çok daha etkili. O yüzden İslam önemli, ama orta önemli.” K16 (erkek, 22, öğrenci)

Buna karşın K18 (erkek, 24, işsiz), bireyin kimliğinde dinin oynadığı rolün kişinin dini yaşantısının yoğunluğuyla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Katılımcı dinin bireysel kimlikteki öneminin, kişinin dini yaşantısının somut yansımalarıyla doğru orantılı olduğunu savunmaktadır. Bu perspektife göre dinin önem derecesi bireyin dini inançlarını pratikte ne ölçüde uyguladığıyla ölçüldüğünü iddia etmektedir. K18 (erkek, 24, işsiz)’e göre bir bireyin dini prensipleri günlük yaşamında aktif olarak uygulaması, dinin onun hayatındaki önemini yansıtmaktadır. Ters bir durumda, yani dini inançların günlük yaşamda az ya da hiç uygulanmaması halinde, bu da dinin kişi için o kadar önemli olmadığını işaret ettiğinin altını çizmektedir:

“Şimdi din benim için ne kadar önemli? Kesin herkes ‘Benim için hayat anlamı, çok önemli’ falan diyecek ama hayatına bakıyorsun, bu önem yok. Ben bir şey benim için önemli diyorum, ama o şey hayatımda yok o zaman bu nasıl önem. Mesela anneme önem veriyorum, ama hiç arama yok mesaj yok ziyaret yok o zaman ne oluyor? Demek ki önem vermiyorum. Şimdi İslam’lan da aynısı. Ben çok önemli diyorum, o zaman öyle yaşamam lazım. Bakıyorum biri diyor ‘ben çok dindarım’ ama benimle aynı şeyleri yapıyor, aynı yerde takılıyor. Ben yapıyorum ama en azından ‘dindar değilim’ diyorum. En azından açık sözlü olmak lazım abi, bence erkek adam gibi dürüst olacaksın. Ne ise o. Ben diyorum o yüzden din benim için normal önemli, yani aşırı önemli aman ya Rabbi değil. Ama ‘boş ver İslam da ne’ değil.” K18 (erkek, 24, işsiz)

Bahsi geçen katılımcıların aksine, dinin kendi hayatlarında ve kimliklerinin şekillenmesinde çok önemli bir yere sahip olduğunu belirten diğer katılımcılar, din ve kimlik ilişkisini geniş bir spektrumdan değerlendirmişlerdir. K1(kız,13, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) dinin kişisel hayatlarında ilk sırada yer aldığını öne sürmüşlerdir. K1(kız,13, öğrenci) dinin kendisi için ne kadar önemli olduğunu, din adına faaliyetlerde bulunmanın ona ne kadar huzur verdiğine, boş zamanlarında İslam hakkında yeni bilgiler edinmekten büyük bir zevk duyduğunu belirtmiştir. K4 (erkek, 17,

öğrenci) hayatını dinine göre şekillendirmeye çalıştığını, bir karar vermeden önce dinin bu konuda ona ne tavsiye ettiğine önem verdiğinin altını çizmiştir. Hayattaki en büyük amacının Allah'ın kulu olmak, onun kurallarına uymak ve ümmete faydalı bir fert olmaktan oluştuğunu belirtmiştir. Mesleğini ve sosyal hayatındaki tüm kararları bu çizgiler dahilinde şekillendirmeye özen gösterdiğini aktarmıştır. Dinin sosyal hayatı üzerindeki etkisine K10 (erkek, 19, öğrenci) da değinmiştir:

“Din benim için çok önemli. Yani sosyal hayatta kalbi meselelerde her şeyde dinim ilk sırada ve ben bundan çok mutluyum. Yani günümü planlarken bile, namaz etrafında dönüyor. Namazın çok önemli bir rolü var hayatımda. Mesela bir şey planlayacağım, hep düşünüyorum ‘o saatte namaz var mı?’, nerede kılabilirim falan. Almanya’da namaz kılma yeri bulmak sıkıntı olabilir bazen ama olsun. Yani ben hep çocukluğumdan beri İslam’la yetiştim, hep camiye giderdim küçükken. Camiyi severdim, arkadaşları severdim. Ortam da iyi yani. Ben hep İslami bilgiyle de uğraştım küçüklükten beri, hiç öyle uzak kalmadım. Şimdi hala uğraşıyorum yeni bir şeyler öğreniyim, bu nasıl, bu haram bu helalmiş falan. Yani İslam’ın kimliğim üzerimde rolü büyük oynuyor.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

K10 (erkek, 19, öğrenci) dini inançlarının hayatındaki merkezi ve öncelikli rolünü vurgulamaktadır. Dinin, sosyal hayatından günlük planlarına, kalbi meselelerden günlük rutinlerine kadar her yönüyle hayatının ilk sırasında yer aldığını belirtiyor ve bu durumdan duyduğu mutluluğu ifade ediyor. Özellikle namazın günlük yaşamındaki önemi üzerinde duruyor ve herhangi bir planlama yaparken namaz vakitlerini dikkate aldığını, namaz kılabilceği yerleri önceden planladığını anlatmaktadır. Almanya gibi bir yerde namaz kılma yerleri bulmanın bazen zor olabileceğini kabul etmesine rağmen bu durumun onu yıldırmadığını aktarmaktadır. Çocukluğundan beri İslam dini ile büyüdüğünü, camiye gitmeyi ve oradaki toplulukla vakit geçirmeyi sevdiğini belirtmektedir. Ayrıca, İslami bilgilere olan ilgisinin küçüklüğünden beri devam ettiğini ve hala yeni şeyler öğrenmeye hevesli olduğunu ifade etmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere dinlerin bağlılarına sağladığı ahlaki rehberlik, en önemli özelliklerinden biridir. Bu bağlamda, katılımcılardan K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K12 (erkek, 19, öğrenci), dinin kendi kimlikleri üzerindeki bu etkileyici rolü hakkında görüşlerini paylaşmışlardır. K6 (erkek, 14, öğrenci) sözlerine “İslam olmasaydı kötü biri olurdu” sözleriyle başlamaktadır:

“İslam olmasaydı ben kötü biri olurdu. İslam bize kural veriyor, bize diyor ‘Bu doğru, bu yanlış’. Ve bizim buna ihtiyacımız var yani düşünsene herkes istediği gibi hareket ediyor, ben nereden bileceğim o zaman ne doğru ne yanlış? Mesela İslam sana diyor yalan söyleme, hırsızlık yapma kimseyi öldürme. Uyuşturucu alma vs.. Bunlar yasak olmasaydı ben de denemek isterdim belki. Bence insanlara bu lazım, yani benim için bu tüm kurallar olmasaydı iyi bir insan olmazdım.” K6 (erkek, 14, öğrenci)

Benzer bir açıklamayı K12 (erkek, 19, öğrenci) da yapmıştır:

“İslam hayatımda çok önemli bir rol oynuyor. Yani bana ahlaki rehber oluyor, neyin doğru ve neyin yanlış olduğunu bence dünyadaki başka hiçbir din bu kadar insanlara söylemiyor. Bazıları kendini kısıtlanmış hissedebilir, ama ben siyah beyaz kuralları seviyorum yani her şey belli olacak baştan. Böyle olmasaydı eğer anarşi olurdu, herkes istediğini istediği zaman yapardı. Günümüzde şu anlayış var ‘o şey sana iyi hissettiriyorsa, seni mutlu ediyorsa o zaman yap’ bu çok yanlış. Belki ailemle kavga ettiğimde evden çekip gitmek beni mutlu ederdi veya okulda sıkıntı yaşayınca okulu bırakmak mutlu ederdi. Ama mantıklı değil. Belki başkası için karısını aldatmak onu mutlu edecek, ona o an iyi gelecek o zaman onu yapsın mı? Allah bize kurallar veriyor ve diyor ki ‘bunları yaparsan mutlu olursun’. Mutluluk sonuç yani, baştan bir şeyi yapmak için sebep değil (...) İslam’da en çok sevdiğim şey, sana ne doğru ve yanlış hepsini söylüyor. Çünkü doğru yanlış konuları sadece insanlara bırakılmaz. Bazısına göre hırsızlık doğru olabilir, bazısına göre yanlıştır mesela.” K12 (erkek, 19, öğrenci)

Her iki katılımcı da dinin sunduğu açık ve kesin kuralların, hayatlarını daha düzenli ve anlamlı kıldığına inanmaktadır. Bu, onların kimliklerinin ve etik anlayışlarının şekillenmesinde dinin temel bir unsuru olduğunu göstermektedir. Katılımcılar İslam’ın varlığının kendilerini kötü davranışlardan alıkoyduğunu, doğru ile yanlış ayırt etmelerinde yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Dinin kimlik gelişimi ve hayatındaki önemli rolüne K15 (kız, 25, öğrenci) de değinmektedir. Diğer katılımcılardan farklı olarak, dinin umut ve ölüm korkusu gibi duyguları yönetmede merkezi bir rol oynadığını, ölümden sonraki hayat inancının bu dünyayı yaşanır kıldığını öne sürmektedir:

“Din olmasa insan insan olmaz bence. Yani bir umut, bir ölüm korkusu olmasa veya ölümden sonraki hayat bence boş bir hayat. Allah her şeyi ilk olarak görüyor, ilk olarak duyuyor. Bu çok önemli bir şey. Bu hayatıma anlam katıyor, yani kimliğimin oluşmasında Allah korkusunun etkisi çok. Biz bilmeliyiz ki, Allah biliyor. Bu benim için çok önemli, yoksa bu dünya adaletsiz olur. Zaten adaletsiz, ama en azından biz güveniyoruz Allah eninde sonunda herkese hesap soracak.” K15 (kız, 25, öğrenci)

Katılımcı dinin insanın varoluşsal sorularına cevap verdiği, hayata anlam ve amaç kattığına inanmaktadır. Umut, ölüm korkusu ve ölümden sonraki hayat gibi kavramların, din sayesinde hayatı dolu dolu yaşanabilir kıldığını ve insanı insan yaptığını düşünmektedir. Allah’ın her şeyi gören ve duyan, adaletin temsilcisi olarak görülmesinin önemine değinerek, bu inancın hayatında rehberlik edici bir rol oynadığını ve adalet duygusunu güçlendirdiğini ifade etmektedir. Bu dünyanın adaletsiz olduğunu kabul etse de Allah’ın nihai adaleti sağlayacağına olan inancın kendisine güven ve huzur verdiğini öne sürmektedir.

“Din sizin için ne kadar önemli? Din bireysel kimliğinizin oluşmasında nasıl bir rol oynuyor?” sorusuna verilen yanıtların genel bir değerlendirilmesi, dinin çoğu katılımcı üzerinde önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar dinin kendi kimliklerinin şekillenmesinde ve yaşam yollarının anlamlandırılmasında kritik bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Bu bağlamda dinin bireysel kimlik üzerindeki etkisinin sadece inanç düzeyinde değil aynı zamanda etik değerler, toplumsal ilişkiler ve yaşam amacı gibi geniş bir yelpazede hissedildiği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak katılımcıların ifadeleri dinin bireysel kimlik oluşumundaki önemini ve bu süreçte nasıl temel bir yapı taşı olarak işlev gördüğünü açıkça göstermektedir.

3.3.4. Dinin Bireysel Kimliğinizin Oluşumundaki En Büyük Avantajı ve Dezavantajı

Din, tarih boyunca insanların hayatlarında merkezi bir yer tutmuş ve bireysel kimliklerin oluşumunda en önemli faktörlerden biri olmuştur. Dini inançların bireysel kimlik oluşumundaki olumlu etkileri üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Mesela, dini ibadete katılımın, James Marci'nın kimlik statüleri teorisiyle nasıl ilişkilendirildiğini inceleyen çalışmalar mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen bir araştırma, “identity achievement” (başarılı kimlik kazanımı) ve “foreclosure” (ipotekli kimlik) statülerinin dini katılımı pozitif bir ilişkiye sahip olduğunu, buna karşın “identity diffusion” (dağınık/karmaşalı kimlik) statüsünün ise düşük dini katılım oranlarıyla ilişkilendirildiğini ortaya koymuştur (Markstrom-Adams et al., 1994).

Bu bağlamda dinin bireyler üzerindeki etkisinin çift yönlü doğası incelenecektir. Bir yandan dinin sağladığı manevi rehberlik, ahlaki çerçeve ve toplumsal aidiyet gibi faydaları; diğer yandan bireysel özgürlüklerin kısıtlanması, dışlanma riski ve kimlik çatışmaları gibi olası dezavantajları ele alınacaktır. Aşağıda verilen tabloda, dinin bireysel kimlik üzerindeki etkilerini avantaj ve dezavantajları net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Tablo 32. Dinin Bireysel Kimliğinizin Oluşumundaki En Büyük Avantajı ve Dezavantajı

Dinin Etkileri	Avantajlar	Dezavantajlar
Manevi Rehberlik	<ul style="list-style-type: none">• Hayatın anlamını bulma (K1,13), (K5, 16), (K6,14),• Hayattaki rollerin belirlenmesi (K5,16)• Allah'ın sürekli desteği ve yardımı (K5,16)• Allah'ın her zaman dinleyici olması (K8,20), (K9,18)	<ul style="list-style-type: none">• Bireysel inanç farklılıklarında çatışma (K13,23), (K18,24)• Allah tarafından yargıldığını hissetme (K13,23), (K16, 22)• Allah'ın sanıldığı kadar insanları sevmemesi ve dinlememesi (K8,20)
Kişilik Üzerindeki Etkileri	<ul style="list-style-type: none">• İyi bir birey olma yönündeki içsel teşvik (K2,16), (K4,17), (K6,14)• Olgunluk (K1,13), (K17,25)• Yardımseverlik (K2,16), (K4,17),• İç huzur (K7,21), (K18,24)• Zorluklarla Başa Çıkma Gücü (K17, 25), (K18,24)• Sakinlik (K11,20)• Sabır (K11,20), (K14,23)• Empati ve Anlayış Kapasitesinin Artması (K11,20)• Öz güven (K14,23)• Öz sevgi (K14,23)• Disiplin (K17,25)• Ruhsal sağlık (K15,25)• İlahi adalete güven ve herkesin eylemlerinin karşılığını göreceği inancının sağladığı iç huzur (K15,25), (K17,25)	<ul style="list-style-type: none">• Özgürlüklerin kısıtlanması (K5,16), (K6,14), (K13,23), (K17,25), (K18,24)• Almanya'da Müslüman olarak Yaşamada karşılaşılan zorluklar (K15,25)• İbadet yükümlüklerini yerine getirmede gereken disiplinin zorlukları (K17,25)
Toplumsal Etkileri	<ul style="list-style-type: none">• Aidiyet duygusu (K4,17), (K14,23)• Sosyal destek ağı (K1,13), (K5,16), (K15,25)	<ul style="list-style-type: none">• Almanya'da Müslüman kimliği nedeniyle maruz kalınan dışlanma (K6,14), (K7,21)• Başörtüsü nedeniyle yaşanan dışlanma (K1,13), (K9,18)

		<ul style="list-style-type: none"> • Benzeyen dini görüşlere sahip arkadaş çevresi edinememe (K3,17) • Dini yükümlülükleri yerine getirmeme durumunda toplumsal yargıya maruz kalma (K13,23), (K16,22), (K18,24)
Ahlaki Çerçeve	<ul style="list-style-type: none"> • Ahlaki rehberlik (K6,14), (K12,19), (K16,22) 	<ul style="list-style-type: none"> • Dini kurallara ve ahlaki standartlara uymamanın yol açtığı vicdan azabı ve suçluluk duygusu (K4,17), (K13,23), (K18,24)
Ekonomik Faaliyetlere Etkisi	<ul style="list-style-type: none"> • Helal yollarla para kazanma arzusu (K17,25) 	<ul style="list-style-type: none"> • Borsa ve kripto para yatırımlarına dini kısıtlamalar: Yatırım özgürlüğünün dini normlar tarafından sınırlandırılması (K4,17)
Aile	<ul style="list-style-type: none"> • Aile üyeleri arasında ortak değerleri paylaşma (K4,17), (K5,16) 	<ul style="list-style-type: none"> • Aile üyeleri arasında ortak değerleri paylaşmanın neden olduğu çatışmalar (K1,13), (K2,16), (K13,23), (K18,24)

Araştırmada ele alınan bulgular dindarlığın bireyler üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Manevi rehberlik, kişilik gelişimi, toplumsal aidiyet hissi ve ahlaki çerçeve gibi alanlarda dindarlığın sağladığı faydalar açıkça ortaya konmuşken, aynı zamanda bireysel inanç farklılıklarından kaynaklanan çatışmalar, özgürlüklerin kısıtlanması, toplumsal yargılara maruz kalma gibi dezavantajlar da gözlemlenmiştir.

3.3.5. Dinin Kişisel Değerler, Karar Alma ve Hayatın Anlamı Üzerindeki Etkisi

Dinin bireylerin kişisel değerler, karar alma süreçleri ve hayatın anlamı üzerindeki etkisi derin ve çok yönlüdür. Bu etkiler, dini inançların ve pratiklerin bireylerin hayatlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olması, karar alma süreçlerinde yol gösterici olması ve yaşamlarına derin bir anlam katması şeklinde kendini gösterir. İnsanlar genellikle yaşamlarının dönüm noktalarında ve ahlaki kararlar alırken dini değerlerden güç alır ve bu, dinin sadece bireysel bir inanç sistemi olmanın ötesinde, yaşamlarındaki anlam ve amaç arayışlarında kilit bir rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 33. Dinin Kişisel Değerler, Karar Alma ve Hayatın Anlamı Üzerindeki Etkisi (Pasta Grafiği)

Araştırmamızda katılımcıların dinin kişisel hayatlarındaki rolü üzerine dair çeşitlilik gösteren görüşleri incelenmiştir. Kendi hayatlarında ve kimliklerinin şekillenmesinde çok önemli bir yere sahip olduğunu belirten diğer katılımcılar, din ve kimlik ilişkisini geniş bir spektrumdan değerlendirmişlerdir. Hayatta önemli kararlar alırken dine büyük önem veren ve dinin bu alandaki en büyük fonksiyonunu vurgulayan katılımcılar K4 (erkek, 17, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) olarak belirlenmiştir. K4 (erkek, 17, öğrenci) bu fikrini şöyle izah etmektedir

“Dinin benim için en önemli yanı, benim karar vermemde yardımcı olması. Buna benim ihtiyacım var, bence tüm insanların buna ihtiyacı var. Mesela hayatta önemli bir şey yapacağım, büyük bir adım atacağım o zaman İslam bana yardım ediyor. Mesela benim lise bitecek şimdi okul bitince ne okusam, İslam’a bakıyorum. Bankacı olamam mesela, bu günah bir kere. Yani İslam yasaklıyorsa, o zaman okey bitti tamam. Demek ki Allah, bunu istemiyor ve iyiliğim için istemiyor. Sen buna inanınca çok mutlu oluyorsun, diyorsun Allah beni benden çok seviyor, o zaman Allah’ın kararı en iyisi.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

Bu ifade, bir bireyin hayatındaki önemli kararları alırken dinin ve özellikle İslam’ın nasıl rehberlik ettiğine dair kişisel bir perspektif sunmaktadır. Birey meslek seçimi gibi önemli hayat kararlarında İslam’ın öğretilerine başvurduğunu ve bu öğretilerin yasakladığı bir mesleği seçmemeyi tercih ettiğini belirtmektedir. Bu durum bireyin Allah’ın kararlarının en iyisi

olduğuna ve Allah'ın kendisini sevdiğine olan inancından duyduğu mutluluğu ve huzuru ifade etmektedir.

Hayatta önemli karar verirken dinine başvurmanın mutluluk verdiğine K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) de değiniyor:

“Şimdi hayatta önemli bir karar verirken benim için en ön sırada İslam gelir. İslam ne diyor, Allah bu karar hakkında ne düşünüyor? İlk olarak aklıma evlilik geldi, şimdi hayatın en büyük kararı bence eş seçimi. O eş dünyanı ve ahiretini cennete de çevirebilir, cehenneme de. Günümüzde boşanma o kadar arttı ki. Benim çevremde bile kaç arkadaşım var, adam bir ay ya bir ay evli kalıyor sonra bitiyor. Evlenirken ben baktım Allah ne diyor, benden ne istiyor. Flört etme diyor, günaha girme diyor. İstişare et ailenle ve çevrenle diyor. İstihareye de yattım, onun da faydasını gördüm. Sonuç olarak ne oldu, elhamdulillah çok iyi bir karar verdim eşimle mutluyuz. Tabii ki nasip, bazen sen her şeyi yaparsın yine hayırsız eşin olabilir. Peygamberlerin de kötü eşleri olmuş. Ama ben bu hayatta önemli kararı verirken dinimi en üst sırada tuttum ve bunun bereketini çok gördüm. Sadece evlilik konusunda değil, mesela iş teklifi var ama uygun değil. Büroda üç kadınla beraber oturacaksın tüm gün. Sürekli onlarla konuşacaksın falan. Ben vazgeçtim, parası da çok iyiydi halbuki. Dedim Allah bunu istemezdi, Peygamberimiz böyle yapmazdı. Sonra ne oldu biliyor musun? Allah bana çok daha iyi paralı bir iş nasip etti (...) İşte o yüzden ben karar verirken, İslam'ı, Allah'ı en ön planda tutarım. Sen Allah'ı en ön planda tutarsan, Allah da seni ilk sırada tutar. Ben bunu gördüm.” K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)

Katılımcı hayatındaki önemli kararlar verirken, özellikle de evlilik kararı alırken İslam'ın rehberliğini nasıl ön planda tuttuğunu anlatıyor. Evlilik, iş teklifleri gibi hayatının dönüm noktalarında İslam'ın öğretileri doğrultusunda hareket etmenin önemine vurgu yapılmaktadır. İstişare ve istihare gibi dini yöntemlere başvurduğunu, bu sayede kararlarının hayatını olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Ayrıca katılımcı Allah'ı önceliklendirerek alınan kararların, Allah'ın da kendisini önceliklendirmesine yol açtığına inanmaktadır. Bu grupta yer alan diğer katılımcılar da aynı şekilde, önemli yaşam kararları alırken dini referansların kritik önemini altını çizmektedirler.

Öte yandan, dinin ahlaki rehberlik sunduğunu ve kişisel değer yargılarını oluşturulmasında ön planda olduğunu K2 (kız, 16, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci) ve K12 (erkek, 19, öğrenci) savunmuştur. Din bireylerin hayatlarında ahlaki rehberlik sağlayarak, doğru ile yanlış arasındaki ayrımı netleştirir ve kişisel değer yargılarının oluşumunda temel bir role sahiptir. Bu ahlaki çerçeve, toplumsal normlar ve bireysel kararlar üzerinde derin bir etki yaratır, insanların eylemlerini yönlendirir ve yaşamın zorlu anlarında rehberlik etmektedir. Amerika'daki Pew Enstitüsü tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen ve 34 ülkeyi kapsayan uluslararası bir çalışma, katılımcıların yaklaşık %45'inin, iyi ve ahlaki bir insan olabilmek için

dindarlık ve Tanrı'ya inanmanın gerekli olduğu yönünde görüş bildirdiğini ortaya koymuştur. Bu bulgu, dinin ve Tanrı inancının, bireylerin ahlaki değerler üzerindeki algıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Robertz, 2020).

K2 (kız, 16, öğrenci) ve K6 (erkek, 14, öğrenci) bu fikirlerini “Din sizin için ne kadar önemli? Din bireysel kimliğinizin oluşmasında nasıl bir rol oynuyor?” sorusu altında cevapladıklarını belirtmişlerdir. K5 (erkek, 16, öğrenci) görüşlerini şu sözleriyle paylaşıyor:

“İslam’ın benim için en önemli görevlerden birisi bana doğru ve yanlış öğretiyor. Beni kötü insanlardan ve günahlardan koruyor. Bazen çevrem, arkadaşlarım hatta bazen ailem bile bana yanlış kararlar vermemde yardımcı oldular. Ve bunlar beni seven insanlar. Yani bu şu demek: doğru ve yanlış karar vermede Allah’a sormak lazım, bakmak lazım Hz. Muhammed (sav) ne yapmış ne demiş. Baksana şu an tüm dünya diyor ‘LGBT çok normal, onları da sevin, onları da kabullenin. Onların da çocukları olsun, onlar da normal aile’. Yani özellikle Almanya’da var ya, burası onların cenneti. İşte bugün İslam daha çok lazım, sana ne doğru ne yanlış sana söylemesi lazım. Açık ilişkiler, evlilikler bile çıktı tövbe, yani düşün sen evlisin ama eşin de sen de başka insanlarla beraber oluyorsun. Gerçekten, insanlar çok şaşırttı. Kurallara ihtiyaç var, çok var. Tamam kanun var, kanun sana hırsızlık yapamazsın, yaparsan şu şu cezayı alırsın diyor. Ama kanun senin ilişkilerine karışmıyor. Kanunlar insanların sapıtmasını engellemiyor.”

K5 (erkek, 16, öğrenci)

Katılımcı K5 (erkek, 16, öğrenci) İslam’ın kendisi için en önemli görevlerden birinin doğru ve yanlış öğretmek olduğunu ifade etmektedir. Çevresi ve hatta aile üyeleri bazen yanlış kararlar almasına yardımcı olsa da son kararı verirken Allah’ın görüşüne ve Hz. Muhammed’in örneklerine başvurmanın önemini vurgulamaktadır. Ayrıca günümüzde LGBT bireylerin kabulünün normalleştiği ve açık ilişkilerin yaygınlaştığı bir toplumda, İslam’ın ahlaki rehberliğinin daha da önem kazandığını belirtmektedir. Bu bağlamda yasaların ötesinde, kişisel ve ahlaki kararlar için dini kuralların gerekli olduğunu öne sürmüştür.

Son olarak, dinin en önemli fonksiyonunu bireylere hayata anlam katmak olduğunu K1 (kız, 13, öğrenci), K3 (kız, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K8 (kız, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi), K15 (kız, 25, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) savunmuştur. Gençlik döneminde “Ben kimim?” sorusundan sonra belki de en çok zihin karıştırıcı soru “Bu hayattaki amacım nedir?” sorusudur. Modern zamanların sağladığı tüm olanaklara rağmen pek çok insan kendilerini saran bir anlamsızlık hissinden kurtulamamaktadır. Bu bağlamda din, bireylerin yaşamla ilgili temel sorularına, özellikle de yaşamın amacı ve kişisel kimlik gibi zihin karıştırıcı sorgulamalara, derinlemesine ve tatmin edici cevaplar sunarak anlam katma işlevini yerine getirmektedir (Bahadır, 2011). Kişinin hayattaki gayesi, ölüm sonrası ne olacağı, iyilik ve

kötülük gibi konular insanların düşünce dünyasının merkezindedir. Bu dünyaya geliş amacının ne olduğunu, hayatını nasıl şekillendirmesi gerektiğini, hayatını Allah'ın istediği şekilde geçirdiğinde onu bekleyen mükafatı veya emirleri yerine getirmediğinde karşılaşacağı cezayı bilmek, gence belirsizlikten kurtarır ve güven vermektedir. Öte yandan din, hayatın bütün yönleriyle yaşamaya değer olduğunu inananlara empoze etmektedir (Benthaus-Apel ve diğerleri, 2017)

Katılımcılar, İslam'ın “hayattaki zorlukları yaşanabilir” (K15,25) kılmasını, “tüm anlamsızlıkların içindeki tam anlamlı şey” (K2,16) ve “bu hayatta gayret etmek için motivasyon” (K8,20) olduğunu, hayatın bir “imtihan” olduğunu (K1,13 ve K7,21) ve bunu, bireylerin varoluşsal sınavlarına anlam ve amaç kazandıran bir kuvvet olarak değerlendirmişlerdir. Bu görüşler İslam'ın karşılaşılan zorluklar ve yaşamın karmaşıklıkları karşısında bireyleri destekleyen ve yönlendiren, derin bir manevi destek ve motivasyon kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

K2 (kız, 16, öğrenci) bu fikrini şu sözleriyle ifade etmektedir:

“İslam benim için çok kıymetli. Hayatta başıma ne gelirse ben biliyorum Allah'ın bir bildiği var. Hayatta çok anlamsız şeyler var. Bu hayatta gayret etmek için motivasyonum İslam. Nasıl daha iyi bir kul olabilirim ona bakıyorum, araştırıyorum. Eskiden kendim hakkında, yani kendi varlığım hakkında çok düşünürdüm. İslam bana yardım etti, bana kendimi bulmamda yardım etti.” (K2,16)

Benzer bir görüşü K7 (kız, 21, öğrenci) de ortaya koymaktadır:

“Hayat bir imtihan. Ve dinim hayatıma anlam katıyor, yaşamak için uğraşmak için bir anlam katıyor. İslam olmasaydı hayatım kesinlikle daha anlamsız olurdu. Bir de ‘Hayatın anlamı ne?’ sorusu zihnimi çok daha fazla meşgul ederdi. Ama artık bu soruyu çok düşünmüyorum, çünkü benim hayatıma anlam veren tek şey İslam. Ben buna kanaat getirdim.” K7 (kız, 21, öğrenci)

Bu ifadeler İslam dininin bireyler için sadece bir inanç sisteminden daha fazlası olduğunu, hayata anlam katma, varoluşsal sorulara cevaplar sunma ve kişisel gelişimde rehberlik etme gibi kritik roller oynadığını ortaya koyar. K2 (kız, 16, öğrenci) ve K7 (kız, 21, öğrenci), İslam'ın hayatlarındaki zorluklarla başa çıkma, motivasyon sağlama ve daha iyi bireyler olma yolunda önemli bir motivasyon ve destek kaynağı olduğunu belirtir. Diğer yandan, K10 (erkek, 19, öğrenci) dinin bireyler için hem dünyevi hem de uhrevi boyutlarda önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu vurguluyor:

“İslam bana hayatımda güven, umut ve mutluluk veriyor. Ve dinim bana aynı anda öteki taraftaki hayatı da hatırlatıyor. Orası için de çalışmam lazım, burası için de çalışmam lazım. İkisinin arasındaki denge de önemli ve iki hayat da önemli. İslam demiyor ‘Burada kötü hayat yaşa’. Hayır, İslam hem burada iyi yaşa ama ahiretini de unutma diyor. Bu da hayatı anlamlı kılıyor. Bu iyi işleri Allah rızası için yapmamı istiyor. Benim hayatta bir şeyler yapmam için en büyük motivasyonum dinim. Bir de benim için İslam aynı anda

boyun eğme. Yani sadece Allah'a kulluk etmek, sadece ona boyun eğmek. Yanlış ilahlara bağlanmamak. Evet, şu zamanda kimse eskisi gibi puta tapmıyor, ama şu zamanda başka putlar var para gibi, kız gibi, zenginlik gibi, ünlü olmak gibi. Bence her insanın içinde inanma isteği var, yani bu doğuştan gelen bir şey. İşte kim neye inanıyor, neyi seçiyor, o değişiyor. Yani en inançsız insan bile bir yakını hastaneye düşünce ne oluyor, dua etmek istiyor. Buna ihtiyaç duyuyor. Yani her insan umudunu eninde sonunda bazı konularda Allah'a bağlıyor. İslam sana bir odak noktası veriyor. Sen kendini kaybettiğinde seni alıp geri getiriyor hayata.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

K10'un açıklamaları, İslam'ın bireyin yaşamında nasıl bir derinlik ve çok yönlülük sağladığını gözler önüne sermektedir. Bu din, günlük hayatta güven, umut ve mutluluk gibi temel duyguları pekiştirirken, aynı zamanda ahiret hayatını da göz önünde bulundurarak bu dünya ve öteki dünya arasında bir denge kurma gerekliliğini öne sürmektedir. Katılımcı İslam'ın bireylere sadece ahirete yönelik değil, dünyevi yaşamda da iyi ve anlamlı bir varoluş sürdürme öğüdü verdiğini beyan etmektedir. Bunun yanı sıra tam bir teslimiyeti ve yanlış değerlere (modern çağın sembolik putlarına) kapılmama disiplini öğretirken, insanın doğasında var olan inanma ihtiyacına cevap verir. Dinin sunduğu bu manevi odak noktası bireyin hayatında bir rehber ve sığınak işlevi görür, özellikle zor zamanlarda yol gösterici bir ışık oluşturur.

Din ile “karmaşık” bir ilişkiyle sahip olmasına rağmen, dinin hayatı üzerindeki anlamı K13 (kız, 23, kozmetikçi)şöyle yorumlamaktadır:

“Benim İslam'la biraz değişik bir ilişkim var, biraz karmaşık. Yani daha önce de bahsettim, ailem dinde baskıcıydı falan filan. Ama dinin hep şu yanını sevdim, bunda hiç aklım karışmadı, hiç şüphe olmadı. Din hayatıma anlam veriyor. Yani evet bana hep Allah kötüyümüş gibi denildi, dinden soğudum. Bunları anlattım zaten. Ama şunu da gördüm, İslam kötü zamanlarda bana iyi geldi. Anneannem hastanedeydi, durumu kötüydü. Tamam belki hala aileme bana dini niye böyle gösterdiler diye kızgınım. Ama o hastanedeyken kapının önünde dua ettim. ‘Allah’ım’ dedim. ‘Ben çok dua eden biri değilim, çok dindar değilim ama şu an sana ihtiyacım var’ dedim ve çok dua ettim, içimde ne varsa söyledim (*gözleri doluyor*). Ve o an bana çok iyi geldi. Allah duamı kabul etti biliyor musun, anneannem iyileşti. O an dedim evet, din seni kısıtlıyor. Din senin özgür olmanı kısıtlıyor, senin her işine karışıyor. Ama sana kötü anlarda, böyle zorluk olduğunda ve sen ‘Ne oluyor? Anlamıyorum’ dediğinde sana destek oluyor. İslam diyor ki, hayat her şeye rağmen yaşamaya değer, ne olursa olsun.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

K13 (kız, 23, kozmetikçi)'ün ifadeleri İslam ile kişisel ve karmaşık bir ilişkisini ortaya koyar, aile tarafından yaşanan dini baskının olumsuz etkilerine rağmen, zor zamanlarda dine yönelmenin sağladığı huzur ve anlam üzerinde durmaktadır. Aile bireylerinin dini yaklaşımıyla çatışmasına karşın, özellikle zor anlarında, dua etmenin ve manevi desteğe sığınmanın kendisine büyük bir rahatlama ve umut sağladığını belirtmektedir. Bu deneyim dini baskı ve yanlış anlatımların ötesinde, İslam'ın bireysel bir sığınak ve güç kaynağı olarak nasıl önemli bir rol oynayabileceğini vurgulamaktadır.

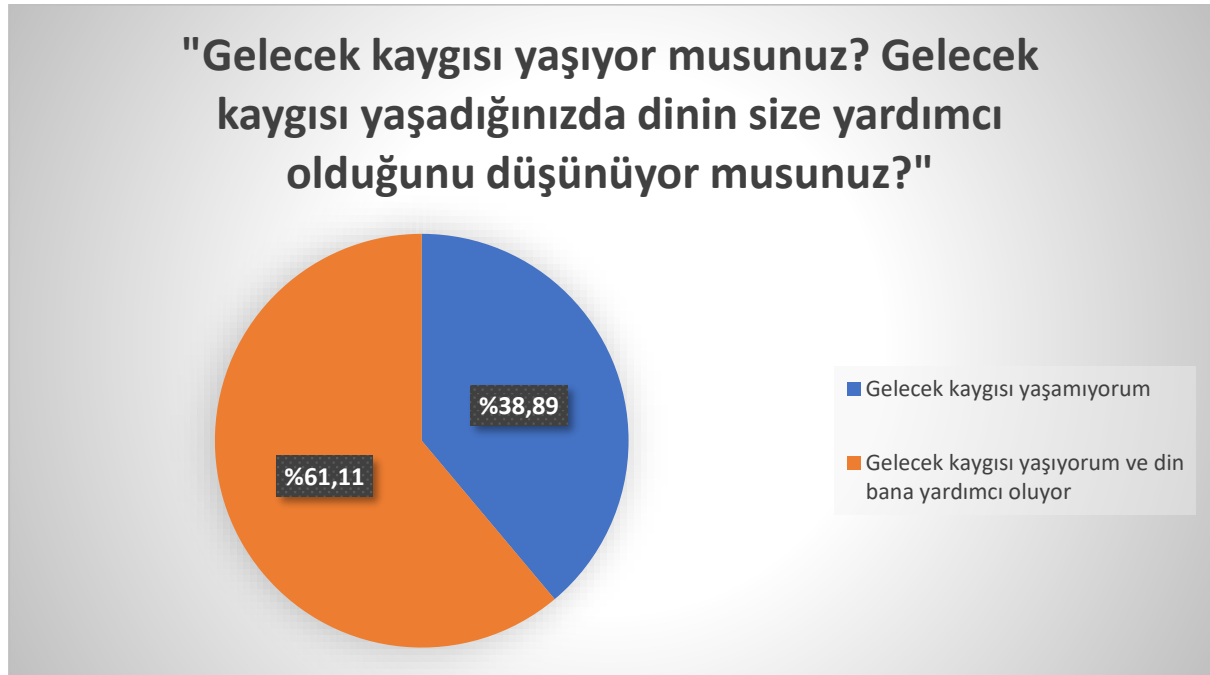
Araştırmada ele alınan katılımcıların görüşleri, dinin kişisel hayatlar üzerindeki çeşitli ve derin etkilerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar dinin karar alma süreçlerinde bir rehber olarak işlev görmesinden, etik anlayışlarını şekillendirmeye ve yaşamın derin anlamını keşfetmelerine kadar farklı roller üstlendiğini belirtmişlerdir. Din, bazı katılımcılar için hayatın karşılaştığı zorluklar ve belirsizlikler karşısında bir sığınak ve motivasyon kaynağı olurken, diğerleri için ahlaki değerlerin ve yaşamın anlamının temelini oluşturmuştur. Bu çeşitlilik dinin bireysel deneyimler ve kişisel yorumlar çerçevesinde farklı şekillerde anlam kazanabileceğini ve her bir bireyin yaşam yolculuğunda benzersiz bir yer tutabileceğini göstermektedir.

3.3.6. Gelecek Kaygısıyla Başa Çıkmada Dinin Rolü

Gençlerde gelecek kaygısı, hızla değişen dünya düzeni, ekonomik belirsizlikler, iş bulma zorlukları ve sosyal beklentiler gibi faktörlerle giderek artmaktadır. Bu kaygı gençlerin akademik performansından sosyal ilişkilerine, kariyer hedeflerinden kişisel mutluluklarına kadar hayatlarının birçok alanını etkileyebilir. Geleceğe dair belirsizlikler ve sürekli değişen toplumsal normlar, genç bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini zorlaştırırken, başarıya ulaşma ve toplumsal beklentilere uyum sağlama baskısı stres ve endişe düzeylerini artırabilmektedir.

Din, bir bireyin dünyayı algılama şeklini ve yaşanan olayları yorumlama kapasitesini şekillendiren önemli bir faktördür. Bu bağlamda dindar bir kişinin kendisini ve çevresini değerlendirme biçimi, dindar olmayan birine göre farklılık gösterir. McIntosh'un çalışmaları, dinin bir zihinsel çerçeve olarak, bireylerin stresle baş etme yeteneklerine önemli ölçüde katkıda bulunduğunu göstermiştir (Şahin, 2005). Bu bağlamda din, gençlerin gelecek kaygısıyla mücadelesinde önemli bir destek rolü üstlenerek, onlara manevi bir sığınak ve içsel huzur sunmaktadır. Manevi inançlar ve ibadet pratikleri geleceğe dair belirsizlikler karşısında umut ve pozitif bir perspektif sağlamaktadır. Din, bireylerin yaşamın kontrolünün kendi ellerinde olmadığını kabullenmelerine ve daha büyük bir kozmik düzenin parçası olduklarını hissetmelerine yardımcı olur, böylece baskıyı azaltır ve gençlerin zorluklar karşısında daha dirençli olmalarını sağlamaktadır.

Tablo 34. Gelecek Kaygısıyla Başa Çıkmada Dinin Rolü (Pasta Grafiği)

Katılımcılardan K3 (kız, 17, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) gelecekle ilgili kayda değer kaygılarının olmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılar gelecek kaygısıyla ilişkin tutumlarında, Allah'a tevekkül etmenin önemini (K11, 20 ve K16, 22), kaderin kabulü ve buna teslimiyet göstermenin (K2, 16 ve K7, 21) ve Allah'ın kendileri için en iyisini istediğine olan inançlarıyla bir rahatlama hissettiklerini (K14, 23 ve K15, 25) kısaca ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili daha fazla detay veren K10 (erkek, 19, öğrenci), görüşünü şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Dinim bana gelecek kaygılarını azaltmakta büyük yardımcı var. Dinim bana umut veriyor, bu şekilde insan geleceğe daha rahatlamış şekilde bakabiliyor. Allah'ın bir şekilde bana yardım edeceğini çok düşünüyorum, sık sık aklıma getiriyorum. Allah'a dualarımda bu konuya çok değiniyorum. Bu bana umut duygusu ve güven veriyor.” K10 (erkek, 19, öğrenci)

Allah'ın yardımına güvenmenin önemine K7 (kız, 21, öğrenci) de değinmiştir:

“Ben her şeyin bir şekilde yoluna gireceğini biliyorum. Her şeyin bir üst sebebi var, benim bazen elimde olan bazen de olmayan bir üst sebebi var. Allah'ın bana bir yol çizdiğini biliyorum, benim kaderimi yazdığını biliyorum. Bu beni tembelliğe sürüklemiyor, öyle anlaşılmasın. Ama Allah'ın benim için yazdığı bir kader var, ama ben yine de uğraşıyorum çabalıyorum. Bazen gelecek çok belirsiz olur, insan korkar. Ama Allah'a güvenmek her zaman içimi rahatlattı. Bunu şu son iki sene çok güzel öğrendim Zorluklar başımıza gelse bile sonsuza dek inanırım ki Rabbim o zorluktan sonra büyük bir kolaylık verecek.” K7 (kız, 21, öğrenci)

K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K7 (kız, 21, öğrenci)'nin ifadeleri, dini inancın ve Allah'a olan güvenin, gelecek kaygılarıyla başa çıkmada nasıl bir kaynak ve destek sağladığını göstermektedir. K10 (erkek, 19, öğrenci) dinin umut verici bir etkisi olduğunu ve bu sayede geleceğe daha pozitif bir bakış açısıyla yaklaşabilme gücü bulduğunu belirtirken, Allah'a duyduğu güvenin bu süreçte kendisine güç verdiğini belirtir. K7 (kız, 21, öğrenci) ise her şeyin bir sebebi olduğuna ve Allah'ın kendisi için bir kader çizdiğine inanarak, geleceğin belirsizliklerine rağmen bir rahatlama hissettiğini ifade eder. Her iki katılımcı da Allah'a tevekkül etmenin ve O'nun yardımına güvenmenin, zor zamanlarda ve geleceğe dair endişeler karşısında iç huzuru ve direnç bulmalarında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) gelecek kaygısının kökeninin vesvese olduğuna ve bu durumdan korunmanın yolu olarak Allah'a sığınmanın önemine işaret etmektedir:

“Gelecek kaygısı Şeytan’dandır. Biz bunu biliyoruz, bunun vesvese olduğunu biliyoruz. Ama ne yazık ki kendimizi birçok kez bunun içinde buluyoruz. Özellikle ekonominin zorlaştığı ve bu zamanlarda insanoğlu maddiyata daha çok bağlanıyor ve kaygılanıyor. Şimdi evliysen bir de eşini de düşünüyorsun. Kaygıya düşebiliyorsun, ama Allah ayette ne buyuruyor? Zariyat suresi 58. Ayette Allah diyor ki: ‘Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah’tır.’ Buna güvenmemiz lazım.” K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi)

K17'nin ifadeleri gelecek kaygısının, özellikle ekonomik zorluklar ve maddi bağımlılıkların arttığı dönemlerde, Şeytan'ın vesvesesi olarak görülmesi gerektiğini ve bu durumla mücadelenin temelinde Allah'a olan güvenin yattığını vurgular. Bu açıklama gelecek kaygısını dini bir perspektiften ele alarak, bu tür endişelerin üstesinden gelmenin yolu olarak Kuran'daki öğretilere başvurmayı önermektedir. Görüşlerini detaylı açıklayan her üç katılımcı da Allah'a tevekkül etmenin ve O'nun yardımına güvenmenin, zor zamanlarda ve geleceğe dair endişeler karşısında iç huzuru ve direnç bulmalarında önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Diğer katılımcıların aksine, dinin gelecek kaygılarını arttırdığını K8 (kız, 20, öğrenci) izah etmiştir, ancak bu görüşünü detaylı bir şekilde açıklamamıştır. Dini öğretilerin ve beklentilerin kendisi üzerinde baskı hissi oluşturduğunu, özellikle ahiret hayatının endişelerin artmasına neden olduğunu paylaşmıştır.

3.3.7. Müslüman Toplumuna Ait Olmanın Kişisel Deneyimi ve Faydaları

Müslüman toplumuna ait olmanın bireysel deneyimi ve bunun sunduğu faydalar, kişisel inanç yolculuklarından sosyal destek ağlarına kadar geniş bir yelpazede değerlendirilebilir. Bu bağlamda dinin sadece bireysel bir inanç sistemi olmakla kalmayıp aynı zamanda bireyleri bir

araya getiren, ortak değerler ve amaçlar etrafında birleştiren güçlü bir topluluk duygusu sunduğu görülmektedir. Almanya'daki Türk diasporası dini toplulukların sosyal destek sağlama, ağ oluşturma ve kültürel miraslarını koruma gibi konularda nasıl merkezi bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda diasporadaki Müslüman toplumuna ait olmanın, bireylerin hem kendi kültürel kimliklerini korumalarına hem de yeni bir ülkede uyum sağlarken destek bulmalarına olanak tanıdığı görülmektedir.

“Müslüman toplumuna ait olmak size kendini nasıl hissettiriyor? Ne gibi faydası var?” sorusunu katılımcılara yöneltilen sorular üzerine, Müslüman toplumuna ait olmanın kendilerine pozitif deneyimler sunduğunu belirtmişlerdir. Bu deneyimler manevi aidiyet hissi, sosyal destek, kültürel ve dini değerlerin paylaşımı gibi çeşitli olumlu yönleri içermektedir. Katılımcılar Müslüman toplumunun bir parçası olmanın, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok fayda sağladığını, özellikle maneviyat, dayanışma ve ortak bir kimlik duygusu açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ancak araştırma kapsamında azınlıkta kalan üç katılımcı (K9,18; K8,20 ve K13,23) günümüzde bazı Müslüman grupların İslam'ı yanlış temsil ettiğine ve medyanın bu yanlış temsiller üzerinden İslam'ı radikal ve terörist bir din olarak yansıttığına dikkat çekmiştir.

Tablo 35. Müslüman Toplumuna Ait Olmanın Kişisel Deneyimi ve Faydaları (Pasta Grafiği)

Diğer katılımcıların paylaşımları, Müslüman toplumuna ait olmanın Almanya gibi çok kültürlü bir ortamda sunduğu benzersiz fayda ve deneyimleri vurgulamıştır. Bu katılımcılar dini aidiyetin, çok kültürlü bir toplumda kendilerine güçlü bir aidiyet duygusu sağladığını (K4,17 ve K10,19), yeni arkadaşlıklar kurma (K1,13 ve K17,25) ve benzer değerlere sahip insanlarla bağlantılar oluşturma fırsatı sunduğunu (K2,16) belirtmişlerdir. Aynı zamanda Müslüman toplumuna aidiyetin, bireylerin anlaşılmalı ve kabul edilmiş hissetmelerine olanak tanıdığı, Almanya'da yabancı olarak yaşamının getirdiği yalnızlık ve yabancılaşma duygularını hafiflettiği (K15,25) ifade edilmiştir. Katılımcılar ayrıca karşılaşılan sorunlar ve zorluklar karşısında topluluk üyelerinin birbirlerine destek oluşturduğu, etkili bir sosyal ağın varlığından (K5, 16 ve K6,14) bahsetmişlerdir. Bu ifadeler Müslüman toplumuna aidiyetin, bireylerin sosyal destek, anlayış, kabul ve topluluk içinde güven duygusu gibi önemli psikososyal ihtiyaçlarını karşıladığını gösterirken, aynı zamanda çok kültürlü bir toplumda uyum ve birlikte yaşama konusunda olumlu bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada Müslüman toplumuna ait olmanın getirdiği güzellikler ve faydalar hakkında olumlu görüşler dile getiren katılımcılar çoğunlukta, kişisel deneyimlerine dayanarak sadece olumlu görüşler paylaşmayan katılımcılar (K7,21 ve K12,19) da olmuştur:

“Bu konu maalesef hangi Müslüman topluma ait olduğunla alakalı. Yani o Müslüman topluluğun biraz kültürüyle de alakalı. Mesela bana en yakın camideki toplumdaki kendimi gerçekten uzak tutuyorum. Ama üniversitemde bir Müslüman toplumu var, orada kendimi gerçekten iyi hissediyorum. Bana güç ve kuvvet veriyor ve bana muhteşem arkadaşlar da verdi. Bence bu biraz kültür ve eğitim düzeyi ile alakalı. Kendimi eğitilmiş Müslüman toplumlarında çok iyi hissediyorum, dünya görüşleri açık, böyle dini bilgileri sadece aileden duyma bilgilere dayanmıyor. Daha derin dini bilgileri var. Ben üniversitemdeki Müslüman toplumunu çok sevdim, ama bana en yakın DİTİB camisini ortamı hiç benlik değil.” K7 (kız, 21, öğrenci)

“Ben tam anlamıyla bir Müslüman toplumuna ait değilim, ama öyle bir toplumun parçası olmak ne olduğunu biliyorum. Bence Müslüman toplumlarda şu güzel, herkes bir şekilde birbirine bağlı. Sonuçta aynı dini paylaşıyorsun, o bağ var yani. Ama Müslüman toplumlarda o kadar çok ayrışma var ki, anlatamam. Hepsi farklı fikirde hepsi kendine göre haklı. Yani Türkler arasında bile her grubun kendi camisi var, Türk olmayanlara ne demeli. Mesela bazı Arap topluluklar diyor ‘Türkler çok modern’. Türkler tersini düşünüyor falan. Bir de ben şeyi sevmiyorum, bir insan dinde çok bilgi edinmiş hoca diye onun sözü daha ağır basmıyor. Yani bilgili biri bir şey dedi diye, geçerli olacak diye bir şey yok bence. Bence önemli olan hep ilim değildir, bazen de bazı konularda bakış açısı önemli. Yani özet söyle dersin, bence Müslüman toplumların faydası sosyal faydalar, yani çevre vs. edinmek. Gerisi bence değil.” K12 (erkek, 19, öğrenci)

K7 (kız, 21, öğrenci) ve K12 (erkek, 19, öğrenci)'nin ifadeler, Müslüman toplumuna ait olmanın getirdiği deneyimlerin çeşitliliğine ve karmaşıklığına işaret eder. Her iki katılımcı da

Müslüman toplumlarındaki aidiyet hissini, o topluluğun kültürel ve eğitim düzeyine bağı olarak değişebileceğini açıklamaktadır. K7 (kız, 21, öğrenci) üniversitedeki Müslüman topluluğunun kendisine güç verdiğini ve değerli arkadaşlıklar sunduğunu ifade ederken, yerel cami topluluğundan uzak durduğunu belirtiyor. Bu durum, eğitim düzeyi yüksek ve açık düşünceli Müslüman topluluklarında kendisini daha rahat hissettiğini göstermektedir. K12 (erkek, 19, öğrenci) ise Müslüman toplumlar arasındaki ayrışmalara ve farklı görüşlerin varlığına dikkat çekiyor. Her ne kadar aynı dini paylaşmanın bir bağ oluşturduğunu kabul etse de bu toplulukların içindeki fikir ayrılıklarının ve camiler arasındaki bölünmelerin, aidiyet hissini zayıflattığını aktarmaktadır.

Müslüman topluna ait olmanın olumsuz veya hayal kırıklığına uğratan durumlara katılımcılardan K3 (kız, 17, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) değinmiştir. Ümmetin birlik içinde olmaması ve Filistin gibi acil ve önemli konularda etkili bir eylemde bulunulamaması, bu hayal kırıklığının temel sebepleri arasında yer almaktadır. K3 (kız, 17, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci) Müslüman toplumlarının, Filistin olayları gibi kanayan yaralara karşı birlik oluşturamadığını ve bu tür olaylarda somut adımlar atma, hatta İsrail ürünlerini boykot etme gibi temel eylemleri gerçekleştirme konusunda dahi yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Bu durum, Müslüman toplumlarının küresel ve toplumsal sorunlar karşısında etkili bir dayanışma sergileyememesine yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkmaktadır. Öte yandan K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) dini yükümlülükleri yerine getirmeme durumunda toplumsal yargıya maruz kalma problemine işaret etmiştir. Bu, bireylerin dini pratiklerdeki kişisel tercihleri veya yetersizlikleri nedeniyle toplum içinde yargılanma veya dışlanma hissi yaşayabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak araştırmada katılımcıların çoğunluğu, Müslüman toplumuna ait olmanın kendilerine olumlu deneyimler sunduğunu ifade etmiştir. Bu pozitif deneyimler arasında manevi bir aidiyet hissi, sosyal destek, kültürel ve dini değerlerin paylaşımı gibi unsurlar bulunmaktadır. Ancak bu genel memnuniyetin yanı sıra, katılımcılar Müslüman toplumları içerisinde yer alan bazı olumsuz unsurlara da dikkat çekmişlerdir. Bu olumsuzluklar arasında İslam'ı yanlış temsil eden radikal gruplar, Müslüman toplumlarının çeşitliliği ve iç yapısındaki eksiklikler ile ümmetin bazı acil ve önemli meseleler karşısında birlik içinde hareket edememesi gibi zayıflıklar yer almaktadır. Bu görüşler Müslüman toplumuna ait olmanın karmaşık ve çok boyutlu bir deneyim olduğunu ve hem olumlu hem de olumsuz yönleri içerdiğini göstermektedir.

3.3.8. Din Eğitimi ve Bireysel Kimlik Üzerindeki Etkileri

“Din Eğitimi ve Bireysel Kimlik Üzerindeki Etkileri” başlığı altında incelenecek olan bu konu, özellikle Almanya'daki Türk toplumu içerisinde din eğitiminin kaynakları ve bu eğitimin bireysel kimlik üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Almanya’da yaşayan Türkler için, örgün eğitim sistemleri içerisinde İslam derslerinin geniş çapta sunulmaması nedeniyle, din eğitimi genellikle aile ve camiler aracılığıyla sağlanmaktadır. 2009’da yapılan bir araştırmaya göre, ergenler dini bilgilerinin %50,7’si ailelerinden öğrendiklerinden oluştuğu tespit edilmiştir (Daşkiran, 2009). Bu bulgu din eğitimi ve bireysel kimlik oluşumu üzerinde ailelerin önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Aileler çocuklarına temel İslami değerleri ve pratikleri aktarırken, camiler ise gençlere yönelik dini eğitim programları ve topluluk içi etkinlikler sunarak bu eğitimin daha organize bir şeklini sunmaktadır. Bu eğitimler bireylerin dini inançlarını, uygulamalarını ve dünya görüşlerini şekillendirmede önemli bir rol oynar, dolayısıyla Almanya’daki Türk diasporası bağlamında, din eğitiminin kaynakları ve bunun bireysel kimlik oluşumundaki etkisi, kültürel entegrasyon ve kimlik politikaları açısından dikkate değer bir inceleme konusudur.

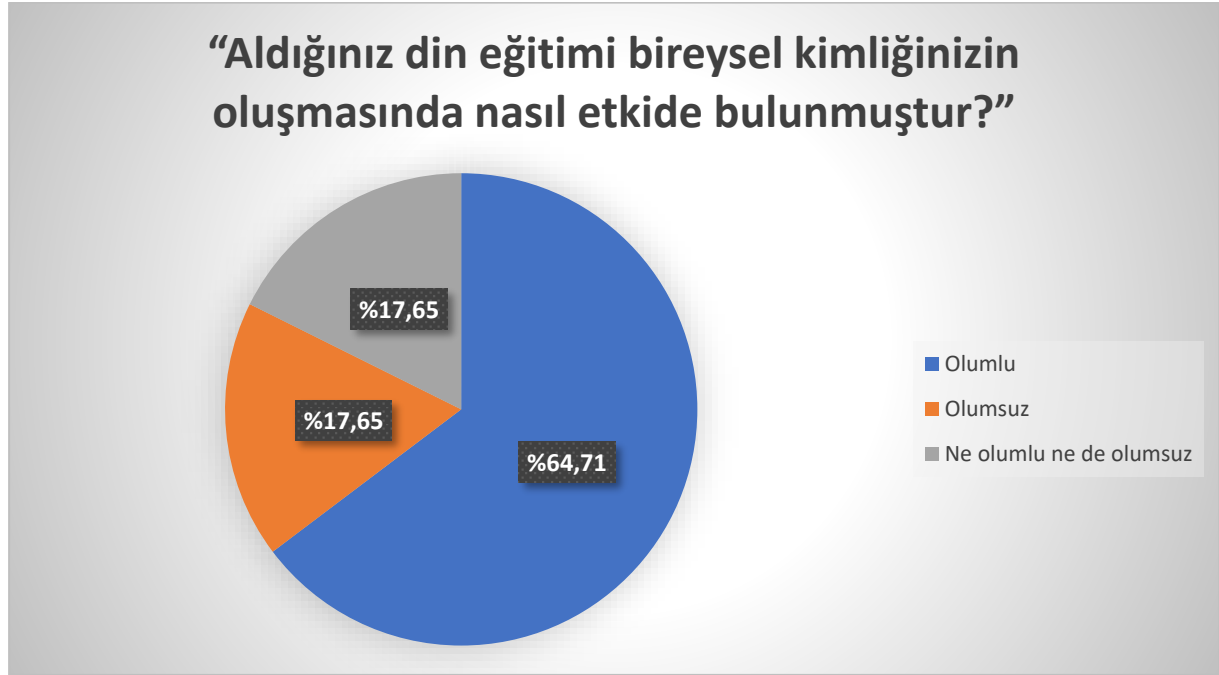
“Herhangi bir din eğitimi aldınız mı?” sorusunu katılımcılara yönelttiğimizde, sadece K7 (kız, 21, öğrenci) örgün eğitimde İslam din dersi aldığını aktarmıştır. Diğer tüm katılımcılar din eğitimi yaygın eğitim yoluyla, yani kısa süreli de olsa camilerden aldıklarını belirtmiştir. Diğer taraftan K8 (kız, 20, öğrenci) ne örgün eğitimde ne de yaygın eğitimde herhangi bir din eğitimi almadığını ifade eden tek katılımcıdır. “Aldınızsa nereden aldınız?” sorusuna yönelik alınan cevaplar neticesinde; K1(kız,13, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci), K15 (kız, 25, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) çocukluk döneminde IGMG camisinde din eğitim aldıklarını; K5 (erkek, 16, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci) ve K16 (erkek, 22, öğrenci) DITIB camisinde din eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan K2 (kız, 16, öğrenci) ve K9 (kız, 18, öğrenci) Süleymancılar cemaatinden din eğitimi aldığını aktarırken; K3 (kız, 17, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) birden fazla camide ders görmüş olduklarını belirtmiştir. Kurumsal bir din eğitimine hala devam ettiğini K4 (erkek, 17, öğrenci), K7 (kız, 21, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K15 (kız, 25, öğrenci) beyan etmiştir.

Tablo 36. Katılımcıların Din Eğitimi Aldıkları Kurumların Dağılımı (Pasta Grafiği)

“Aldığınız din eğitimi bireysel kimliğinizin oluşmasında nasıl etkide bulunmuştur?” sorusuna K7 (kız, 21, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) aldıkları din eğitimin olumsuz etki bıraktığını iddia ederken, K9 (kız, 18, öğrenci), K16 (erkek, 22, öğrenci) ve K18 (erkek, 24, işsiz) ne olumlu ne de olumsuz etkiye sahip olduğunu aktarmıştır. Diğer katılımcılar olumlu tecrübelerinden bahsetmişlerdir.

Tablo 37. Alınan Din Eğitimin Bireysel Kimlik Oluşumundaki Etkisi (Pasta Grafiği)

K13 (kız, 23, kozmetikçi)camideki dersleri veren hocaların baskıcı ve otoriter tutumlarına, pedagojik formasyon eksikliklerine ve zorlayıcı yaklaşımlarına işaret etmiştir:

“Neredeyse her gurbetçi Türkü gibi, küçükken ailem beni de camiye yolladı. Hafta sonu herkes camiye giderdi, işte aileler isterdi ki en azından Kur’an okumak, abdest almak, namaz kılmak onu öğreysin. Öyle çok da beklentileri yoktu, biraz işte dinini öğreysin yeter. Bir de o da meşgale sonuçta hafta sonu erken kalkıyorsun, hazırlanıyorsun, camiye gidiyorsun. Belki de çocuklar evden çıksın kafa dinleyelim diye bir yöntem de olabilir (*güliyor*). Bir de sonuçta cami, güvenilir bir yer falan işte. Neyse biz giderdik camiye, Türkiye’den gelen yaşlı adam bize ders veriyor. Hoca ağır ağır Türkçe konuşuyor, biz anlamıyoruz, Almanca bilmiyor Almanca anlatmıyor, anlamadığımız için kızıyor bize diyor ‘Ananız babanız Türkçe öğretsin’. Sonra bir gün cemaatle namaz kılıyoruz, ben namazda güldüm. Çocuğum ya, aklıma komik şeyler geldi. Sonra yanımdakinler de güldü, herkes namazını bozduk falan. Hoca namaz bitince bana bir kızdı, bir bağırdı. Herkes sustu, hoca biliyor namazda ben ilk başladım gülmeye. Bak yirmi üç yaşındayım, hala o aklıma gelir bazen biliyor musun? Hoca bana bağırdı çağırdı bana diyor ‘Ailen seni terbiye etmemiş’. Oradan gittim caminin tuvaletine, çok ağladım. Yaşım küçük, belki sekiz falan. Sonra dedim, ben asla bir daha gelmeyeceğim (*kızıyor*). Eve geldim anlattım aileme, anlatırken var ya nasıl ağlıyorum, böyle feryat figan. Annem ne dedi biliyor musun? Hala unutmuyorum. ‘Sen de gülme bir daha namazda’. Ben var ya, şok. Sonra da ‘bu kız niye İslam’a yakın değil, başörtü takmıyor?’. Bir kere de arkamda dur ya. Bana kızma sekiz yaşındayım, hocaya git de ‘Sen kızıma niye bağırdın’. Getirmişler Türkiye’den salak adamı. Ne çocukla nasıl konuşulur ne yapılır, hiçbir şikar bilmiyor. Ben yaralandım, olan bana oldu. Ondan sonra, camiye bir daha hiç asla gitmek istemiyorum. Annemgil diyor ‘gitmen lazım’. Neyse, sonra cami değiştirdim, tabii babamgil demeyecek ‘tamam otur evde’. Cami

değiştirdim, diğer cami öyle normaldi çok da iyi çok da kötü değildi. Ama ben hep hocaya böyle mesafe var, yeni cami de olsa ‘Hoca bana kızabilir’ var aklımda.” K13 (kız, 23, kozmetikçi)

K13 (kız, 23, kozmetikçi)’ün ifadeleri çocukken camide yaşadığı deneyimin, dini eğitimin bireysel kimlik üzerinde ne derece etkili olabileceğinin çarpıcı bir örneğini sunmaktadır. Pedagojik yeterliliğe sahip olmayan hocaların baskıcı ve otoriter tutumları, dil bariyeri nedeniyle yaşanan anlaşmazlıklar ve küçük yaşta maruz kalınan sert eleştiriler, K13 (kız, 23, kozmetikçi)’ün dini ortamlara ve İslam’a olan bakış açısını olumsuz yönde şekillendirmiştir. Ailenin bu süreçteki tutumu ve destek eksikliği ise, yaşanan negatif deneyimin etkilerini pekiştirmiş, böylece K13 (kız, 23, kozmetikçi)’ün dini inançlara ve pratiklere karşı mesafeli bir duruş sergilemesine yol açmıştır. Bu deneyim, dini eğitimin sadece bilgi aktarımı olmaktan öte, bireyin manevi ve duygusal gelişimini de desteklemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Cami’deki din eğitiminin kendilerinde olumsuz etki bıraktığını söyleyen diğer katılımcılar, cami hocalarıyla benzer olumsuz tecrübeler aktarmıştır.

Diğer taraftan camide alınan din eğitimin bireysel kimlikleri üzerinde ne olumlu ne de olumsuz etkisi olduğunu ifade edenlerden K18 (erkek, 24, işsiz), durumu şöyle izah etmektedir:

“İlk okul zamanlarında ben de camiye gittim. Sonra da biraz gittim, ama şöyle ergenlik başı bıraktım yani gitmeyi. Camide arkadaşlar da vardı, o yönden de iyiydi. Hocalar vardı, onlar da normaldi. Yani ben camiye gittim evet, ama böyle wow bir pozitif bir şey İslam’a âşık oldum olmadı. Ama böyle kötü bir şey, camiden nefret ediyorum da olmadı. Benim aile istedi Kur’an öğreneyim, biraz dini bilgi onu da öğrendim sonra yeter işte. Şimdi okusam Kur’an okuyabilir miyim bilmiyorum. Eve gidince denesem mi (gülüyor)?” K18 (erkek, 24, işsiz)

K18 (erkek, 24, işsiz)’ün ifadeleri, camide alınan din eğitiminin bireysel kimlik üzerindeki etkisinin nötr bir şekilde tecrübe edildiğini ortaya koymaktadır. İlkokul dönemlerinde başlayıp ergenlikte sona eren bu din eğitimi süreci, K18 (erkek, 24, işsiz) için ne derin bir manevi dönüşüm ne de olumsuz bir deneyim olarak öne çıkmıştır. Katılıcının, dini eğitimden özel bir hayranlık ya da negatif bir tepki geliştirmeden, ailesinin beklentilerini karşılayacak kadar dini bilgi ve Kur’an okuma becerisi edindiğini bildirmektedir.

Bahsedilen grupların dışında kalan diğer on iki katılımcı, camideki din eğitimiyle alakalı memnuniyetlerini paylaşmışlardır. Katılımcılar camideki eğitimin kendi dini bilgilerinin büyük bir kısmını oluşturduğunu (K1,13 ve K12,19), mevcut sosyal çevrelerinin büyük oranda camideki sınıf arkadaşlarından oluştuğunu (K4,17; K15,25 ve K17,25), cami aracılığıyla çeşitli sosyal aktivitelere katıldıklarını (K4,17 ve K5,16), cami eğitimlerine derin bir sevgi ve saygı beslediklerini (K3,17 ve K6,14), yetişkinliklerine ulaştıklarında bile bu eğitimlerle iletişimi

sürdürdüklerini (K4,17; K14,23; K15,25 ve K17,25) ve caminin İslam'ı kendilerine olumlu bir şekilde temsil ettiğini belirtmişlerdir (K2,16). K4 (erkek, 17, öğrenci) olumlu tecrübesini şu sözleriyle ifade ediyor:

“Benim için cami hiçbir zaman sadece namaz kılınan yer olmadı. Yani cami benim için hep çok önemliydi, ben beş yaşındayken caminin anasınıfına başladım. Çok erken yaşta gittim ama hep çok severek gittim. Hafta sonu olacak, cami zamanı gelecek diye seviniyordum. Orada arkadaşlarım vardı, ortam güzeldi. Biz büyüyünce bize mesela gezilere götürdüler, mesela bir kere tüm cami ve tüm üyeler hepsiyle gemi turu yaptık, üstünde mangal yapıldı falan. Bize başka şehir gezdirmeye bile götürdüler. Mesela annem babam okul gezilerinde bazen rahat değil, ‘acaba çocuğumun başına kötü bir şey olur mu’ diye. Ama cami gezilerinde çok relaklardı, camiyle gidiyorsun sonuçta. Cami’deki arkadaşlarımı da severlerdi, sonuçta Müslüman ve Türk. Tamam onlardan da kötüler olabilir, ailesi iyi olmayan ahlaksız olan falan ama sonuçta Almanlar kadar yine değil. Ben aileme derdim ‘Cami’den arkadaşlarla dışarıya çıkacağız’ tamam hiç sıkıntı yok mesela. Hala en yakın arkadaşlarım camideki eski sınıftan. Mesela biz hocamızı da çok severdik, bize hem İslami şeyler öğretirdi sonra dersten sonra derdi ‘hadi futbol oynayalım’. Bazen dondurma yemeğe götürürdü. O hocam var ya, (*hocanın ismini söylüyor*) hocam. Onunla hala kontaktayız, hala bazen sorarım ‘hocam bu caiz mi’ diye. Yani kısaca cami benim için hep iyi bir yerdi.” K4 (erkek, 17, öğrenci)

Katılımcının ifadelerinden caminin kendisi için yalnızca bir ibadet yerinden çok daha fazlasını temsil ettiğini anlaşılmaktadır. Beş yaşından itibaren camiye başlayan kişi için, cami bir eğitim ve sosyalizasyon alanı olarak, dini bilgilerin edinildiği, güçlü arkadaşlık bağlarının kurulduğu ve çeşitli sosyal aktivitelerle kişisel gelişimin desteklendiği bir ortam olmuştur. Ailesinin ve topluluğun cami etkinliklerine olan güveni, caminin topluluk içerisindeki sağlam itibarını yansıtırken, cami hocaları ile kurulan derin ilişkiler, dini rehberlikten öte, yaşam boyu süren bir mentorluk ve dostluk bağı kurulmasına olanak tanımıştır. Bu ifadeler caminin, kişisel ve toplumsal hayatta merkezi bir rol oynadığını ve bireylerin dini, sosyal ve kültürel kimliklerinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Alınan cevapların neticesinde katılımcıların camideki din eğitimi deneyimlerinin geniş bir yelpazede dağıldığını göstermektedir. Bir kısmı için bu deneyim olumsuz nitelikler taşıırken, bazıları için nötr bir tecrübe olarak kalmış, ancak çoğunluk için cami, olumlu bir etki alanı olarak öne çıkmıştır. Olumsuz deneyimler, eğitimin içeriği, sunumu ya da sosyal dinamiklerle ilgili zorluklardan kaynaklanmış olabilmektedir. Nötr deneyimler, cami eğitiminin ne olumlu ne de olumsuz anlamlı bir etki yaratmadığını, belki de katılımcıların beklentileri veya dini eğitime olan ilgileri ile alakalı bir durum olarak yansıtır. Ancak katılımcıların çoğunluğu için cami, dini bilgi edinme, güçlü sosyal ilişkiler kurma ve kişisel gelişimi destekleyen bir topluluk merkezi olarak pozitif bir rol oynamıştır.

3.3.9. Dini Şüphe ve Tereddütler

Almanya'daki Türk gençlerinin içerisinde bulunduğu çok kültürlü yapı, dini inançlar ve uygulamalar konusunda bazen şüphe ve tereddütlere yol açabilmektedir. “Dini Şüphe ve Tereddütler” başlığı altında, gençlerin dini kimliklerinin oluşum ve gelişim süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorlukların kimlik karmaşası ile nasıl iç içe geçtiği incelenmektedir. Özellikle ailenin dindarlık düzeyi, sosyal çevre ve Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda yaşamının getirdiği dinamikler, gençlerin dini inançlarına yönelik sorgulamaları derinleştirebilmektedir. Bu süreç ergenlerin daha önce eleştirmeden kabul ettiği inançları sorgulamalarına ve değerlendirmelerine neden olabilmektedir. Bu durum, bazı bireylerde dini inançların daha derinleşmesine ve daha önce yüzeysel düzeyde olan inançların güçlenmesine yol açarken, diğerlerinde ise dini ilgisizlik ve inançsızlık gibi sonuçlar doğurabilmektedir (Bahadır, 1994).Bahadır'ın 1994 yılında gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarına göre ergenlik döneminde, özellikle 16-17 yaşlarında, dini şüphe ve tereddütlerin artış gösterdiği ve bu durumun ergenlerin dini kimliği üzerinde olumsuz bir etki yaratarak, dini referans olarak kullanma güçlerini azaltabildiği belirlenmiştir (Bahadır, 1994).

Katılımcılara “Zaman zaman dini şüphe ve tereddütler yaşadığınız olur mu?” sorusunu yöneltmemiz üzere; K3 (kız, 17, öğrenci), K5 (erkek, 16, öğrenci), K6 (erkek, 14, öğrenci), K10 (erkek, 19, öğrenci) ve K15 (kız, 25, öğrenci) dışındaki katılımcılar olumlu cevap vermiştir. Bu katılımcılar imanlarının sağlam temellere dayandığını ve İslam'ın kendilerine mantıklı geldiğini ifade ederek, bu konuda fazla detay vermeksizin görüşlerini özetlemiştir.

Tablo 38. Dini Şüphe ve Tereddütler (Pasta Grafiği)

Öte yandan dört katılımcının yaşadıkları zorlu dönemlerde dini şüphe ve tereddütlerle karşılaştıklarını paylaşımları önemli bir bulgudur. Bu katılımcılar da aynı şekilde deneyimlerini kısa ifadelerle özetlemiş ve daha detaylı açıklama yapmaktan kaçınmışlardır. Örneğin K2 (kız, 16, öğrenci), ebeveynlerinin boşanması esnasında dini inançlarında sarsıntı yaşadığını belirtirken; K16 (erkek, 22, öğrenci), aile içinde yaşanan bir kayıp sonrası benzer bir durum yaşadığını ifade etmiştir. Diğer taraftan K11 (erkek, 20, öğrenci) ve K14 (kız, 23, öğrenci), yaşadıkları zorlukların detaylarına girmeksizin, bu süreçlerde dini inançları konusunda sorgulamalar yaşadıklarını paylaşmışlardır. K11 “Hayatımda her şey kötüye gittiğinde ‘Neden acı çekmek zorundayım?’ sorusunu kendime çok sordum. Sonra Allah’ın beni imtihan ettiğini anladım.” şeklinde konuşmuştur. K14 (kız, 23, öğrenci) “Bir musibetten dolayı biraz sorgulamam oldu. Ama sonradan o musibetin iyiliğini ve Rabbimin bana yine bir şey öğrettiğini öğrendim.”, diyerek deneyimini özetlemiştir. Bu ifadeler, bireylerin zor zamanlarda dini inanç ve şüpheler arasındaki karmaşık ilişkiyi yansıtmaktadır ve bu süreçlerin, kişisel dini anlayışlarında önemli dönüm noktaları oluşturabileceğini göstermektedir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer önemli bulgu, bazı katılımcıların dinin şahsi değerlerine uymadığını düşünmeleri nedeniyle dini şüpheler yaşadıklarını belirtmeleridir. Özellikle K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz), inançlarına uymayan spesifik konuları örneklerle açıklarken, K8 (kız, 20, öğrenci) daha genel bir yaklaşım sergilemiştir. K13 (kız, 23,

kozmetikçi), İslam'daki çok eşlilik, kadınlara yönelik olumsuz kurallar ve kuzenle evlenmenin helal kabul edilmesi gibi konuları sorgulamıştır. Bu tür örnekler vererek bazı dini kuralların kadınların aleyhine olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. K18 (erkek, 24, işsiz) bazı davranışların niçin günah kabul edildiğini, özellikle de kimseye zarar vermeyen eylemlerin günah kapsamında değerlendirilmesini anlamakta güçlük çektiğini beyan etmiştir:

“Bak bazı kuralları gerçekten anlıyorum. Yani akıllı hiç kimse ‘hırsızlık neden günah’ demez. ‘Adam öldürmek iyi bir şey’ demez. Yani altın kurallar denmiyor muydu buna, her dinin kabul ettiği falan. Ama bazı kurallar var, ya diyorum bunun kimseye zararı yok ki. Şimdi ben içki içsem, insanları dövsem kadınlara kötülük etsem haklısın, o zaman içki kötü. Ama arkadaşınla oturmuşsun, bir tane bardak içmişsin. Kimseye zararın yok, araba kullanmayacaksın taksiyle eve gitmişsin. Şimdi bu çok farklı. Ya da eşini aldatmak kötü bir şey, buna herkes evet der. Ama sevgilin olmuş, o bekar sen bekar biraz takılmışsın çok mu dünyanın böyle en büyük suçu. Şu Almanya’da, hele şu zaman kim var sevgilisi olmayan. Geçen bir kız bana dedi ‘Benim yazın 40 derece sıcakta tişörtle dolaşmam niye yasak kime zararı var?’. Vallahi haklı kız (...) Yani bence kurallarda şu önemli, bu davranış sadece benimle mi ilgili yoksa başkalarına zarar var mı? Zarar yoksa, o zaman niye bu kadar günah?” K18 (erkek, 24, işsiz)

K18 (erkek, 24, işsiz), bazı dini kuralların mantıklı olduğunu kabul ederken, diğerlerinin kişisel özgürlükleri kısıtladığını ve mantıksız geldiğini ifade etmiştir. Alkol tüketimi ve sevgili ilişkileri gibi zararsız eylemlerin neden günah olarak kabul edildiğini sorgulamış, bireysel eylemlerin başkalarına zarar vermediği sürece serbest olması gerektiğine değinmiştir. K8 (kız, 20, öğrenci) dinin şahsi değerlerine uymadığını düşünmesi sebebiyle dini şüpheler yaşadığını bu çarpıcı sözlerle deklare etmiştir:

“Evet, birçok faktörden dolayı sorguluyorum. O kadar çok şey benim kendi inandıklarım, ahlakıma ters düşüyor ki. Bence biz sıkıntıdan kurtulmak için yaratılmış kuklayız. Allah’ı memnun etme ihtimalimiz yok yani, aşırı düşük, inanılmaz düşük. Büyük ihtimalle zaten cehenneme gideceğiz.” K8(20)

K8 (kız, 20, öğrenci) dini inançlarının kendi kişisel değerleri ve ahlaki anlayışıyla çatıştığını aktarmaktadır. Bu çatışmanın, onun dinle ilgili şüphe ve tereddütlere sahip olmasına yol açtığını belirtmektedir. Kendisini varoluşsal bir amaçsızlık içinde bulan bir “kukla” olarak görmekte ve Allah’ı memnun etme şansının çok düşük olduğunu, bu yüzden büyük olasılıkla cehenneme gideceklerini düşünmektedir. K8 (kız, 20, öğrenci)’in varoluşsal amaçsızlık hissi ve dini şüpheleri, gerçek imana ulaşmanın önemini savunan diğer katılımcılarla (K4,17 ve K12,19) fark oluşturmaktadır.

Söz konusu katılımcılar zaman zaman yaşadıkları dini şüpheleri, gerçek imana ulaşmanın bir parçası olarak gördüklerini ortaya koymaktadır. Bu grup dini sorgulamanın, inancın derinleşmesine ve daha sağlam bir iman temeline ulaşılmasına yardımcı olabileceğinin altını çizmektedir. K4 (erkek, 17, öğrenci), zaman zaman Allah’ın varlığını ve İslam’ın emir ve

yasaklarını sorguladığını ifade etmiştir. Ancak dini bilgilerin derinlemesine dalındıkça, bu tür şüphelerin kaybolduğunu ortaya koymuştur. Bu, dini bilgi ve anlayışın artışının, şüpheleri gidermede etkili olabileceğini göstermektedir. K12 (erkek, 19, öğrenci) görüşünü şu sözleriyle anlatmıştır:

“Ben çok sorguladım. Ama bu kesinlikle iyi bir şey, insan sorgulamazsa kuzu gibi herkesin dediğine inanıyor. Allah diyor ki ‘araştırın’. Bence bu çok önemli, yani bu şekilde insan gerçek imana ulaşır. Ben klasik İslam’da bazı boşluklar buldum, o yüzden ben her şeye inanmıyorum. Mesela beş vakit namaz. Herkes ne yapıyor, kıyıyor beş vakit namaz. Geçen birine sordum ‘Nerede geçiyor beş vakit namaz’. Diyor ‘Kur’an’da geçiyor’. Dedim ‘Hayır, Kur’an’da üç vakit namaz geçiyor’. Bir de ‘Allah’ı anın, onu düşünün diyor’. Biz nereden biliyoruz bunun herkesin kıldığı namaz olduğunu? Hep insanların ağzında dolaşan bilgiler, yani bilmiyorlar kaynağını. Asıl böyle yani doğru iman araştırarak olur. Ben günde üç defa mesela Allah’ı düşünüyorum, meditasyon yapıyorum. (*El hareketiyle turnak işareti yapıyor*) ‘Klasik’ namaz kılmıyorum ben. Öyle yani.” K12 (erkek, 19, öğrenci)

K12 (erkek, 19, öğrenci) dini sorgulamanın önemini vurgulamış ve sorgulama olmadan insanların körü körüne inançlara kapılabileceğini iddia etmiştir. İslam’ı ve dini pratikleri araştırdıkça, klasik anlayışlarda bazı boşluklar bulunduğunu ve bu yüzden her şeye inanmadığını ifade etmiştir. Özellikle beş vakit namaz uygulamasını sorgulayarak, Kur’an’da üç vakit namazdan bahsedildiğini ve gerçek imanın araştırmayla bulunabileceğini dile getirmiştir. K12 (erkek, 19, öğrenci) kendi dini pratiğini düşünce ve meditasyon yoluyla Allah’ı anma şeklinde uyguladığını belirtmiştir.

K12 (erkek, 19, öğrenci)’in dini sorgulama üzerine ifadelerine ek olarak, diğer katılımcıların da kendi deneyimleri paylaşılmıştır. K1(kız,13, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) geçmişte dini şüphe ve tereddütler yaşadıklarını ancak şu an böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtmişken, K9 (kız, 18, öğrenci) ailesinin dini gerekçelerle sevgili edinme, sigara içme veya diskoteğe gitme gibi davranışları kısıtlamasının dini şüpheleri tetiklediğini ifade etmiştir. K7 (kız, 21, öğrenci) ise Allah’a olan inancında şüphe yaşamadığını, ancak Hz. Nuh’un yaşı¹⁴ veya evrim gibi bazı dini meselelerde soru işaretleri taşıdığını, evrimin birçok alim tarafından reddedilmesine rağmen doğa kanunu olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bunu Allah’ın yarattığı bir süreç olarak gördüğünü izah etmiştir.

¹⁴ Hz. Nuh’un yaşının 950 yıl olduğu, semavi dinlerin kutsal metinlerinde belirtilen bir inançtır. Ankebut Suresi’nin 14-15. ayetlerinde Hz. Nuh’un hayatı ve onun kavmi ile olan ilişkisi detaylandırılmaktadır: “Vaktiyle biz Nuh’u kendi kavmine resul olarak göndermiştik. Nuh, bin yıldan elli yıl daha az bir süreyle onların arasında kaldı. Sonunda zulümlerini sürdürürlerken onları tûfan yakaladı. Fakat biz Nuh’u ve gemidekileri kurtardık ve bunu bütün insanlık için bir ibret yaptık.” Bu ayetler, Hz. Nuh’un yaşadığı dönemde insan ömrünün olağanüstü uzun olduğu ve bu uzun ömrün dini metinlerde belirgin bir şekilde ifade edildiği anlayışını desteklemektedir.

Kayacan'ın "Z Kuşağında Dini Şüphe" çalışması, dini şüphe kaynaklarını aile, olumsuz yaşam deneyimleri, din ve bilimin çatışması ve kadın-erkek eşitliği gibi konulara odaklanarak incelemiştir (Kayacan, 2022). Bu çalışma da benzer kaynakları tespit etmiştir; ancak ek olarak, dini şüphelerin sadece Allah'ın varlığı ile ilgili olmadığını, aynı zamanda dini öğretilere (örneğin, peygamberlerin uzun yaşamları gibi) yönelik sorgulamalar ve kişisel değerlerle uyumsuzluk sonucu ortaya çıktığını belirlemiştir. Bazı katılımcılar dini şüphenin kaynağını belirtmeksizin, şüphenin gerçek imana ulaşmanın bir parçası olduğunun üzerinde durmuşlardır. Bu görüşe göre, dini sorgulama süreci, daha derin ve bilinçli bir inanç düzeyine erişmek için gereklidir.

Araştırmanın sonucunda, katılımcıların dini şüphelerle ilgili deneyimlerinin ve bu deneyimlerden çıkardıkları sonuçların kişiye özel bir çeşitlilik gösterdiği görülmüştür. K7 (kız, 21, öğrenci), K9 (kız, 18, öğrenci) ve K16 (erkek, 22, öğrenci), dini şüphelerinin ne dine daha yakın hissetmelerine ne de dinden uzaklaşmalarına yol açtığını belirtmişlerdir. Diğer yandan K1 (kız, 13, öğrenci), K2 (kız, 16, öğrenci), K4 (erkek, 17, öğrenci), K11 (erkek, 20, öğrenci), K12 (erkek, 19, öğrenci), K14 (kız, 23, öğrenci) ve K17 (erkek, 25, bilgisayar mühendisi) gibi katılımcılar, bu şüphelerin sonucunda dinlerine daha yakın hissettiklerini açıklamıştır. K8 (kız, 20, öğrenci), K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) ise, yaşadıkları şüpheler nedeniyle dinden uzaklaştıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum, bireylerin dini şüphe ve tereddütleri yaşama ve bu deneyimlerden çıkarımlar yapma biçimlerinin oldukça kişisel olduğunu ortaya koymaktadır.

3.3.10. Din Değiştirme Üzerine Düşünceler

Dini şüphelerin bazı bireylerde dini inançların daha derinleşmesine ve daha önce yüzeysel düzeyde olan inançların güçlenmesine yol açarken, diğerlerinde ise dini ilgisizlik ve inançsızlık gibi sonuçlar doğurabildiğine daha önce değinilmiştir. Bu sebepten dolayı katılımcıların dini şüphe ve tereddüt ile ilgili görüşlerini aldıktan sonra, "Hiç din değiştirmeyi düşündünüz mü?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılardan sadece K6 (erkek, 14, öğrenci) din değiştirmeyi düşündüğünü, ancak bu düşüncenin namaz ibadetinin zorluğu sebebiyle olduğunu ve Hristiyanlıkta namazın farz olmamasından etkilendiğini belirtmiştir. Ancak bu düşüncüyü hızla terk ettiğini açıklamıştır. Katılımcının yaşı göz önünde bulundurulunca, bu düşüncenin daha çok anlık bir tepki veya belirli ibadetlerin zorluğundan kaynaklanan geçici ve üzerinde çok durulmamış bir düşünce olduğu aşikardır. K1 (kız, 13, öğrenci) ise zaman zaman "İslam doğru

din değilse” diye düşündüğünü, fakat bunun vesvese olduğunu anlayıp tövbe ettiğini ileri sürmüştür. K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (erkek, 24, işsiz) İslam’daki bazı noktaların mantıklarına yatmamasına rağmen din değiştirmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Diğer katılımcılar İslam’ın kendilerine huzur verdiğini (K3,17), Müslüman olmaktan memnun olduklarını (K4,17 ve K5,16), İslam’dan daha mantıklı bir dinin bulunmadığını (K11, 20 ve K17,25), İslam’ın onlara güven verdiğini (K14,23 ve K15,25), Hristiyanlıkta mantık bulunmadığını (K9,18), kötü zamanlarda Allah’a dua etmenin rahatlatıcı etkisinin olduğunu (K13,23), Allah’a inanmanın hayatlarına kesinlik kazandırdığını (K18,24) ve İslam’ın akıl yürütme ve mantık açısından kendilerine uygun geldiğini (K7,21 ve K17,25) ifade etmişlerdir. Katılımcıların İslam’a yönelik değerlendirmeleri inançlarının kalplerine derinden işlediğini ve bu inancın kişisel bir tercih olduğunu göstermektedir. Ailelerinden gelen bir taklit olmaktan ziyade, inançlarını kendilerinin bilinçli bir şekilde seçtiklerini ve bu durumun onlara pozitif etkiler sağladığını açıklamışlardır. Ayrıca yaşanan dini şüphe ve tereddütlerin veya akıllarına yatmayan bazı konuların, hiçbirinin onları din değiştirmeye itecek kadar büyük bir rahatsızlık oluşturmadığı anlaşılmaktadır. Bu detaylar, katılımcıların dini inançlarından aldıkları kişisel tatmini ve dini deneyimlerinin çeşitliliğini göstermektedir.

Modern toplumda din, genellikle bireyin özel alanına indirgenerek vicdani bir olgu olarak öne çıkarılsa da hem bireysel hem de toplumsal alanda etkisini açıkça sürdürmektedir. Almanya’daki Türk gençleri üzerine yapılan bu çalışmada, dinin özellikle farklı bir kültürde büyüyen gençler için kimlik gelişiminde ne denli önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Din, kimlik karışıklığını azaltmada etkili olmakta ve bireylere güçlü bir kimlik duygusu sağlamaktadır.

3.3.11. Almanya’da Yaşayan Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası

Araştırmada elde edilen bulgular dindarlığın gençlerin kimlik gelişim süreçlerinde büyük oranda destekleyici bir rol oynadığını gösteriyor. Gençler, dini inanç ve pratikler sayesinde kendilerine ait bir kimlik çerçevesi geliştirmekte ve bu çerçeve, onlara sosyal ve kültürel dünyaları arasında köprü kurma imkânı sağlamaktadır. Bu olumlu etkinin bir en büyük boyutu ise aile içindeki dini eğitimin kalitesidir. Araştırma bulguları, dini değerlerin aile tarafından sağlıklı ve dengeli bir şekilde aktarıldığı durumlarda gençlerin dindarlığa daha olumlu yaklaştığını ve dini kimliklerini daha sağlam bir temel üzerine inşa ettiklerini göstermektedir.

Aileler gençlere dini öğretirken onlara manevi destek sağlamakla kalmamakta; aynı zamanda onların geniş toplumsal çevrelerle olan ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Destekleyici aile ortamları gençlerin dini inançlarını içselleştirmelerine ve kimliklerini daha pozitif bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Buna ek olarak dini faaliyetlere katılan gençler, bu ortamlarda hem benzer düşüncelere sahip insanlarla buluşmakta; hem de kişisel inançlarını daha güçlü bir şekilde ifade etme fırsatı bulmaktadırlar. Bu durum onların kendilerini daha güvenli hissetmelerine ve toplumsal baskılara karşı bir direnç geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Dini gruplar ve topluluklar gençlere ait oldukları toplumda bir yer edinme ve kültürel köklerine bağlı kalmaları konusunda önemli bir destek sunmaktadır.

Ancak dindarlığın kimlik gelişimine olumsuz etkisi ve kimlik karmaşasını arttıran bir durum olduğu da saptanmıştır. Bu konuda iki temel faktör ön plana çıkmaktadır: Birinci olarak, ebeveynlerin dini inançları çocuklarına sevdirmeye biçimi gençlerin dindarlık algılarını büyük ölçüde şekillendirmektedir. Araştırmada dini inançların aileler tarafından zorla empoze edilmesi durumunda gençlerin dindarlıkla ilgili olumsuz tutumlar geliştirebildiği gözlemlenmektedir. Bu, gençlerin dini inançlara karşı direnç göstermelerine ve dini kimliklerini olumsuz bir şekilde algılamalarına neden olmaktadır. K13 (kız, 23, kozmetikçi) ve K18 (24, erkek, işsiz) bu durumu sıkça vurgulamıştır. İkinci olarak, katılımcıların ailelerinden daha çok dini hassasiyete sahip olması, aile içi çatışmalara ve gençlerin dini kimlikleri konusunda içsel çatışmalar yaşamalarına yol açmaktadır. Bu tür aile içi dini çatışmalar, gençlerin kimlik karmaşasını daha da derinleştirebilmekte ve onların sosyal ve psikolojik uyum süreçlerini zorlaştırabilmektedir. Bu durum K1 (kız, 13, öğrenci) ve K2 (kız, 16, öğrenci) dile getirilmiştir.

Din ve kimlik arasındaki bu karmaşık ilişki, gençlerin dindarlık algılarını ve bu algıların kişisel kimliklerinin oluşumundaki rollerini şekillendiren birçok faktörden etkilenmektedir. Araştırmada katılımcıların ailevi arka planları, eğitim seviyeleri ve sosyo-ekonomik durumları gibi demografik özelliklerinin, din ve kimlik karmaşası arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Dindarlık ve kimlik karmaşası arasındaki etkileşim, Almanya'da yaşayan Türk gençleri için hem bir kimlik güçlendirici hem de bir kimlik zorlayıcı olarak işlev görebilmektedir. Dindarlık ve kimlik karmaşası arasındaki çift yönlü etkileşim, gençlerin kişisel gelişim süreçlerinde önemli bir rol oynamakta ve onların toplumsal entegrasyon deneyimlerini şekillendirmektedir. Araştırmanın bulguları, dini inançların gençlerin kimlik

gelişimindeki kompleks rollerini detaylandırarak, bu konudaki akademik literatüre katkıda bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de dindarlık ve kimlik ilişkisine yönelik yapılan kapsamlı araştırmaların yanı sıra Türk diasporası ve bu topluluğun yaşadığı kimlik sorunları üzerine de sınırlı sayıda nicel ve nitel çalışma bulunmaktadır. Özellikle Almanya, Türkiye dışında en yoğun Türk nüfusunun yaşadığı ülke olarak bu tür çalışmalar için önemli bir araştırma alanı sunmaktadır. Almanya’daki Türk göçmen nüfusu arasında sosyal, kültürel ve ekonomik faktörlerin etkileşimi bu çalışmaların merkezinde yer alır. Ancak Almanya’daki Türk gençlerinin dindarlık ve kimlik karmaşası ilişkisine özel olarak odaklanan bir araştırmanın eksikliği, bu çalışmanın gerçekleştirilmesi için motivasyon kaynağı olmuştur. Bu eksiklik çalışmanın ana motivasyon kaynaklarından biri olarak belirlenmiş ve Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin kimlik ve dindarlık dinamiklerini detaylı bir şekilde analiz etme ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu boşluğu doldurmak amacıyla araştırma sorularını derinlemesine inceleyebilmek ve daha ayrıntılı verilere ulaşabilmek için nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Özellikle mülakat tekniği, konu ve araştırmanın amacına uygun olarak seçilmiş olup, katılımcıların kişisel deneyimlerini ve algılarını detaylı bir şekilde ortaya koymak için ideal bir yöntemdir.

Bu araştırma, Almanya’daki Türk gençleri arasında kimlik karmaşası ve dindarlık arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ele almaktadır. Araştırma kapsamında 13-25 yaş arası dokuz kız ve dokuz erkek olmak üzere toplam on sekiz gençle yapılan mülakatlar, gençlerin kimlik oluşum süreçlerinde dindarlığın nasıl kritik bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Bulgular, gençlerin büyük oranda hem kökenlerine bağlı kalmaya çalıştıklarını hem de yaşadıkları Alman toplumunun kültürel değerlerini benimsemeye çabaladıklarını göstermektedir. Bu süreç gençlerin kimliklerini tanımlama ve iki farklı kültürel çevre arasında yer bulma çabasıyla sıklıkla kimlik karmaşası yaşamalarına yol açmaktadır.

Araştırmanın ilk bölümünde, teorik çerçeve oluşturulmuş ve Almanya’daki Türk gençliği, dindarlıkları ve kimlik karmaşaları arasındaki ilişkiler izah edilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın yöntemine dair detaylı bilgiler verilerek, mülakatların nasıl yürütüldüğü ve bu sürecin işleyişi ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise mülakatlar neticesinde elde edilen bulgular, sonuç ve öneri kısmını kapsamaktadır. Elde edilen bulgular beş ana tema ortaya çıkmıştır: Katılımcıların Kimlik ve Kimlik Karmaşası Konularındaki Bireysel Deneyimleri; Aile, Kimlik ve Kimlik Karmaşası; Sosyal Çevre; Entegrasyon ve Dindarlık, Kimlik ve Kimlik Karmaşası. Katılımcıların bireysel deneyimleri başlığı altında, katılımcıların kişisel düşünce ve duygularını

daha yakından anlamak için zaman zaman anlaşılma ve haksızlık hissi, eğitim ve kariyer tercihleri, çatışma yönetimi, evlilik ve kimlik algısı gibi konular araştırılmıştır.

Katılımcıların genellikle okul ve iş yerlerinde Türk ve Müslüman kimliklerinden ötürü maruz kaldıkları haksızlık deneyimini paylaşmışlardır. Bunun yanı sıra aile içi iletişim zorlukları ve sosyal çevrelerinde yaşanan dışlanma, gençlerin kimliklerini oluşturma süreçlerini karmaşıklaştırmaktadır. Kimlik karmaşasını etkileyen dört ana faktör tespit edilmiştir: Birincisi, Almanya’da Türk olarak yaşamının getirdiği zorluklar; ikincisi, aile ile yaşanan olumsuz deneyimler; üçüncüsü, dindarlığın kimlik oluşumuna olumlu katkısı ve dördüncüsü, dinin bazı durumlarda kimlik sorunlarına yol açan olumsuz etkileridir.

Kimlik karmaşası üzerinde etkili olan dört ana faktör tespit edilmiştir: İlk olarak, Almanya’da yaşayan Türklerin ne tam Türk ne de tam Alman olarak hissetmeleri en sık dile getirilen sebeptir. Türkiye’de “gurbetçi”, Almanya’da ise “yabancı” olarak algılanmaları, ırkçılık ve İslamofobi deneyimleri ile birlikte azınlık psikolojisinin bu durumu pekiştirdiği görülmüştür. İkinci olarak aile bağları ile ilişkilendirilen olumsuz deneyimler, kimlik karmaşası üzerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ailevi ve ekonomik zorluklar, aile içi değer çatışmaları ve kabul görme sorunları bu kategori altında incelenmiştir. Üçüncü olarak dindarlık, kimlik karmaşası ile mücadelede katılımcılara olumlu destek sağlamıştır. Birçok katılımcı dini inançlarının kimlik sorunlarına çözüm sunduğunu ve kişisel kimliklerini sağlamlaştırdığını belirtmiştir. Son olarak dindarlığın kimlik üzerindeki olumsuz etkileri de ele alınmıştır. Özellikle başörtüsü gibi dini unsurların ve dini kısıtlamaların bireylerde içsel çatışmalara yol açabileceği tespit edilmiştir.

İkinci ana tema aile olarak belirlenmiştir. Bu temanın altında, gençlerin aileleri ile olan ilişkileri, aile içindeki kültürel dinamikler, eğitim düzeyi, çocuk yetiştirme tarzı, dil tercihleri, kültürel kimlik algısı, milliyet, aile değerleri, din ve benzeri konularda yaşanan ilişkiler ve çatışmalar gibi konular ele alınmaktadır. Katılımcılar aile bağları “iyi”, “orta” ve “kötü” olarak değerlendirilmiştir. Çoğunluk aile ilişkilerini “iyi” olarak tanımlarken, bu grup birlik, beraberlik ve karşılıklı dayanışmayı vurgulamıştır. “Orta” olarak nitelendirilen aile bağları ise, aile içi dinamiklerin ne tamamen uyumlu ne de tamamen çatışmalı olduğunu göstermiştir, bazı katılımcılar dini farklılıklar nedeniyle aile içinde dışlanma hissi taşıdıklarını belirtmiştir. “Kötü” olarak değerlendirilen aile ilişkileri ise, çatışma ve uyumsuzluklarla karakterize

edilmiştir, özellikle aile içi iletişim sorunları ve boşanma gibi faktörler bu değerlendirmeye neden olmuştur.

Katılımcılar ailelerinin çocuk yetiştirme tutumlarına ilişkin dört ana kategori ortaya koymuştur: korumacı, katı, ilgisiz ve demokratik. Korumacı tutum en yaygın olup, ailelerin çocuklarını sosyal ve kültürel tehditlerden koruma eğilimini göstermektedir ve özellikle geleneksel ve dindar aile yapılarında çocukların kültürel değerlerle yetiştirilmesine odaklanmaktadır. İkinci sırada yer alan katı tutum, gençlerin otonomi ve özgürlüklerini kısıtlarken, üçüncü sırada yer alan ilgisiz tutum çocukların duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açabilir. Son olarak demokratik tutum ise çocukların bireysel kimlik gelişimini destekleyici bir ortam sağlamaktadır, ancak bu çalışmada bu tutum en az yaygın olanıdır.

Elde edilen verilere göre katılımcıların çoğunluğu ailelerinde Türk kültürünün hâkim olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar, ailelerinde Türk ve Alman kültürlerinin bir karışımı olan bir kültürel sentezin var olduğunu ifade etmişlerdir. Alman kültürünün ağır bastığını belirten katılımcı olmamıştır. Bu, daha önce bahsedilen kimlik karmaşası ve kültürel entegrasyon süreçlerinin anlaşılmasında önemli bir noktayı işaret etmektedir. Katılımcılar vatan, milliyet, aile ve din gibi değerlerle ilgili kendilerini herhangi bir yere ait hissetmediklerini belirtmişlerdir. Bu durumdan en belirgin olarak ne Türk ne de Alman milliyetine tam olarak ait hissetmeme durumu öne çıkmakta olup, kültürel kimlik ve aidiyet algılarının karmaşıklığını yansıtmaktadır. Ayrıca bazı katılımcılar kendilerini İslam dinine ait hissetmediklerini ve aile içi dinamiklerle ilgili yaşadıkları zorlukları, aileye olan aidiyet duygularındaki eksiklikleri de dile getirmiştir. Bu ifadeler çok kültürlü toplumlar içerisinde bireylerin kimlik ve aidiyet oluşturma süreçlerindeki çeşitli zorlukları ortaya koymaktadır. Bahsedilen konularla ilgili aileleriyle çatışma yaşadıklarını belirten katılımcılar, din ve aile değerleri gibi konularda aile içinde önemli görüş ayrılıkları ve çatışmalar yaşandığını ifade etmişlerdir.

Üçüncü ana tema, “Din ve Kimlik” olarak belirlenmiştir. Bu temada, dinin bireysel kimlik üzerindeki etkileri ve bu etkileşimlerin bireylerin kimlik gelişimi üzerine olan yansımaları incelenmiştir. Katılımcılara yöneltilen sorularla dinin yaşam anlamı ve gelecek kaygıları ile nasıl başa çıkıldığını incelenmiştir. Katılımcılara dinin bireysel kimlik oluşumundaki rolü, Müslüman toplumuna aidiyet hissi, alınan din eğitimi ve aile içi dindarlık düzeyi gibi konular dahil olmak üzere çeşitli sorular yöneltilmiştir. Ayrıca dini şüphe ve tereddütler ile din

değiştirme düşünceleri de araştırmanın kapsamına alınmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı dindarlık seviyelerini “orta” olarak değerlendirirken, “yüksek” olarak değerlendirenler ikinci sırada yer almaktadır; sadece birkaç katılımcı ise dindarlık düzeylerini “düşük” olarak nitelendirmiştir. Bu bulgular katılımcıların dindarlık algılarının geniş bir spektrumda yer aldığını göstermektedir. Aynı sonuçlara katılımcıların ailelerinin dindarlık düzeyleri konusunda da varılmıştır. Bu durumun kendi dindarlık anlayışlarına etkisi incelendiğinde, en belirgin olarak iyi etkiler görülmüş, ancak eşit bir şekilde nötr ve olumsuz etkiler de gözlemlenmiştir.

Dinin hayatlarındaki ve bireysel kimlik oluşumundaki rolü konusuna değinildiğinde, katılımcıların çoğu dinin hayatlarındaki ve kimliklerinin şekillenmesindeki kritik rolünü vurgulamıştır. Bir grup katılımcı dinin kendileri için orta derecede önem taşıdığını belirtirken, dinin hiç önemli olmadığını ifade eden katılımcı bulunmamaktadır. Bu bulgular dinin bireylerin kimlik şekillenmesi ve yaşam deneyimleri üzerindeki kritik rolünü göstermektedir. Alınan yanıtlar neticesinde İslam’ın birçok katılımcı için kimlik bileşeni ve aidiyet hissi oluşturduğunu ortaya koymuştur. Bu, dinin bireysel kimliklerin şekillenmesinde ve kültürel aidiyet duygularının oluşumunda belirgin bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Dinin katılımcıların kişisel hayatlarındaki rolüne ilişkin görüşlerini üç ana grupta incelemiştir. İlk grup, dinin karar alma süreçlerinde belirleyici bir rehber olduğunu belirtmiş; ikinci grup, dinin hayatın anlamını bulmada önemli bir faktör olarak görev aldığını ifade etmiş; üçüncü grup ise dinin ahlaki değerlendirme ve etik pusula olarak önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Ayrıca katılımcıların belirgin bir kısmı gelecekle ilgili herhangi bir kaygı taşımadıklarını ifade etmiştir. Diğer yandan, bazı katılımcılar gelecek kaygılarına karşı çeşitli dini yaklaşımlar benimsemişlerdir.

Müslüman toplumuna ait olmanın katılımcılara manevi aidiyet hissi, sosyal destek ve kültürel ile dini değerlerin paylaşımı gibi çeşitli pozitif deneyimler sunduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, bazı Müslüman grupların İslam’ı yanlış temsil etmeleri ve medyanın bu yanlış temsilleri kullanarak İslam’ı olumsuz bir şekilde göstermesine yönelik eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca Müslüman toplumların mağduriyet yaşayan Müslüman ülkelerle ilgili olarak yeterli birlik ve eylem sergileyememeleri bir diğer eleştiri noktası olmuştur. Almanya’da örgün eğitimde İslam derslerinin sınırlı olması nedeniyle, katılımcıların çoğunluğu DİTİB, IGMG ve Süleymanlılar gibi cemaatlerin camilerinde yaygın eğitim yoluyla din eğitimi almıştır. Bu eğitimin katılımcıların kimlik oluşumuna etkisi genellikle olumlu olarak değerlendirilirken,

bazı katılımcılar için nötr veya olumsuz yönler de belirginleşmiştir. Bu durum, camide alınan din eğitiminin bireysel kimlik üzerindeki çeşitli ve karmaşık etkilerini göstermektedir.

Dini şüphe konusuna gelince, katılımcıların çoğu şüphe yaşamadıklarını paylaşımlarıyla beraber bazı katılımcılar, yaşadıkları zorlu dönemlerde şüphelerinin ortaya çıktığı ve bu sebeple dini inançlarını sorgulamalarına neden olduğu saptanmıştır. Ayrıca dinin şahsi değerlerine uymadığı sebebiyle şüpheye düşen katılımcılar da belirlenmiştir. Bu süreçler, çoğu katılımcının dinlerine daha yakın hissetmelerine katkıda bulunurken bazıları için ise dinden uzaklaşmaya sebep olmuştur. Bu durum, bireylerin dini şüphe ve tereddütleri yaşama ve bu deneyimlerden çıkarımlar yapma biçimlerinin oldukça kişisel olduğunu ortaya koymaktadır.

Dördüncü tema sosyal çevredir. Katılımcıların etnik kökenlerine, milliyetlerine, konuştukları dillere ve dini inançlarına dayanan sosyal ilişkiler; arkadaş çevrelerinin dindarlık seviyesi ve bu durumun bireysel etkileri ele alınmıştır. Ayrıca arkadaşlıkların kişisel kimlik oluşumundaki rolleri; sosyal medyanın kimlik gelişimi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu etkilerin olumlu ya da olumsuz yönleri, sosyal çevrelerin baskısı altında dini vecibelere olan bağlılığın nasıl etkilendiği ve dini cemaatlere üyelik ile bu tür topluluklardan elde edilen faydalar tespit edilmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu farklı etnik kökenlerden arkadaşları olduğunu belirterek, çok kültürlü ve çeşitli sosyal ağlara sahip olduklarını göstermiştir. İnanç bağlamında ise İslam'ın hâkimiyetine karşın, bazı katılımcılar Hristiyanlık, Ateizm veya Agnostisizm gibi diğer dini inanç sistemlerinden arkadaşları olduğunu belirtmişlerdir. Bu, Türk gençlerinin farklı inançlarla etkileşimde bulunarak sosyal kimliklerini geliştirebildiklerini ve kültürel çeşitliliğe açık olduklarını göstermektedir. Arkadaş çevrelerinin dini tutumları ve kimlik oluşumundaki rolü üzerine elde edilen verilerde, katılımcıların genellikle dindar bir arkadaş çevresine sahip olmanın dini tutumlarına olumlu etkiler sağladığını belirtmişlerdir. Ancak bu etkilerin bazı katılımcılar için hem olumlu hem de olumsuz yönler barındırdığı ifade edilmiştir. Bir kısım katılımcı arkadaş çevrelerinin dini tutumları üzerinde herhangi bir etki yaratmadığını aktarırken, heterojen arkadaş gruplarına sahip bireyler arkadaş çevrelerinin etkilerinin çeşitlilik gösterdiğini dile getirmiştir. Diğer yandan bazı katılımcılar arkadaş çevrelerinin dini tutumları üzerindeki etkinin kişisel tercihler ve sınırlar çerçevesinde şekillendiğini vurgulamıştır. Arkadaş çevrelerinin katılımcıların kimliklerinin oluşumunda oynadığı rol üzerine yapılan

değerlendirmede, tüm katılımcılar arkadaş çevrelerinin kimlik oluşumlarında çok önemli bir etkiye sahip olduğu konusunda fikir birliği içinde oldukları saptanmıştır.

Sosyal medyanın kimlik gelişimi üzerindeki etkisi araştırıldığında, beklenildiği üzere çoğunlukla olumsuz etkilerin öne çıktığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar sosyal medyanın kimlik gelişiminde olumlu, bazılarının ise olumlu ve olumsuz etkilerin bir arada bulunduğunu belirtmişlerdir. İş, okul ve sosyal çevrede uzaklaşma endişesi nedeniyle dini vecibelerini ihmal ettiklerini belirten katılımcılar arasında en fazla namaz kılma zorluğu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca karşı cinsiyet ile tokalaşma, oruç tutma durumunu okul çevresinden gizleme ve helal beslenme gibi diğer konulara değinilmiştir.

Katılımcılar dini cemaatlere ve kurumlara bağlılıklarına göre üç farklı kategoriye ayrılmıştır. İlk grup, dini cemaate bağlı olup düzenli olarak bu kurumları ziyaret edenlerden oluşmakta ve bu sürecin sunduğu manevi, sosyal ve psikolojik faydaları deneyimlemektedir. Bu grup, aynı zamanda en büyük katılımcı grubunu temsil etmektedir. İkinci grup, düzenli cemaat bağlılığı olmadan belirli dini pratiklere katılan bireyleri, son grup ise dini kurum ve cemaatlere düzenli olarak bağlı olmayan bireyleri içermektedir.

Beşinci ana tema entegrasyonla ilgilidir ve Alman kültürünün benimsenmesi, bu sürecin katılımcıların köken kültürleriyle ilişkileri üzerindeki etkileri, Almanya'da yaşam memnuniyeti, gelecekteki yaşam planları, aidiyet sorunları, ırkçılık ve İslamofobi deneyimleri ile aile desteğinin algılanması gibi çeşitli boyutları içermektedir. Alman kültürünün benimsenmesi konusunda elde edilen yanıtlar, katılımcıların büyük çoğunluğunun bu kültürü benimsemediğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Kısmen benimsediğini belirten katılımcılar ikinci sırada yer almakta olup, tamamen benimseyen herhangi bir katılımcı tespit edilmemiştir. Almanya'da yaşamaktan memnun olan çoğunluk, gelecekte de bu ülkede yaşamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ancak azınlık olmadıkları bir ortamda yaşamayı tercih eden bir grup da Türkiye'de yaşamayı düşündüklerini açıklamıştır. Almanya'daki yaşam memnuniyeti, sağ popülist partilerin meclise girmesi, artan İslamofobi ve LGBT haklarındaki gelişmeler gibi konuların gelecekte olası etkileri konusunda endişe taşıyan katılımcılar da bulunmaktadır.

Bu çalışma açısından özellikle kritik öneme sahip olan, Alman toplumuna aidiyet sorunu ve kendilerini tam anlamıyla Türk veya Alman hissettikleri konusunda katılımcı görüşleri üç ana grupta incelenmiştir. Kendini sadece Türk olarak tanımlayanlar, hem Türk hem de Alman

kimliklerine eş zamanlı olarak aidiyet duygusu geliştirenler ve kendini ne Alman ne de Türk olarak tanımlayanlar. Bu sınıflandırma, katılımcıların hem kökenleriyle hem de yaşadıkları toplumla olan bağları açısından nasıl konumlandıklarını derinlemesine anlamak için bir yol haritası sunmaktadır. İlk grup yalnızca Türk kimliği ile özdeşleşen katılımcılar olup bu bireyler kökenlerine duydukları derin bağlılık ve Türk kimliğinin hayatlarındaki önemli yerini vurgulamaktadırlar. İkinci grup hem Türk hem de Alman kimliklerine aidiyet duygusu geliştiren katılımcılarını kapsar. Bu katılımcılar “Deutsch-Türke” (Alman-Türk) ifadesiyle kendilerini tanımlayarak, iki kültür arasında bir denge kurma ve her iki kültürden gelen değerleri ve normları yaşamlarına entegre etme sürecinin bir parçası olduklarını belirtirler.

Üçüncü ve en kapsamlı grup, tez konusu açısından kritik bir öneme sahiptir ve Almanya’daki Türk gençleri arasında kimlik karmaşası yaşayan bireyleri kapsar. Bu grup kendilerini ne tam anlamıyla Türk ne de tam anlamıyla Alman olarak tanımlayan ve iki farklı kültürel bağlam arasında sıkışıp kalan bireylerden oluşmaktadır. Almanya’daki Türk gençlerinin yaşadığı kimlik karmaşası ve aidiyet sorunu onların sosyal ve kültürel olarak karmaşık bir manzarada kendilerine yer bulma çabalarını yansıtmaktadır. Kimliklerini hem Türk hem de Alman kültürel değerleri arasında dengeleyen bu gençler, kendilerini tam anlamıyla ne Türk ne de Alman olarak tanımlayamama durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bulgular, İslam’ın büyük bir kısım katılımcılar için merkezi bir kimlik bileşeni olarak önem taşıdığını ortaya koymuştur. İslam, katılımcılar için sadece bir inanç sisteminden öte bireylerin kimliklerini, topluluk içindeki yerlerini ve sosyal ilişkilerini şekillendiren temel bir faktör olarak işlev görmektedir.

Kimlik karmaşası ve entegrasyonu zorlaştıran sebepler bağlamında ırkçılık ve İslamofobi deneyimleri de ele alınmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu bu tür deneyimlere maruz kaldığını aktarırken, katılımcıların yaşı gereği en çok okul ortamında bu tür ayrımcılıklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. İş hayatında baş örtüsü taktıklarından dolayı bu tür deneyimleri tecrübe ettiğini aktaran katılımcılar olduğu gibi, kiralık ev bulma konusunda da konuyla alakalı sorunlar saptanmıştır. Katılımcıların Almanya’da karşılaştıkları sorunlarda aile desteği alıp almadıklarına dair üç ana grup belirlenmiştir: Birinci grup, karşılaştıkları sorunları aileleriyle paylaşmayan katılımcılardır. İkinci grup, ailelerinden yeterli anlayış ve destek gördüğünü ifade eden katılımcıları kapsamaktadır ve bu grup en kalabalık gruptur. Üçüncü grup ise ailelerinden gereken desteği ve anlayışı bulamadıklarını belirten katılımcılardan oluşmaktadır.

Kişinin karakteri, psikolojisi, sosyal durumu, aile ilişkileri ve arkadaş çevresi gibi birçok faktör kimlik karmaşası üzerinde etkindir. Bu araştırmanın sonuçları, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin kimlik karmaşası ile mücadelelerinde dindarlığın ve dini inançların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Dini inançların gençler için kimlik bileşeni ve kültürel kimliklerini koruma işlevi gördüğü tespit edilmiştir. Din kişinin hayatında ne kadar derin bir yere sahipse, zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkmada da o kadar belirgin bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada dinin bireylerin yaşadığı kimlik karmaşasını hafifletmede ve onları bir kültürel aidiyet duygusuyla desteklemede kritik bir araç olduğu görülmüştür.

Özellikle Almanya gibi çok kültürlü bir toplumda yaşayan Türk gençleri için din hem toplumsal baskılarla başa çıkmada hem de kendi kültürel köklerine bağlı kalmada güçlü bir dayanak noktası sağlar. Dini inanç karşılaşılan zorlu durumlar ve yaşam olayları karşısında gençlere manevi bir dayanıklılık kazandırırken, aynı zamanda kişisel kimliklerini keşfetmeleri ve sağlamlaştırılmaları için bir yol haritası sunar. Dolayısıyla dinin kimlik karmaşasına karşı pozitif bir etkisi olduğu, bireylerin içsel huzuru bulmada ve kültürel köklerine bağlı kalmada dini inançlarını bir rehber olarak görülmektedir. Bu bulgular dindarlığın yalnızca kişisel manevi tatmin sağlamadığını, aynı zamanda kültürel aidiyet ve kimlik karmaşası ile mücadelede de önemli bir araç olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın sınırlıkları bağlamında bu çalışmanın nitel olması sebebiyle genelleme iddiası taşımadığını belirtmek gerekir. Bu araştırma mülakat yapılan 18 katılımcının görüşleriyle sınırlıdır. Ancak bu araştırmanın kimlik karmaşasında etkili olan faktörleri betimlemesi, dindarlık ve kimlik etkileşimlerini Almanya’daki Türk diasporasındaki gençler üzerinden analiz etmesi gibi önemli unsurlar nedeniyle Din Psikolojisi literatürüne önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışma maksimum çeşitliliği artırmak amacıyla çeşitli yaş gruplarından, sosyo-ekonomik düzeylerden, şehirlerden, çeşitli medeniyet durumlardan ve farklı dindarlık seviyelerinden katılımcılar seçilmiştir. Gelecek çalışmalarda karma araştırma yöntemleri kullanılarak veya daha geniş bir katılımcı grubu üzerinden gerçekleştirilecek analizler, Almanya’daki Türk diasporasında dindarlık ve kimlik karmaşası ilişkisinin daha detaylı incelenmesine olanak sağlayabilir. Türkiye genelinde bu konuyla alakalı başka çalışmalar bulunmaması nedeniyle, bu çalışmanın bulgularını destekleyecek veya kontrast oluşturacak yeni araştırmaların yapılması, bulguların geniş bir çerçevede değerlendirilmesini ve yeni değişkenlerin tespit edilmesini mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Akmanoğlu, H. (2010). Die integrationsunwilligen Türken? Die Türken in Deutschland im historischen und kulturellen Kontext. *RWTH Aachen Institut für Soziologie Schwerpunkt Gender Studies*. <https://publications.rwth-aachen.de/record/229995/files/3677.pdf> adresinden erişildi.
- Aksoy, E. (2010). Almanya'da Yaşayan nc Kuşak Türk ğrencilerin Kimlik Algılamaları ve Buna Bağlı Olarak Karşılaştıkları Ayrımcılık Sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 14-32.
- Alscher, S. und Dr. A. K. ve Kreienbrink, A. (2014). *Abwanderung Von Trkeistmmigen Wer verlsst Deutschland und warum?* (C. 6). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Appelbaum, S. A. (1972). Psychological-mindedness: Word, concept and essence. *The International Journal of Psychoanalysis*, 54(1), 35-46.
- Arslan, M. (2006). Dini Toplumsallaşma ve Temel Etkenleri: Türk Geç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 72. https://isamveri.org/pdfdrgr/D02036/2006_31/2006_07_31_ARSLANM.pdf adresinden erişildi.
- Atak, H. (2011). Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi: Kuramsal Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 3(1), 186-189.
- Baacke, D. (1987). *Jugend und Jugendkulturen : Darstellung und Deutung*. Wannheim/München: Juventa.
- Bahadır, A. (1994). *Ergenlik Döneminde Dini şüphe ve Tereddütler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Başay, E. (2023). *Almanya'da İslam düşmanı suçlar arttı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-islam-dusmani-suclar-artti/2966501#:~:text=Berlin,d%C3%B6neminde%20142%20olarak%20tespit%20edildi>. adresinden erişildi.
- Baumrind, D. (1967). Child Care Practices Antecedent Three Patterns of Preschool Behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Benthaus-Apel, F., Grenz, S., Eufinger, V., Schll, A. ve Brcker, N. (2017). *Wechselwirkungen: Geschlecht, Religiosität und Lebenssinn - Qualitative und quantitative Analysen anhand von lebensgeschichtlichen Interviews und Umfragen Qualitative und quantitative Analysen anhand von lebensgeschichtlichen Interviews und Umfragen*. Münster: Waxmann Verlag.
- Bereswill, M. ve Götz, G. F. (2012). *Identität und öffentlicher Raum: Soziale Beziehungen und Raumstrukturen. Eine Interdisziplinäre Forschungswerkstatt*. Kassel: Kassel University Express.

- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34.
- Bertsch, M. (2023, 29 Haziran). Muslimfeindlichkeit ist laut Expertenbericht weit verbreitet. *Rundfunk Berlin-Brandenburg*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.rbb24.de/panorama/beitrag/2023/06/bericht-muslimfeindlichkeit-anfeindungen-gewalt-muslime.html> adresinden erişildi.
- Bilgin, A. (2014). Din, Dindar, Didarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 76-77.
- Bonelli, R. M. ve Koenig, H. G. (2013). Mental Disorders, Religion and Spirituality 1990 to 2010: A Systematic Evidence-Based Review. *Journal of Religion and Health*, 52, 657-673.
- Bösing, E., Stein, M. ve Zimmer, V. (2023). Staatlich verantworteter islamischer Religionsunterricht und bekenntnisorientierte Moscheeunterweisung. *Bundeszentrale für politische Bildung*. 16 Ekim 2023 tarihinde <https://www.bpb.de/themen/infodienst/517598/staatlich-verantworteter-islamischer-religionsunterricht-und-bekennnisorientierte-moscheeunterweisung/> adresinden erişildi.
- Brettfeld, K., Gün, M. ve Simon, B. (2008). *Religion und sexuelle Identität in muslimischen Gemeinschaften*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Camus, A. (1991). *The Myth of Sisyphus: And Other Essays*. New York: Vintage.
- Ciroka, B. (2006). *İngiltere’de Yaşayan Arnavut Gençlerin Dini Kimlikleri, İnanışları, Yönelişleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (S. B. Demir ve M. Bütün, Ed.) (6. bs.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Daşkiran, İ. (2009). *Gençliğin Kimlik Oluşumunda Din, Aile ve Medyanın Etkisi: Kahramanmaraş Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity Youth And Crisis*. London: W. W. Norton & Company, Inc.
- Erikson, E. H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı* (1. bs.). Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Erşanlı, K., Şanlı, E. (2015). Self-perceived Identity Scale: A scale development study. *American International Journal of Social Science* 4 (6), 184-194
- Freud, S. (1974). *Freud ve Psikoanaliz*. (Kamuran Şipal, Ed.). İstanbul: Bozok Yayınları.
- Fulton, A. S. (1997). Identity Status, Religious Orientation, and Prejudice. *Journal of Youth and Adolescence*, 26(1), 5-11.
- Gelitz, C. (2022, 15 Ocak). Ungeliebt als Kind, depressiv als Erwachsener. *Spektrum*. 17 Mart 2024 tarihinde <https://www.spektrum.de/news/depression-ungeliebt-als-kind-depressiv-als-erwachsener/1969615> adresinden erişildi.

- Grüne, B., Hoops, S., Schmoll, A. ve Willems, D. (2023). *Zahlen – Daten – Fakten Jugendgewalt Arbeitsstelle Kinder- und Jugendkriminalitätsprävention*. Mönih: Deutsches Jugendinstitut e.V.
- Gürbüz, A. (2023). Diasporada Din ve Kimlik: Almanya'daki Genç Türk Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (7), 84-89.
- Haug, S. (2016). *Interethnische Kontakte, Freundschaften, Partnerschaften und Ehen von Migranten in Deutschland*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Haug, S., Müssig, S. ve Sticks, A. (2009). *Muslimisches Leben in Deutschland* (1. bs.). Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- James, W. (2009). *The Varieties of Religious Experience A Study in Human Nature*. Adeleide: eBooks@Adeleide.
- Johannes, F. (2012). Die religiöse Dimension der Moral als Thema der Ethik. *Theologische Literaturzeitung*, 4, 340-345.
- Jung, C. G. (1996). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri (Konferanslar)*. (K. Şipal, Ed.) (C. 2). İstanbul: Cem Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and Human Development Across Cultures: A View from the Other Side*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kaleci, F. ve Solmaz, B. (2019). Din Ve Kimlik: Çeşitli Değişkenler Bağlamında Ergenler Üzerine Ampirik Bir Analiz. *Dini Araştırmalar*, 22(58), 455-460.
- Kartopu, S. ve Hacıkeleşoğlu, H. (2016). Dindarlık Eğiliminin Kimlik Duygusu Kazanımındaki Rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(29), 251-253. adresinden erişildi.
- Kayacan, Ş. N. (2022). *Z Kuşağında Dini Şüphe*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 493-494.
- Keracher, M. (2017, Mayıs). #StatusOfMind Social media and young people's mental health and wellbeing. *Royal Society for Public Health*. 28 Mart 2024 tarihinde <https://www.rsph.org.uk/static/uploaded/d125b27c-0b62-41c5-a2c0155a8887cd01.pdf> adresinden erişildi.
- Keupp, H., Straus, F., Höfer, R. ve Thrul, J. (2009). Jugend und junge Erwachsene im sozialen Wandel: Voraussetzungen und Bedingungen für das bürgerliche Engagement junger Menschen in der Selbsthilfe. *Nationalen Kontakt- und Informationsstelle zur Anregung und Unterstützung von Selbsthilfegruppen (NAKOS)*, 14-18.
- Kimlik. (2005). *Türk Dil Kurumu*. TDK Yayınları.
- König, M. (2022, 13 Ekim). Muezzinrufe in Köln: "Machtdemonstration" oder Zeichen des Respekts? *Redaktions Netzwerk Deutschland*. 20 Ekim 2023 tarihinde <https://www.rnd.de/panorama/muezzin-ruf-in-koeln-moscheen-duerfen-ab-freitag-per->

lautsprecher-zum-gebet-rufen-QQKKBEPMIVBIBARFZDDUIR3OTI.html adresinden erişildi.

- Köse, A. ve A. (2016). *Din Psikolojisi*". İstanbul: Timaş Yayınları. Timaş Yayınları.
- Kula, M. N. (2001). *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kulaksızoğlu, A. (2019). *Ergenlik Psikolojisi* (21. bs., C. İstanbul). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, A., Akdoğan, A. ve Albayrak (2013). *Din Sosyolojisi El Kitabı*. (N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, Ed.) (2. bs.). Ankara: Grafikler Yayını.
- Lafçi, K. T. (2018). Gençlerin Meslek Seçiminde Karşılaştıkları Güçlükler Üzerine Bir Araştırma. *USE Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Dergisi*, 1, 104-114.
- Lummer, S. (2007). Religion und Gesundheit Welchen Einfluss hat der Glaube auf die Gesundheit?. *Religion und Gesundheit Welchen Einfluss hat der Glaube auf die Gesundheit?*, 24, 1203-1204.
- Marcia, J. E. (1966). Development and Validation of Ego Identity Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558.
- Marcia, J. E. (2002). Adolescence, Iduty, and the Bernardone Family. *Identity: An International Journal Of Theory And Research*, 2(3), 199-209.
- Markstrom-Adams, C., Hofstra, G. ve Dougher, K. (1994). The ego-virtue of fidelity: A case for the study of religion and identity formation in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 23, 453-469.
- Merten, M. (2013). Die Positionierungen deutsch-türkischer Jugendlicher zwischen ethnisierten Zuschreibungen und Alltagserfahrungen. Eine Kritik am dominanten Diskurs über Zugehörigkeit. *Migrationsforschung als Kritik?*. 227-242.
- Müller, B. (2009, Mayıs). *Identität Soziologische Analysen zur gesellschaftlichen Konstitution der Individualität*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Nar, M. Ş. (2019). Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik mi, Evrenselcilik mi? Yoksa Uzlaşma mı? *Antropoloji*, 37, 72-80.
- Özdemir, M. ve Çoştur, Y. (2021). Almanya'daki Türk Ailelerinde Kimlik. Y. Çoştur (Ed.), *Din ve Toplum Üzerine Yazılar* içinde (ss. 55-90). Chisinau: LAP Lambert Academic Publishing.
- Pargament, K. I. (2003). Tanrım Bana Yardım Et: Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru. *Tabula Rasa Felsefe ve Teoloji Dergisi*, 3(9), 219.
- Pearce, L. D. ve Axinn, W. G. (1998). The Impact of Family Religious Life on the Quality of Mother-Child Relations. *American Sociological Review*, 63(6), 810-828.
- Pehlivan, Ö. (2002). *Bireyin Dini Tutum ve Davranışlarına Etki Eden Anne Baba Davranışları ve Diğer Çevre Faktörleri (14-17 Yaş Grubu)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

- Peker, H. (2022). *Din Psikolojisi* (20. bs.). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pfündel, K., Stichs, A. ve Tanis, K. (2021). *Muslimisches Leben in Deutschland 2020*. Nürnberg: Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- Polat, F. (2002). *Sosyal Değişim ve Din İlişkisi (Erzurum Örneği)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Pollack, D., Müller, O., Rosta, G. ve Dieler, A. (2016). Integration und Religion Aus Der Sicht Von Türkeistämmigen In Deutschland. *Zentrum für Wissenschaftskommunikation des Exzellenzclusters „Religion und Politik“ der Westfälischen Wilhelms-Universität (WWU)*.
- Prognostizierte Veränderung der Zahl der Angehörigen der Religionen weltweit bis zum Jahr 2050. (2015, Nisan). *Statista*. 2 Nisan 2024 tarihinde <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/434113/umfrage/wachstum-der-religionen-weltweit/#:~:text=Die%20Zahl%20der%20Muslime%20wird,2050%20um%2073%20Prozent%20wachsen.adresinden%20er%20reichte%20die%20Zahl%20von%201,2%20auf%201,7%20Mrd.adresinden%20er%20reichte%20die%20Zahl%20von%201,2%20auf%201,7%20Mrd.> adresinden erişildi.
- Qirjako, E. (2007, Şubat). *Traumatisierte Kinder und Jugendliche. Einfluss Posttraumatischer Belastungsstörung auf psychische Auffälligkeiten bei Kindern und Jugendlichen*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Religion. (2020). *Bundeszentrale für politische Bildung* . <https://www.bpb.de/kurz-knapp/zahlen-und-fakten/soziale-situation-in-deutschland/145148/religion/> adresinden erişildi.
- Riggio, H. R. ve Weiser, D. A. (2008). Attitudes Toward Divorce: Embeddedness and Outcomes In Personal Relationships. *Personal Relationships*, 15(1), 132-140.
- Robertz, A. (2020). 45 Prozent der Befragten halten Gott unerlässlich für die Moral. *Deutschland Funk*. 20 Mart 2024 tarihinde <https://www.deutschlandfunk.de/studie-zu-religion-und-wertesystemen-45-prozent-der-100.html> adresinden erişildi.
- Rosado, D. (2016). *Identity Development, Social Support, and Motherhood*. <https://stars.library.ucf.edu/honorstheses/96> adresinden erişildi.
- Schätzung zur Anzahl der Moscheen in Deutschland im Jahr 2020. (2020). *Statista* . 19 Ekim 2023 tarihinde <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1223599/umfrage/geschaetzte-anzahl-der-moscheen-in-deutschland/> adresinden erişildi.
- Schührer, S. (2016). Türkeistämmige Personen in Deutschland - Erkenntnisse aus der Repräsentativuntersuchung „Ausgewählte Migrantengruppen in Deutschland 2015“ (RAM). *Bundesamt für Migration und Flüchtlinge*, 26-30.
- Sprinthall, R. C. ve Sprinthall, N. A. (1977). *Educational Psychology*. Kaliforniya: Addison-Wesley.
- Stein, M. ve Zimmer, V. (2020). Freundschaftskonzepte junger Christ*innen und Muslim*innen – (religiöse) Werteorientierungen in Freundschaften. *THEO-WEB Zeitschrift für Religionspädagogik*, 19(2), 239-270.

- Şahin, A. (1999). *İlahiyat, Tıp ve Mühendislik Fakültelerinde Okuyan Öğrencilerde Dini Hayatın Boyutları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şahin, A. (2005). Ergenlerde Dindarlık-Benlik İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(19), 187.
- Şahin, A. (2007a). *Ergenlerde Dindarlık ve Benlik*. Konya: Adal Ofset.
- Şahin, A. (2007b). Ergenlerde Dindarlık, Algılanan Anne-Baba Dindarlığı ve Çocuk Yetiştirme Tutumları. Arasındaki İlişki. *Marif*, 7 (1), 221-247.
- Taş, K. (2010). Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: 126 Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 47-62.
- The Growth of Germany's Muslim Population. (2017). *Pew Research Center*. 19 Ekim 2023 tarihinde <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/the-growth-of-germanys-muslim-population-2/> adresinden erişildi.
- Thiel, V. (2021, 7 Aralık). Umfrage unter Jugendlichen: Ein starkes soziales Umfeld ist wichtig im Umgang mit der Krise. *SINUS Enstitüsü*. 1 Nisan 2024 tarihinde <https://www.dkjs.de/aktuell/meldung/news/umfrage-unter-jugendlichen-zeigt-ein-starkes-soziales-umfeld-ist-wichtig-im-umgang-mit-der-krise/> adresinden erişildi.
- Tippmann, H. (1997, 10 Haziran). *Die Bedeutung von Religion in der modernen Gesellschaft*.
- Turan, Y. (2009). *Kişilik Özellikleri ve Dinsel Yönelimler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uslucan, H.-H. (2008). *Religiöse Werteerziehung in islamischen Familien*. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. 1 Nisan 2024 tarihinde <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/76348/87ca4069e35c50778880146191295373/expertise-religioese-werteerziehung-data.pdf> adresinden erişildi.
- Weichselbaumer, D. (2016). *Discrimination against Female Migrants Wearing Headscarves | IZA - Institute of Labor Economics. Industrial and Labor Relations Review*, Bonn. <https://www.iza.org/publications/dp/10217/discrimination-against-female-migrants-wearing-headscarves> adresinden erişildi.
- Wieradzka-Pilarczyk, A. (2018). *The Religious Identity Scale by A. Wieradzka-Pilarczyk*. https://www.researchgate.net/publication/329775741_11_The_Religious_Identity_Scale_by_A_Wieradzka-Pilarczyk#fullTextFileContent adresinden erişildi.
- Wilcox, W. B. (2002). Religion, Convention, and Paternal Involvement. *Journal of Marriage and Family*, 64(3), 780-792.
- Yeşilkılıç, B., Çakır, M. A. ve Dutar, Ş. (2018). Anne Baba Tutumlarının Ergenlerin Kimlik Statüleri Üzerindeki Etkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 68-77.

Yıldız, M. (2001). Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma. *Tabula Rasa Felsefe ve Teoloji Dergisi*, 1(1), 19-42.

Yılmaz, H. (2002). Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik. *İslamiyat Dergisi*, 4, 57-66.

EKLER

Ek 1- Görüşme Formu

Tez adı: Almanya'daki Türk Gençlerinde Dindarlık ve Kimlik Karmaşası

Mülakat tarihi ve saati:

Mülakatı yapan kişi: Esra Özdemir

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

I-Kişisel Sorular

İletişim Bilgileri:

1. Cinsiyet?
2. Yaşınız kaç?
3. Kaç kardeşiniz? Siz ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz?
4. Eğitim durumunuz nedir?
5. Sizin/ailenizin ekonomik durumunuzu nasıl tanımlarsınız?
6. Öğrenci misiniz? Hangi okulda okuyorsunuz? Kendinize bir meslek seçtiniz mi?
7. Öğrenci değilseniz çalışıyor musunuz?
8. Evli misiniz? Bekar mı?

II-Mülakat Soruları

Kişisel Özellikler ile İlgili Sorular

1. Zaman zaman başkaları tarafından anlaşılmadığınızı ve size haksızlık yapıldığını düşünür müsünüz?
2. Eğer okuyorsanız, eğitimi bırakıp başka bir iş yapmayı düşündünüz mü?
3. Hiç kavgaya karıştınız mı? Size göre kavga etmek bazen sorunları çözmenin tek yolu mudur?
4. Size göre bekarlık sultanlık mıdır? Veya evlilik kölelik midir?
5. Hiç kimlik sorunları yaşadınız mı? 'Ben kimim?' sorusuna cevap vermekte zorluk çektiniz mi?

Aile ile İlgili Sorular

6. Anne babanız kaç yıldır Almanya’da yaşıyorlar? (ayrı ayrı sorulacak, cevaplar not alınacak)
7. Anne-babanızın eğitim durumu nedir?
8. Anne-baba ve kardeşlerinizle ilişkileriniz nasıldır?
9. Anne babanızın çocuk yetiştirme tutumu nasıldır? Demokratik, korumacı, ilgisiz veya katı mı?
10. Ailenizde Türk Kültürü mü yoksa Alman kültürü mü daha ağır basıyor? Yoksa ikisinin arasında bir kültür mü var?
11. Kendinizi Almanca ve Türkçe düzeyi açısından nasıl görüyorsunuz? Evde ailenizle hangi dili ağırlıklı konuşuyorsunuz?
12. Kendinizi zaman zaman vatan, milliyet, aile ve din vb. değerler konusunda herhangi bir yere mensup görmediğiniz olur mu?
13. Ailenizle vatan, milliyet, aile, din ve benzeri konularda tartışma/çatışma yaşıyor musunuz?
14. Aileniz size sevdiğini düşünüyor musunuz?

Din ve Kimlik ile İlgili Sorular

15. Din sizin için ne kadar önemli? Din bireysel kimliğinizin oluşmasında nasıl bir rol oynuyor?
16. Dinin bireysel kimliğinizin oluşmasında size verdiği en büyük fayda nedir? En büyük dezavantajı nedir?
17. Değerleriniz/doğru ve yanlış anlayışınız konusunda din nasıl bir rol oynuyor?
18. Hayatta önemli kararlar almada veya karşılaştığınız sorularda din nasıl bir rol oynuyor?
19. Din hayatınıza ne gibi bir anlam katıyor?
20. Gelecek kaygısıyla ilgili din size ne gibi yardım ediyor?
21. Müslüman toplumuna ait olmak size kendini nasıl hissettiriyor? Ne gibi faydası var?
22. Herhangi bir din eğitimi aldınız mı? Aldınızsa nereden aldınız? Aldığınız hangi din eğitim türü bireysel kimliğinizin oluşmasında olumlu/olumsuz etkide bulundu?
23. Ailenizin dindarlık düzeyi size göre nasıldır?
24. Anne-babanızın din eğitimi durumu nedir?
25. Ailenizin dindarlık din anlayışı size göre nasıldır? Demokratik, korumacı, ilgisiz veya baskıcı mı? Bu sizin dini kimliğinizi olumlu/olumsuz nasıl etkiledi?
26. Anne-babanızın din eğitimi durumu nedir?
27. Ailenizle dini konularda hiç tartışma/çatışma yaşadınız mı? Yaşadınızsa bunun sizin kimliğinize etkisi nasıl oldu?

28. Zaman zaman dini şüphe ve tereddütler yaşadığınız olur mu?

29. Hiç din değiştirmeyi düşündünüz mü?

Sosyal Çevre ile İlgili Düşünceler

30. Genellikle hangi etnik gruplardan veya milletlerden arkadaşlarınızla ilişki kuruyorsunuz?

Hangi din ağırlıklı? Ağırlıklı hangi dili konuşuyorsunuz?

31. Arkadaş çevreniz dindar mı? Onların dini tutumu sizi nasıl etkiler?

32. Arkadaş çevrenizin sizin kimliğinizin oluşmasında ne gibi rol oynamaktadır?

33. Sosyal medyanın kimlik gelişiminizi nasıl etkilemektedir? Daha çok olumlu mu veya olumsuz mu?

34. İş, okul ve sosyal çevrenizde insanlar sizden uzaklaşmasın diye dini vecibeleri bazen ihmal ettiğiniz oldu mu?

35. Bir dini cemaate bağlı mısınız? Düzenli olarak gittiğiniz bir kurulum (cami, tarikat, vakıf ve benzeri) var mı? (Cevap olumlu ise) Bunun size ne gibi faydası vardır?

Entegrasyon ile İlgili Sorular

36. Kendinizi Alman toplumuna entegre hissediyor musunuz?

37. Alman kültürünü benimsiyor musunuz? Ve bu durumun sizi kendi kültürünüzden uzaklaştırdığını düşünüyor musunuz?

38. Almanya'da yaşamaktan memnun musunuz? İlerde Türkiye'de veya başka bir ülkede yaşamak ister miydiniz?

39. Alman toplumuna aidiyet sorunu yaşıyor musunuz? Kendinizi tam anlamıyla Türk veya Alman hissediyor musunuz?

40. Irkçılık veya İslamofobi ile ilgili bir olay yaşadınız mı?

41. Ailenizin sizin Almanya'da yaşadığınız sorunlarda anladığını düşünüyor musunuz? Size sorunlarda yardımcı oluyorlar/olabiliyorlar mı?